

12257-

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MİLLÎ MÜCADELE'DE KONYA ÖĞRETMENLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı :
Prof. Dr. Süleyman ARSLAN

Caner ARABACI

KONYA — 1990

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

ÖNSÖZ

Millî Mücadele dönemi; bin yıllık tarihimizde, içine düştüğümüz belki en buhranlı zaman dilimi olarak, çok yönlü bilinmek durumundadır. Son yüzyılın savaş anlayışıyla, "topyekün harp" in bütün yönleriyle yaşandığı bu dönemde, milleti meydana getiren her zümre, her sosyal birim gibi öğretmenlerin de üzerlerine bazı görevler düşmüştür. "Milletin mimarı" addedilen bu zümrenin, imar edeceği kütle ve zemin (vatan) felâket içinde iken ne yaptığının araştırılmasında fayda vardır. Tez konumu bu anlayış içinde, öğretmen de olmam dolayısıyla bir tavsiye üzerine seçtim.

Millî Mücadele'de öğretmenler, bir yandan eğitim-öğretimi bin türlü mahrumiyet içinde devam ettirmeye gayret ederlerken, diğer yandan sıcak ve soğuk savaşın hemen hemen bütün safhalarında çaba sarfetmişlerdir. Onların vicdanî sorumlulukları, sadece okuldaki normal görevleri ve faaliyetleri ile sınırlı kalmamıştır. Yazıları, konferansları, mitingleri, temsil ve müsamere çalışmaları ile halkı uyandırıp mücadeleye teşvik etmişlerdir. Onların aslî vazifeleri yanında devam eden bu çalışmalarını da en az cephedeki mücadele kadar önemlidir. Aslında cephe görevi, cephe gerisine ait her türlü sorumluluktan arındığı için tek yönlü hale gelerek kolaylaşmıştır. Burada, asla en değerli varlıklarını (canlarını) ortaya koyarak vatan müdafaasına kendini adayanları küçümsemek için bu cümle söylenmemiştir. Sorumluluk sahasının sınırlı oluşuna dikkat çekmek istenmiştir. Kaldı ki, bir çok yerde olduğu gibi Konya öğretmenlerinden de cephe görev alanlar vardır. Fakat cephe gerisindeki, hem cephenin hem de geride kalanların ihtiyaçlarını sağlamak, cephe gerisini sağlam tutmak mecburiyetindedirler. Bu sağlanmazsa cephe de ayakta kalamaz.

Bu çalışmada, Millî Mücadele Konya'sı ve eğitim kurumları ile ilgili genel bir bilgi verildikten sonra öğretmenler üzerinde durulmuştur. Yazı hayatı olan onbir öğretmenin 1918-1923 arası çalışmaları anlatılarak, daha önceki ve sonraki hayatları bir bütün halinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Kaynak olarak mümkün olduğunca Millî Eğitim Müdürlüğü'nde mahfuz eski defterlerden, dönemin gazetelerinden, hatıratlardan, yazılı kaynakların yanında az da olsa sözlü kaynaklardan da istifade edilmiştir.

Burada özellikle Konya'nın o dönemki süreli yayınlarının Konya'da bulunamadığını belirtmek gerekmektedir. Bir çok eğitim kurumunu malî bakımdan destekleyen Konya Vilâyeti Özel İdare'sinin 1930'dan önceki maaş defterleri "fersûde kâğıt" diye SEKA'ya gönderilmiştir. Konya Millî Eğitim Müdürlüğü'nün arşivi de benzeri bir akıbete uğramıştır. Yalnız bir kısım defterler Konya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Ayniyat Deposu'nda bulunmaktadır. Müesseselerin hafızası durumunda olan arşivlerin bu hali, yakın geçmişimizin araştırılması açısından üzüntü vericidir. Fakat o günleri yaşayan bazı kalem sahibi yazarlarımız hatıralarını kısmen de olsa yazarak bugün için çok kıymetli olan bilgilerin zamanımıza intikal etmesini sağlamışlardır. Selçuk Es, bunlardandır. Bütün yazıları, gazete koleksiyonları ve dosyaları Koyunoğlu Müzesi'ndedir. Bunlardan faydalanmamızı sağlayan Müze Müdiresi Ayhan Alp Hanımefendiye burada teşekkür etmek isterim.

Ayrıca çalışma sırasında ve öncesinde, fikrî tekamül ve yetişmemizde büyük emekleri bulunan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Nejat Göyünç ve Danışman hocam Prof. Dr. Süleyman Arslan'a şükranlarımı arz etmek isterim. Burada özel merakı ile âdeta kendi başına bir kültür kurumu gibi çaba sarfedip bir çok geçmiş eser ve yayınlarımızın kaybolup gitmesine engel olan, faydalanmak isteyenlere de her türlü kolaylığı gösteren koleksiyoncu Safa Odabaşı'ya, Ali Kemal'in torununun torunlarından olan Ali Kemal Apalı ve kardeşine teşekkür ederim.

Caner ARABACI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
GİRİŞ	1
I. MİLLÎ MÜCADELE'DE KONYA'NIN YERİ VE ÖNEMİ	2
II. EĞİTİM VE MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ KONYA OKULLARI.....	14
A. Mekteb-i Hukuk	19
B. Konya Sultanîsi	20
C. Dârü'l-Muallimîn	26
D. Konya Dârü'l-Muallimâtı	31
E. Konya Sanayi Mektebi	33
F. İbtidaîler	38
G. Anadolu İntibah Mektebi	38
III. MİLLÎ MÜCADELE'DE KONYA ÖĞRETMENLERİ	40

BİRİNCİ BÖLÜM

KONYA DIŞINDAN GELİP GÖREV YAPAN ÖĞRETMENLER	42
I. ALİ KEMALİ EFENDİ	42
A. Yetiştirdiği Ortam	42
B. Siyasî Hayatı	44
C. Millî Mücadele ve Ali Kemalî.....	45
1- Heyet-i Nasiha ve Ali Kemalî	46
2- Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Ali Kemalî	51
3- Muavenet-i Milliye Teşkilâtı ve Ali Kemalî ..	56
4- Delibaş Olayı ve Ali Kemalî	57
D. Karakteri	64
E. Öğretmen Olarak Özellikleri	65
F. Nükteleri	66
II. EFLATUN CEM GÜNEY	69
III. HÜSEYİN REFİK KIRIŞ	71
A. Yazı Hayatı ve Eserleri	74
B. Hüseyin Refik ve Millî Mücadele'ye Bakış Tarzı..	76
C. İnkılâplar ve Hüseyin Refik	81

İKİNCİ BÖLÜM

KONYA'LI ÖĞRETMENLER	84
----------------------------	----

I. AHMET NECATİ ATALAY	84
II. NACİ FİKRET BAŞTAK	86
A. Öğrenimi ve Yetiştirdiği Çevre	86
B. İlk Yazı Hayatı	89
C. Etkilendiği Şahsiyetler	93
D. Askerlik ve Naci Fikret	95
E. Öğretmenliği	96
F. Fikrî - Felsefî Yönü ve Çalışmaları	97
1- "Enerjetizm (Konya Felsefe Okulu)".....	98
2- Medeniyet ve Kültürel Değişme Konusundaki Gö- rüşleri	101
3- Tefvik Fikret ve II.Abdülhamit'e Bakışı	101
4- Ruh ve Din	102
G. "Bezm-i Muhabbet" ve Naci Fikret	102
H. Şahsiyeti, Şiirleri	107
III. EDİB RAŞİD BEY	109
IV. NAMDAR RAHMİ KARATAY	112
A. Yetiştirdiği Ortam - Etkilendiği Şahsiyetler	114
B. Öğretmenliği	118
C. Basın - Yayın Hayatı	120
D. Gurbet Hayatı	122
E. Vatanda Gurbet	127
F. Evliliği ve Ölümü	130
G. Eğitim Anlayışı ve Metodu	131
H. Felsefî Çalışmaları	132
I. Eserleri ve Yazdığı Dergilerden Bazıları	134
V. MEHMET MUHLİS KÖNER	135
A. Mehmet Muhlis ve Millî Mücadele	138
B. Yazı Hayatı	141
C. Son Yılları	143
D. Eğitimci ve Halkevi Başkanı Mehmet Muhlis	143
VI. MÜMTAZ BAHRİ KÖRÜ	145
A. Millî Mücadele ve Mümtaz Bahri	150
B. Son Günleri ve Eserleri	154
C. Yazı Hayatı	155
VII. HASAN RÜŞTÜ OKUMUŞGİL	156
A. Öğretmenliği	163

	Sayfa
B. Maişet Derdi ve Hasan Rüştü	164
C. Sanat ve Şahsiyeti ile İlgili Bazı Özellikleri..	169
VIII. MEHMET FERİT UĞUR	173
A. Öğretmenliği	174
B. Mehmet Ferit ve Millî Mücadele	176
C. Kendini Yenileyen Eğitimci	179
D. Eğitim Aşkı ve Şahsiyeti	180
E. Yazı Hayatı ve Eserleri	182
F. Bildiği Diller	183
SONUÇ	184
BİBLİYOGRAFYA	185
EKLER	190

GİRİŞ

Bu çalışmada amaçlanan, Millî Mücadele döneminde Konya'da bulunan öğretmenleri, onların Millî Mücadele'ye katkılarını ve eğitim faaliyetlerini araştırmaktır.

Öğretmen ve eğitim kurumu olarak; özellikle Tanzimat'tan sonra kurulan eğitim müesseseleri üzerinde durulmuştur. Bunlar; Konya Hukuk Mektebi, Sultanî, Dârü'l-Muallimîn, Darü'l-Muallimât, Sanayi Mektebi, özel okullardan Anadolu İntibah Mektebi ve kısmen ibtidaîlerdir. Bu eğitim yuvalarının, kısaca kuruluşları üzerinde durulduktan sonra, ele aldığımız zaman dilimi içindeki faaliyetlerine ağırlık verilmiştir.

Millî Mücadele dönemi, süre olarak 30 Ekim 1918 ile 29 Ekim 1923 tarihleri arasındaki zaman olarak alınmıştır.

Öğretmenler, çalışmanın asıl ağırlık kısmını teşkil etmektedir. Millî Mücadele sırasında Konya'da bulunan öğretmenlerden basın-yayın faaliyetlerinde bulunanlar esas alınmıştır. Bu öğretmenlerin hayatları bir bütün olarak düşünüldüğü için, Millî Mücadele öncesi ve sonrasındaki durumları ile ilgili de bilgi verilmeye çalışılmış fakat asıl olarak, araştırma dönemimizdeki faaliyetlerine ağırlık verilmiştir.

Bu çalışma özetle, girişten sonra iki ana bölüme oluşmaktadır. Girişin "Millî Mücadele'de Konya'nın Yeri ve Önemi" başlıklı kısmında, dönemin genel havası kısmen verilmeye çalışılmıştır. Sonra "Eğitim ve Millî Mücadele Dönemi Konya Okulları" başlığı altında ise zamanın eğitim kurumları tanıtılmaya ve özellikle Millî Mücadele içindeki faaliyetleri ortaya konmaya çalışılmıştır. "Millî Mücadele'de Konya Öğretmenleri" başlığı altında, kendisinden sonra gelen iki ana bölümün girişi mahiyetindedir. Burada öğretmenlerin genel durumları üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde, yukarıda belirlenen sınırlar içinde, Konya dışından gelerek Konya'da görev yapan üç öğretmen, ikinci bölümde ise aslen Konyalı olan sekiz öğretmen incelenmeye çalışılmıştır.

Kaynak olarak, Konya içinde bulunabilen yazılı ve az da

olsa sözlü kaynaklara başvurulmuştur. Öğretmenlerle ilgili ve öğretmenlerin bizzat kendi eserlerinden yararlanılmıştır. Süreli yayınlardan ise ancak Konya ve İstanbul kütüphanelerinde bulunabilenler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1. MİLLÎ MÜCADELE'DE KONYA'NIN YERİ VE ÖNEMİ

Konya, konumu itibarıyla hemen hemen her devirde önemli bir merkez olma özelliğini korumuştur. Türklerin Anadolu'yu fethinden sonra, coğrafi merkezliği; siyasi, sosyal, kültürel merkez oluşla desteklenmiş, Anadolu'nun kalbi yüzlerce yıl Konya'da atmıştır. Bu durum, Anadolu Selçuklu Devleti devrinde böyledir. Karamanoğulları devrinde merkezdir. Osmanlı Devleti devrinde de önemini korumuş, büyük Karaman vilâyetinin idare yeri olmuştur. Konya; Millî Mücadele dönemine geldiğimizde ise yine bir vilâyet merkezidir. Birisi Konya merkezi olmak üzere beş liva (sancak) bu vilâyete bağlıdır. Bu livalar, Niğde, Antalya, Isparta ve Burdur'dur.⁽¹⁾ 1990 Türkiye'sinin idarî yapısına göre söylemek gerekirse, Millî Mücadele dönemi Konya'sı Karaman ve Aksaray illeri de dahil yedi ilin merkezidir.

Cumhuriyet'in ilân tarihinden dokuz ay önce hazırlığı tamamlanarak bastırılan Konya Rehberi'nde verilen rakamlara göre "Konya şehri, 8937 haneyi, 120 mahalleyi havi olup nüfus-u umumi-si 54.637'dir."⁽²⁾ Bu rakamlar, Millî Mücadele dönemi Konya'sının merkez nüfusu ile ilgilidir.

Konya, A. Selçuklu Devleti zamanındaki kadar olmasa da sonraki devirlerde yine Orta Anadolu için kültür merkezi olma özelliğini korumuştur. Medreseleri ve Tanzimat'tan sonra geliştirilen eğitim müesseselerinin çokluğu ile Konya, önde gelen bir şehrimizdir. Yüksek okul olarak Anadolu'da ilk Hukuk Mektebi Konya'da açılmıştır.

Ayrıca Konya, o zaman için "tek ulaşım aracı olan Anadolu-Bağdat demiryolunun kavşak noktasıdır."⁽³⁾

(1). Cemal Kutay, Kurtuluşun ve Cumhuriyet'in Manevî Mimarları, Ankara-1973, s. 67 - Ahmet Avanas, Millî Mücadele'de Konya, Konya-1988, s. 10 (Basılmamış Doktora Tezi.)

(2). Ferit-Mehmet Muhlis-Mümtaz Bahri-Faik, Konya Rehberi, İstanbul-1923, s. 7

(3). Kutay, a. g. e., s. 67

Bütün bunlardan dolayıdır ki; aynı zamanda bir tarım merkezi de olan Konya, 1919 Ocak'ından itibaren İtalyan ve İngiliz kuvvetleri tarafından işgal edilir. Tabii ilk işgal yeri, her iki kuvvet için de istasyondur. (4) Daha sonra şehir içinde belli yerleri merkez edinirler. İşgaller karşısında halk, üzgün ve suskundur. O günler Konya'da subay olarak görevli bulunan M. Şevki Yazman, intibasını şöyle anlatır: "Kerpiç Konya hiçbir şeyden haberdar değil gibi, o da susuyor ve düşünüyor." (5) Bu arada sesli düşünenler de vardır. Gene aynı yazarın anlattığına göre askerlik yapmış yaşlı bir adam, İtalya'nın bölük halinde gülüşerek, sırtarak yürüyen, dans yapar gibi ayak değiştiren genç askerlerine bakar da şöyle der: "Bunlar asker değil, maskara be! Alay içinde yürürken böyle kepazelik olur mu? Sonra bu öğlanlarda ne tüy var ne tüs. Alimallah pöh demeden kaçarlar." (6)

"Sırtkan, yıllışık, oynak kapitanolar, kısa donlu İskoç bölükleri" Konya'yı işgal ederken, Konya Valisi "Artin" lâkablı Cemal Bey, onlara yardımcı gibidir. İtalyan işgal komutanlığına bina temin eder. İleride üstünde durulacağı gibi, bir eğitim kurumu olan Dârü'l-Muallimîn'in boşaltılmasını sağlar. Cemal Bey, Damat Ferit hükümetinin Konya'daki eli, beyni her şeyidir.

Müslüman Türk halkı, ilk tepki olarak suskundur, durgundur. Ama onun bu sükûneti, fırtına öncesi deniz sessizliğini andırmaktadır.

Yüzyıllardır Konya içinde yaşayan azınlıklar ise, işgalci İtalyan ve İngilizlerden yüz buldukları için şımarırlar. Şehirde hırsızlık, asayişsizlik olayları artmaya başlar. Selçuk Es'in tabiriyle, "şehirde her haltı işleyen, yolsuz hareketlerin altından gayri müslim kişiler çıktı mı, başta Vali Artin Cemal'in de himayesi ile mes'ele kapanmakta, faili meçhul kalmaktadır." (7) Tehcire tabi tutulan Ermeniler geri dönmekte, yönetimin bu tutumundan da cesaret alarak haksız kazançlar sağlamaktadırlar. Halbuki, çok daha önceleri Rum ve Ermenilerle Konyalı komşuları iç içe yaşamaktadırlar. Meselâ Selçuk Es'lerin aile doktoru Artemyadis isminde bir Rum'dur. Oğlu Artin de Selçuk'un çocukluk ar-

- (4). Yurt Ansiklopedisi, "Konya" md., c. 7, s. 5137- Avanas, a. g. e., s. 41
 (5). M. Şevki Yazman, İstiklâl Savaşı Nasıl Oldu?, İstanbul-1938, s. 10
 (6). Yazman, a. g. e., s. 10
 (7). Selçuk Es, "Mütareke Yıllarında Konyalı Bir Sabıkalının Duyulmadık Maceraları", Koyunoğlu Müzesi, Dos. No: 5747, s. 14

kadaşıdır. (8) Ticarete, sanatta iyi komşuluk ilişkisi vardır. Konya'da okulları, hastahaneleri, kiliseleri, ticarî müesseseleri ile adeta azınlık değil, imtiyazlı bir yerleşik zümre halindeki bu insanlar, mütarekeden hemen sonra değişirler. İçlerinde gizlediklerini dışa vururlar. Özellikle İstanbul ve İzmir'in işgali, sevinçlerini sınırsız hale getirir. S. Es, bu işgal günlerinde azınlıkların yaptıkları "sevinç şenliklerini tüyleri ürperircesine" hatırladığını (9) anlatır. Konya'da oturan Rum ve Ermeniler, Gazialemşah ve Çiftemerdiven Mahallelerinde Yunan bayraklarını elleri üzerinde taşıyarak sevinç gösterileri düzenlerler, "Zito Venizelos" naraları "ayyuca çıkar." (10) Artık, suskun, işinde gücünde görünen azınlıklar, isteklerini peşpeşe sıralamaktadırlar. Bu isteklerden birisi de, Alâaddin Tepesi'nde, çok eski bir kilise olup Selçuklular devrinden bu yana rasadhane, mes-cit, saat kulesi (11) olarak kullanılan tarihî binanın Rumlara terk edilmesidir. "Rumlar, papazların da teşvikiyle aralarında bir heyet kurarak, valiye müracaat edip bu kulenin kendilerine verilmesini talep ederek bu binayı kilise yapıp kuleye çan takacaklarını bildirirler." Vali, binanın halen askerî birlik tarafından depo olarak kullanıldığını, onun için asıl Kolordu Komutanı Albay Fahrettin Bey'e müracaat etmeleri gerektiğini söyleyip başından savar ve derhal vaziyeti Rumlardan evvel Kolordu Komutanına haber verir. (12) Fakat Rumların isteklerine resmen engel olacak bir güç yoktur. Vali aşılamaşa bile İstanbul bu isteği kabul edecektir. Kaldı ki Vali Cemal Bey'in azınlıkların arzusunu yerine getirmek üzere harekete geçtiği öğrenilir. (13) Bunun üzerine Fahrettin Bey (Atalay), bu tarihî abideyi, temeline Kolordu İstihkâm Müfrezesi'ne tahrip kalıbı koydurarak "1919 yaz aylarından bir gece yarısı saat iki sularında" yıktırır. (14) Selçuk Es, tepedeki bu kulenin yıktırılmasındaki

(8). Selçuk Es, "Yolcunun Hatıralarını Okurken", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No.:5747, s.1

(9). Selçuk Es, "İzmir'in İşgalinin Elli İkinci Yılı Münasebetiyle", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No.:5745, s.1

(10). Selçuk Es, "Önemli Bir Ellinci Yıldönümü (Konya Belediyesi'ne ve Gençliğine)", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5745, s.1

(11). Selçuk Es, "Yakın Tarihten Hatıralar : Saat Kulesi", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5747, s.1

(12). Selçuk Es, "Alâaddin Saat Kulesi Niçin ve Nasıl Yıkıldı", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5747, s.29

(13). Es, "Yakın Tarihten Hatıralar: Saat Kulesi", a.g.y., s.2

(14). Es, "Alâaddin Saat Kulesi Niçin ve Nasıl Yıkıldı", a.g.y.s.30

isabetin zamanla anlaşıldığını söyler. Çünkü, Konya hadiseleri sırasında tepe etegindeki "Ermeni Kilisesi'nin çan kulesinden, Alâaddin Tepesi'nde asilerle çarpışan Hükümet taraftarı kuvvetlere ateş açılarak bir çok jandarma, polis ve erimiz şehit veya yaralı düşürülmüş"tür. (15)

"Tepedeki Saat Kulesi dursaydı" mantığı, bir tarihî eserin yıktırılmasını ne kadar haklı çıkarır bilemiyoruz. Fakat Rum ve Ermenilerin, işgaller sırasında fevkalâde şımarık, işgalcilerle elele, asırlarca beraber yaşadıkları insanlara karşı hasmane tutumları bu gibi bir kararın alınmasında etkili olmuştur, diyebiliriz.

1919 yılında Konya gibi bir vilâyetin başında Cemal Bey'in vali bulunması bir şanssızlıktır. Mart 1919 ile 14 Mayıs 1919 tarihleri arasında kısa bir süre İstanbul'a gidip Damat Ferit Hükümetinde Dahiliye Nazırlığı da yapıp dönen⁽¹⁶⁾ Cemal Bey, Millî Mücadele aleyhtarı faaliyetleri ile tanınmıştır. İleride üstünde durulduğu için şu kadarını belirtmekte fayda vardır; Cemal Bey, Konya'yı terkedinceye kadar burada bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulamamıştır. Fakat millî hisler de söndürülebilmiş değildir. Aksine Mondros Mütarekesi'nin sükût-u hayale uğratan tesiri dağıldıktan sonra daha da canlanmıştır. Goloğlu, bu konuda şöyle der: "1919 Haziranından itibaren işgal ve çeteci baskınından kurtulmak için Adana'nın ileri gelenlerinin çoğu Konya'ya gelmişlerdir. ..Konyalılar ise o sırada eşsiz bir millî mücadele heyecan ve çabası içinde idiler."⁽¹⁷⁾ Goloğlu, bu heyecan ve çabaların, Adana'dan "kaç-kaç" sırasında gelenlerin üzerinde büyük etki yaptığını da anlatır. Konya; Müdafaa-i Hukuk, Muâvenet-i Milliye gibi millî teşkilatlarını kurup, mitingleri, teşkilat çalışmaları ile Millî Mücadele çabası içindedir. Kadınlar da boş durmamışlardır. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Konya Heyet-i Merkeziyesi'ni Dârü'l-Muallimât'ta yaptıkları toplantıda seçip faaliyete geçirmişlerdir. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Merkez-i U-

(15). Es, "Alâaddin Saat Kulesi Niçin ve Nasıl Yıkıldı", a.g.y., s. 30

(16). Yurt Ansiklopedisi, Konya md., c. 7, s. 5137

(17). Mahmut Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet (1920), Ankara-1970, s. 68

mumisi Sivas'ta olduğu için de 5 Mart 1920 tarihli yazı ile durumu Sivas'a bildirmişlerdir. (18) Konya'daki Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, "Millî Mücadele'nin Anadolu'da sadece kadınlar tarafından tertiplenen ilk mitingini yaparlar. Beş bin Türk anası, cephede ve işgal altındaki yerlerde şehit düşen evlatları için Şerafeddin Camii'nde önce Mevlid okuturlar. Mevlid-i Şerif'ten sonra tertip komitesi, beş bin kadının adına memleketin kurtulması ve müstakil, hür bir Türkiye'nin kurulması için İtilâf devletlerine yönelik bir beyanname yayınlar. Aralarından seçtikleri bir heyet ile de beyannamenin birer suretini şehirdeki İngiliz, Fransız, İtalyan temsilciliklerine, valiliğe ve Fahrettin Paşa'ya verirler. (19)

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Konya Heyet-i Merkeziyesi'nin Alâaddin Tepesi'ndeki Belediye Sineması salonunda yaptıkları o protesto toplantısını bir görgü tanığı olarak Selçuk Es bize anlatmaktadır. Selçuk Es, o sıra Konya Erkek Öğretmen Okulu Tatbikat Kısmı talebesidir. Bugün için ilkokul öğrencisi diyebiliriz. Küçüktür. Onun için yönetim kurulunda bulunan annesi ile birlikte toplantıya katılabılmıştır. 8 Ocak 1920 tarihinde (20) yapılan bu toplantı hakkında geniş bilgi veren Selçuk Es, olayı şöyle anlatır: "Beş bine yakın Konyalı bayanların bugün yok olan Alâaddin Tepesi'ndeki Belediye Sineması salonunda yaptığı protesto toplantısını bugünkü gibi hatırlıyorum. Kısmen soğuk ve kapalı bir gündü. Öğleden sonra Kürkçü Mahallesi'ndeki evimize okuldan gelmiş, yemek sonu odada oynarken annemin çarşaflarını giyerek dışarı gitmek üzere hazırlandığını gördüm. Nereye gideceğini sordum. Hanımlar Birliği'nin Alâaddin Tepesi tiyatrosunda toplantısı olduğunu, kendisinin de birlik yönetim kurulu üyesi bulunması dolayısıyla oraya gideceğini ve bir konuşma yapacağını söyledi. Ben de gitmek istediğimi bildirdim. Kırmadı, birlikte evden çıktık. Tiyatro binasına geldiğimiz zaman dışarının mahşerî kalabalığı karşısında zorla bir geçit bularak bina içerisine girdik. Bana sahnenin sağ baştaki locasını göstererek, "oraya çık, otur" dedi. Kendisi de sahne-

(18). Bekir Sıtkı Baykal, Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Ankara-1986, s.68

(19). Baykal, a.g.e., s.69 - Avanas, a.g.e., s.58-59

(20). Avanas, a.g.e., s.58 - Selçuk Es, tarih olarak, "1919 senesi Ocak ayında" (Acı Bir Hatıra, s.1) diyor ki, yılının yanlış yazılmış veya hatırlanmış olma ihtimali büyüktür. Tabii hatıradaki "Konya Hanımlar Derneği" ismini de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti olarak alıyoruz.

ye hazırlanmış ve etrafında Hanımlar Birliği yönetim kurulu üyelerinin oturduğu masanın yanına gitti. Ayrılan sandalyesine oturdu. Bütün çarşafli bayanların peçeleri kalkık, şelmeli bayanların yüzleri açıktı. Gösterilen locaya girdim. Yaşları 14-16 arasında beyaz elbiseler giyinmiş, başları siyah tülle örtülü, omuz ve bellerinde kırmızı kurdela kemerle çevrilmiş üç kız oturuyordu. Yanlarına girince, bana biraz ötelerindeki sandalyeyi göstererek oturmamı söylediler, oturdum. Salonda konuşmadan (dolayı) uğultu haline gelen sesteki insan, yanında konuşulana anlamıyordu. Bu sırada masanın orta kısmında oturan kısmen yaşlıca bayan elini masaya vurarak ayağa kalktı, gürültünün kesilmesini istedi. Bu bayanın Çelebi Efendi'nin ailesi olduğunu sonradan öğrendim. Ben de ne söylediğini pek anlamadım, herhalde toplantıyı açıyordu. Beş dakika kadar süren bu konuşmadan sonra annem rahmetli, elinde uzun beyaz bir kâğıt olarak sahnenin uç ve orta kısmına gelerek yüksek sesle "Hanımlar, çok rica ederim, konuşmayı keselim. Okuyacak ve konuşacaklarımızdan hiçbir şey anlaşıl-mıyor." dedi. Uğultu yavaş yavaş kesildi ve annem elindeki yazıyı okumaya başladı. Onbeş dakika kadar süren bu yazı, Avrupa devletlerinin isteklerine karşı Konya Hanımlar Derneği'nin protesto cevabı idi. Yazının sonunda sıra ile bazı bayanlar söz aldı, ateşli konuşmalar yapıyorlardı. Bu arada salonda hiçkırıklar duyuluyor, gözlere mendiller gidüb geliyordu. Kim olduğunu iyice hatırlayamayacağım orta yaşlı bir bay, şiirlerle karışık konuşma yapınca salonda hemen hemen gözyaşı dökmeyen kalmadı. Orta yaşlı bayın konuşmasından sonra locada yanımda oturan üç kız sahneye çıktılar, Namık Kemâl'den, Mehmet Emin Yurdakul'dan, Tevfik Fikret ve Ziya Gökalp'ten çeşitli kahramanlık şiirleri okudular ve birlikte marş söylediler. Memleketin düşmandan kurtulması için tiyatro salonunun iç ve dışında toplanmış olan bayanlar, sahneye gelen ihtiyar **bir Kadın Hoca'nın** duası sonucu "âmin" sesleri arasında protesto mitingine son verdiler." (21)

S. Es, toplantıdan sonraki havayı da o günün etkileyici atmosferi altında şöyle anlatır: "Hava da sanki bu toplanan cemate uymuşcasına hafiften hafiften yağarak gözyaşlarımıza işti-

(21). Selçuk Es, "Acı Bir Hatıra", Koyunoglu Müzesi, Dos.No:5747, s.1-2

rak ediyordu. Eve dönüşümde Rum mahallesinden geçtim. (Bugünkü Gazialemşah Mahallesi.) Rumların sevincine deyecek yoktu. Biraz da çocukluk saikası olacak, bana öyle geliyor, annemle geçerken sokakta karşıımızdan gelip geçen Rum kadınları "sanki toplandı- nız da ne yaptınız veya ne yapabileceksiniz" der gibisine hafif gülümseme ile bakub geçerlerken ruhumun derinliklerinden kopup gelen nefret ve kin hissi ile etrafa bakmayı canım istemiyordu." (22).

Bu türden, millî hisleri galeyana getirici çalışmalar yapı- lır, teşkilâtlar kurulur dururken Vali Cemal Bey'den sonra Konya'yı ikinci bir talihsizlik daha yakalar: Delibaş Hadisesi. "1336 (1920) senesi Teşrinievvelinin üçüncü günü"⁽²³⁾ başlayıp üç gün içinde bastırılan Delibaş Mehmet Ağa ve avanesinin Konya'nın tepesine çöküşü gerçekten bir talihsizliktir. Konya öğretmenle- rinin yüz akı durumundaki değerli bilgin Ali Kemal'in şehit edildiği, eğitim-öğretim dahil sosyal hayatın felce uğradığı bu olayın Konya üzerindeki olumsuz tesiri kendisini birçok sahada uzun süre hissettirir. Olay, her ne kadar bir işfal ve pohpohla- ma sonucu, Müdafaa-i Hukuk üyesi olup Kuvay-ı Milliye'ye asker toplamakla görevli Delibaş Mehmet'in etrafına topladığı Çumra ve Sultaniye'li köylülerle Konya'yı basması⁽²⁴⁾ tarzında da ol- sa, temelinde geçmişe dayalı bazı sosyal, kültürel, siyasî sebeple- rin yattığı bir realite olarak kabul edilmelidir. Temeldeki bu farklılıkları ön plana çıkararak, Millî Mücadele'yi zaafa uğrat- mak isteyen dış güçlerin çabaları da dikkate alınarak ayrıca in- celenmesi gereken "isyan" olayına, Konya içinden fiilen aktif bir şekilde katılan pek yoktur. O günleri yaşayıp isyanı bastırmak ü- zere Konya üstüne yürüyen te'dip kuvvetlerinin içinde bulunan M. Şevki Yazman, bu hali Delibaş'ın, kendisine "külâh giydirildiği" yani oyuna getirilip kandırıldığı tarzında değerlendirdiğini⁽²⁵⁾ anlatır. Esasen "din adına" veya inanç unsuru "istismar" edile- rek öne sürülen insanların Konya'ya girince yaptıkları işler de hareketin tamamen bir güdümlü provakasyon, bir saptırmaca olduğu- nu ortaya koymaktadır. Çünkü baskıncılar, Konya içinden bazı yar- dımcıların da yol göstermesi ile subay ve memur hattâ Konya yer-

(22). Es, "Acı Bir Hatıra", a.g.y., s.2

(23). Yazman, a.g.e., s.38

(24). Yazman, a.g.e., s.71

(25). Yazman, a.g.e., s.68

lisi zenginlerin evlerinde silah arama bahanesi ile soygunlar yapmaktadırlar. (26) Ayrıca, "Konya'ya girer girmez ilk işleri Kırmızı fenerdeki kötü avratları kapışarak köylerine götürmek olmuş (Oturak yapmak için olacak zâhir). Hattâ bu uğurda epi arbede, müsademe vukua gelmiş"tir. (27)

Olay bir başka cephesiyle, merkezî yönetimlerin zaafa uğramasından istifade eden "habasetin" meydanları işgali gibidir. Tabiidir ki, bu hareket bastırıldığı halde halk üzerindeki menfi etkisinin silinmesi hemen mümkün olmamış, farklı değerlendirmelerle zaman içinde ayrıca halkı üzüp rencide eden bir malzeme olarak da kullanılır olmuştur.

Delibaş Hadisesinden kısa bir süre sonra Konya Sultanisi'nde okumak üzere Ankara'dan "sürgün" gelen Hıfzı Veldet, olayın bütün ayrıntılarını arkadaşlarından dinlediğini belirterek kendisine durumu üzümlere anlattıklarına ve genel havadaki durgunluğa dikkat çeker. (28) Bu durgunluk fazla sürmez. Aynı yazar, halkın, I. ve II. İnönü zaferleri günlerinde camilerde zafer duaları yaptıklarını yazar. (29) Konya, yeniden silkinmiş, üstüne düşeni, vatan müdafaasının gerektirdiği görevleri ifa etmeye canla, başla başlamıştır. Delibaş olayından önce Fahrettin Bey'e gelerek, "Millet Taburu" nun teşkilini isteyen şehir eşraf ve tüccarının (30) bu arzusu daha sonra fazlasıyla gerçekleşmiş, Konya'dan gönüllü alayları meydana getirilerek cepheye gönderilmiştir. Artık "Konya, bölük bölük asker çıkarmakta, vagon vagon erzak vermektedir. İlgin, Kadınhanı, Beyşehir, Seydişehir kazaları halkından 314 ve 315 tevellüdü 21-22 yaşlarındaki delikanlılar seçilerek bir tabur teşkil edilmiş, cepheye gönderilmiştir. Üstelik bu kazaların halkı, kurulan taburun bütün elbise ve techizatını da temin etmişlerdir." (31) Memlekete asker çıkaran sadece o dört kaza değildir. S. Es, şöyle bir hatırasını anlatır: "Kurtuluş Savaşı sırasında, İplikçi Camii önünden geçerken Hükümet istikametinden önde sarığın kaytan bıyıklı, vali yaveri olduğu söylenen Süreyya Bey, arkasında ikişerle kol olmuş sivil, toy delikanlıların gelmekte olduğunu gördüm. Geçerken yolun kenarına durup baktım. İçlerin-

(26). Yazman, a. g. e., s. 65

(27). Yazman, a. g. e., s. 58

(28). Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Millî Mücadele Anıları, İstanbul-1983, s. 94

(29). Velidedeoğlu, a. g. e., s. 97

(30). Avanas, a. g. e., s. 327

(31). Önder, Delibaş Hadisesi, s. 107-108

de henüz bıyıkları terleyip yetişen tiğ gibi gençler.. Etrafında kimi annesi-babası,kimi kardeşi,yavuklusu ağlaşıp koşuyorlar.Bazıları da yanık yanık havalar tuttularak türkü söylüyor-
du ki iki mısraı bugün hâlâ hafızamda mahfuzdur: "Asker oldum anam gidiyorum cepheye / Benden selâm söyle kara gözlü Ayşe'me." Kafilenin yanında gidenlerden birine sordum, "nerenin askeri-
dir",deye. Cevap verdi kısaca; "Ova köylerin delikanlıları,i-kindiden sonra Afyon Cephesi'ne kalkacaklar..."(32)

İstiklâl Harbi,cephe ve cephe gerisiyle birlikte tam bir "topyekün harp" mahiyetindedir. Savaşı asker ile komutanlar,ye-
diden yetmişe cephe gerisindeki kadın-erkek,çocuk-ihtiyar bir yumruk,adeta bir ordu olarak vermişlerdir.Halkın cepheye katkı-
sı,birçok yerde olduğu gibi sadece asker vermekle bitmemektedir. Vatan müdafaasına,can bağışına ek olarak emek,mal bağışısı da ya-
pılmaktadır.Selçuk Es,Millî Mücadele dönemi Konya'sının mahal-
le arasından bu konudaki şu hatırasını anlatır: "İstiklâl Sa-
vaşının karanlık günleri idi.Konya'da geceli gündüzlü devamlı bir hazırlık göze çarpyordu.mahalleden cephe için yiyecek,gi-
yecek yardımları toplanıyor,mahalle muhtarları,kapı kapı dola-
şarak,her ev ne gibi bir yardım yapacaksa onları alıyor veya yazıyorlar..Çok iyi hatırlarım,mahalle bayanlarından genç,ihti-
yar,kız çocukları gruplar halinde birkaç evde toplanıyorlar,kıs-
men askeriye den verilen,kısmen çarşı esnafından toplanıp mahal-
lelere taksim edilmiş çamaşırlık kaput bezinden don,gömlek diki-
yorlar,bir kısım genç kızlar mütemediyen çorap örerek,bitenler mahalle mescidinde ayrılan bir yerde depo ediliyor,netice alı-
nınca da mahalleler,Vilâyet veya Belediye'ye teslim ediyordu."(33)

Bu hummalı hazırlık,halkın gözü önünde yapılan askerî a-
tış talimleri ile de tahrik edilmektedir.Meselâ "Bugünkü Aske-
rî Hastahane'nin kuzeyindeki apartmanların bulunduğu yerler ü-
züm bağları,bazı yerleri de testi ocaklarıdır." Oralara mevzi-
lendirilen toplarla "haftanın belirli günlerinde Akyokuş civa-
rı Manastır mevkiindeki bugün cephaneliklerin bulunduğu yerle-
re" top atışları yapılır. Konya'ya,topçu kursuna gelen subaylar,

(32).Selçuk Es,"İstiklâl Harbi İçerisinde Konya'dan Bazı Hatı-
ralar",Koyunoğlu Müzesi,Dos.No: 5668,s.29

(33).Selçuk Es,"Kahraman Türk Kadını Kara Fatma",Koyunoğlu Mü-
zesi,Dos.No:5747,s.1

atış talimi yaptırıldıktan sonra tekrar cepheye gönderilirler. Ayrıca "İnce Minare, silâh deposu olup, günde bir manga er mütemadiyen mevcut silâhlarla" karşısındaki çukurlarda atış yapıp bozuk piyade tüfeklerini seçmektedirler. (34) Konya cadde ve sokakları cepheden izinli veya görevli gelmiş subay ve erlerle de doludur. Ağızlardan düşmeyen cümleler ise şunlardır; "Bir-kaç günden Afyon'a hareket edeceğim. Kursta idim bitti. Yarın Akşehir'e gideceğim. Vazifeli geldim, Bolvadin'e hareket edeceğim." (35)

Bu hava içinde Konya'nın ziyaretçilerinden bir tanesi de Millî Mücadele'nin kadın kahramanlarından Kara Fatma'dır. "Başında, kırmızı ponçaklı, kısmen siyah renkli poşu dolalı; sağ ve sol omuzlarından yanlama koltuk altlarından belde uçları son bulan ve bel kısmında üç kat üzere kuşanılmış takviyeli fişekli, siyah seten elbise giymiş, ayağında paçası dar kilot pantolon, siyah çorap ve siyah renkli yemenili" Kara Fatma, Mevlâna'yı ziyarete gelmiştir. Afyon cephesine dönecek "gönüllü askerlerden" olan Kara Fatma'yı S.Es, İplikçi Camii yanındaki cadde kıyısında, üstü otel altı kahvehane olan binanın önünde kahve içerken çevresine toplanmış bir meraklı kalabalığı içinde seyrettiğini anlatır. "Ara sıra boş duran sol eli apış arasında dayalı duran filintanın kayışını okşayan, kahve yudumlamak üzere masaya eğilip doğruldukça yandan kasaturası sandalyenin kenarına değerek mat parlaklığı akseden" Kara Fatma; "gözleri yuvalarından fırlayacak şekilde ileri ve çıkık, alnın üst iki tarafında poşu altından uçları görülen akli karalı saçlı, kösemsi, zaif çehreli, konuşma esnasında gülerken gedik dişleri yandan görünen" bir "gönüllü asker"dir. (36) S.Es, kahvecinin "paraları alındı" diye içtikleri kahveden ücret almadığı Kara Fatma ve yanındaki iki subayı Hükümet binasına kadar ardından takip edenler arasındadır. Daha sonra Dumlupınar muharebeleri sırasında Kara Fatma'nın gösterdiği kahramanlıkların dillere destan olduğunu ve Kara Fatma'nın bir süngü hücumunu gösterir fotoğrafının piyasada satıldığını ve ayrıca renkli afişlerinin, Konya han ve kahve duvarlarını süslediğini de anlatır. (37) Vatan mü-

-
- (34).Es, "Kahraman Türk Kadını Kara Fatma", a.g.y., s.1
 (35).Es, " " " " " " , a.g.y., s.1
 (36).Es, " " " " " " , a.g.y., s.2
 (37).Es, " " " " " " , a.g.y., s.2

dafaasına koğan her vatanseverin candan çabası halk kalbinde, vicdanında oturacağı köşesini bulmuş,yerini almıştır. (38)

Konya, Millî Mücadele döneminde cephe gerisinin yaralı ve hastalarının tedavi merkezi olarak da önemli bir görev görür. Selçuk Es, bu konu ile ilgili şöyle bir hatırasını anlatır: "Bir cuma günü, bugünkü Şeker Fabrikası'nın kuzey gündoğu do- laylarında öğleden sonra futbol maçı seyretmeye gitmiştik. Sa- ha kenarında otururken uzaklardan siyah bir duman peydah oldu, yaklaşmaya başladı. Tren geliyordu. Hem de Afyon cephesinden ge- liyor, acaba ne var diye merakla koşa koşa istasyona geldik. Tren bizi geçitte geçmişti. Bütün kırk kişilik eşya nakline mahsus va- gonlardı. İstasyona geldik, aman Allah'ım, yürekler acısı, bağırın, kıvranan yaralılarla vagonlar dolu.. İlk tedavileri yapıp cep- he gerisine gönderilen yaralılarımız.. İstasyon meydanında yük arabaları, körük arabaları ve hasta nakil vasıtaları toplanmış, sivil-asker herkesin elinde teskereler, vagonlardan kimi ölmüş, kimi komada, kimisi de yaranın ıstırabından feryat eden yaralı- larımızı ihtimamla indiriyor ve arabalara taşıyorlardı.. Arada

(38). Fevziye Abdullah Tansel'in İstiklâl Harbi'nde Mücahit Ka- dınlarımız adlı eserinde Kara Fatma (Fatma Seher) hakkında geniş bilgi verilmiştir. (s.25-39) Bu esere göre Kara Fat- ma, 1923'te de Konya'ya gelmiş ve Konya'daki Babalık gazete- sinde 9-21 Temmuz 1339 (1923) tarihleri arasında "Kara Fat- ma ve Türk Kadını" başlıklı yazılar yayınlamıştır. (a.g.e., s.36-dip not: 42)

Aslında Kara Fatma, Sarıkamış'ta şehit düşen bir binba- şımızın eşidir. Bu ayrılıktan sonra Kara Fatma adeta beyi- nin görevini üstlenmiştir. Van'da, kardeşleri Ermeniler ta- rafından şehit edilen kadınlarımızla silâhlı bir birlik o- luşturur. (s.26) Daha sonra, dokuz yaşındaki kızı ve kardeşi de yanında olduğu halde Millî Mücadele'de görev alarak İz- mit'te çete kurar. Kendisine "Çavuşluk" rütbesi verilir. (s.31) Sakarya Savaşı'ndan sonra "Bölük Kumandanı Mülâzım-ı Evvel"likle taltif edilen Kara Fatma (s.34), Başkumandanlık Meydan Muharebesine müfrezesi ile katılır ve bir ara esir de olur. Esaretten kendi gayreti ile kurtulan ve bu harpte- ki yararlılığı üzerine "Üsteğmen" olan bu kadın kahramanı- mız, 1923'ten sonra kendisine bağlanan üsteğmenlik maaşını Kızılay'a terk eder. Çünkü vatani için yaptığı hizmetten hiç bir maddî menfaat beklememektedir. (s.37) Fakat 1944 yılına geldiğinde artık yaşlanmış, "dayanılamaz ölçüde mad- dî sıkıntı" içine düşmüştür. 1954'te ise bakacak kimsesi bu- lunmadığı ve yaşı da epeyce ilerlediği için çalışmadığından İstanbul'da yardıma muhtaç bir halde bir kulübede yaşar- ken 17 Şubat 1954 tarihinde kabul edilen özel bir kanunla kendisine nihayet 170 lira aylık bağlanan Kara Fatma, bir yıl sonra 1955 yılında Erzurum'da vefat eder. (Fevziye Ab- dullah Tansel, İstiklâl Harbi'nde Mücahit Kadınlarımız, An- kara-1988, s.39)

bazı kolu, ayacağı kopmuş ağır yaralılar, etrafındakilerden rasgeldiklerine vasiyette bulunuyorlar "Hemşehrim köylüyüm. Bacağımı cepheye bıraktım, vatan uğruna feda olsun. Pek iflâh olacağımı zannetmem. Bir haber ulaştır, beni hastahanelerde arasınlar" deyordu.."⁽³⁹⁾ O zamanki hastahaneler ise şunlardır: "Bugünkü Kız Lisesi binası, Merkez Komutanlığı ve Askerlik Şubelerinin oturduğu binalar, Meram'daki Çelebi Konağı, yaralı sayısı fazlalınca Park Sineması'nın karşısındaki ev, bugünkü Yeni Sinema'nın gün batısındaki Ceylanî Bey'e ait ev (Burayı Operatör Doktor Edip Servet Bey işletmektedir), Doktor Dad tarafından işletilen Amerikan Hastahanesi ve başta Guraba Hastahanesi (bugünkü Devlet Hastahanesi)."⁽⁴⁰⁾

Millî Mücadele döneminde de Konya, ülkenin hububat anbarıdır. Fakat harbin uzaması üretim üzerinde olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Bütün bunlara rağmen Konya'dan sekizde bir oranında olmak üzere 1921 senesinde 4.351.068 kg. buğday, 2.646.247 kg. arpa a'sâr vergisi toplanmıştır. 1922 yılında alınan toplam a'sâr vergisi ise şöyledir: 2.761.370 kg. buğday, 1.641.247 kg. arpa⁽⁴¹⁾. Rakamlarda da görüleceği üzere vergi miktarı bir yıl evveline göre neredeyse yarı yarıya düşmüştür. Düşmüştür çünkü, memlekette tarımla uğraşacak erkek nüfus kalmamıştır. Millet bütün gücünü vatan müdafaasına vermiştir. Hatta öyle ki, ilkokulların bile inas (kız) kısımlarında "âdeta yer bulunamayacak derecede öğrenci mevcudu olmasına karşılık geçim yükünün küçük yaşta erkekler üstüne çökmesinden dolayı" erkek kısımlarında talebe bulunmamakta, azalmaktadır.⁽⁴²⁾ Nitekim Millî Mücadele döneminde Konya'da Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye öğrencisi olan emekli öğretmen Mustafa Gündüz^(x) kadınların ekin ektiklerini söylemiştir. Toplumun o zamanki ruh halini ortaya koymasından dolayı not ettiğim hatırasını vermekte fayda vardır. Delibaş olayının olduğu yıl, fakat hadise bastırıldıktan sonra Konya'ya gelerek öğrenime başladığını belirten Mustafa Gündüz, şunları söylemiştir: "Akşe-

(39). Selçuk Es, "İstiklâl Harbi İçerisinde Konya'dan Bazı Hatıralar", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5668, s.29-30

(40). Es, "İstiklâl Harbi İçerisinde Konya'dan Bazı Hatıralar", a.g.y., s.30

(41). Ferit-M. Muhlîs-M. Bahri-Faik, a.g.e., s.33

(42). Babalık, 31 Ağustos 1338, S.979

(x). 26.9.1989 tarihli görüşmede aldığım notlardan. M. Gündüz, 1920-21 öğretim yılında öğrenci olup 1928'de ilk defa öğretmenliğe Botsa'da başlamıştır. 1945'te Botsa'dan Çamurleyrek'a atılır, 1950 seçimlerinde burada bulunup daha sonra emekli olur.

hir'den top sesleri burada duyuluyordu.Şunu söyleyeyim,kadınlar ekin ekiyorlardı.. Türk Milletinin hiç korkusu yoktu. Yonan'dan hiç korkmadık.Esirler gelirken Konyalılar soydu. Onlara lağım temizlettiler.İstanbul Caddesi'nde lağım temizleyen Yonanlıları gören bir çiftçi,kağnısıyla geçerken elinde(ki) övendirenin obusa tarafını nasıl patlattı.. Kanlar aktı.. Şöyle dedi: "-Ah namussuzlar,biz sizi sopayla koğarız." Duydum.Okuldan geliyorduk." Emekli öğretmen M.Gündüz,bu sözleri 1922 yılında ve ikinci sınıf iken işitmiştir.Hatırasına kendi kanaatini de ekleyerek, "Yonan ne olur Türk'ün yanında,yeter ki birlik olsun." demeyi ihmal etmemiştir.

2.EĞİTİM VE MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ KONYA OKULLARI

Milletlerin kaderinde eğitimin müsbet veya menfi yönlerde oynadığı rolü kimse inkâr edemez.Tarih boyunca birçok örnekleri görülmüştür ki,eğitim müesseselerindeki bozulma,çöküş,millî çözümlü ve yıkılışın hazırlayıcısı; tersi gelişmeler ise istiklâl ve kalkınma bakımından millî yükselişlerin habercisi olmuştur. Buna kendi tarihimiz de şahittir. Osmanlı Devleti'nin duraklama ve çözümlüğünde eğitimin payı büyüktür. Çünkü,"Medreselerde XVI.yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden tecrübeye de dayanan müsbet ilim öğretimi,sonradan yerini tamamen nakilci,yani öğretene ile öğrenen arasında aktarılan bilgilerin tekrarına dayanan bir eğitim tarzına dönüşmüş,bu da ünlü Amerika'lı Tarihçi Roderic Davison tarafından Osmanlı Devleti'nin gerileme sebeplerinin en başında sayılmıştır."⁽⁴³⁾ Aynı şekilde "Orta Çağ Avrupası'na Karanlık Devir (The Dark Ages) adının takılması da yine bu eğitim sisteminin sonucu olan yaratıcılıktan yoksunluktur."⁽⁴⁴⁾

Eğitim müesseseleri,üstlerine düşen görevi hakkıyla yerine getirdikleri zaman ise millî bütünlük ve gelişmeyi sağlayan temel kurumlar olmaktadır.Bu açıdan bakıldığında A.B.D.'nde toplumu bir kültür bütünlüğüne kavuşturup,birleştiren kurumun eğitim olduğu görülür. "Almanya'da Yüksek Halk Okulları ve Halk-

(43).Nejat Göyünç,"Atatürk'ün "Cumhuriyet Fikri Hür,İrfanı Hür Nesiller İster" Sözü ve Yorumu",S.Ü. I.Milletlerarası Gençlik Kongresi,Konya,26-28 Ekim 1987,Ayrı Baskı Tebliğ,s.292

(44).Göyünç,a.g.tebliğ,s.292

evleri, Almanlar arasındaki parçalayıcı faktörlere karşılık bütünlük ve birlik sağlanması için kurulmuşlardır. Waterloo Savaşının galibi İngilizlerin başkomutanı Wellington'un "İngiltere, savaşı Eton Koleji'nin kürsülerinde kazandı." sözü, eğitimin müsbet mânâdaki bir diğer örneğidir." Fransa'da öğretmene, "milleti kurtaran kimse" anlamında "instituteur" ünvanı verilmiştir.⁽⁴⁵⁾ "Bulgarlar, bugünkü varlıklarını daskallarına (öğretmenlerine) borçludurlar.", Almanların Napolyon orduları karşısında başarılı olmasını sağlayan Fichte'nin "güçlü söylevleri" ile meydana getirdiği kültür hareketi ve kurulan üniversitedir.⁽⁴⁶⁾

İşte Millî Mücadele dönemi liderleri, eğitimin toplum hayatındaki bu önemini kavramış insanlar olarak savaş ortamında bile eğitimle ilgilenmeye çalışmışlardır. Bu kavrayışta, Osmanlı Devletinin son zamanlarında takip ettiği bazı yanlış eğitim politikalarının da etkisi olmuştur. Çünkü, millî şuur ve duyguların geliştirilip, ilmî düşünce ve anlayışla batıya yönelinileceğine "unsurları telif gayesi (Osmanlı Birliği)" düşüncesi ve Fransa'nın etkisi ile "bütün muamele ve kayıtları Fransızca tutulan, tedrisatın beşte üçü Fransızca yapılan" Galatasaray Sultanisi gibi okullar açılmıştır. Bu okulun ise ilk mezunları arasında, "son Balkan muharebesinde Bulgar ordusu kumandanlığını yapmış olan Savof vardır."⁽⁴⁷⁾ Tefik Fikret'in tabiriyle "şarkın garp ufkuna açılan ilk penceresi" olan Galatasaray Sultanisi, "ecnebi lisanla tedris" işinde ve "Fransız irfanının Türkiye'de neşrinde" başarılıdır.⁽⁴⁸⁾

Ayrıca, "1325'ten itibaren her sene memleketin muhtac olduğu ilim adamlarını yetiştirmek maksadıyla" Avrupa'ya talebe gön-

(45). I. Millî Eğitim Sempozyumu-Tebliğler, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara-1987, s.15

(46). İsmail Göldaş, Millî Kurtuluş Savaşında Öğretmenler, Ankara-1981, s.47 (26.6.1922 tarihli Türkiye Muallime ve Muallimler Birliği bildirisinden.)

(47). Nafi Atuf, Türkiye Maarif Tarihi, İstanbul-1930, s.116-119

(48). Nafi Atuf, a.g.e., s.116-119 - Osman Ergin, Mekteb-i Sultanî'nin, askerî amaçla Avrupa eğitim ve ilminden faydalanmak için açılan Mekteb-i Osmanî'den netice alınmadığı için kurulduğunu söyler. O. Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, İst.-1940, c.2, s.379-381. - Adnan Şişman ise, Mekteb-i Osmânî'nin yapılan masraflara karşılık bekleneni vermediğini bunun üzerine daha az masrafla daha çok öğrenci yetiştirmek için Galatasaray Mekteb-i Sultânîsî'nin açılma zemininin hazırlandığını ve bu konuda O. Devleti ile Fransa'nın işbirliği yaptığını yazar. Adnan Şişman, Galatasaray Mekteb-i Sultânîsî'nin Kuruluşu ve İlk Eğitim Yılları 1868-1871, İst-1989, s.11-13.

derilir. Fakat talebe "seçimine" ve gönderme işinde "millî endişeye" dikkat edilmediği için sonuç memlekete faydalı olmaz. Çünkü 1909'da yurt dışına gönderilen 71 talebenin 27'si.1910'da 91 talebenin 22'si Türk (Müslüman) değildir ve bu öğrencilerin hiçbiri memlekete dönmediği gibi yabancı ülkelerde vazife görüp, Türklüğe düşman teşkilatlara katılmışlardır. Bunlardan ders alınmamış, Balkan Harbi yıllarında gönderilen 30 talebenin 11'i gene "gayri Türk" unsurlardan seçilmiştir. (49) Fakat harpler; gençlik, özellikle öğrenci kesimi üstünde millî bir uyanışı tahrik etmiştir. Hıfzı Veldet'in bu açıdan şu hatırası ilginçtir: "Balkan Savaşı sonunda Rumeli'deki illerimizi kaybedişimizi, o savaştaki düşmanlarımızın Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ Devletleri olduğunu biliyor ve Rumeli'deki vatan parçasının yitirilişi üzerine bestelenen: "Rumeli'nin dağları var / Ne güzeldi, şimdi ağlar" şarkısını okulda hep bir ağızdan söylerken acı duyuyor ve içtenlikle ağlıyordum. Bulgar, Yunan ve Sırp kıyımını anlatan "Türkiye Uyan" başlıklı, resimli bir kitabı büyük bir yurtseverlik ve öc alma duygusuyla okumuştum." (50)

İşte Millî Mücadele dönemi gençliği bu atmosfer içinde yetişmiştir. Birinci Dünya Harbi boyunca yöneticilerden intikal eden "Alman dostluğu ve üstünlüğü, Almanlara karşı duygusal bağlılık" (51) büyüğü ise mütareke yıllarında bozulur. Fakat baştan ve resmî bir uyanış gene yoktur. Üstelik, "İstilâcılara karşı uyumlu" insanlar yetiştirme kaygısı ön plana geçmiştir. "Maarifimiz için en elim devre de hiç şüphe yok ki memleketin felâket günleri olan mütareke devresidir. Bu günlerde tedrisat intizamını tamamen kaybetmiş, mekteplerin maneviyetlerine ağır darbeler indirilmiş, hatta Rum Beyoğlu Fahrettin'in Maarif Nazırlığı esnasında muallimler millî duyguların inkişafına çalışmaktan menedilmiş, bu millî fikirlerin telkini azli mucip bir kabahat addedileceği tebliğ edilmiştir." (52)

İzmir'in işgali üzerine İstanbul Dârü'l-fünûn Konferans Salonu'nda üç bin kadar muallime ve muallim, heyecanlı bir toplantı yaparak şöyle yemin ederler: "Şanlı bir şekilde ölmeye her an ha-

(49). Faik Reşit-İsmail Hakkı, Muallim Yıllığı (1929-1930), İstanbul-(tarihi bulunamadı), s.66

(50). Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Millî Mücadele Anıları, İstanbul-1983, s.18

(51). Velidedeoğlu, a. g. e., s.21

(52). F.Reşit-İ.Hakkı, a.g.e., s.66

zırız. Türk evlatlarını haksızlıklara isyan hisleri ile yetiştireceğiz." (53) Bu yeminden de anlaşılacağı gibi Millî Mücadele, yukarıdaki anlayışın tam tersi bir düşünceden hareket etmektedir. Okullara ve okullar vasıtasıyla millî duyguların yayılmasına özel önem verilmiştir. Olaya bu açıdan bakıldığında "Millî mücadele, okullarla kazanılmıştır" denilebilir. Başlangıçta Erzurum ve Sivas Kongrelerinin toplantı yerleri okullarımızdır. Millî Mücadele dönemi aydınlarımızın toplantı yerleri, karargahları, Millî Mücadele'ye eleman yetiştiren müesseseler, propaganda merkezleri genelde okullarımızdır. Mustafa Kemal'in gittiği yerlerde ilk uğradığı müesseselerin başında okullar gelmektedir. Ankara'ya gelişinin üçüncü günü, Osmanlı Devleti'nin "İstiklâl Günü" sayılan 30 Aralık 1919'da (30 Aralık'ın 620.yıldönümü münasebetiyle) Liseyi ziyaret eder, öğretmen ve öğrencilere kısa bir konuşma yapar. (54) Aynı tavır ileride üstünde durulacağı gibi Konya'ya gelişlerinde de ortaya konmuştur. Millî Mücadele liderleri, vatan müdafaası düşünce ve azmini okullarda ve okullar kanalıyla bütün vatandaşlarda geliştirmeye çalışmışlardır. İlk T.B.M.M.ve hükümetinde de bu anlayış hakimdir: "Millî Mücadele'yi zaferle tetvici (taclandırmayı) mefkûre edinen hükümet ve meclis, maarif sahasında büyük teşkilata girişmekten ise mevcudu muhafaza etmeği ve yalnız elindeki teşkilatı ile memleket çocuklarına millî istiklâl aşkı vermeği ve mücadele ruhunu takviye etmeği düşünüyordu. 10 Mayıs 1920 tarihli Vekâlet'in bir tamiminden aldığımız şu satırlar hükümetin en büyük endişesini ve maarif teşkilatından beklediği ilk hedefi vazıhan göstermektedir: "Garb'ın köle etmek isteyen emperyalist tecavüzüne duçar olan vatan ve milletimizin ne müthiş bir buhran karşısında olduğu malûmdur. Din ve milletimizin hayatı tehdit altındadır. Bunun içindir ki siz maarif memurları milletin en münevver tabakası ve ilk sınıf-ı âlisi olduğunuzdan bu babta milleti irşat etmek vazifesiyle mükellefsiniz.." (55) Bu mükellefiyeti, ileride üstünde durulacağı gibi Konya okulları hakkıyla yerine getirmişlerdir.

(53). Ömer Sami Coşar, İstiklâl Harbi Gazetesi, 22 Mayıs 1919 Perşembe No:8, Yeni İstanbul yayını.

(54). Velidedeoğlu, a.g.e., s.32

(55). F.Reşit-İ.Hakkı, a.g.e., s.67

TBMM.'nin açılışından sonra kurulan Meclis Hükümeti'nin 9 Mayıs 1920 tarihinde Maarif Vekili Rıza Nur tarafından okunan programında ileriye dönük bazı hedefler tesbit edilmiştir. İlmî ders kitapları ve dilimizin büyük sözlüğünü hazırlamak, eski eserleri korumak, batı ve doğudan ilim-teknik alanlarındaki kitapları dilimize çevirmek, eğitimi dinî, millî bir kimliğe kavuşturmak.. bu hedeflerdendir. Hemen yapılacak iş ise, "mevcut okulları iyi yönetmek"tir. (56) Hıfzı Veldet'in memur olarak bulunduğu ilk meclisten verdiği bu bilgilerle yukarıdakiler birleştiği zaman Millî Mücadele dönemi eğitim politikasını kavramak mümkün olmaktadır. O da şudur; Harp ortamında mevcut okullardan azamî oranda faydalanarak onları iyi yönetmek.. Nitekim bu dönemde okullar, okullarda görevli öğretmen ve öğrenciler, Millî Mücadele şuurunu uyandırmada en önde gelen unsurlar olurken aynı zamanda asker ve yedek subay kaynağıdırılar da. Birinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında yaşları on yediden yukarı olanlar nasıl askere alınıp "İhtiyat Zabiti Talimgâhı"nda eğitilmişlerse, Millî Mücadele döneminde de öğrenciler, ilk sıralar askere alınmışlardır. Hıfzı Veldet, aynı hatıratında Ankara Lisesi'nde kendisinden üst sınıflarda olanlardan bir grup öğrencinin 1920 yazında okulun tatil olduğu aylar, gönüllü olarak Kuvay-ı Milliye'ye yazılıp Demirci Savaşlarına katıldıklarını anlatır. Bu öğrencilerden 12.sınıftaki "Salih" ve 11.sınıftaki "Ahıskalı Tahsin" şehit düşmüş, dönenler kahraman gibi karşılanırken, şehit olanlara hepsi gözyaşı dökmüşlerdir. (57) Çünkü hepsi "kurulmuş çelik zenberek gibi" gergin, savaş isteği ile ve vatan aşkıyla doludurlar.. Millî Mücadele eğitim politikasının mihrinde de zaten bu duyguları geliştirme amacı vardır. Mustafa Kemal, Sakarya Harbinden hemen önceki günler, 16 Temmuz 1921'de Ankara'da Maarif Kongresi'ni açarken, eğitim programındaki "millîlik özünü" şöyle vurgular: "Millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafâtından (batıl inançlarından) ve evsâf-ı fitriyemizle (yaratılışımızdan sahip olduğumuz özelliklerimizle) hiç de müna-sebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan (Doğu'dan ve Batı'dan) gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i

(56). Velidedeoğlu, a.g.e., s.172-175 - Cumhuriyet'in 50.Yılında Millî Eğitimimiz, İstanbul-1973, s.20

(57). Velidedeoğlu, a.g.e., s.36

milliye ve terbiyemizle mütenasip bir kültür kasd ediyorum."(58)

Yukarıda ana hattıyla ortaya konmaya çalışılan Millî Mücadele dönemi eğitim anlayışı Konya okullarında da hakimdir. Her okul kendi bünyesinin elverdi oranda kurtuluşumuza katkıda bulunmuştur.

Konya, Orta Anadolu'nun kültür merkezi durumunda olduğu için devrine göre okul tür ve çeşitliliği yönünden zengin bir şehrimizdir. Başta Anadolu'nun ilk Hukuk Mektebi olmak üzere, Sultanî, Dârü'l-Muallimîn, Dârü'l-Muallimât, Mekteb-i Sanayi, Ziraat Mektebi, Askerî Lise-Rüştiye, Nalbant Mektebi, Tayyare Mektebi ve resmî-özel ibtidai mektepleri bulunmaktadır. Bunlardan Hukuk ve Ziraat Mektepleri kapanmış, askerî okullar zaferden sonra peyderpey ayrılmışlardır.

A. MEKTEB-İ HUKUK

Okulun son müdürü olan Hüseyin Refik Kırış'ın verdiği bilgiye göre, Konya Mekteb-i Hukuk'u 12 Şubat 1907 tarihinde açılmış, 15 Mart 1919 tarihinde kapanmıştır. (59) Konya'da lise seviyesi üstünde yüksek öğrenim görülen tek okul, Mekteb-i Hukuk'tur. Aynı zamanda Anadolu'nun da tek Hukuk Mektebi'dir. İstanbul'dan sonra Selanik, Konya, Bağdat ve Beyrut vilayetlerinde açılan hukuk mekteplerinden Selanik ve Beyrut vilayetleri düşman işgaline uğradıktan sonra buraların öğrencileri ve muallimlerinden bazıları Konya ve İstanbul Hukuk'a naklen kayıt yaptırmışlardır. Fakat ne yazık ki, Birinci Dünya Harbi'nin, bütün eğitim kurumlarında olduğu gibi Mekteb-i Hukuk üzerinde de menfi etkisi olmuş, "harbe iştirak dolayısıyla lağv" edilmesi (60) kararlaştırılmıştır. Açık olduğu 11 yıl boyunca toplam 134 mezun veren (ortalama yıllık 12 öğrenci) Mekteb-i Hukuk'un kapandığı sıradaki mevcut durumu şöyledir: Dördüncü sınıfta 9, üçüncü sınıfta 15, ikinci sınıfta 22, birinci sınıfta 9 olmak üzere toplam 55 öğrencisi kalmıştır. (61) Bu kadar öğrencinin bulunma sebebi de sanıyoruz, memur olup da okula devam edenlerden dolayı olmalıdır.

(58). Göyünç, a.g.teblig, s.291

(59). Fuad Arun, Muallim Refik Kırış Hayatı ve Eserleri, Ankara-1968, s.173

(60). Arun, a.g.e., s.174

(61). Arun, a.g.e., s.174

Kapatıldığında demirbaş eşyası, Konya Sultanîsi ve Dârü'l-Muallimîn'ine devir ve teslim edilen Hukuk Mektebi'nde değerli bir öğretim kadrosu vardır. Bu kadro seçkin öğrenciler yetiştirmiştir. Konya öğretmenlerinin önde gelenlerinden Mümtaz Bahri, Namdar Rahmi, Mehmet Muhlis, Hukuk mektebinde okumuşlardır. Hukuk Mektebi, sadece Konya'ya değil yurdun birçok köşelerine hizmet vermiştir. Erzurum'da öğretmenlik yapan, Albayrak gazetesinin sahibi, Erzurum milletvekili olup, Misak-ı Millî müsveddesini hazırlayan Süleyman Necati de Konya Mekteb-i Hukuk mezunlarından-
(62)

Başlangıçta, Sedirler Mahallesinde büyük bir konakta (Koyun-
oğlu Müzesine yakın) eğitime açılan Hukuk Mektebi'nde Ali Kemalî,
Yalvaçlı Ömer Vehbi, Hadimli Mehmet Vehbi Efendi gibi önemli si-
malar görev yapmışlardır. (63) Mecelle Usul-i Fıkıh, Fıkıh ve Ah-
kâm-ı Evkaf, Hukuk-u Esasiye ve Düvel ve İdare, Mecelle ve Tica-
ret-i Berriye, Ticaret-i Bahriye, Sakk-ı Hukuk ve Sakk-ı Ceza, U-
sul-i Cezaiye ve Kanun-ı Ceza ve Hukuk-ı Ceza, Mecelle ve Feraiz
ve Vesaya, İktisat ve Maliye (64) adındaki derslerin okutulduğu
Hukuk Mektebi 1909'da Konya Sanayi Mektebi'ne taşınmış ve bir
müddet burada kalmıştır. (65)

B. KONYA SULTANİSİ

Konya Sultanîsi, "Konya İdadisi" (Lise) adıyla 1889 yılın-
da zamanın Konya Valisi Esat Paşa'nın Dârü'l-Muallimîn olarak
yaptırdığı binada eğitime açılır. (66) Bina Alâaddin Tepesi'nin
doğusundadır. Yetersiz geldiği için 1891 yılında şimdiki Karma
Ortaokulu'nun bulunduğu yerdeki Gureba Hastahanesi olarak yap-
tırılan boş binaya yerleşir. Üçü rüşdiye, dördü idadi olmak üze-
re yedi yıllık Konya İdadisi, beş yıllık ilkokul ilavesi ile
1913 yılında Konya Sultanîsi adını alır. Eğitim süresi böyle-
ce yedi yıldan 12 yıla çıkmıştır. (67) Millî Mücadele yıllarını
burada idrak eden Konya Sultanîsi, 1923'te Cumhuriyet'le birlik-

(62). Ömer Sami Coşar, Millî Mücadele Basını, İst.-1964, s.192-193.

(63). Arun, a.g.e., s.173 - Konya 1973 İl Yıllığı, s.209

(64). Arun, a.g.e., s.174-175

(65). Mehmet Onder, Konya Maarifi Tarihi, Konya-1952, s.64

(66). Hüseyin Köroğlu, 100.Yılında Konya Lisesi, s.1 (Basılmamış eser)

(67). Köroğlu, a.g.e., s.2 - Onder, Konya Maarifi Tarihi, s.60

Konya Erkek Lisesi adını alır ve 1934-35 öğretim yılında ise bugünkü tarihî binasına taşınır.

Balkan Harbi'nden sonra gelen göçmenlerle öğrenci sayısı çoğalan⁽⁶⁸⁾ Konya Sultanîsi, buna rağmen 1913-14 öğretim yılı ile 1922-23 öğretim yılları arasında ancak toplam 48 öğrenciyi mezun vermiştir. Öğretim yıllarına göre mezun çizelgesi şöyledir:

1913-14	0 (Son sınıf oluşmamış)
1914-15	25
1915-16	2
1916-17	2
1917-18	0
1918-19	0
1919-20	0
1920-21	2
1921-22	9
1922-23	8

On öğretim yılının toplam mezunu 48 kişidir.⁽⁶⁹⁾

Çizelgeden de anlaşılacağı gibi Sultanî, Millî Mücadele başlangıcındaki üç öğretim yılında hiç mezun vermemiştir. 1921 yılında ise ancak iki, 1922'de dokuz, 1923'te sekiz mezun verebilmiştir. I. Dünya Harbi'nin milletimizi iliklerine kadar tüketen savaş ortamı, Konya Sultanîsi'ni de etkilemiştir. Yaşı 17'yi bulanlar askere alındığı için seferberlik sonunda ve ondan sonraki yıllarda son sınıfta hiç öğrenci okumamıştır. Öğrencilerin Dünya Harbi yıllarındaki hatıralarını bilemiyoruz. Fakat askere alınan Sultanî öğretmenlerinden Almanca muallimi Ahmet Celâl Bey'in 1915 yılında Çanakkale'de şehit düşmesi okulda derin üzüntü meydana getirmiştir.⁽⁷⁰⁾

1335-336 (1919-1920) ders yılında Sultanî'nin ara sınıflarında ise öğrenci mevcudu şöyledir: 12. sınıfta yok, 11. sınıf Edebiyat şubesi'nde 1, 10. sınıf Fünûn Şubesi'nde 4, 10. sınıf Edebiyat Şubesi'nde 3, 9. sınıfta 14, 8. sınıfta 15, 7. sınıfta 16, 6. sınıfta 15 olmak üzere "Tâlî" sınıflarında toplam 53 öğrenci okumak-

(68). Köroğlu, a.g.e., s.11

(69). Köroğlu, a.g.e., s.18 - Önder, Konya Maarif Tarihi, s.61

(70). Köroğlu, a.g.e., s.18

tadır. (71)

Millî Mücadele yıllarında okul, var olan sınıflarıyla eğitime devam etme başarısını çok güç şartlar altında gerçekleştirebilmiştir. "Dişini tırnağına takıp, ölüm-kalım savaşı veren bir milletin öğrencileri ve öğretmenleri" olarak, "her şeye rağmen var güçleriyle çalışarak okullarını kapatmazlar. Sade suya salınmış çorbayı içip kendilerini tok sayarlar. Öğretmenlerinin 6-8 ay maaş alamadığı zamanlar olur. Fakat başta Müdür Ali Rıza Bey, Sultanî'nin mutfağını kapatmaz, ocağını söndürmez. Gazını, tuzun, şekerin bulunmadığı zamanlarda sınıfın lambasını yakar, Koçhisar'dan tuz, köylülerden pekmez getirtip öğrencilerini hatta aç kalan öğretmenlerini doyurur." (72) Okuldan 1922 yılında mezun olan Tahir Mihçî'nin anlattığına göre Fizik Öğretmeni Salih Şevket Bey, dersini verdikten sonra öğrencilerden özür dileyerek şöyle der: "Evde gaz bitti, daha iyi hazırlanamadım çocuklar." (73)

Konya Sultanîsi de, Delibaş Hadisesinde Konya'nın çektiği sıkıntıyı çekmiştir. Te'dip kuvvetleri içinde bulunan M. Şevki Yazman'ın anlattığına göre; Pınarbaşı'na gelindiği sırada çatışma alanı gerisinde bir beyaz bayrağın sallandığı görülür. İleri hatlardaki müfrezeye bunların teslim alınması emredilir. Başlarında beyaz bayrak tutan siyah elbiseli birinin ardında ikişerle yürüyen bu beş-on kişi geldiği zaman M. Şevki Yazman, tanır. Bunlar lise hademesi Ahmet Efendi, hademeler, aşçı vs. dir. Bazılarının elinde eski veya yeni tüfek, bazıları sopa hatta bir tanesinin elinde uzun bir meydan süpürgesi vardır. Millî kuvvetlere katılan bu lise personelinin elindeki eksik tüfekler tamamlanarak beyaz bayrak alınır. Delibaş'a bağlı olanlar geri çekilirken zaten bunlar, millî kuvvetlere katılmak için geri çekilmemişlerdir. (74)

Delibaş Hadisesinden hemen sonra Konya Sultanîsi'ne sürgün gelerek 11. sınıfta okuyan Hıfzı Veldet, o dönemki Okul Müdürü Mustafa Nuri Bey'e "tenekeci" lâkabının takıldığını, çok pasif ve heyecansız bir insan olduğunu, I. ve II. İnönü Zaferlerinde Lise öğ-

(71). "Konya Mekteb-i Sultanîsi'nin 1335-1336 Sene-i Dersiyesi (Tâlî) Sınıflarının İmtihan-ı Umumi Cetveli", Bu uzun cetvel, "Akşehir-Antalya Mekteb-i İdadi İmtihan Cetveli Defteri" içindedir, Konya İl Millî Eğitim Müd. Ayniyat Deposu.

(72). Köroğlu, a.g.e., s.18

(73). Köroğlu, a.g.e., s.18

(74). Yazman, a.g.e., s.61

rencileri ile birlikte coşkulu bir hava meydana getirmek için çabalamadığını söyler.⁽⁷⁵⁾ Halbuki I.ve II.İnönü Zaferleri Konya'da çok coşkun bir şekilde kutlanmıştır.Halk gündüz camilerde dua ederken,gece fener alayları düzenlenmiş, "ahali,mektep talebeleri önlerinde mızık,asker" coşkun bir şekilde kutlanmıştır.⁽⁷⁶⁾ Aralarında liseli öğrencinin (gündüzlülerden özellikle) bulunmama ihtimali zayıftır. Sakarya Zaferi'nden sonra Uşak, Eskişehir ve Kütahya'nın kurtuluş haberleri üzerine tertiplenen fener alayı ve şenliklere başta Sultanî olmak üzere Sanyai Mektebi,Askerî İdadi,Dârü'l-Muallimîn,Dârü'l-Eytam öğrencileri de katılmışlardır.⁽⁷⁷⁾

Konya Sultanîsi,Millî Mücadele boyunca onun lideri ve önemli simalarının ziyaret,toplantı,görüşme yerlerinden birisidir. Libya ve Cezayir'de yayılan Sunusî Tarikatı'nın başkanı Şeyh Ahmet eş-Şerif es-Sunusî,I.Dünya Savaşı ile birlikte ilân edilen "Cihad"ı desteklemek üzere Mehmet Reşad'ın davetiyle Osmanlı Devleti'ne gelmiştir.Değişik illerimizi ziyaret eden Sunusî,12 Temmuz 1336 (1920) tarihinde Konya'ya gelir.Kendisini istasyonda vali,müftü,hükümet erkânı,ulema ve kalabalık bir halk topluluğu karşılar.Karşılıyıcılarla birlikte memleket eşrafının davet edildiği dinî merasim ise Sultanî'de yapılır.⁽⁷⁸⁾ Mustafa Kemal'in de Konya'ya ilk gelişlerinin (3 Ağustos 1920) ikinci günü Gurebâ Hastahanesi'nden sonra Mekteb-i Sultanî'yi ziyaret eder.⁽⁷⁹⁾ Burada öğretmen ve öğrencilere kısa bir konuşma da yapar.Konuşmasında gençlere gösterdiği hedef şudur: "Sizi bu millet yetiştiriyor.Göreviniz büyük hizmetlere hazırlanarak,bu millete lââyık olmaktır."⁽⁸⁰⁾ Konya'ya ikinci gelişlerinde (1 Nisan 1922) ise yanında bulunan Rus Sefiri Aralof,Azerbaycan Sefiri İbrahim Abilof ile beraber Sultanî'yi ziyaret eder,Sultanî bünyesinde olan müzeyi gezerler.Rus Sefiri Aralof Yoldaş bu arada Maarif Müdürü M.Ferit Bey'e,Rus lise ve kolejlerinin selâmını,sultanî talebelerine iletmesini,kendi adına selâm ve sevgileri-

(75).Velidedeoğlu,a.g.e.,s.93

(76).Avanas,a.g.e.,s.295-296

(77).Avanas,a.g.e.,s.297

(78).Avanas,a.g.e.,s.37

(79).Önder,Delibaş Hadisesi,s.93

(80).Ahmet Günaydın-Hasan Kök-Mustafa Göger-Ahmet Şeref Ceran,
Atatürk ve Okullarımız,s.5 (basılmamış eser.) - Sadi Irmak,
Atatürk'ten Anılar,Ankara-1982,s.5-6

ni bildirmesini rica eder. (81)

Konya Sultanîsi, bütün Orta Anadolu'ya hizmet veren bir eğitim kurumu olarak Konya'nın o zaman en gözde okulu durumundadır. 7832 m²'lik bir alan içinde kendine ait "bakkal dükkânı, tabibi, hastahanesi, evkaf bir eczanesi" ile hizmet verir. Bünyesi içinde "Asar-ı Atika Konya Müze Şubesi" de bulunan Konya Sultanîsi'nde (82) yapılan Konya'nın bir yıllık bulut, yağış, rüzgâr, sıcaklığı ile ilgili rasad cetveli Konya Rehberi'nde verilmektedir. (83) Gene Konya Rehberi'nde verilen rakamlara göre Konya Sultanîsi'nde gündüzlü 238, yatılı ücretli 30, yatılı ücretsiz 32, olmak üzere toplam 300 öğrenci; 22 öğretmen, 17 müstahdem, 7 adet memur görev yapmaktadır. (84) Selçuk Es, 1923 sonbaharında Konya Sultanîsi ilk kısım üçüncü sınıfına kayıt olduğunu ve o yıl Sultanî'nin bütün sınıfları mevcut olduğu halde onuncu sınıfta dört, onbirinci sınıfta ise bir talebe bulunduğunu söyler. (85) Demek ki, talebe çoğunluğu daha çok ilk sınıflardadır.

Millî Mücadele döneminde liseye dolayısıyla eğitime verilen önemi belirtmek açısından 1921-22 öğretim yılı mezuniyet töreni üzerinde kısaca durmakta yarar vardır. 1 Haziran 1922'de tamamlanan genel imtihanlardan sonra 9 öğrenci diploma almaya hak kazanır. Yapılan diploma törenine Konya Valisi Abdülhalik (Renda), Garp Cephesi Kumandanı Miralay İsmet (İnönü) Bey ve askerî erkân, medrese hocaları, öğrenci velileri katılmıştır. Mezun olan öğrencilerin isimleri ve memleketleri şöyledir: Hakkı Efendi (Adana), Şükrü Efendi (Romanya), Ali Efendi (Seydişehir), Faruk Efendi (Mersin), Lütfi Efendi (Tırnova), Ahmet Efendi (Ereğli), Tahir Efendi (Mihçı-Konya), Reşat Efendi (Selânik), Saip Efendi (Atademir-Konya). Biri hariç hepsi yurt dışı ve içinde yüksek tahsil de yapan bu öğrencilerden Reşat Efendi, Mustafa Kemal Paşa'nın halazadesi olup o da Almanya'da mühendislik öğrenimi görmüştür. (86)

(81). Günaydın-Kök-Göğeri-Ceran, a.g.e., s.15

(82). Ferit-Mehmet Muhlis-Faik-M. Bahri, Konya Rehberi, İstanbul-1339 (1923), s.79

(83). Ferit-M. Muhlis-Faik-M. Bahri, a.g.e., s.10

(84). Ferit-M. Muhlis-Faik-M. Bahri, a.g.e., s.80-81

(85). Selçuk Es, "Konya Sultanî-Lisesi Hatıralarım", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5747, s.19

(86). Köroğlu, a.g.e., s.18-19

Selçuk Es, hatıraları arasında, zafer kazanılıp Cumhuriyet ilân edilmeden önce, kendi tabiriyle "ilân edilmek üzere iken" şöyle bir marşın okulda kendilerine öğretildiğini söyler:

"Anadolu şûrâlar,
Halk hükümeti var olsun, var olsun,
Çiftçilerin emeği,
İşleri ile yâr olsun, yâr olsun.

X

Uyan mihnetle çalışan
Yoksul çıplak hemşehri, hemşehri."

Bu marş öğretildikten bir-kaç ay sonra men edilir. Sebebini S. Es şöyle anlatır: "Hatırladığım bu marşı bir-kaç ay sonra men ettiler. Söyleyen öğrenciler ceza kuruluna verilirdi. Yıllar sonra sebebini şimdi hayatta olmayan hocama sorduğumda komünist marşı olduğunu bilmeyerek öğretmiştik. Bakanlık derhal hatasını anlayarak men etti, demişti. Aynı yılda Mithat Cemal merhumun güftesini yazdığı uzun bir destanın hatırimda kalan şu iki satırını öğrenmiştik: Göğsümde kanım akmasa üç yıl şu ufuklar, / Al bayrağım, rengini çoktan unuturdu." (87)

Bu yıllar Konya Sultanîsi ilkokul kesiminde Başöğretmen İsmail Hakkı (Tonguç)'dır (1922). Aynı öğretmen daha sonra lisede resim öğretmenliği yapar. (88) Ayrıca Konya'da 1920 yılının Temmuz ayından itibaren resmî müsaade ile "Osmanlı Sosyalist Fırkası", 1922 yılında ise "Halk İştirakiyun Fırkası" faaliyet halindedir. Daha önce "Yeşil Ordu"nun da ordu içinde bazı çalışmaları olmuştur. (89) Yalnız bu türden çabaların okul üzerindeki etkisi nedir bilemiyoruz. S. Es'in hatıratındaki ismi verilmeyen öğretmenin, "Bakanlık derhal hatasını anlayarak.." cümlesinden hareketle bu marşın, Sovyetlerle Millî Mücadele dönemindeki yakın münasebet doğrultusunda merkezden emredildiğini de kesin ifade etmek zordur.

(87). Selçuk Es, "Marşlarımız-Türkülerimiz", Koyunoğlu Müzesi, Dos. No:5747, s.3

(88). Köroğlu, a.g.e., s.17 ayrıca aynı eser Bölüm;IV, s.8

(89). Avanas, a.g.e., s.364

C. DÂRÜ'L-MUALLİMİN

Konya Dârü'l-Muallimîn'i (Erkek Öğretmen Okulu), 1875 yılında Nizamiye Medresesi civarında bir binada açılmıştır. İki yıllık olan okul, 1910'da üç, 1912'den sonra da dört yıllık olur. (90) Bir ara Mevlâna Türbesi yakınlarında bir binada da eğitim gören Dârü'l-Muallimîn, 1331-1334 (1915-1918) yılları arasında Mimar Muzaffer Bey tarafından yapılan Türk tarzı "binayı muhteşi"ne taşınır. (91) (Bugünkü Gazi Lisesi binası)

Millî Mücadele döneminde Dârü'l-Muallimîn önemli olaylara sahne olmuştur. Önce, İtalyanlar Konya'yı işgal ettiklerinde Vali Cemal Bey'in emriyle boşaltılarak İtalyan işgal kumandanlığına teslim edilir. (92) İtalyanlar, hemen yerleşmeye başladıkları bu muntazam binayı bir kale gibi tahkim etmeye çalışırlar. Büyük pencerelerin önüne, kapıların iki tarafına makinalı tüfekler yerleştirirler. Etrafına da bolca nöbetçi dikerler. (93) Memleketin önemli bir eğitim kurumunun bu şekilde vali emriyle boşaltılarak işgalci kuvvetlere bırakılması öğretmen ve öğrenciler arasında büyük bir üzüntü meydana getirmiştir. O günleri yaşayan Selçuk Es, olayı şöyle anlatır: "Bugünkü Lise binası o zamanlar Dârü'l-Muallimîn olarak kullanılıyor, bizler de Tatbikat kısmında (ilkokul) okumakta idik. Bir sabah okula geldiğimizde içeriden sıraların dışarı çıkarılmakta olduğu, Anıt tarafı kapusu önünde üçer, dörder kümeler halinde İngiliz subaylarının toplanup konuştukları, öğretmenlerimizin içeriden çıkan eşyaya nezaret ettikleri görülüyordu. Bir ara, ayağı sakat, avucu içine sakladığı bir taş parçasını, biraz önünde sağa-sola gidüp-gelerek İngiliz komutanı olduğu zannedilen kır saçlı, kuru uzun boylu bir şahsa atma üzere mesafe ve hedef tayini yapan bir öğrenciyi, arkadaşlarının yanına gelerek, "Ali yapma bu işi. Sakatsın, kaçamazsın. Yok yere kendinin ve birçok kimselerin de suçsuz yere canlarını yakdırırsın." demek suretiyle engellemeye çalıştıklarını gördüm. Sınıfa girdim. Tabii bomboş bir oda. Öğretmenle karşılaştım. Öğretmenimiz Boynu Eğri Yusuf Bey'di. Bana, "haydi arka bah-

(90). Ünder, Konya Maarifi Tarihi, s. 67

(91). Ferit-M. Munlis-Paik-M, Bahri, a. g. e., s. 66

(92). Cemal Kutay, Kurtuluşun ve Cumhuriyet'in Manevi Mimarları, s. 71

(93). Yazman, a. g. e., s. 10

çeye arkadaşlarının yanına git, orada bekle. Şimdi sizi gelüp alacağım, yeni mektep binasına gideceğiz", dedi. Az sonra da gelüp topluca bizleri o zamanlar Ebuzziya Tevfik Bey'in Evi diye tanınan bugünkü Kömür Tevzi Bürosu'nun arka cihetinde Köşk Otobüs Duracağı karşısında Subay Lojmanı olarak kullanılan binaya götürdüler. Herkeste derin bir yeis, etrafta sıkıcı ve üzücü bir hava.. Kimsenin söz söylemeye tahammülü yok. En ufak bir hareket acıyan yaraya dokunmuş gibicesine içleri sızlatıyordu. Hepimiz yerlerimize oturduk. İçeri Türkçe Öğretmenimiz Melek Bey girdi. Ayığa kalktık. Başı öne eğilmiş, gözleri yaşlı, yüzümüze bakmadan eli ile oturun işareti verdi. Etraf derin bir sessizlik içinde. Az sonra şu sözleri söylemeye başladı: "Çocuklar, başımıza gelenleri görüyorsunuz. Allah, bu günleri de bize gösterecekmiş, demek talihimizde düşman işgalini de görmek varmış. Cenab-ı Hakk canımızı alsaydı da bu olan işleri görmeseydik. Fakat efendiler, Allah'tan ümit kesilmez. Bugüne kadar esir olmamış bir millet gene de esareti kabul etmeden bu yurdu kurtaracak. Pis düşman ayağı er-geç bu temiz topraklar üzerinden defolup gidecek. Buna emin olun. Benim görüşüm budur..." demek suretiyle konuşma yaparak dersi bitirirken hepimizin gözlerinden yaşlar akıyor, sınıfın içini hıçkırık ve burun çekme sesleri kaplamış bulunuyordu. Bahçeye çıktık. Sabah işgal komutanına taş atmaya çalışan ve adının Ali olduğunu öğrendiğim gencin, bahçe duvarının dibine oturmuş hıçkırıklarla ağlamakta olduğunu gördüm."⁽⁹⁴⁾ S. Es, yıllar sonra bu gencin "Emekli Öğretmen Ali Erbil" olduğunu öğrendiğini de belirtir. İtalyan işgaliyle artık Konya sokaklarında "fötr şapka biçimindeki kenarı tavuk tüylü şapkalarıyla İtalyan işgal kuvvetleri dolaşmaya başlamıştır.

1919 Ocagında (22/23 Ocak) başlayan İtalyanların Konya işgali, 11/12 Mart 1920'de sona erer. Bu tarihte askerlerini geri çekerler.⁽⁹⁵⁾ Tahmin ediyoruz ki bu tarihten hemen sonra Erkek Öğretmen Okulu tekrar kendi binasına kavuşmuştur. Çünkü 1920 yılı içinde, İstanbul'un işgali üzerine Halıcioğlu Askerî Lisesi de bu binaya taşınmıştır. Bunun üzerine tarihî bina, ortasından

(94). Selçuk Es, "Konya'da İlk Sinema ve Filimler", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5747

(95). Yurt Ansiklopedisi, Konya md., c.7, s.5137

ahşap bölme ile ikiye ayrılmış kuzeydoğusunda Öğretmen Okulu, güneybatısında da Askerî İdadi eğitimine devam etmiştir.⁽⁹⁶⁾ Hatta binadaki ahşap bölmeyi bahçenin de duvarla bölünmesi takip etmiş, iki taraf hiç bir suretle "gelip-geçmemiş"tir.⁽⁹⁷⁾ Askerî Lise'nin Konya Dârü'l-Muallimîn'inde misafirliği 18 Teşrin-i evvel 1339 (1923) tarihine kadar sürer. İstanbul'a geri dönüş ile ilgili Babalık gazetesinin haberi şöyledir: "Şehrimizdeki Mekteb-i Rüşdî ve İdadi-i Askerî dün geceki trenle İstanbul'a gitmiştir. Selâmetler temenni ederiz."⁽⁹⁸⁾ Bu haberden Askerî İdadi bünyesinde aynı zamanda askerî ortaokulun da bulunduğunu anlıyoruz.

Konya Dârü'l-Muallimîni, işgalin acısını fiilen kendi bünyesinde tadan bir okul olarak Millî Mücadele yıllarını idrak etmiştir. Bunun için de her fırsatta millî şuurun uyandırılmasında çaba sarfetmiştir. Okulda dinî, sportif ve kültürel faaliyetler yogundur. S. Es'in anlattığına göre, okul dahilinde disiplinin muntazam olmasından dolayı dışarıda da Erkek Öğretmen Okulu talebeleri "daima terbiyeli ve nazik olarak tanınmakta"dır. Millî Mücadele'nin son günleri (1922) ile ilgili okulda şu dinî faaliyetler yapılmaktadır: "Herkes daima ordumuzun zaferi için dualar ediyor, okul dahilinde de camide hafız olan, güzel sesli talebeler beş vakit ve bilhassa sabah namazından evvel ve yatsı namazından sonra Kur'an okur, dualar edilir. Sabah ezanlarını yanık sesli hafız talebeler, karşılıklı halen mevcut balkonda okurlarken insana lâhutî bir ümit ve iman bütünlüğü gelir, ellerimizi kaldırarak kibleye doğru dönüp ordumuzun gazasını mübarek, zafer haberlerini tez vakitte ulaştırması için Ulu Tanrı'dan gözyaşları arasında niyaz ettiğimizi çok iyi hatırlarım. Ben yatılı öğrenci degildim. Fakat evimiz çok yakın olduğundan sabah ve akşam mütâlaalarında ve namazların bir kısmında mektepte bulunurdum."⁽⁹⁹⁾

Okulun bir spor teşkilâtı vardır ve burada başta futbol olmak üzere bir çok atletizm çalışmaları yapılmaktadır. "Sür'at ve

-
- (96). Selçuk Es, "Konya Gazi Lisesi Binası", Koyunoğlu Müzesi, Dos. No:5745, s.1 - Selçuk Es, "Rus Elçisinin Konya Hatıraları Yazısına", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5747, s.1
- (97). Selçuk Es, "İstiklâl Savaşı Sonlarına Doğru Konya Erkek Öğretmen Okulu Hatıraları", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5747, s.14
- (98). Babalık, 19 Teşrin-i evvel 1339, S.1323, s.3
- (99). Es, "İstiklâl Savaşı Sonlarına Doğru Konya Erkek Öğretmen Okulu Hatıraları", a.g.y., s.14

mukavemet koşuları, uzun ve yüksek atlama, gülle atma.." çalışmaları bunlardandır. S. Es, yüksek atlama çalışması sırasında bileği üstüne düştüğünü ve bileği çıkıp çok ıstırap çektiği halde kimseye bildirmediğini çünkü o akşam okulda Namık Kemâl'in "Vatan yahut Silistre"sinin temsili olduğunu ve o sıra Konya'da bulunan Mustafa Kemâl'in de temsile davetli bulunduğunu, her ikisini de görmek istediği için bileğindeki acıyı gizlediğini söyler. (100) Okul zaten bu temsil için hazırlanmıştır. Yatakhane olan üst kat salon haline getirilip, doğu tarafına sahne yapılmış, ön tarafa koltuk ve sandalye arka tarafa okul sıraları yerleştirilmiştir. Mustafa Kemâl ve yanında bulunan elçileri (Rus ve Azerbaycan) okula girişlerinde öğretmen ve öğrenciler karşılar. (101) Okulun döşemeleri tahta ve bakımsızdır. Ses çıkarmaktadır. S. Es, Mustafa Kemâl'in müsamere salonuna gelişini ve tavrını şöyle anlatır: "Akşam müsamereye gittim. Rahmetli Ata'yı da başında kahverengi kalpak, üzerinde kır renkli mareşal üniformalı kaput, elinde ince bir baston, ayaklarında siyah getler, mahmuzlarını şıkırdata şıkırdata merdivenlerden en üst kata çıkıp, yatakhanein bulunduğu yerde hazırlanmış olan müsamere salonuna alkışlar arasında girişini hiçbir vakit unutamam. Müsamereden evvel Mehmet Akif'in İstiklâl Harbi şehitlerine yazdığı şimdiki İstiklâl Marşımız şiir olarak okundu. Bunu Namık Kemâl'in ve Yahya Kemâl'in manzumeleri takip etti. Temsil başlamadan bir perdelik de "Avcı" manzumesi şiirli ve marşlı olarak gösterildi. Burada beşinci sınıftan Hüsamettin bizzat Atatürk tarafından çağrılarak tebrik edildi. Vatan yahut Silistre coşkun tezanarata vesile olarak gösterildi. Rahmetli Ata, bütün oynayan talebelere, ayrı ayrı ellerini sıkarak suretiyle iltifatta bulundu." (102)

Konya Rehberi'nde verilen bilgiye göre Erkek Öğretmen Okulu'nun 1923'te 5 memur, 14 öğretmen ve 230 civarında öğrencisi (103) vardır. S. Es, evci öğrenci miktarının ilk ve yüksek sınıflarda toplam olarak 50 kişiyi geçmeyeceğini belirtmektedir. (104) Şu hale göre Erkek Öğretmen Okulu öğrencisinin ekseriyeti yatılı-

(100). Es, "İstiklâl Savaşı Sonlarına Doğru Konya Erkek Öğretmen Okulu Hatıraları", a.g.y., s.14

(101). Günaydın-Kök-Jöger-Ceran, a.g.e., s.20

(102). Es, "İ.S.S.D.Konya Erkek Öğretmen Okulu Hatıraları, a.g.y., s.14
-Önder, Delibaş Hadisesi, s.318

(103). Ferit-M. Mühlis-Faik-M. Bahri, a.g.e., s.66-67

(104). Es, "İ.S.S.D.Konya E. Öğretmen Okulu Hatıraları, a.g.y., s.14

dır. Tabii bu kadar öğrencinin ihtiyaçlarını karşılamak da zor olmuştur. Nitekim Okul Müdürü "ak sakallı Eşref Bey, ödenek olmadığı için çarşı esnafından topladığı zeytin ve helvayı gözyaşları içinde öğrencilere üleştirerek"⁽¹⁰⁵⁾ zor günlerde öğrencilerini doyurup eğitim-öğretimin devamını sağlamaya çalışmıştır. Şu haliyle Dârü'l-Muallimîn'in Konya Sultanîsi'nden pek farkı yoktur. Fakat o şartlar altında dopdolu bir eğitim ve vatan-millet sevgisi ile öğrencilerin yetişmelerine özen gösterilmiştir.

Selçuk Es, Erkek Öğretmen Okulu'nda bu dönem içinde öğretilen marşlardan da hatırında kalanlar hakkında bilgi verir. Bunlardan bazıları şunlardır: "On üçüncü Yılmaz Kolordu / Ali İhsan Bey gücüyle vurdu / Güldü dullar, güldü dullar / Yetimler yurdu..." Bir diğer marş da Kâzım Karabekir'in "yetimler için bestelediği ve o zamanların çok sevilen ve söylenen" şu şiiridir: "Çelik gibi kollu, Tunçtan ayaklı / Türk hiç yılar mı, Türk hiç yılar mı / Türk yılmaz, Türk yılmaz / Cihan yıkılsa Türk yılmaz." S. Es, bu marşla ilgili bir hatırasını da şöyle nakleder: "Biz bu marş bir gün söyleyerek dönerken Ali Fuat Cebesoy bizi tesadüf durdurarak "Çocuklar, söylediğiniz marş 'cihan yıkılsa değil 'cihan yığılsa' diye söyleyin. Burası yanlış okunuyor. Cihan yığılıp üstümüze gelse Türk gene yılmaz" demişti."⁽¹⁰⁶⁾

Es'in aynı yerdeki hatıratında Askerî Rüştîye'nin söylediği marşlar hakkında da bilgi vardır. Onlar da talimden dönerken, "Annem beni yetiştirdi bu ellere yolladı / Sütüm sana helâl olmaz saldırmazsan düşmana" veya "Tunca, Arda güzelleri / Bu üç kardaştır gülü / / Anne ben ölüyorum / Feda ediyorum cihana, cihana."⁽¹⁰⁷⁾ gibi Balka Harbi yıllarında revaçta olan millî, hamasî muhtevalı marşlar söylemekte idirler. S. Es, bu marşları komşu okulun söyleyiş tarzından etkilenecek bellemiştir.

Konya Dârü'l-Muallimîni'nin Delibaş olayı sırasındaki durumundan da kısaca bahsetmekte yarar vardır. Bilindiği gibi Delibaş'ın Konya'yı basacağı haberi gelince Konya Valisi şehri bırakarak Alâaddin Tepesi'ni tahkim edip orada kendilerini savunmayı planlar. Yalnız bu arada bazı önemli binaların korunması i-

(105). Günaydın-Kök-Göğür-Ceran, a.g.e., s. 20

(106). Es, "İ.S.S. Konya E. Öğretmen Okulu Hatıraları", a.g.y., s. 15

(107). Es, "İ.S.S. Konya E. Öğretmen Okulu Hatıraları", a.g.y., s. 15

çin tedbirlerin alınması da ihmal edilmiş değildir. Hükümet binası, Askerî depolar, Dârü'l-Muallimîn ve Askerî Lise'nin bulunduğu şimdiki Gazi Lisesi binası bunlar arasındadır. Dârü'l-Muallimîn ve Askerî okulların savunulması Arapkirlizâde Yüzbaşı Osman Nuri Bey'le Mülazım ve Muallim Celâleddin Ali (İmer) Bey'e verilmiştir. Onlar da İnce Minare Deposu'ndan yüz kadar silâh temin ederek talebelerle birlikte müdafaaya başlarlar. Fakat o kadar silâhtan ancak 18'i işe yarar. Gerisi bozuk çıkmış, işlemez halde bulunmuştur. Bu 18 silâhtan 9'u binanın sağ, 9'u da sol köşesindeki balkonlarına yerleştirilerek iyi silâh kullanan talebelerin ellerine verilir. Diğer talebeler de üst kattaki yatakhaneye çıkarılarak sükûnetle neticeyi beklemeye davet edilir. Mektebin kapıları sıkıca örtülmüş, arkalarına kum torbaları yığılmıştır. Öğretmen ve mevcut öğrencilerin gayretiyle yapılan bu müdafa çok sürmez, talebeden Halepli Muzaffer'le birlikte iki kişi yaralanır. Müsademe toplam altı saat sürmüştür. (108)

Müdafaadan birkaç gün sonra, Celâleddin Ali Bey, yeğeni tarafından Abdürreşid Bağlarına kaçırılır. Fakat durumu haber alan birkaç mütecaviz, saklandığı yerden çıkarıp, elinden tabancasını alarak öldürmek isterken yeğenin hanımı engel olur, daha sonra da Saraç Kemâl tarafından kurtarılarak evine gönderilir. (109)

Konya'nın önemli eğitim yuvalarından olan Erkek Öğretmen Okulu, 1934 yılında Adana'ya nakledilmiştir. (110)

D. KONYA DARÜ'L-MUALLİMÂTI

1915 yılının Eylül ayında Türbe civarındaki Hacı Fasihzade Memduh'un evinde açılmıştır. Millî Mücadele döneminde yine aynı evdedir. Bir aralık Botsalı'nın evinde öğrenimine devam eden Dârü'l-Muallimât, 1924 yılında kendi tarihî binasına taşınmıştır. (şimdiki S. Üniversitesi Rektörlük binası) (111)

Dârü'l-Muallimât, Millî Mücadele'de özellikle kadınlarımızın uyandırılması, millî ruh ve şuurla donatılması için yapılan çalışmaların, toplantıların merkezi durumundadır. Konya'da da şubesi a-

(108) Önder, Delibaş Hadisesi, s.163-164 - Avanas, a.g.e., s.191

(109) Önder, Delibaş Hadisesi, s.164

(110) Konya 1973 İl Yıllığı, s.196 - Önder, Konya Maarifi Tarihi, s.67 - Es, okulun, 1935 yılında lağvedilip tarihe karıştığını söyler: "İ.S.S.Konya E. Öğretmen O. Hatıraları", a.g.y., s.15

(111) Önder, Konya Maarifi Tarihi, s.70 - Konya 1973 İl Yıllığı, s.196

çılan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin kuruluş toplantısının yapıldığı yer Dârü'l-Muallimât'dır. (112) Anadolu'da ilk defa, beş bin kadın adına düzenlenen Mevlid-i Şerif ve ardından miting, bu cemiyet tarafından organize edilmiştir. Toplantılar sonunda da "Müstakil bir Türkiye'nin kurulması" amacıyla İtilâf Devletlerine yönelik bir beyanname yayınlamışlardır. İşte daha önce üzerinde durulan bu faaliyetin tertip komitesi içinde Dârü'l-Muallimât Müdürü Faik Bey'in "haremi, Vicdan", Dârü'l-Muallimât Heyet-i Temsiliyesi namına Fransızca ve Piya-no Muallimesi Emine Ferhunde" de bulunmaktadır. (113)

Dârü'l-Muallimât, daha çok kadınlara hitabeden toplantı ve müsamereler düzenlemiştir. Bunlardan bir tanesi de Mustafa Kemâl ve yanındaki Rus, Azerbaycan sefirlerinin bulunduğu 2 Nisan 1922 tarihinde yapılan toplantıdır. Bu sırada Memduh Halim Çelebi'nin evinde bulunan Dârü'l-Muallimât'da, misafir heyet şerefine önce çay verilir. Sonra çoğunluğu kadınların oluşturduğu seyircilere müsamere sunulur. Yunanlıların Anadolu'da yaptıkları mezalimi dile getiren millî bir piyes oynanarak dinleyicilerin hisleri galeyana getirilir. Öğrencilerden Hayriye Tomris (Günbay), hassas ve hazin bir tavırla "Türk diyor ki" şiirini okurken Azerbaycan Sefiri İbrahim Abilof, gözyaşlarını tutamaz. Fahime Hanım, "İstanbul" şiirini okur. Bütün öğrenciler, topluca "Yüksel Ey Kadınlık" marşını söylerler. Toplantı sonunda "Aralof Yoldaş" ve İbrahim Abilof Bey'e pastalar ikram edilir. Rus Sefiri Aralof, "öğrencilere Rus kadınlarının selâmını iletir. Öğrenciler de kendilerine teşekkür ederler." Mustafa Kemâl ve misafirleri o-kuldan ayrılırken şeref defterini de imzalarlar. (114)

İzmir'in geri alınmasından sonraki günlerde, bir ara kapatılma tehlikesi de geçiren Dârü'l-Muallimât'a basın sahip çıkar. Hatta bu yoldaki yazısından dolayı kız öğrenciler, Babalık başyazarı Süreyya Sami Berkem'e bir kutu içerisinde şükran nişanesi olarak kalem takımı hediye ederler. (115)

(112). Baykal, a. g. e., s. 68

(113). Avanas, a. g. e., s. 58-59

(114). Günaydın-Kök-Qöğer-Ceran, a. g. e., s. 14

(115). Babalık, 11 Kasım 1947, S. 6881.

Dârü'l-Muallimât, bu dönem haliyle bütün meslek okulları gibi özel idare tarafından finanse edilmektedir. İbtidâîlere ve özellikle inas (kız) mekteplerine öğretmen yetiştiren Dârü'l-Muallimât mezunları, sadece Türk okullarında değil, yabancı okullarında da öğretmenlik yapmışlardır. Babalık'ta çıkan bir haberdan öğrendiğimize göre Konya içindeki Fransız İnas Mektebi Türkçe Muallimliğine Dârü'l-Muallimât'ın yeni mezunlarından Ayşe Hanım tayin edilmiştir. (116)

Millî Mücadele döneminde öğrenci miktarı itibariyle Dârü'l-Muallimât'ın durumu şöyledir: 1918-19 öğretim yılında toplam ilk dört sınıf itibariyle 40 öğrencisi vardır. Beşinci sınıfta ise 1915'te açıldığı için henüz öğrenci bulunmamaktadır. (117) 1919-20 öğretim yılında ise; 1.sınıfta 7, 2.sınıfta 6, 3.sınıfta 11, 4.sınıfta 8, 5.sınıfta 8 olmak üzere toplam 40 öğrencisi bulunmaktadır. (118)

E. KONYA SANAYİ MEKTEBİ

Millî Mücadele'ye en çok katkıda bulunan Konya okullarından birisi de Sanayi Mektebi'dir. Gerek atölyelerinde imal edilen malzemeleri ile gerekse o dönemin Konya'sında bulunan yegâne faal sinema ve bandosuyla Sanayi Mektebi'nin hizmetleri önemle üstünde durulacak mahiyettedir.

Bilindiği gibi Sanayi Mektebi, Konya Valisi Ahmet Tefrik Paşa tarafından 1870 yılında "Sanayi-hane" adıyla ilk defa açılmıştır. Fakat Millî Mücadele döneminin Sanayi Mektebi olan bina ve yatılı okul, daha sonra Vali Avlonyalı Ferit Paşa tarafından 1901 yılı Eylül'ünde faaliyete geçirilmiştir. (x) O zaman bir demir işleri atölyesi ile marangozhanesi ve 17 talebesi vardır. (119) Selçuk Es'in, Sanayi Mektebi'nden 1908 yılında mezun olan Nazır İlk Ayvadoğlu'na dayanarak verdiği bilgiye göre okulda bulunan sanat şubeleri şunlardır: "Halıcılık, ip boyacılığı, marangozluk, kunduracılık, demircilik, tesviye, dökümcülük,

(116). Babalık, 22 Teşrin-i evvel 1339 (1923), S.1325, s.3

(117). Konya Dârü'l-Muallimâtı 1334-335 İmtihan-ı Umumî Cetveli, Konya İl Millî Eğitim Müd. Ayniyat Deposu.

(118). Konya Dârü'l-Muallimâtı 1335-336 İmtihan-ı Umumî Cetveli, Konya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Ayniyat Deposu.

(119). Konya 1973 İl Yıllığı, s.195 - Önder, K. Maarifi Tarihi, s.65

(x) .1889 yılında başlanılıp 1901'de bitirilerek beş bin sarı lira sarfıyla 12 yılda inşa edilen bu bina halen Konya Vilayeti Özel İdare Müdürlüğü hizmetindedir.

terzilik, tornacılık, oymacılık, tapserlik (mobilyacılık)."(120)
 Bu bölümlere 1915'te fanile ve çorapçılık, 1922'de de arabacılık şubeleri eklenir. Öğrenim süresi dört yıl olan okulun 1923'ten sonra tahsil süresi beş yıla çıkarılmış, sonradan eklenen bölümler de kaldırılmıştır. (121) Meslek okulu olarak ödeneği vilayet tarafından karşılanmaktadır. (122) Bu durum, eğitim ve idaresinin Millî Eğitim Bakanlığı'na devredildiği 1927 yılına kadar devam etmiştir. (123)

Savaş sırasında Sanayi Mektebi'nin atölyeleri, ordumuzun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar yapmıştır. Özellikle "çorap ve fanile imalâthanesi, gece gündüz çalışarak binlerce fanila ve çorabı cepheye göndermiştir." (124)

Millî Mücadele yıllarında Konya'nın çalışan bir sineması vardır, o da Sanayi Mektebi'ninkidir. Alâaddin Tepesi'nde Belediye'ye ait de bir sinema ve tiyatro salonu vardır. Fakat bu bina o yıllar askeriyenin hizmetindedir. (125) Onun için sinema ve tiyatro salonu olarak Sanayi Mektebi Sinema Salonu hizmet vermektedir. Bu salon, Sanayi Mektebi ana binasının batı tarafında idi. Başlangıçta, marangoz atölyesinde imâl edilen eşyaların teşhir ve boya salonu olarak hazırlanan bu bina, 1913 yılından itibaren Sinema Salonu olarak kullanılmaya başlanmıştır. İlk önceleri gösterilenler "Sinematograf" denilen "hayal-gölge oyunlarının (fotoğrafları-resimleri)" biraz gelişmiştir. Salon, toplam 250-300 kişiliktir. Elektriğini, okul bahçesine yerleştirilen 110 voltluk küçük bir motor ve dinamosundan temin etmektedir. Burada asıl teknik olarak üzerinde durulması gereken yönü ise, seyrettirilen filimlerin sessiz olmasıdır. (126) Filmin önemli yerlerinde makinist çini mürekkeple cam üzerine yazılmış açıklamaları perdeye aksettirmektedir. İşte bu teknikle Konya Sanayi Mektebi Sineması, Millî Mücadele boyunca halkı aydınlatma ve uyandırma, mücadeleye teşvik görevini yerine getirir. Kadınlar için haftada bir veya iki gün, erkekler için geceleri ve diğer günler filimler seyrettirilir. Bazı günler "meccanen" (ücretsiz) gösterilir. Özellikle

(120). Selçuk Es, "Konya Sanayi Mektebi Tarihçesi ve Olaylar", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5747, s.1

(121). Önder, Konya Maarifi Tarihi, s.65

(122). Konya 1973 İl Yıllığı, s.195

(123). Önder, Konya Maarifi Tarihi, s.66

(124). Önder, Delibaş Hadisesi, s.294

(125). Selçuk Es, "Yakın Tarihten Hatıralar: Konya'da İlk Sinema ve Filimler", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5747, s.3

(126). Selçuk Es, "Gene Sanayi Mektebi Sinemasına Dair", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5668, s.5

"Çanakkale" savaşlarına ait filimlerin gündüzleri ve öğleden sonra gösterilmesinin amacı halkı uyandırıp, savaş gücünü arttırmaktır. (127)

Filimler; "tamamen Birinci Cihan Savaşında Almanların muhtelif cephelerde çektikleri harp sahneleri, Çanakkale Savaşları, Seddülbahir, Kilitbahir mevkiilerinde cereyan eden savaşlarda şehit düşenlerin cesetlerinin toplanışı, çukurlara gömülüşleri, alınan esir ve yaralılarıyla elde edilen askerî malzeme ve cephanelerin sevkleri, şehitlerin (Çanakkale) bir-kaç sene sonra etrafta bulunup toplanan bakiyeleri..." (128) ile ilgilidir. Film gösterilmeden önce toplanan, münevver, sanatkâr ve esnaftan gençlere, sahneye çıkan "bir münevver genç", "vatanın acıklı durumundan kısaca söz edip, geçen harbin acı hatıralarını canlandıran filimden" bahsederek "halkın millî hislerini galeyana getirmeye" uğraşır. Bundan sonra oldukça uzun süren filimler gösterilmeye başlanır. Böylece istenilen etki halk üzerinde fazlasıyla uyandırılmaktadır. Çünkü halk, zaten "yaralı"dır. Filimler, "kalplerin yaralarını deşmeye kâfi gelmektedir. Bilhassa Çanakkale Savaşları gösterilirken gayri ihtiyari kendini tutamayarak ağlıyan, hırsından dişlerini gıcırdatan, haksız uğranılan mağlûbiyet karşısında acı duyanlar" çoğalmakta, "halkın millî hisleri uyanmaktadır." (129)

Sanayi Mektebi Salonu, sadece filimler aracılığı ile değil gösterilen temsillerle de millî hisleri uyandırmaya sahne olmuştur. S. Es, bu konuda da örnek verir. Halit Fahri Ozansoy'un Baykuş adlı piyesi, daha sonra bir başka temsil heyeti tarafından gösterilen ve konusu; "Çanakkale Savaşları sırasında bir köyde geçen aile faciasını" canlandırmak olan temsiller Sanayi Mektebi Sinema Salonu'nda halka gösterilmiştir. Hatta "Baykuş" piyesi sahnelenirken bayan artist bulunmadığından bir erkek o rolü almıştır. İkinci piyeste de aynı durum vardır. Fakat aile faciasını canlandırırken "Leylâ" rolünü üstlenen erkeğin "kalın sesi ve soğuk hareketleri" yüzünden seyirci üzerinde istenilen tesir uyandırılmaz. (130)

-
- (127). Es, "Y. T. Hatıralar: K. İlk Sinema ve Filimler", a. g. y., s. 2
 (128). Es, "Y. T. Hatıralar: K. İlk Sinema ve Filimler", a. g. y., s. 7
 (129). Es, "Y. T. Hatıralar: K. İlk Sinema ve Filimler", a. g. y., s. 7
 (130). Es, "Y. T. Hatıralar: K. İlk Sinema ve Filimler", a. g. y., s. 8

Sanayi Mektebi denilince ilk akla gelen "bandosu ve sineması"dır. Millî Mücadele sıralarında Konya çocukları ve gençleri üzerinde büyük ilgi uyandırmışlardır. Sanayi Mektebi Bandosu, resmî karşılamalarda, tören ve bayramlarda, asker uğurlama merasimlerinde hep önde yürümekte, çalmakta, ilgi uyandırmaktadır. Selçuk Es'in tarifinden anladığımız kadarıyla Sanayi Mektebi Bandosu, giyim itibarıyla Nizam-ı Cedid askerlerine, yürüyüş ve müzik âletleri itibarıyla da Mehter takımına benzemektedir. (131)

Konya Valisi ve "Sultan Hamid'in dünürü" Faik Bey'in gayretiyle 1322 (1906) tarihinde kurulmuştur. (132) Selçuk Es'in arşivinde bulunduğunu belirttiği bandosunun Nota defterinden verdiği bilgiye göre zengin bir repertuara sahiptir. 33 ayrı eserden oluşan Nota Defterindeki yerli marş ve şarkılardan bazıları şunlardır: "Hamidiyi Marşı, Ferik Marşı, Vali Paşa Marşı, Arap Havası, Saba Makam, Padişahım Çok Yaşa, Ağlamaktan Gözüm Dolu Yaş İle, Gazi Osman Paşa Marşı, Sivastopol, Zeybekler Kalkan Tutar, Cezayir, İzmir Marşı, Girit Marşı." Bando'nun çaldığı diğer eserler ise şunlardır: "Vals, Polka, Türk Polkası, Opera, Katril, Rus Marşı, Alman Marşı, İngiliz Marşı, Cosan Machi, Katril Flouto, Chanson d'arabe, Carmain." (133)

Selçuk Es, Sanayi Mektebi Bandosunun yürüyüşü ve o günkü tören havası ile ilgili de şu bilgiyi verir: "İstikâl Savaşı yıllarında, bilhassa Atatürk'ün Konya'ya geliş ve gidişinde Sanayi Mektebi Bandosu daima önde giderdi. Bandonun arkasında ufak bir asker ve polis müfrezesi ve onu takiben öğrenciler (bilhassa Sanat Okulu öğrencileri) muntazam adımlarla takip etmesinden sonra Dergâh'ın Neyzen ve Kudümzenlerinden müteşekkil Musiki takımı.. Bando'nun sert ve yüksek gürültülü sesi yanında, bu ses yeni gaip olup giderken kulakları dinlendirici ve ruhları okşayıcı Mevlevî kisveleriyle, ekseriya siyah renk hakimiyeti altında ağır ağır ve kudüm tempolarına uydurulan adımların hareketleriyle geçerlerken insana ayrıca lâhutî bir zevk veriyordu. Bugünkü Mehter Takımının geçişi bizleri ne kadar ilgilendiriyorsa o zamanki Mevlevî Musikî Takımının geçişi de aynı ilgiyi uyandırırdı." (134)

(131). Selçuk Es, "Hayal Olmuş Hakikatler: Konya Sanayi Mektebi Bandosu", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5747, s.1-2

(132). Es, "Konya Sanayi Mektebi Bandosu", a.g.y., s.3

(133). Es, "Konya Sanayi Mektebi Bandosu", a.g.y., s.4-5

(134). Es, "Konya Sanayi Mektebi Bandosu", a.g.y., s.1

Emekli Öğretmen İhsan Eke'den alınan bilgiye göre 1920 yılında Sanayi Mektebi Bandosu'nun şefi, ihtiyar, sakallı, saray usulü üniforma giyinen Ali Baba'dır. Ali Baba ve Sanayi Okulu Bandosu, Mustafa Kemâl'i 3 Ağustos 1920'de istasyonda karşılayan büyük topluluğun önündedirler. M. Kemâl, Ali Baba'nın da elini sıkmış hal ve hatırını sormuştur. İstasyondaki karşılamadan sonra ise halen müze olan (Atatürk Müzesi) evin balkonundan M. Kemâl, resmî selâmla karşılık verdiği halde önündeki yolda geçit resmi düzenlenir. Sanayi Okulu Bandosu, bu resmî geçitte "İzmir Marşı"nı çalarak yürür. (135)

Sanayi Mektebi Bandosu, "saf, gösteriş ve merasime düşkün" Delibaşı Mehmet Ağa'yı karşılama merasimlerinde de bulunmuştur. Sık sık müfrezesi ile Konya'ya gelen Delibaş, ayrıca bütün efradı ile birlikte Sanayi Mektebi Mutfağı'nda yedirilmiş, içirilmiş de. Konya Kuvay-ı Milliye Kumandanı Hüsnü Bey'in de bulunduğu bu ziyafetten sonra muzıka (bando) ile şehrin dışına kadar uğurlanan Delibaş, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin emrinde olmasına rağmen fazlaca pohpohlanmış, şımartılmıştır. Öyle ki, bir seferinde "Konya'ya geleceğim" diye haber gönderir. Fakat bando ile karşılanmadığı için şehre pür hiddet girer. Halbuki bando gönderilmiştir. Fakat farklı yollardan gidildiği için muzıka ile müfreze buluşmamıştır. Bunun üzerine Delibaş'ın öfkesini yatıştırmak amacıyla özür dilenip tekrar şehir dışına çıkması istenir. Delibaş, atına atlayıp Şakalağın Köprü'ye gider, bando da orada karşılar. (136) M. Ünder'in anlattığı bu olay; hem Delibaş'ın seviye ve kapasitesi hem de Millî Mücadele döneminin eleman bulma, var olanı elde tutma sıkıntısı yönlerinden ibret vericidir.

Mekteb-i Sanayi, Konya'nın gözde okulu olarak her fırsatta teknik ve malzeme yönüyle takviye edilmiştir. Babalık gazetesinin 3 Ekim 1923 tarihli bir haberine göre yaz aylarında sıhhi buz elde etmek için Konya'daki Amerikan Hastahanesi'nden üçyüz liraya "buz makinesi" alınır. Alan, Vilayet Encümenidir. Babalık, haberi, "şayân-ı memnuniyet"le vermiştir. Çünkü böylece "memleketin aslî ihtiyaçlarından birisi daha temin edilmiştir." (137)

(135). Hünyaydın-Kök-Göğür-Ceran, a. g. e., s. 2-4

(136). Ünder, Delibaş Hadisesi, s. 98-100

(137). Babalık, 3 Teşrin-i evvel 1339, s. 1309.

Cumhuriyet'ten sonra Sanayi Mektebi'nin sineması S.Es'in verdiği bilgiye göre 1926-27 yıllarında yıkılır.Bandosu da şekil ve yapı olarak önce değişikliğe uğrar sonra tarife malolur. Fakat,bando ve sinema ile birlikte giden harp yıllarında önemli hizmetleri görülen,terzilik,fanile ve çorapçılık,ayakkabıcılık ve arabacılık bölümlerinin yerlerini demir ve çelik gibi yeni teknik şubeler almıştır.Geliştirilen bu şubelerde,Babalık gazetesinin 1927 yılında verdiği bir habere göre Alman mamulâtından daha sağlam,son sistem pulluklar üretilmektedir.(138) Harp yıllarında üstüne düşeni yapmaya gayret eden Sanayi Mektebi,barıştan sonra da kalkınma yolunda payına düşeni yerine getirme çabasını göstermiştir,denilebilir.

F. İBTİDÂİLER

Millî Mücadele döneminde Konya'da resmî ve özel bir hayli ibtidâî bulunmaktadır. Sultanî ve Dârü'l-Muallimîn'den bahsedilirken kısmen bu okulların bünyelerinde bulunan ilkokullardan da söz edilmişti.Müstakil ibtidâiler de diğer okullarda olduğu gibi savaş yıllarının tesiri altındadırlar. 1922 yılında toplanan Konya Muallimler Meclisi'nde Mümtaz Bahri'nin bahsettiğine göre ibtidâilerin erkek kısımlarında öğrenci alabildiğine azalırken kız bölümlerinde ise yer bulunmayacak şekilde artmaktadır.(139) Nitekim 1923 yılına ait Maarif Müdürlüğüne düzenlenen bir istatistiğin verdiği toplam rakamlar da Mümtaz Bahri'yi doğrular mahiyettedir.Çünkü bu istatistiğe göre Konya Vilayeti dahilinde resmî mekteplere devam eden toplam öğrenci miktarı onüç bindir.Bunlardan on bini erkek,üç bini ise kızdır.(140) Kız öğrencilerin pek resmî okula gönderilmediği gözönünde tutulursa devrine göre üçte birlik oranın çokluğu dikkati çeker.Bu da erkek nüfusun,harp ve maiyet derdiyle meşgul olmasındandır.

G. ANADOLU İNTİBAH MEKTEBİ

Burada Millî Mücade'deki Konya okullarından devrin özellik-

(138). "Konya Sanayi Mektebi", Babalık, 12 Nisan 1927, S. 2364

(139). Babalık, 31 Ağustos 1338 (1922), S. 979.

(140). "Talebe Ordusu", Babalık, 15 Teşrin-i evvel 1339, S. 1319

lerini yansıması bakımından özel Anadolu İntibah Mektebi'nden bahsetmekte yarar vardır. İttihat Terakki Mektepleri'nin yerine kurulan bu okul (Namdar Rahmi ve Mümtaz Kuru bölümlerinde üzerinde durulmuştur), Millî Mücadele başlangıcında bünyesinde ibtidâî ve kız bölümlerinin de bulunduğu bir lisedir. Delibaş Hadisesinde bir hafta kapalı kalan okul, ilk zaferleri coşkuyla kutlamıştır. S. Es, "Yeşil Ordu" beklentisinin de bulunduğunu ifade ettiği Anadolu İntibah Mektebi ile ilgili hatıralarını şöyle anlatır: "Hatırımında kaldığına göre, herhalde I. İnönü Muharebesinden sonra kazanılan zafer dolayısıyla müdürümüz Mümtaz Bahri (Kuru) Bey, toplantı tertipleyerek kazanılan zaferin önemini efkâr-ı umumiye anlatmak maksadıyla hazırlığa geçmişti. Elli kadar öğrenci, izci kıyafetiyle elbise yaptırarak başımızda güneşsiz kabalak biçimi bir nevi serpuş seçerek ön kısmına beyaz üzerine kırmızı ay-yıldız yaptırmış, tören günü hepimiz hazır vaziyette okulda toplanmıştık... Öğle yemeklerini okulun bodrum kısmında yemekhane olarak ayrılan yerde yedikten sonra topluca üst salonunda öğle namazını yerlere hasır, ceket vesaire sermek suretiyle kılardık. Yine o günlerde, "Yeşil Ordu geliyor" sözü ile günlerce teneffüslerde okul kapısı önünde şimdiki Fennî Furun cihetine bakarak gelecek hayal orduyu hakikatmış gibi beklerdik. Okul tamamen neharî (evci) idi, yatılı kısmı yoktu." (141)

Anadolu İntibah Mektebi'nin 1921 yılı gelir gideri ile ilgili "İttihat Terakki Mektebi Karar ve Muallim Sicil Defteri" içinde kısa bir bilgi bulunmuştur. Buna göre toplam geliri 2292 kuruş, toplam gideri de 2292 kuruştur. Özel okul olarak malî kapasitesi hakkında bu rakamlar kısmen bilgi verebilir. (142)

Netice itibarıyla, millî felâketlere üzülp zaferlere sevinen, dinî ibadetlerini beraberce yapan Anadolu İntibah Mektebi öğrencilerinin o dönem "Yeşil Ordu" beklentisi hangi duygu veya telkinler sonucu idi, bilemiyoruz. Ama bir genelleme yapmak gerekirse; Millî Mücadele dönemi Konya okulları, vatanî ve millî vazifelerini yerine getirmişlerdir, diyebiliriz.

(141). Selçuk Es, "Hayal Olmuş Hakikatler: Konya İntibah ve Terakki Okulu Hatıraları", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5747, s.12

(142). İttihat Terakki Mektebi Karar ve Muallim Sicil Defteri, Konya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Ayniyat Deposu, s.29-30 - Önder, Konya Maarifi Tarihi, s.74'te bu okulun 16 Ekim 1920'de lağvedildiğini yazmaktadır.

3. MİLLÎ MÜCADELE'DE KONYA ÖĞRETMENLERİ

Türkiye genelinde öğretmenler Millî Mücadele'yi desteklemişlerdir. Bu yolda halkı aydınlatma, yeni nesilleri yetiştirme faaliyetleri, sadece okul-veli ilişkileri düzeyinde kalmamıştır. Konferanslar, mitingler, temsiller düzenlemişler; gazete ve dergilerde yazılar yazmışlar, bazıları fiilen sıcak savaşta görev üstlenirken, diğerleri de cephe gerisinde dönemin en önemli teşkilâtı olan Müdafaa-i Hukuk v.b. cemiyetlere yardımcı olmuşlardır. İşte bu konuda Konya öğretmenlerinin diğer yerlerin öğretmenlerinden bir farkı vardır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni bizzat kuran, başkanlığını ve üyeliklerinin bir kısmını üstlenen onlardır. Ayrıca öğretmenler, ilk meclis lehine bir kamuoyu oluşturarak eski eğitimcilerden mebusların TBMM'ne katılmasını ve vatan çapında hizmetler üstlenmelerini sağlamışlardır.

Konya öğretmenlerinin kültürel sahada çalışmaları da vilayet hudutlarını çok aşmıştır. Aralarında tarihçi, folklör araştırmacısı, edebiyatçı, felsefeci, şair, eğitimci olarak şöhretli simalar vardır. Bunların Millî Mücadele'den sonra da kültürümüze büyük katkıları olmuştur.

Millî Mücadele, birinci derecede vatan müdafaasının önem kazandığı bir zaman dilimidir. Onun için bütün maddî güç bu uğurda seferber edilmektedir. Bundan dolayı ülkemizin birçok yerinde olduğu gibi Konya öğretmenleri de maddî yönden mağdur durumdadır. Birçok yerde aynı dramatik hava yaşanır. Burada bazı örneklerin verilmesi günümüz için ibret verici olacaktır. Mesela, Kastamonu öğretmenleri dört ayda bir maaş alabilmişler⁽¹⁴³⁾, Tokat öğretmenleri "açlık ve hastalık" sebebiyle 20 Ekim 1921'den itibaren görevlerini terketmek durumunda kalmışlardır⁽¹⁴⁴⁾, Ankara öğretmenleri -ki içlerinde 7 aydır maaş alamayanlar vardır- 4 Aralık 1921 günü topluca görevlerini terkederek okullarına gitmemişlerdir.⁽¹⁴⁵⁾ Rize'de 13 ay maaş alamayanlar vardır⁽¹⁴⁶⁾, İsparta öğretmenleri, Maarif Vekili'nden "mübarek ramazanda aç bırakılmalarının" sebebini sormaktadırlar.⁽¹⁴⁷⁾ Siirt'-

(143). Mehmet Yılmaz, a.g.e., s.30

(144). İsmail Göldaş, Millî Kurtuluş Savaşında Öğretmenler, s.64

(145). Göldaş, a.g.e., s.65 (Ankara'da greve giden öğretmenler 26 kişidir, aynı eser, s.109)

(146). Göldaş, a.g.e., s.69

(147). Göldaş, a.g.e., s.70

te ise üç yıla yakın bir süredir maaş alamayanlar vardır.(148) Bütün bunlardan dolayı birçok yerlerde öğretmenler başka mesleklere ayrılmaktadırlar.

Konya öğretmenleri de bu genel mağduriyet havasını yaşarlar. Fakat onların şikâyetleri harp yıllarında değil, harpten sonra yükselir. Mehmet Muhlis, Babalık'a yazdığı "Maaş Mes'elesi" başlıklı yazısında şöyle der: "Nasıl oluyor da maaşlar verilmiyor. Sonra banka, reji, Düyun-u Umumiye ve daha buna mümasil devâir-i memurîn ayın otuzuncu günü cüzdanları doldururken devâir-i merkeziye memurları neden hasır ve mahrum kalıyorlar. ..Şirketler, bankalar ay başında memurlarına maaşını verir, tüccar kâtipleri muntazam alır, esnaf şakirtleri hatt-ı haftalıklarını şaşırılmazken, hükümet memurları neden mahrum.." (149) Bu soruları sorduktan sonra M. Muhlis şöyle der: "İstiklâl Harbimizde bütçemizin mühim bir kısmını orduya hasretmek mecburiyetinde idik. Memur, tüccar, esnaf, her fert istiklâli istihdaf eden büyük bir mücadelenin büyük, küçük mahrumiyetlerine katlanmağı bir vazife-i vataniyye telâkki eder ve etmeğe mecburdu. Fakat bugün artık bir devr-i sulh-ı teyiz. Bunun için her şeyden evvel hükümetin düşüneceği kendi işini gören memurlardır." (150) İşte harpten sonra da bu durumun devam etmesinden olmalı ki bazı başarılı öğretmenler başka mesleklere ayrılırlar. Mümtaz Kuru, Naci Fikret bunlar arasındadır.. Fakat ekseriyet gene millî eğitimdeki görevlerine devam ederler.

Biz burada basında yazıları çıkan, eser veren Konya öğretmenlerinden bir kısmını aldık. Cumhuriyet'in ilânından kısa bir süre önce gelip yazıları yayınlanan Enver Behnan (Şapolyo); İbrahim Aczi (Kendi), İsmail Hakkı (Tonguç), Veli Sabri (Uyar), Faik (Soyman), ilk eğitim ve feyzini Konya'da alan Reşat Ekrem Koçu'nun babası Ekrem Reşat v.b. öğretmenlerimize burada yer vermek mümkün olmamıştır.

(148). Göldaş, a.g.e., s.70

(149). M.M. (Mehmet Muhlis), "Maaş Mes'elesi", Babalık, 17 Teşrin-i evvel 1339, S.1321

(150). M.M., "Maaş Mes'elesi", a.g.y.

BİRİNCİ BÖLÜM
KONYA DIŞINDAN GELİP GÖREV YAPAN ÖĞRETMENLER

I. ALİ KEMALİ EFENDİ

Millî Mücadele dönemi Konya öğretmenlerinin önde geleni ve yüz akı Ali Kemalî'dir. O, önce ilmi ve eğitimciliği ile sonra, vatanın en tehlikeli günlerinde Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin başında hizmet verip doğru bildiği yoldan asla şaşmayan bir karakter ve şuur yapısıyla örnek bir şahsiyet ortaya koymuştur.

Ali Kemalî, aslen Sivas'ın Gemerek ilçesindedir. Babası, Gemerek'in köklü ailelerinden "Hocagil-İmamgil" diye tanınan Bostancı oğullarından Müderris Ömer Efendi'dir. (151) Annesi ise Kayseri'nin Bünyan ilçesine bağlı Çiftlik Köyü'nden Hanedanogulları'na mensup ve aynı zamanda tanınmış bir müderris olan Ali Efendi'nin kızı Emine Hanım'dır. (152)

A. YETİŞTİĞİ ORTAM

Üç yaşında babasını kaybeden Ali Kemalî, Gemerek civarındaki büyük baba ve annesinin çiftliğine giderek onların yanında kalır ve hıfza çılışır. Fakat bu defa da dokuz yaşında dedesini, ardından da ninesini kaybeder. (153) Bir ara Çiftlik Köyü'ndeki dayısının yanına giderek ondan ders alan (154) Ali Kemalî, annesi ve beş yaşındaki kardeşini ziyaret için Gemerek'e gelir. Annesi bu arada bir başkası ile evlenmiş bulunmaktadır. Oğlunu çok değişmiş ve okuma-yazmayı da öğrenmiş bulan annesi, bu duruma çok sevinip babalığına, "Bak Ali'nin yazısına!.." diyerek onun yazılarını gösterir. Fakat, "Bırak şimdi, onun sırası değil!.." cevabını veren üvey babasının ilgisizliği "izzeti nefsi yüksek,

(151). Mehmet Önder, Bilgin Sivaslı Ali Kemalî, Konya-1954, s.7

(152). Önder, Ali Kemalî, s.7 -Kutay, Kurtuluşun ve Cumhuriyet'in Manevî Mimarları, s.69'da ve A. Evren, Konya İçin, s.1'de Ali Kemalî'nin babasının "Hanedanogullarından" olduğunu söylerler. Önder, Konya Nüfus Müdürlüğü Arşivi'nden faydalandığını belirttiğine göre onun ifadesi kabule değer bulunmuştur.

(153). Afif Evren, Konya İçin, Konya-1944, s.1

(154). Önder, Ali Kemalî, s.7

zekası işlek" Ali'yi son derece üzer. Annesine, "Çiftliğe gideceğini" söyleyerek evlerinden ayrılan dokuz yaşındaki küçük Ali'nin uzun ve meşakkatli gurbet ve öğrenim hayatı böylece başlar. Bir daha Gemerek civarında onu gören olmaz. "Uzun yıllar çeşitli yokluk ve yorgunluklar içinde diyar diyar dolaşır." Kayseri, İçel, Antep, Kilis, Şam ve Halep üzerinden Mısır'a geçer. (155) Mısır'da, medrese tahsiline ek olarak mükemmel Arapça öğrenir. (156) Dönüşte Kıbrıs'a uğrar. Magosa'da bir Rum metropolitinin yanında altı ay kalarak Rumca öğrenir. (157) Sonunda onbeş yıl önce ayrıldığı Anadolu'ya gelerek, İçel'de müderris Kazasker Aynî Efendi'den tefsir ve fıkıh okuyup bu sahadaki eksigini tamamlayarak icazetname alır. Bundan sonra o, "Kayserili Ali Efendi" diye şöhret bulmuştur. (158) Bu sıra İçel'e gelen Konya müderrislerinden biri dersini dinler ve beğenir. Aynı müderrisin Sivas-Gemerek'e yolu düşer. Ve orada Ali Kemalî'nin küçük kardeşi Hoca Ahmet Efendi'ye misafir olur. Ses ve simadan birbirlerine benzeterek İçel'de dinlediği "Kayserili Ali Efendi"yi sorar. Bu durumdan şüphelenen Ahmet Hoca, yanına eniştesini de alarak İçel'e gidip Ali Kemalî'yi bularak misafiri olur. Söz arasında dokuz yaşlarında kaybolan bir kardeşleri bulunduğunu ve onu aradıklarını söyler. Ama Ali Kemalî, kendini tanıtmaz. Israr üzerine misafirleri ile beraber gittikleri hamamda sırtındaki benden kardeşi Ali Kemalî'yi teşhis eder. Birlikte Gemerek'e dönerler. Ali Kemalî, Gemerek'te de boş durmaz. "İlm-i Nücum"daki bilgisi ile şöhret bulmuş bir Ermeni papazı ile temas kurarak, ondan ders alır. Onun bu tutumu çevrede pek hoş karşılanmamıştır. Esasen Gemerek, ilim muhiti olarak dar ve küçük bir çevredir. Bir fırsatını bulup oradan ayrılarak Konya'ya gelip yerleşir. (159)

Ali Kemalî'nin Konya'da da öğrenme çabası durmaz. Ulemadan Tavaslı Osman ve Müftü Kadınhanlı Hüseyin Efendilerden ders alır, yazısını geliştirir. Ermenek'in Davdas Köyü'nden olan Deli Şükrü Efendi'den tefsir okur. Hocası, zekâ ve kabiliyetini tak-

(155). Evren, a.g.e., s.1-2

(156). Önder, Ali Kemalî, s.9-10

(157). Evren, a.g.e., s.2

(158). Önder, Ali Kemalî, s.11

(159). Önder, Ali Kemalî, s.15

dir edip kendisini sevmiştir. (160) Bundan sonra Ali Kemalî, Konya ulemasının "tensibiyle" İplikçe Medresesi'ne müderris olur. "Kafiye ve İsağoc." derslerini okutur. Bu sırada Yakup Dedeler'den İbrahim Efendi'nin kızı Emine Hanım'la evlenen Ali Kemalî, İplikçi'den sonra Ziyaiyye ve Feyziyye Medreselerinde de müderrislik yapar. 1898 yılında ise Konya Mekteb-i İdadisi, Ulum-u Terbiye öğretmenliğine atanır. İdadinin en verimli yıllarıdır. Ayaşlı Şakir'le dostluğu da burada başlamıştır. (161) Konya İdadisi'nde Akaid derslerine de giren Ali Kemalî'nin bu görevi on yıl kadar devam eder. 12 Şubat 1323 (1907) tarihinde açılan Konya Hukuk Mektebi'ne (162) "Fıkıh ve Ahkâm-ı Evkaf" muallimi (163) olarak tayin edilir.

B. SİYASÎ HAYATI

Ali Kemalî, Meşrutiyet hareketini desteklediği gibi, II. Meşrutiyet'ten sonra İttihat ve Terakki partisinin Konya'da öncülüğünü de yapmıştır. Aynı zamanda bu partinin, Mehmet Tevfik Bey tarafından çıkarılan yayın organı "Hakem" gazetesinin de danışmanıdır. (164) Hukuk Mektebi'ne geçişinden iki yıl sonra bu görevine ek olarak idadide "Ulûm-u Arabiye ve Ahlâkiye" öğretmenliği görevini de üstlenen (165) Ali Kemalî, bir ara İttihat ve Terakki'nin "Konya Hey'et-i Merkeziye Reisliği"ni ifa etmiş, (166) Türk Ocaklarının Konya'da kuruluşunu sağlamış, en güzide talebelerini Türk Ocağı bünyesinde toplamıştır. (167)

Ali Kemalî, aynı zamanda Meşrutiyet'in birinci ilân yıldönümü olan 10 Temmuz 1909'da İttihat Terakki Konya Kulübü'nü kurularak arasındadır. Yapılan merasimde duayı da kendisi etmiştir. (168) Devrinin tanınmış, seçkin simaları arasındadır. Sözü ve sohbeti dinlenen, etkili olan bir şahsiyettir. Konya'da bir süre kalan yakın dostu Abdülaziz Mecdi'nin delâletiyle, İstanbul'a gittiğinde devrin padişahı Sultan Reşat'la görüşür. 9 Haziran 1910'da yapılan bu görüşmeden, "Mevlevî muhibbî" olan padişah çok mem-

(160). Evren, a.g.e., s.3

(161). Önder, Ali Kemalî, s.16-17

(162). Arun, a.g.e., s.173

(163). Arun, a.g.e., s.174 - Evren, a.g.e., s.4'te "Meçelle-i Ahkâm-ı Adliye; Önder, Ali Kemalî, s.19'da "Kitabü'l-Nikâh" hocası olduğunu yazarlar.

(164). Önder, Ali Kemalî, s.38-39

(165). Önder, Ali Kemalî, s.19

(166). Kutay, a.g.e., s.70 - Evren, a.g.e., s.4

(167). Kutay, a.g.e., s.70

(168). Önder, Ali Kemalî, s.38-39

nun kalır ve onu "muazzezen Konya'ya gönderir." (169)

Ali Kemalî, fikren ve fiilen desteklemesine rağmen 1912 seçimlerinde İttihat Terakki partisi listesinden kendisinin adaylığını istememiş, geri durmuştur. Fakat, öğrencilerinin ısrar ve teşviki üzerine geç de olsa adaylığı ilân edilmiş ve mebus seçilmiştir. 5 Nisan 1912'de açılıp 19 Temmuz 1912'de kapanan Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndaki kısa süreli görevi sırasında Ceza Kanununun hazırlanıp çıkarılmasında arkadaşlarıyla beraber önemli rol oynamıştır. Fakat, eğitimci Kemalî'yi meclisin gürültülü havası sarmaz. Konya'ya ve öğrencilerine döner. Kısa süreli de olsa Meclis-i Mebusan'da Konya'ya temsil edip Meclis fesh edildiği için⁽¹⁷⁰⁾ geri gelen Ali Kemalî artık millî gün ve bayramların bir numaralı hatibidir. Hukuk ve Sultanî'deki (İdadi, 1913'ten sonra bu ismi almıştır) görevlerine devam eden Ali Kemalî'nin "Osmanlı saltanatının 633. yıldönümü ve İstiklâl şenlikleri (1913) yapılırken söylediği nutuklar son derece etkili olur.⁽¹⁷¹⁾ Dünya Harbi sırasında cepheye sevk edilen askerin maneviyatını takviye edici nutukları, nasihatları ile o yine ön saftadır. Kemalî Efendi, Hilâl-i Ahmer ve Donanma Cemiyetlerinin de canla başla çalışan en etkili üyesidir.⁽¹⁷²⁾

Ali Kemalî, tarihî eserleri korumada da son derece hassas biri idi: 1913 yılında İplikçi Camiin kuzey kısmındaki tepe duvarının bir-iki metrelik yeri göçerek büyük bir delik açılmıştır. Konya Valisi Azmi Bey, bu yıkık yeri ortadan kaldırmak için o kısmı tamamen yıktırmaya başlar. Bir tarihî eserimiz elden çıkmak üzeredir. Ali Kemalî, Babalık gazetesinde konu ile ilgili bir makale yazar ve bu yazı hemen tesirini gösterir, yıktırma durdurulur.⁽¹⁷³⁾

C. MİLLÎ MÜCADELE VE ALİ KEMALÎ

I. Dünya Savaşı bizi maddeten ve manen bitiren bir harptir. Lise üst sınıflarında öğrenim gören, yaşları 17'den fazla öğren-

(169). Önder, Ali Kemalî, s. 39-40

(170). Afif Evren, "Sivaslı Ali Kemalî Hayatı ve Şahsiyeti Şehadet Vakası", Babalık, 6 İkinciteşrin 1943, s. 6248

(171). Önder, Ali Kemalî, s. 46

(172). Önder, Ali Kemalî, s. 47

(173). İbrahim Aczi Kendi, Konya Mezar Folkloru, Konya-1959, s. 23

ciler "ihtiyat zabiti" olarak 1916 yılından itibaren askere alınmışlardır. Liselerde öğrenci sayısını düşüren bu durum üzerine 1918-1921 yılları arasındaki üç öğretim yılında Konya Lisesi hiç mezun vermez.⁽¹⁷⁴⁾ 15 Mart 1919 tarihinde de Konya Hukuk Mektebi kapanır.⁽¹⁷⁵⁾ Ali Kemalî, "Bütün maişet kapılarının kendine kapandığı bir sıra"dadır. Bir sarraf dükkanına devam ederek çalışır. Aldığı ücretle de geçimini temine gayret eder. Yaptığı iş, sarrafın kirli altunlarını yıkayıp temizlemektir. Tabii onun, ulema elbisesi ile "maişet yüzünden" çalışması yadırganır. "Sarraf- lar faizcilik yaptığı için" sarraf yanında çalışması hoş görülmez ve "sarraf hoca" diye kınanır.⁽¹⁷⁶⁾

Ali Kemalî'nin sarraf yanında çalışması bazılarını da üz- mektedir. Bunlardan birisi de arkadaşı Abdülaziz Mecdi'nin dama- dıdır. Fakat onun üzüntüsü, küçük yaşından bu yana tanıdığı hoca- nın ihtiyar hali ve ulema kisvesiyle, bu kadar fazıl ve kemâl sa- hibi bir adamken maişet yüzünden zamanla bu hale düşmesinedir. Çalıştığı yerden dolayı değildir.⁽¹⁷⁷⁾

1- Heyet-i Nasiha ve Ali Kemalî:

Uzun harp yıllarının ardından gelen Mondros Ateşkes Andlaş- ması ile savaş yorgunluğu bütünüyle üstümüze çökmüştür. Mütareke maddeleri ve bu maddelerin getirecekleri kavranamadığı için her- kes, yarasını sarmak, acısını dindirmek üzere bir köşeye dinlenme- ye çekilmiştir. Bu dinlenme aslında, fazlasıyla hakedilmiştir de. Fakat, kaybımız korkunçtur. Ama hiç olmazsa Anadolu, İstanbul eli- mizdedir, teselli kaynağımızdır.. Hayır, öyle olmaz.. Mütarekeden beklenen huzur umudu tez tükenir. Yıllarca savaşıyorlar, vazifeleri- ni yapmış olmanın huzuru duyamazlar. Çünkü vatan, her yönden işgal edilmeye başlanmıştır. Konya da işgallerden nasibini alır. Önce İtalyanlar 7 Ocak 1919'da Konya İstasyonu'nu işgal ederler.⁽¹⁷⁸⁾ Bu işgal, ulaşım ve haberleşme ağını kontrolle ilgilidir. İtalyan- ların önemli miktarda askeri ise 26 Nisan 1335 (1919) tarihinde

(174). Köroğlu, a.g.e., s.2

(175). Arun, a.g.e., s.173

(176). Evren, Konya İçin, s.7

(177). Osman Ergin, Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun, İstanbul- 1942, 22

(178). Avanas, a.g.e., s.41

Konya'ya ulaşır.Bu 1300 kişilik taburun⁽¹⁷⁹⁾ ardından Mayıs başında Antalya-beyşehir yolundan bir İtalyan birliği daha gelir.
(180)

İn gilizler de "Bağdat Demiryolu"nu ele geçirme politikası doğrultusunda 22 Ocak 1919'da Konya İstasyonu'na 80 kişilik bir birlik gönderip istasyonu denetim altına almışlardır.⁽¹⁸¹⁾

İlk işgaller ve bunlara karşı duyulan şaşkınlık,tereddüt havası çok sürmez.Yer yer kıpırtılar da başlar.Bu kıpırtıları İstanbul Hükümeti,mütareke hükümlerini "uygulamada ağırlaştırarak" tehlike belirtileri olarak görmektedir.Bunun için İstanbul'dan "Nasihât Heyetleri" gönderilir.Bu heyetlerin vazifeleri; "mütareke hükümlerine karşı gelmenin imkânsızlığını anlatmak ve böylesine harekete kalkışanların şiddetle cezalandırılacaklarını bildirmek"tir.⁽¹⁸²⁾ Konya'ya da içinde devrin önemli şahsiyetlerinin bulunduğu bir heyet gönderilir.A.Avanas,Sina Akşin ile M. Önder'e dayanarak,Konya'ya 16 Mayıs 1919'da gelen "Heyet-i Nasihâ"nın,İstanbul Hükümeti emri ile Şehzade Abdürrahim'i "hiç bir kişi ve kuruluşla" temas ettirmeden Konya'dan ayrıldığını ve 18 Mayıs'ta İstanbul'a döndüğünü belirtir.⁽¹⁸³⁾

İçlerinde Dahiliye Nezareti Müdürü Ohannes Ferit (Ermeni), Eski Karahisar Mebusu Yanko Koverdi'nin (Rum) da bulunduğu heyetin başında gelecekte sadrazam olan Ali Rıza Paşa vardır."Fah-rî Reis" ise, II.Abdülhamit'in oğlu Şehzade Abdürrahim Efendi'dir. Bursa Müftüsü Halil Fehmi,Ferik Mahmut Hayret,Süleyman Şefik Paşa(sonra Kuvay-ı İnzibatiye Kumandanı olmuştur)nın da bulunduğu heyetteki gayri müslim temsilcilerin görevi azınlıklara nasihattir.⁽¹⁸⁴⁾

Böyle bir heyet niçin apar topar İstanbul'a çağrılmıştır? İkna gücü yüksek olur düşüncesiyle heyete dahil edilen şehzade, nasihat için gönderildiği halde niçin âdeta "karantina" altına alınmıştır?

İşte burada Konya öğretmeninin teşebbüsünün önemi ortaya çıkmaktadır.Heyet Konya'ya geldiği zaman Ali Rıza Paşa,hem du-

(179).Avanas,a.g.e.,s.41

(180).Yurt Ansiklopedisi,"Konya" md.,c.7,s.5137

(181).Yurt Ansiklopedisi,"Konya" md.,c.7,s.5137

(182).Kutay,a.g.e.,s.71

(183).Avanas,a.g.e.,s.102-103

(184).Kutay,a.g.e.,s.71 - Avanas,a.g.e.,s.102-103

rumu öğrenmek hem de bir zemin yoklaması yapmak bakımından özel sekreteri Burhan Cahit'i (Morkaya), Ali Kemalî, Ömer Vehbi ve Hadimli Mehmet Vehbi Efendilerin fikrini öğrenmekle görevlendirir. Çünkü burada, "halkın hissiyatına tek hâkim, denilebilir ki sarıklı hocalardır."⁽¹⁸⁵⁾ Hocaların önde geleni ise, bu üç ilim adamıdır. Eski mebus da olan bu üçlünün fikri birdir. Ali Kemalî, katiyet ve açıklıkla şöyle der: "Konya halkı, ruhunda vatanperverlik, kafasında haysiyet, kanında Türklük olan memleketin her namuslu ve faziletli ferdinin yapacağı aynı şeyi yapacak, vatanını müdafaa edecektir. Bu hak ve şeref yolunu temsil edecek kıymetli evladını bu halk hiç şüphesiz bulacaktır. Tarihimiz meydandadır. Türk Milleti, tarihinin hiç bir devrinde rehberden mahrum kalmamıştır. Vatanperverlik ve fazilet, bu mukaddes rehberin himmetine yardımcı olmaktadır."⁽¹⁸⁶⁾

Ali Kemalî bu sözleri söylerken, kafasında kendine göre bir rehber bulmuştur bile. Nitekim Şehzade Abdürrahim Efendi'ye bir mektup göndermiş ve mektubunda; "Eğer o muhteşem imparatorluğu kurmuş, onu üç kıt'a üzerinde adalet ve hak duygularıyla hâkim kılmış ecdadına lâyık ise, secî ve kahraman milletin başında ve yanında olması"nın şart olduğunu belirterek, "İstanbul'a avdetinde de milletin haysiyet ve istiklâlini ne pahasına olursa olsun müdafaa etme azim ve kararını bütün alâkalılara anlatmasını" istemiştir.⁽¹⁸⁷⁾

İşte ne olduysa bu mektup ve görüşmelerden edinilen intibahların Sadrazam Damat Ferit'e arz edilmesi üzerine olur. Kendisine bildirilen konuların, değil fiiliyat sahasına geçmesini, konuşulmasını bile tehlikeli bulan Damat Ferit, "Şehzadeyi hiç kimse ile ihtilât (görüşme) ettirmeden derhal İstanbul'a hareket ediniz."⁽¹⁸⁸⁾ emrini verir.

Heyet-i Nasiha'nın Konya'ya gelip döndüğü günler, İzmir'in işgali haberinin Anadolu'ya yayıldığı günlerdir. Bir yandan bu kara, can yakıcı haber duyulurken, diğer yandan Konya'da yaşayan azınlıkların taşkınlıkları, sevinç gösterileri, boğaz ve dizlerdeki düğümleri çözer. O günlerde Konya'da öğrenci bulunan Selçuk Es, azınlıkların tutumu ile ilgili şu bilgiyi verir: "İzmir ve İstan-

(185). Kutay, a.g.e., s.68 (İngiliz Colonel Noil'in raporu. Haros Armstowng'dan naklen.)

(186). Kutay, a.g.e., s.72

(187). Kutay, a.g.e., s.73

(188). Kutay, a.g.e., s.72

bul'un işgali gününde Konya'da oturan Rum ve Ermenilerin, Gazi-alemeşah ve Çiftemerdiven Mahallesiinde yaptıkları sevinç tezahüratını" görür.⁽¹⁸⁹⁾ Bu tezahüratlar sırasında Yunan bayrağı eller üstünde taşınmakta, "Zito Venizelos" diye naralar atılmaktadır. Ayrıca, "baldırı çıplak İngiliz askerleriyle şapkaları kenarı tavuk tüylü İtalyan askerlerinin gezip eğlenmeleri"⁽¹⁹⁰⁾ millî şuurun uyanmasını tahrik etmekte, direnç azm. vermektedir.

İşgaller dönemi Konya'sının yönetimi ise talihsiz ellerdedir. "Üstün vasıflara, azim ve teşebbüs gücüne sahip, enerjik" bir Konya Valisi⁽¹⁹¹⁾ vardır: Cemal Bey. Fakat, bu özelliklerini Damat Ferit hükümeti emrine tahsis etmiştir. "Artin" lâkabı takılan Cemal Bey'e, Konya'da İtalyanlar aleyhine herhangi bir harekete engel olması emredilir.⁽¹⁹²⁾ Vali, artık işgal kuvvetlerinin âdeta kumandası altındadır. İtalyanlar, bina temini için kendisine müracat edince hemen harekete geçerek "24 saat içerisinde memleketin ilim ve irfan yuvası olan Dârü'l-Muallimin Mektebi"ni kendi binasından çıkarttırıp teslim ettirir.⁽¹⁹³⁾ Vali emri ile binanın boşaltılıp işgal kuvvetlerine verilmesi, hem öğretmen hem de öğrencileri kahretmiştir.⁽¹⁹⁴⁾ Vali ayrıca, azınlıkların arzularını yerine getirmede hassastır. Zaten bunun için kendisine "Artin" lâkabı takılmıştır.

Ordu Müfettişi Mersinli Cemal Paşa'nın Konya'dan ayrılması, 12. Kolordu Komutanı Selâhattin Bey'in "Müteredit hareketleri", yönetimde valinin tam hakimiyet kurmasını kolaylaştırmıştır.⁽¹⁹⁵⁾ Onun için Konyalılar, Cemal Bey'in ağır baskısı altındadırlar.⁽¹⁹⁶⁾ Özellikle "Heyet-i Nasiha"nın geldiği günlerde vali ve Polis Müdürü Halis Bey, milliyetçiler üzerinde baskıları artırmışlardır. Fakat bütün bunlara karşılık bir şeyler yapmak lâzımdır. İşte netice alıcı davranış Ali Kemalî ve arkadaşlarından gelir: "Ali Kemalî Efendi, kendisi gibi tertemiz vatanperver olan Müftü Ömer Vehbi Efendi, Gilisralı Hacı Tahir Efendi ve diğer güvendiği şahsiyetleri davet ederek onlara şu teklifte bulunur: "Vali, burada

(189). Selçuk Es, "Önemli Bir Ellinci Yıldönümü", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5745

(190). Selçuk Es, "Yakın tarih araştırmaları-İzmir'in İşgalinin Elli İkinci Yılı Münasebetile", Koyunoğlu Müzesi, Dos.No:5745

(191). Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ankara-1988, c.1, s.318

(192). Kutay, a.g.e., s.71

(193). Avanas, a.g.e., s.42

(194). Es, "Konya'da İlk Sinema ve Filimler", a.g.y., Dos.No:5747

(195). Kansu, a.g.e., c.1, s.316

(196). Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi, Ankara-1969, s.30

İngilizlere ve İtalyanlara istinad ediyor. Bunlar çok azlıktırlar. Eğer İtalyan ve İngilizlerin bu kadar az kuvvetle şehirde beldeyi işgal etmiş olarak kalmalarına müsaade edilirse kendilerine cesaret gelir, öteki şehirlerimizi de ele geçirirler. Lâkayt kalınamaz. Halk toplanmalı, işgal protesto edilmelidir. İcabında fiilî mücadele dahi göze alınmalıdır. Eğer kararlı ve cesaretli olursak, bunlar def'olur gider; onları vali takip eder. İçimizden idare ilmine âşina, halkın hürmetine sahip, iradesi mutlak bir zatı, asili gelinceye kadar vekil yaparız. Emin olalım ki, bu millet kurtuluşunu temsil edecek lâyük bir rehber bulacaktır. Mesele bu mes'ud âna kadar halkı gafletlere sürükleyecek ce-hâlet tahriklerinden masûn bulundurmamak; şartları mümkün olduğu kadar ıslah etmektir. Cümlemizin bu kadar dostu, ahbabı, bilhassa yetiştirdiğimiz vatanperver gençler var. Onlar vasıtasıyla halkımıza hakikatleri anlatabiliriz." (197)

Ali Kemalî'nin konuşması etkisini göstermiştir. Hemen faaliyete geçilir. Ertesi günden itibaren hükümet meydanında halk toplanır. 12 Eylül 1335 (1919)de başlayan mitingler, gösteriler birbirini takip eder. İngiliz ve İtalyan kumandanlıklarından işgalin kaldırılması istenir. (198) M. Goloğlu, o günler Konya'sını, Adana "kaç-kaç"ına dikkat çekerek şöyle anlatır: "Konyalılar ise, o sırada eşsiz bir millî mücadele heyecan ve çabası içinde idiler. Konyalıların bu heyecan ve çabaları, Adana'dan gelenler üzerinde büyük etki yapmış.." tır. (199) Fakat, her şeye rağmen vali, vatanseverlerin önünde büyük bir engel olarak durmaktadır. Heyet-i Temsiliye de Vali Cemal Bey'den gördüğü zorluklar karşısında onunla esaslı bir şekilde mücadele etmeyi ve onu "her ne pahasına olursa olsun, Konya'dan uzaklaştırmayı", bunun için de Re'fet Bey'i Konya'ya göndermeyi kararlaştırmıştır. (200) Bunun üzerine Cemal Bey, "son bir hareket-i mezbuhane" ile "hapishanede bulunan bilcümle kanlı katil mevkufîni çıkarıp" salıverir. (201) Kargaşa çıkarıp, karşısındakileri çaresiz bırakarak sindirmek istemektedir. Halk vatanseverlik duygularının gereği-

(197). Kutay, a.g.e., s. 66-67

(198). Kutay, a.g.e., s. 67

(199). Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet, s. 68

(200). Kansu, a.g.e., c. 1, s. 316

(201). Kansu, a.g.e., c. 1, s. 321

ni yapar. Mahkûmların salınıp, silâhlandırılması aksi tesir meydana getirmiş ve halk ayaklanmıştı.⁽²⁰²⁾ Gelişmelerden ürken valiye bir de kazalardan "hayatının tehlikede olduğunu" bildiren tehdit yollu telgraflar gelir. Bunun üzerine, "24 Eylül 1335 (1919) gecesi, Konya'dan İstanbul'a giden bir marşandizdeki un çuvalları dolu vagonlardan birinin içine gizlenerek Konya'dan ayrılır.⁽²⁰³⁾ Konya'dan Sivas Kongresi'ne delege gitmesine engel olan vali⁽²⁰⁴⁾ bu defa, valilik yaptığı şehrin Sivas'tan yönetilmesine engel olamamıştır.

2- Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Ali Kemalî

Cemal Bey Konya'yı terkettikten sonra 26 Eylül 1335 günü Belediye dairesinde toplanan halk, "vilayetin otoriteden mahrum kalmamasını temin için âdeta modern ve ideal bir usûl ile ve kendi iradesine dayanarak, seçimle bir vali vekili tayin" eder.⁽²⁰⁵⁾ Bu vali vekili, Konya Hukuk Mektebi muallimlerinden Hadimli Mehmet Vehbi Efendi'dir. Durum, Sivas'la görüşülmektedir. 30 Eylül 1919 tarihinde Mustafa Kemal, Konya Valiliğine çektiği telgrafta "Heyet-i Temsiliye" üyesi Re'fet Bey'in "Konya Vilayeti dahilinde teşkiât-ı milliyenin tamim ve teşkili ve her türlü asâyiş ve irtibatın temini hususlarında tam yetkili" olarak geleceğini bildirir.⁽²⁰⁶⁾ Ali Kemalî'nin plânı uygulanmıştır. Telgraftan dört gün sonra Re'fet Bey gelir. Ulema, eşraf ve halk şevkle karşılamıştır. Vilayet makamında toplanılır. Üyelerinin tamamlanması üzerine 8 Ekim 1919 günü Müdafaa-i Hukuk Konya Heyet-i Merkeziyesi'nin seçimi yapılır. Artık Konya, Millî Mücadele saflarındadır. En değerli evlatları da aynı çatı altında toplanmışlardır.⁽²⁰⁷⁾ Cemiyetin bazı üyeleri şunlardır: "Mevlâna Postnişini Abdülhalim Çelebi, Müderris Ali Kemalî Efendi, Müftü Yalvaçlı Ömer Vehbi Efendi, Mevlâna Sertariki Âdil Çelebi, Müftüzaade Cevdet, Hacı Mindizade Süleyman, Gilisralı Hacı Tahir, Hacı Bahri Efendizade Mümtaz Bahri Bey."⁽²⁰⁸⁾ Kutay'ın "bir kısmı" adı

(202). Kansu, a.g.e., c.1, s.318

(203). Kutay, a.g.e., s.67 - Goloğlu, Sivas Kongresi, s.30

(204). Goloğlu, Sivas Kongresi, s.74. (Ali Kemalî'nin torununun torunu Ali Kemal, büyük dedesinin Sivas Kongresi'ne katıldığını büyüklerinden duyduğunu söylemişse de bu konuda yazılı bilgi bulunmamıştır.)

(205). Kansu, a.g.e., c.1, s.322

(206). Kutay, a.g.e., s.69

(207). Kutay, a.g.e., s.70

(208). Kutay, a.g.e., s.70-71

altında 17'sinin ismini verdiği üyeler içinden geçici bir merkez heyeti seçilir. Fakat bu merkez heyete, iyi çalışmama, suistimal vb. itirazlar yapılması üzerine Ankara'dan gelen direktifle reisliğe Ali Kemalî getirilir, azalar da yeniden belirlenir. (209) Cemiyetin çalışmaları da ancak bundan sonra canlanır. (210)

Ali Kemalî, işgallere karşı halkı davet ettiği protesto mitinglerinde ön saflarda yürür, tertip komitelerinde görev alır. (211)

Ocak-1920, Konya için mitingler ayıdır. (212) Bu ayın sonuna rastlayan dördüncü büyük miting; Konya'da yayınlanan Öğüt gazetesinin kapatılması, matbaasının İtalyanlar tarafından işgali üzerine tertiplenmiştir. Anadolu'da yayınlanan ilk günlük gazete olan Öğüt, (213) bu toprakları Yunan istilâsına açan İngiltere'ye şiddetle çatmaktadır. İtalyanlar, işgal kuvvetleri olarak en gevşek ve en müsamahakâr davrananlardır. İngilizler aleyhine yayına ses çıkarmazlar. Ama üst üste İngiliz Generali Milen'den emir alınca, Öğüt'ü kapatmak zorunda olduklarını haber verirler. Gazete matbaasının taşınabilen malzemeleri işgal gecesini Söylemez'in Konağı'na götürülür. Öğüt'ün kapatılacağı haberi hemen o gece Konya'ya süratle yayılmıştır. Sabahleyin İtalyan askerleri matbaayı kapatmaya giderken hükümet meydanı halk tarafından tıklım tıklım doldurulmuştur. İki taburluk askerle İtalyan işgal kuvvetlerinin esasen yapacak pek bir şeyleri de yoktur. Seyirci kalırlar. Kalabalığı coşturan yine Ali Kemalî'dir:

"Ey ahali, ey Konyalılar, gazete demek bir milletin dili demektir. General Milen dilimizi kesti."

(Kahrolsunlar) sesleri arasında şöyle devam eder:

"Bizi susturamazlar. Dönersek kahpeyiz millet yolunda bir azimetten. Bu millet ölmedi, ölmeyecektir.. Bugün Öğüt'ü kapatmışlarsa, yarın bir başka Öğüt çıkacak!" (214)

Önder, Ali Kemalî'nin bu konuşmasını, o gün orada dinleyip de ses tonuyla ezberden okuyan Sadi İrmak, Av. Tahir Mıhçı ve Memduh Yavuz Süslü'den duyarak not aldığını belirterek şöyle verir:

"Ey ahali, ey Konyalılar! Gazete demek bir milletin dili demektir. General Milen dilimizi kesti. (Kahrolsun, sesleri) Ne idü-

(209). Yurt Ansiklopedisi, "Konya" md., c.7, s.5139-Kutay, a.g.e., s.71

(210). Yurt Ansiklopedisi, " " " , c.7, s.5139

(211). Avanas, a.g.e., s.35-36

(212). Avanas, a.g.e., s.63

(213). Coşar, a.g.e., s.155

(214). Coşar, a.g.e., s.157-159

ğü belirsiz bir-kaç Frenk dilimize kilit vurdu. Millî davalarımızı müdafaa etmek, dinimizi, imanımızı, Türklüğümüzü muhafaza etmek bizim, sizlerin, hepimizin vazifesidir. Bizi susturamazlar. "Dönersek kahpeyiz, millet yolunda bir azimetten."... "Bu millet ölmedi, ölmeyecektir.. Bugün Öğüt'ü kapatmışlarsa, yarın bir başka "Öğüt" çıkacak, bizi hak ve hakikat yolunda asla ve asla susturamayacaklardır." (215)

M. Önder, bu mitingin tarihi olarak önce 23 Ocak 1919 tarihini verir ki, Öğüt gazetesinin Konya'ya gelişinden öncedir. Zira Öğüt, Konya'ya İzmir'in işgal tarihi olan 15 Mayıs 1919'dan birkaç ay sonra gelmiştir. (216) "Millî Mücadele'nin Yanında ve Safında Öğüt Gazetesi" adlı incelemesinde ise bu mitingin tarihini 28 Ocak 1920 olarak verir. (217) Öğüt matbaasında İtalyan işgalinin çok kısa sürdüğü (bir-kaç gün), (218) 6 Şubat 1920 tarihli Nasihat gazetesinde ise, "Öğüt matbaa ve idarehanesi dün İtalyanlar tarafından tahliye edildi." (219) haberi verildiği gözönünde bulundurulursa 28 Ocak 1920 tarihini doğru kabul etmek gerekecektir. Öğüt gazetesinin tam bir kolleksiyonuna ulaşamamış olmamız ne yazık ki kesin tarih vermeyi de zorlaştırmaktadır.

M. Önder, mitingten sonra İstanbul'daki İtilâf Devletleri temsilciliklerine çekilen protesto telgrafları ile, Öğüt'ün kapatılmasının sert bir dille kınandığını ve durumun ayrıca Ankara'ya bildirildiğini, "Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge, Belge No: 14" adlı esere dayanarak nakleder. Ankara'ya çekilen telgraf Ali Kemalî'nin imzasını taşımaktadır:

"28.1.1336

"Ankara'da Heyet-i Temsiliye Riyaset-i Âlisine,

Öğüt Matbaasının İtalyanlar tarafından vuku bulan tecavüz-ü işgal üzerine bugün hükümet meydanında ekseriyet-i azime ile miting akdederek İstanbul'da Düvel-i Mü'telife mümessil-i siyasiyelerine bir telgraf-ı protesto keşide edilmiş ve suretleri de leffen takdim kılınmış olduğu arz olunur, ol babda

Konya Müdafaa-i Hukuk Heyeti Reisi

Ali Kemalî" (220)

(215). Önder, Ali Kemalî, s. 54-55

(216). Coşar, a. g. e., s. 155

(217). Önder, Millî Mücadele'nin Yanında ve Safında Öğüt, Ankara-1986, s. 12

(218). Coşar, a. g. e., s. 160

(219). Nasihat Gazetesi, 6 Şubat 1920 (15 Cemaziyevvel 1338)

(220). Önder, Millî Mücadele'nin Yanında ve Safında Öğüt, s. 13

Miting meydanından dağıtılış tarzı da dikkat çekicidir. Mitingten önce gazete sahibi ile görüşen Ali Kemalî, valinin de bilgisi dahilinde olarak Abdülğani Ahmed'e: "Öğüt kapanmışsa Nasihat ne güne duruyor. Gazetenin adını koy ve hemen yarın çıkar. Mes'ul Müdürü de Cemiyet idare heyetinden Tahir Paşazade Cevdet (Arıkut) olsun.." der. Gazete çıkarma izni de validen alınır.⁽²²¹⁾ İşte bu tertip ve hazırlık üzerine miting meydanında Ali Kemalî'nin konuşması arasında gür bir ses:

"-Havaadis, yazıyor, Nasihat yazıyor!" diye yükselir. Bunun üzerine Ali Kemalî, konuşmasını şöyle devam ettirir: "Evet Müslümanlar ! Aziz Konyalılar! Duyuyorsunuz, Öğüt gazetesi sustuysa işte Nasihat gazetesi size sesleniyor, onu da sustururlarsa, o dilimizi de keserlerse bu sefer bu millet, sizler herhalde bir çok nefesleri tıkamaya muktedir olacaksınız. Varın şimdi dağılın.." bu hitabın ardından on-on beş yaşlarında gazete dağıtıcıları, "Nasihat" diye haykırırlar. Kalabalık coşkundur. Gözyaşı dökenler vardır.⁽²²²⁾

Ali Kemalî, Konya'da Millî Mücadele'nin âdeta önderi olmuştur. 15 Ocak 1920'de düzenlenen mitingte de yine Ali Kemalî, ön saftadır. Miting heyeti reisidir. Bu mitingin tertip sebebi, Loyd (George'un sulh konferansına İstanbul ve Boğazların milletlerarası hale getirilerek sadece Hilâfet merkezi olacağına dair teklif yaptığı şayiasıdır. "Bu Türklerin hukuk-u asliye ve istiklâlinin imhası demektir" diyen Ali Kemalî ve arkadaşları muazzam bir miting düzenlerler. A. Kemalî ve Hadimli Mehmet Vehbi, heyecanlı birer konuşma yaparlar. Ardından İtilâf Devletleri temsilciliklerine telgraflar çekilir. Tertip komitesi içinde Mümtaz Bahri, Mehmet Muhlis, Yalvaçlı Ömer Vehbi, Müftü Ali Rıza, Müderris Gilisralı Hacı Tahir, Saatçi Rifat, Tahir Paşazade Cevdet, Refik (Koralıtan), Mustafa Şevki (Ergun), Gevrekizade Hacı Vehbi efendiler de vardır.⁽²²³⁾

Konya'da tertiplenen bir büyük miting de 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilâf Devletleri tarafından işgali üzerine 22 Mart 1920'de yapılır. Miting yeri, Alâaddin Tepesi'dir. Hava çok soğuk, karlı ve yağmurlu olmasına rağmen Konya halkı kadın-erkek, çocuk heyecanla Alâaddin Tepesi'ne toplanmıştır. Toplanış da rasgele de-

(221). Önder, Millî Mücadele'nin Yanında Sıra Safında Öğüt, s.12

(222). Önder, " " " " " " " ,s.13

(223). Babalık, 17 Kanun-u sani 1336

ğildir.Öğle namazından sonra halk,dört merkezde kümelenir.Bu ayrı merkezler şunlardır: Kapu Camii,Şerafeddin,Aziziye ve Sultan Selim Camileri.Çevre esnaf ve sakinleri camilerde buluştuktan sonra sancaklar çıkarılır ve tekbir getirilerek tepede kendileri için belirlenen yerlere durulur.Bunların dışında ayrıca,"ulemâ'u kirâm,umumi hoca efendiler,Tealî-i İslâm Cemiyeti mensupları ayrı bir kafiye,Dedegân ve Dervişân efendiler de sancakları ile ayrı kafiye olarak mitinge katılırlar.

Heyecan hat safhadadır.İlk konuşmayı Ali Kemalî yapar.Halkın anlayacağı dille uzun ve faydalı bir nutuk verir.Memleketin içinde bulunduğu hali,meydana gelen hadiseleri,miting sebeplerini anlattıktan sonra Konya'daki Hıristiyan azınlıklara sözü getirerek şöyle der: "İçimizde bulunan Hıristiyan vatandaşlarımızı şimdiye kadar din ve milletimiz azası olarak gördük ve incitmedigimiz gibi bundan sonra bilhassa böyle bir zamanda Türk'e mahsus seciyeden her türlü haklarına hürmet etmek lâzımdır ve edilecektir."

Dava Vekili Refik'in kısa konuşmasından sonra Ali Kemalî, miting duasına başlar.Binlerce insan aynı his ve düşünce ile semaya el kaldırarak "âmin" der.Mitingin bitmesi üzerine dağılıp da yine rastgele değildir.Tekbir getirerek her grup geldiği merkeze döner.Sancaklar,camilere konur ve vekafla,hiçbir olaya meydan verilmeden dağılınır.Miting tertip heyeti ayrıca bir bildiri yayınlayarak İstanbul'un işgalini protesto ettiğini,İtilâf Devletleri,ABD,Şili,Arjantin,Meksika,Çin,İsveç,Norveç,Felemenk,İsviçre,İran,Afganistan,Azerbaycan hükümetlerine telgrafla bildirir. Bildiriye imza koyan 21 kişiden birisi Ali Kemalî,bir diğeri de Sultanî Muallimlerinden Arif'tir.⁽²²⁴⁾

Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti,halkı uyandırma ve millî kurtuluş yolunda sevkette yönünden başarılıdır.Miting ve gösteriler,millî ruh ve şuurun diri tutulması açısından faydalı olmuştur.Bu çalışmaların neticeleri Meclis-i Mebusan ve TBMM'ne mebus seçimlerinde,yardım teşkilâtının kurulmasında kendini göstermiştir.

Ali Kemalî,Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na mebus seçilmek üzere aday olması için yapılan ısrarlara rağmen kendisi seçime

(224).Avanas,a.g.e.,s.63-65

katılmaz.⁽²²⁵⁾ Ama seçilen dört mebus da Müdafaa-i Hukukçudur.
 (226) İstanbul'un işgali üzerine Ankara'da açılacak TBMM için tekrar yapılan mebus seçiminde de Müdafaa-i Hukuk başarılıdır. Seçilen beş yeni mebus Ankara'ya gönderilir. Bu faaliyetlerden sonra 24 Nisan 1920'de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Heyet-i Merkeziyesi umumî bir kongre yapar. Pek heyecanlı ve tartışmalı geçen kongreye civar ilçelerden de delegeler gelmiştir. Neticede reisliğe 54 oyla Ali Kemalî seçilir.⁽²²⁷⁾

Kongrede, İstanbul Hükümetinin artık tefessüh ettiği, ancak Ankara'nın milleti kurtarabileceği, bunun için Kuvay-ı Milliye'ye yardım gerektiği gibi konular konuşulur, millete taze bir iman aşılır.⁽²²⁸⁾

3- Muavenet-i Milliye Teşkilatı ve Ali Kemalî

Ali Kemalî başkanlığındaki Konya Müdafaa-i Hukukçuları, kuruluşumuzun silâhlı bir mücadele sonucunda kazanılabileceğine inanmışlardır. Fakat, henüz düzenli orduya geçilemediği gibi, var olan millî kuvvetler de her şeye muhtaç durumdadır. Her şeyden önce bu kuvvetlerin millet tarafından desteklenmesi gerekiyordu. Değilse netice alınamıyacaktır. Ali Kemalî ve arkadaşları bunun şuurundadırlar. Onun için millî dava yolunda fedakârlık, canlardan önce mal varlıklarının sunulması ile başlayacaktır. Hemen Muavenet-i Milliye (Millî Yardım) Teşkilâtı'nı kurarlar. "Anadolu'da bu teşkilâtın ilk olması da, ayrı bir teşkilâtçılık ve kuruculuk örneğidir. Ayrıca, önderlik ve örnek teşkil etmek bakımından da önem taşımaktadır."⁽²²⁹⁾

Millî Yardım Teşkilâtının kurucuları, Müdafaa-i Hukuk Konya Merkez Heyeti Başkanı Müderris Ali Kemalî, Gilisralı Hacı Tahir Hoca Efendi, Müftü Ömer Vehbi Efendi'dir. Amaç, millî kuvvetleri ayakta tutacak her türlü yardım, para, silâh, yiyecek-giyecek .. toplamaktır.⁽²³⁰⁾

Muavenet-i Milliye Teşkilâtı, kısa sürede kabul görür, yardıma koşanlar çoğalır. Tehlikenin büyük olması bir sebep ise, diğeri

(225). Kutay, a. g. e., s. 70

(226). Kutay, a. g. e., s. 72

(227). Önder, Ali Kemalî, s. 56

(228). Önder, Ali Kemalî, s. 56

(229). Kutay, a. g. e., s. 72-73

(230). Kutay, a. g. e., s. 76

halkın itibar ettiği insanların bu teşkilâta destek vermesidir. Nitekim, Mevlâna Postnişini ve ilk mecliste Konya Mebusu olan Abdülhalim Çelebi de Müdafaa-i Hukuk bünyesi içinde kurulan Muavenet-i Milliye'ye yardımları ile katılır. Onun katılışı ülke çapında etkili de olmuştur. Çelebi'nin Ankara'dan yardımla ilgili gönderdiği mektup şudur:

"Konya Müdafaa-i Hukuk Muavenet-i Milliye Riyâset-i Vâlâsına Efendim, Çelebiyân-ı kirâmın da muavenet-i milliyede bulunması, tabii ve samimi arzularından olup kısm-ı ekserîsinden istifade edilmiş olan mebâlig hemen bir-kaç güne kadar istikmâl ve tarafımdan itâ ve ihdâ edilecek miktarla beraber derdest-i irsâl bulunduğunun beyânıyla teyid-i muvalât olunur, efendim. 25 Mayıs 1336

Cânişîn-i Hazret-i Mevlâna
Abdülhalim Bin Hazret-i Mevlâna." (231)

Mustafa Kemâl, Konya'daki vaziyeti alâka ve ciddiyetle takip etmektedir. Refet Bele'den, Konya'daki çalışmalar, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve üyeleri hakkında bilgi alır. Kendisi de 3-5 Ağustos 1920 tarihinde Konya'ya gelir. Bu, Mustafa Kemâl'in Konya'ya ilk gelişidir. (232) Dönüşünde Refet Bey'e, Ali Kemalî ile ilgili düşüncelerini şöyle nakleder: "O, Ali Kemalî Efendi'yi anlatmak istediğin daha başka meziyetlerle de buldum. Eğer her vilâyet, sancak ve kazada bir emsâli bulunabilirse, istiklâl ve medeniyet yolunda erişemeyeceğimiz yer yoktur. Öyle bir adam ki, karşısındakinin düşünse bile söylemeye cesaret edemeyeceğinin doğru ve haklı olduğuna kani ise tatbik ediyor. Bana ordu ihtiyaçlarınınin cârî ve alışılmış şekilde temin edilemeyeceğini, hususî tedbirler şart olduğunu söyledi. Konya'da bir Muavenet-i Milliye Teşkilâtı kurulmuş ki, her yerde aynı ruh ve muvaffakiyetle mümkün olabilirse, orduyu nice mahrumiyetlerden kurtarabilir, zaferin teminatına sahip oluruz." (233)

4- Delibaş Olayı ve Ali Kemalî

Millî Mücadele'de karşılaştığımız engel, sadece yurdumuzu işgal eden fiilî düşman kuvvetleri değildi. İşgalcilere karşı millî birlik ve beraberliği kurmamıza mani olan her çalışma aslında

(231). Kutay, a.g.e., s.76 - Önder, Delibaş Hadisesi, s.75

(232). İhsan Kayseri, Atatürk ve Konya, Konya-1981, s.5

(233). Kutay, a.g.e., s.86

önemli birer engeldi.Yüzyıllar ötesinden getirdiğimiz alışkanlıklar,bağlılıklar bu engellerin en masumlarından.Yalnız sosyal yapımızı bilen düşmanlarımız,devrine göre "normal" kabul edilebilecek his ve duyguları alabildiğine sömürmüşler ve kendilerine âdeta yardımcı kılmışlardır.Burada Fevzi Paşa'nın 27 Nisan 1920 günü Ankara'ya gelişi ile Meclis'te yaptığı konuşma dikkat çekicidir.Fevzi Paşa özetle,İstanbul'da tam bir İngiliz hakimiyetinin bulunduğunu söyler.Şu meşhur fetva da İngiliz süngüleri altında milleti birbirine düşürmek için düzenlenmiş bir belgedir.Milletin birbiriyle çatışması İngilizlerin işini kolaylaştıracaktır.⁽²³⁴⁾

Ne yazık ki,baştan bilinmesine rağmen bazı iç isyanların, muhalefet çalışmalarının yapılmasına engel olunamaz.Birçok yerde olduğu gibi Konya'da da bu türden kıpırtılar vardır. 6 Mayıs 1920'de bir kargaşa çıkartılmak istendiği sezilerek birçok kişi gözaltına alınır,bazı tevkifler yapılır. Ali Kemalî'ye göre bunlar,"ne yaptığını bilmez,cahil ve masum insanlardır." Nitekim, Mustafa Kemal'in Konya'ya ilk gelişinde,hükümet binasında yaptıkları görüşmede aralarında şöyle bir konuşma geçer:

"M.Kemal Paşa -Hocam,hizmetinizi takdir ediyorum.Elbirliği ile bu vatani kurtaracağız..

"Ali Kemalî -İnşallah Paşam. Sagolunuz.Millet sizinle beraberdir.Yalnız bir maruzatım var.Birkaç ay evvel küçük bir hadisede mahkûm olmuş,ne yaptığını bilmez,cahil ve masum kimseler var.Bunları affetseniz iyi olur."⁽²³⁵⁾ Mustafa Kemal'in, "tek-rar bir gaile çıkarmaları endişesine" karşı Ali Kemalî teminat verir.M.Kemal de ertesi gün (4 Ağustos 1920),TBMM Reis-i Sanisi Celâleddin Arif Bey'e çektiği telgraf üzerine Meclis,"Konya vak'-asından sabıkan mahkûm" olanların affını muvafık görür.⁽²³⁶⁾ 5 Ağustos 1920'de çıkan afta,Konyalı mebusların da gayretiyle meclis,çoğunlukla karar vermiştir.⁽²³⁷⁾

Ali Kemalî'nin iyi niyet göstererek,durumu daha iyice kavramamış,kandırılmış kimseleri kazanma düşüncesi vardır.Fakat iyi niyet,tedbirlerin ihmal edildiği ileriki günlerde aynı sonucu vermemiştir.Yalnız Delibaşı olayı sırasında,ihmalden sorumlu o-

(234).Goloğlu,Üçüncü Meşrutiyet,s.164-165

(235).Önder,Ali Kemalî,ş.57-58

(236).Önder,Ali Kemalî,s.58

(237).Önder,Delibaş Hadisesi,s.91-92

lan Ali Kemalî değildir.Ama can veren o olmuştur.

Delibaşı Mehmet,Konya'nın Alibeyhüyüğü Kasabası'ndan,aslında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne mensup birisidir.⁽²³⁸⁾ Bu cemiyette alınışı,bazı cemiyet üyelerinin ve halktan kimselerin delâletiyledir. İkinci Bozkır hadisesinde (20 Ekim-4 Kasım 1919) bir grup âsinin elebaşısı olan⁽²³⁹⁾ Delibaş,Müdafaa-i Hukuk emrinde çalışacağına söz vermiştir.Saf,fakat gösterişe,merasime düşkün birisidir.Emrindeki kuvvetlerle Konya'ya giriş ve çıkışlarında "hakiki bir kumandan gibi" muzıka ile karşılanır ve uğurlanır.⁽²⁴⁰⁾ Konya Valisi Haydar Bey,Delibaşı,vilâyet makamına çağırıp,ona "binbaşılık" rütbesi ve yetkisini vermiş,beline de gümüş saplı bir kılınc kuşatmıştır.⁽²⁴¹⁾ Vali izni ile,asker toplama müsaadesi de alan⁽²⁴²⁾ Delibaş,iyice şımarmıştır,şımartılmıştır. Bir konuşmaları sırasında Delibaş,valiye anasının Arnavut olduğunu söyler.Vali Haydar Bey de,"Ben de Arnavut'um. O halde besa yapalım. Sen bana karşı gelmeyeceksin. Ben de seni himaye edeceğim."⁽²⁴³⁾ der ve bu doğrultuda sözleşirler.

Delibaş,valinin belki başına yeni bir dert açmamak için⁽²⁴⁴⁾ yüzüne sürekli gülmesine karşı,muhaliflerin kulağına fısıldadıkları söylentilerden de etkilenmektedir.Onlar her fırsatta,"seni cepheye göndererek öldürtmek,böylece senden kurtulmak istiyorlar,telkinine inanır.Konya'yı basıp hakim olmak da kabadayı ruhuna hoş gelmektedir.⁽⁹⁵⁾

Öbür taraftan,Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Heyet-i Merkeziyesi,Delibaş'ın ikili oynamasından şüphe etmekte,ona güvenilmemesi gerektiğini ve bir an önce cepheye gönderilmesini istemektedir.⁽²⁴⁶⁾ Valinin ise Delibaş'a itimadı tamdır.Bir defasında Ali Kemalî'nin uyarısına karşı şu cevabı verir: "Efendi Hazretleri.. Biz Delibaş Mehmet Ağa ile Arnavut usulü BESA'lıyız. Hiç bir sözünden dışarı çıkamaz.Şâyialar kasfdır.İtimad ediniz."⁽²⁴⁷⁾

(238).Goloğlu,Üçüncü Meşrutiyet,s.237

(239).Türk İstiklâl Harbi-VI.cilt İç Ayaklanmalar (1919-1921),
Ankara-1964,s.16

(240).Önder,Delibaş Hadisesi,s.98-99

(241).Önder,Delibaş Hadisesi,s.110-111

(242).Önder,Delibaş Hadisesi,s.112

(243).M.Sıfır,"Konya İsyanının İçyüzü",Yeni Sabah,27 Şubat 1940,
Tefrika No:38 - Önder,Delibaş Hadisesi,s.115

(244).Kutay,a.g.e.,s.74

(245).Önder,Delibaş Hadisesi,s.115-116

(246).Önder,Delibaş Hadisesi,s.103

(247).Kutay,a.g.e.,s.77

Fakat Konya Valisi acı gerçeği, Çumra Sulama İstasyonu Müdürü Nadir Bey'in Niğde üzerinden çektiği bir telgrafla öğrenir. Delibaş, 2 Ekim 1920 günü Çumra'yı basmıştır. 3 Ekim'de ise Konya yolundadır.⁽²⁴⁸⁾ Şaşkınlık kısa sürer. Vali, Konya ileri gelenlerini toplar. Fakat bu zevat içinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ali Kemalî yoktur. Çağrılmamıştır.⁽²⁴⁹⁾ Müdafaa tedbiri ise, şehir içinde bazı binaların savunma yuvası haline getirilip asıl Alâaddin Tepesi'nde müdafaadır. Vali ve erkânın şehri değil, Alâaddin Tepesi'nde kendilerini müdafaa edecekleri anlaşılmıştır.⁽²⁵⁰⁾ Halk, "Vali Bey, canını ve maiyetini kurtarmak için Alâaddin Tepesi'ne sığındı. Bizim canımız, malımız ona emanet değil miydi? Üç buçuk eşkiyaya bizi terkedeceğine, o da bizimle beraber topyekün şehri müdafaa etseydi ne olurdu?"⁽²⁵¹⁾ demektedir. Yalnız, can emniyeti bakımından Valinin Tepe'ye çağırdıkları arasında da Ali Kemalî yoktur.⁽²⁵²⁾

Ali Kemalî, vakurdur, mütevekkildir. Hedef olduğu halde eşkiyadan korkmamaktadır. Olay günü akşamı, baskın şayiası şehre yayıldığı için, evine gelen hem talebesi, hem de dostu, Konya bilginlerinden Mehmet Ragıp (Atademir)'la bu konuyu uzun uzun konuşurlar. Mehmet Ragıp, kendisini bağına götürüp gizlemek teklifinde ısrar eder. Fakat kabul ettiremez. Ali Kemalî: "Bırakınız.. Ben kimseye kötülük etmedim. Memleketin ve halkın selâmeti için çalıştım. Delibaş, bir cahillik eder Konya'yı basarsa, benim cehaletten kaçmam mı lâzım?" der ve gözyaşları içinde sevgili talebesi ile helâlleşirler.⁽²⁵³⁾ Hamdizade Hacı Ragıp (Atademir)'in teklifini geri çevirirken öne sürdüğü gerekçe, onun ruh asaletinin seviyesini ortaya koymaktadır: "Biliyorsunuz ki Müdafaa-i Hukuk'un şehrimizde teşekkül ve tevsî' kolay olmadı. Bu bir vatanî vazife idi. Memleketin istiklâl ve selâmeti bu yolda idi. Ben kendi irade ve rızamla bu işin başına geçtim. Şimdi ona karşı olan bir hareketin önünden kaçamam. Sonuna kadar fazilet ve vatanperverliğin, tercih ettiğimiz yolda olduğunu tekrar edeceğim. Her kanaat bir BEDEL KARŞILIGIDIR. Bu defa bedel, hayatım ise memleketim için seve seve feda etmeye amâdeyim."⁽²⁵⁴⁾ Ali Kemalî, resmî zevatın

(248). Türk İstiklâl Harbi-iç Ayaklanmalar, s.119

(249). Önder, Delibaş Hadisesi, s.135

(250). Önder, Delibaş Hadisesi, s.135

(251). Önder, Delibaş Hadisesi, s.177

(252). M. Sıfır, a.g.y., 28 Şubat 1940, Tefrika No:39

(253). Önder, Ali Kemalî, s.60

(254). Kutay, a.g.e., s.80-81

aksine, "nefsini koruma kaygısına düşmez." ".kader birliği yaptığı,..Millî Mücadele uğruna varını yoğunu harcayan hemşehrilerini cahil,gözü dönmüş,kan dökmekten çekinmeyecek âsilerle karşı karşıya bırakmayı reddeder.Müdafaa-i Hukuk Reisi yerindedir." (255)

Delibaş olayında Ali Kemalî,hedef seçilen kişidir.Çünkü o, Konya'nın "ümit ve kalbi"dir.⁽²⁵⁶⁾ M.Önder'in,29 Haziran 1337 tarihli Babalık gazetesinde çıkan,Mustafa Remzi adlı şahsın İstiklâl Mahkemesine verdiği ifadeden aldığını belirttiği sözler de bunu ortaya koymaktadır: "Delibaş denilen şahıs birkaç silâhlı ile geldi: (-bizim başka maksadımız yoktur.Kuvay-ı Milliye Reisi Sivaslı Ali Kemalî Efendi'ye öldüreceğiz..) dedi. Merhum,benim hocam olduğu için evinde bulunmak ihtimaline mebni, kaçsın diye kendisine haber göndermek istedim.Halbuki,merhum daha evvel evinden alınarak Abdurrahim'in hanına haps ile işkence ediliyormuş."⁽²⁵⁷⁾

3 Ekim 1920 günü sabahı Ali Kemalî,her zamanki gibi kal-kıp sabah namazını kılar.Biraz rahatsız olduğu için giyinik vaziyette sedire uzanır.Erken saatlerden itibaren Konya basılmış, Alâaddin Tepesi abluka altına alınmıştır.Sıra,Müdafaa-i Hukukçulardan önemli görülenlerin evlerinin basılıp yakalanmasına gelmiştir.Bir grup avane,"Kuvay-ı Milliyeci Hoca" olarak anılan Ali Kemalî'nin evinin kapısını vurur.Zevcesi Emine Hanım,telaş içinde ve endişelidir: "Aman efendi,seni yüklüğe saklıyayım.Ortalık pek karışık,korkarım başına bir iş gelir" diye yalvarır. Ali Kemalî ise; "Kadere rıza göstermek lâzımdır" deyip kapıyı açtırır. İçeri dolanlar,"bu mübarek insanı vekar ve sükûnetle kendilerine bakar" bulup,bir an için şaşırırlar.Fakat,Delibaş'ın verdiği kat'i emri hatırlayarak,üzerine yürüyüp,yaşlı ilim adamını âdeta sürükleyerek götürürler.Mahkûmiyet yeri,Kayıklı Kahve civarındaki Abdurrahim'in hanıdır.burada Ali Kemalî,kendisi gibi getirilmiş subay ve memur birçok kimseye nasihat vererek,onları teskine çalışır.⁽²⁵⁸⁾ Delibaş'ın tahkir ve alaylarına maruz kalan Ali Kemalî'nin ağzından "kemâli sükunetle çıkan söz şudur: "Yarabbi!. sen bu cahil insanlara insaf hissi ih-

(255).Kutay,a.g.e.,s.78-79

(256).Kutay,a.g.e.,s.70

(257).Önder,Delibaş Hadisesi,s.346

(258).Önder,Ali Kemalî,s.61 - Kutay,a.g.e.,s.82

san ve onları affet."(259) Sonra Pirî Mehmet Paşa Camii'ne götürülür.Orada sabaha kadar dua ve ibadet eden Ali Kemalî,kendisi gibi tutuklu bulunan Akşehirli Hoca Ahmet Efendi'ye,"Bu benim son gecem,son namazım."(260) der.Akıbetini sezmiştir.

Kutay, Ali Kemalî'nin oradan oraya götürülerek öldürülmesinin geciktirilmesini Tepe'deki vali ve arkadaşlarının henüz ele geçirilemeyeğine bağlar.Çünkü Delibaş,hepsini ele geçirip beraberce kuracağı mahkemede mahkûm etmek istemektedir.(261) Aslında bu kişilerin şahsında Kuvay-ı Milliye mahkûm edilmek istenmektedir.

Merkez hapisane olarak kullanılan Pirî Mehmet Paşa Camii'nden alınan mahkûmlar hakkında idam kararı verilmiştir.İsyanın ikinci günü Çimenlik mevkiine binbir hakaretler içinde götürülürler.Hemen hepsinin elbiseleri,ayakkabıları alınmış,sadece "dongömlek" bırakılmışlardır.Birçokları yaralıdır.Hem hasta hem de yaralı bulunan Ali Kemalî,kafilenin en arkasından gitmektedir.(262) O sırada 67 yaşındadır.İnen dipçik ve sopa darbelerine ses çıkarmaz.Sadece "Allah" der.Beyaz sakalı kandan kıpkırmızı olmuştur.Bir dipçik darbesi ile yere yıkılır.Nefesi güçlükle çıkarken şöyle der: "Allah sizleri affetsin.Ben affettim.Herhangi birinizden davacı değilim.Çünkü sizler cehlin elinde cezanızı çekiyorsunuz."(263)

Son nefesini verirken yanında bulunan postane memurlarından yakın dostu İsa Ruhi'ye: "Müsebbip cehalettir.Aileme söyleyiniz davacı olmasınlar." diye vasiyette bulunur.(264)

Son nefesinde bile metaneti elden bırakmayan büyük insan doğru bildiği yolda canını da feda etmiştir.Ama cehalet,cesedini de rahat bırakmaz.. Çimenlik'e götürülen kafile,Delibaş'ın son anda engel olması ile katliama uğramadan geri döndürülürken Ali Kemalî'nin cesedi de bir at arabasına konarak şehre getirilip hükümet meydanına bırakılıverir. Dehşet ve korku şehirde kol gezmektedir.Şehidin cesedi saatlerce orada kalır.Bu arada isyancıların içine karışan azınlıklardan Çiftemerdiven Mahalleli Mecik oğlu Purkar Artin,cesedi tekmeleyerek; "Boynuzlu gidi,hadi halka nutuk et." diye hakarete bulunur.Ermeni Artin,bu suçun-

(259).Kutay,a.g.e.,s.82

(260).Kutay,a.g.e.,s.83

(261).Kutay,a.g.e.,s.82

(262).Avanas,a.g.e.,s.196

(263).Önder,Ali Kemalî,s.62 - Kutay,a.g.e.,s.83-84

(264).Önder,Ali Kemalî,s.76

dan dolayı, isyan bastırıldıktan sonra üç yıl kürek cezasına çarptırılmıştır.⁽²⁶⁵⁾

M.Sıfır, Ali Kemalî'yi "sopa ile döve döve" öldürenlerin Çumralı Hasan Hoca, Çivil oğlu Ragıp, İskenderin Ali olduklarını yazar.⁽²⁶⁶⁾

Kemalî'nin cenazesini yakın dostları, Kıbrıslı Faik Bey, Belediye Reisi M.Muhlis (Koner), Mehmet Ragıp (Atademir), Saatçi Savaş, akrabaları ve her şeyi göze almış kalabalık bir cemaatin gözyaşları arasında Selimiye Camii'nde namazı kılınarak Üçler Mezarlığına gömülür.⁽²⁶⁷⁾ Mezarlığın kuzey kapısındaki bekçi kulübesinin hemen yanındaki mezar taşına ise şunlar yazılmıştır:

- 1- "Zair
- 2- Bu mezarda
- 3- cehlin tasallutu ve taassubun
- 4- kini meknûz isyanda
- 5- darben şehid edilen Müdafaa-i
- 6- Hukuk Cemiyeti Konya Hey'et-i
- 7- Merkeziyesi Reisi ulemadan
- 8- Sivaslı Ali Kemalî Efendi
- 9- Hazretleri medfundur. Düşmanlarını
- 10- affeden bu ruhun
- 11- aff-ı İlahi'ye mazhariyeti için dua et.
- 12- Yevmi isneyn 4 / Teşrin-i evvel / 1336."

Ali Kemalî'nin vefatının yankısı ve uyandırdığı acı büyük olur. Delibaş ve avânesine nefret artar. Olaydan sonra Konya'da kurulan İstiklâl Mahkemesinde katilleri cezalandırılır.⁽²⁶⁸⁾

Olay, mecliste de tartışılır. Adnan Adıvar, yaptığı konuşmada Ali Kemalî'nin öldürülmesinden dolayı Dahiliye Vekâleti vekili olarak yanlış ve eksik bilgi aktardığını belirttiği valiyi suçlar.⁽²⁶⁹⁾

Halk Şairi Abdi ise, olayla ilgili ağıtında şöyle seslenir:

"Üç teşrin sabahı bir ateş düştü,
Neye uğradığını bilmez ahali,
Ol günde şehadet şerbetin içti,
Müderris Sivaslı Ali Kemalî."⁽²⁷⁰⁾

(265).Avanas, a.g.e., s.197

(266).M.Sıfır, a.g.y., 5 Mart 1940, Tefrika No:45

(267).Kutay, a.g.e., s.84 - Önder, Ali Kemalî, s.64 - Evren, Konya için, s.10

(268).Önder, Ali Kemalî, s.65

(269).Önder, Delibaş Hadisesi, s.281

(270).Kutay, a.g.e., s.84

"Bir deliye birçok deli takıldı
Vali Bey kuvvetin aldı çekildi
Heba oldu,nice kanlar döküldü
Kimseler görmesin aman bu hali.

Abdi der ki,olan oldu el vermez
Kimsenin ettiği kimseye kalmaz
Olup bitenleri defterler almaz
Sebep olan elbet çeker vebali."⁽²⁷¹⁾

Şiirde de görüldüğü gibi,"Vali Bey,kuvvetin aldı çekildi"
derken,Halk Şairi Aşık Abdi de izlenen savunma stratejisini be-
genmemekte,yanlışlığını vurgulamaktadır.

Ali Kemalî'nin ardından Belediye Reisi Mehmet Muhlis de,
"Feryad" başlıklı bir yazı yazarak olanları anlatır.Yetiştirdi-
ği öğrencileri ise M.Muhlis'in başkanlığında,onun hayatını ve e-
serlerini incelemek üzere toplanırlar.⁽²⁷²⁾ Fakat,neler yapıldı-
ğı tesbit edilememiştir.

D. KARAKTERİ

Ali Kemalî,"rintmeşrep"⁽²⁷³⁾ ve yüksek kalpli,mütefekkir,fi-
lozof bir zattır."⁽²⁷⁴⁾ "Çok okur,az uyurdu.Kimsesizleri çok se-
ver,korumaya çalışırdı." Gençken de camilerde Kur'an okuyup,top-
lanan paranın mühim bir kısmını yoksullara dağıtan⁽²⁷⁵⁾ Ali Ke-
malî'nin bu özelliği,belki de öksüz büyüüp,yoksulluk içinde ge-
çirdiği çocukluk-gençlik çağının bir etkisidir.

O,dostlarına bağlı ve vefalıdır.İdadide görevli iken tanı-
şıp sevdiği,zekâ ve şiirdeki üstün kabiliyetini takdir ettiği
Ayaşlı Şakir'i,en yakınlarının bile terkettiği bir zamanda o ko-
rur ve kollar.Istasyon semtindeki Garipler Mezarlığı denilen
yerde bir arsa alıp,kulübe gibi bir küçük ev yaptırarak,tekaüt
maaşı da bağlatıp ölünceye kadar -ki onüç yıl (1904-1917)- bu ar-
kadaşı ile ilgilenir,her ihtiyacını temin eder.⁽²⁷⁶⁾ Bu davranı-

(271).Önder,Ali Kemalî,s.65

(272).Avanas,a.g.e.,s.197

(273). "rint" : "Her türlü menfaat kaygısından uzak,Yaradan ve yara-
dılana hayran adam".Namdar Rahmi Karatay,Geçti Bor'un Paza-
rı,Ankara-1954,s.8

(274).Faik-M.Muhlis,Muallim Ayaşlı Şakir,Konya-1933,s.44

(275).Afif Evren,"Sivaslı Ali Kemalî-Hayat ve Şahsiyeti Şehadet
Vakası",Babalık,2 İkinciteşrin 1943,S.6246 - Önder,Ali Ke-
malî,s.76

(276).Faik-M.Muhlis,a.g.e.,s.45

şından dolayı bıkkın da değildir.Konya'nın edebî-ilmî hayatında büyük bir mevki sahibi olan Ayaşlı Şakir'e rahatsızlık döneminde o kadar süre baktıktan sonra onun ölümü üzerine,bir dostuna şöyle dediği nakledilir: "Şakir gittikten sonra hayatın tadı-tuzu kalmadı."(277)

"Mühim anlarda kararını çabuk veren" Ali Kemalî,"sabırlı, tahammüllü ve yumuşak mizaçlıdır.Hoşsohbet ve neş'eli bir zattır."(278) Nüktelerle dolu sohbeti dinlenir. Konya'ya gelen şâir, âlim .. kimseler onu görmeden,elini öpmeden gitmezler.Yüzünden tebessümü eksik olmaz.Kızdığına ise hemen dışarı çıkar.Çocuklarını alarak beraberce mezarlıkları ziyaret eder.Tertiplidir. Müderrislere has temiz bir cübbe,eflatun renk bir gömlek,siyah kadı biçimi şalvar,rugan potin giyer,sarığını her sabah itina ile sardırırdı.(279) Onun böyle derli toplu giyiniş,bazı hocaları kızdırır ve dedi-kodularını mucip olur.Kendisine bu durum iletildiği zaman şöyle cevap verir: "Bazı hocalar ne âlim adamlar ki,benim ne kadar kâfir ve dinsiz olduğumu bilebiliyorlar!"(280)

E. ÖĞRETMEN OLARAK ÖZELLİKLERİ

"Talebeleri tarafından çok sevilir,dersleri derin bir alâka ve hayranlıkla dinlenilirdi.Bilgisi ve kavrayışı geniş,öğretimi kuvvetli idi."(281) Bir öğrencisi,hakkında şöyle der: "Onda derin bir ihtisas,vasî bir sür'at-ı intikal,anladığını ve bildiğini karşısındakine istediği tarzda söylemeğe müsait bir sühulet-i beyan var." Öğrencisi,tahsil hayatında en büyük rehberi olduğunu(282) söylediği hocasının hayranıdır. "Sohbeti hoş,ahlâkı temiz ve seciyesi sağlam" Ali Kemalî'nin,"hatipliği kuvvetli, sesi âhenkli,anlatışı açık ve sıcaktır.Bulduğu her yerde saygı ve sevgi uyandırır.Herkese iyi muamele eder."(283) Okuttuğu derse hakimdir.Mantık ders kitabını kendi yazmıştır."Mizan'el-Mantık el-İsagoci" adlı arapça mantık kitabı,Maarif-i Umumiye Nezaretince ders kitabı olarak kabul edilmiş ve 1903 yılında

(277).Önder,Ali Kemalî,s.38

(278).Evren,a.g.m.,Babalık,S.6246

(279).Önder,Ali Kemalî,s.72

(280).Evren,Konya İçin,s.5

(281).Evren,Konya İçin,s.4

(282).Önder,Ali Kemalî,s.43

(283).Evren,Konya İçin,s.4

Konya Vilâyet Matbaası'nda ilk baskısı yapılmıştır.1909 yılında Mısır'da ikinci baskısı yapılan bu eser,Mısır ve Anadolu'da okutulmuştur.⁽²⁸⁴⁾ Konya Vilâyet Matbaası'nda basılan eserin bir nüshası S.Ü.Atademir Kütüphanesi'nde 1385 Kitap No.ile kayıtlı bulunmaktadır.Ali Kemalî'nin "Hayalat" adlı diğer eseri ise bulunamamıştır.M.Önder,basılmamış olan bu eserin bir nüshasının Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Efendi'ye takdim edildiğini,bir diğerinin de Afyon Kütüphanesi'nde bulunduğunu ve bu eserin tasavvufla ilgili olduğunu belirtmektedir.⁽²⁸⁵⁾

"Ufk-u Âti,şahab,Ocak" dergilerini çıkartıp,Konya'da bir kültür hareketi meydana getiren gençler üzerinde Ali Kemalî'nin etkisi büyüktür.⁽²⁸⁶⁾ Hurafeye inanmaz,müsbet ilmi esas tutar,ileri ve açık fikirlidir.Inkılâp hakkındaki şu görüşünün bugün de ne kadar isabetli olduğu açıktır.Öğrencilerine,"Halkın itikadını birden bire yıkmayınız.Köklü bir inkılâp halkın an'anesi üzerine kurulur."⁽²⁸⁷⁾ diye tavsiye etmektedir.

F. NÜKTELERİ

Bir gün yanına 18-19 yaşlarında yetişkin kızı ile bir komşu kadın gelir.

-Aman Hoca Efendi,bizim kıza nazar oldu.Yavrucak sararıp soluyor,bir kitap açiver der.Ali Kemalî,aslında kızın derdini anlamıştır.İstifini bozamaz,bir kitap açıp söyler:

-Bak hanım,kitap diyor ki,bu kıza koca bulunuz.

Kızın hemen gözleri parlar,sevinçle:

-Hoca Efendi,rüyamda ak sakallı bir dede de öyle söyledi-di,der.Ali Kemalî,kızın rüyasını tebessümle karşılar.⁽²⁸⁸⁾

İdadi'deki Peygamber:

Konya İdadisi'nde görevli iken bir gece nöbetçi olarak okulda kalmıştır.Muzip öğrencilerden biri ellerine fosfor sürek,gece yarısı okul mubassırının (belletici) odasına girer.Ve:

-Mubassır efendi,kalk bana biat et.Ben peygamberim.Mucizem de işte.Görüyorsun ellerim nur saçıyor,der.Belletici,"neuzübil-

(284).Önder,Ali Kemalî,s.78

(285).Önder,Ali Kemalî,s.78

(286).Önder,Ali Kemalî,s.75

(287).Önder,Ali Kemalî,s.75

(288).Önder,Ali Kemalî,s.74-75

lâh, neuzübillâh" (Allah korusun, Allan'a sığınırız) diye diye Ali Kemalî'nin odasına koşar. Olayı sükûnetle dinleyen Ali Kemalî, gülerek:

"-Telaşlanma. Doğru git, o talebeyi bul. Ona, "ben de Allah'ım" de. Senin Allah'lığını kabul etmezse, ben de senin peygamberliğini kabul etmem, cevabını ver. Yok eğer Allah'lığını kabul ederse, "Ben senin gibi bir peygamber göndermedim" dersin olur biter." der.⁽²⁸⁹⁾

Aferin Çoban:

Bir gün Abdülaziz Mecdi Efendi ile Konya dışında kırlarda gezerlerken bir çobana rastlarlar. Şakrak ve lâtifeyi seven Ali Kemalî, çobana okuyup-yazma bilip bilmediğini sorar. Bilmediğini öğrenince:

-Hele şu etrafına bir bak, neler görürsün?

-!?!..

-Şu gördüğün ağaç, taş, toprak, hayvan ve insandan sence hangisi olsa olsa Allah olabilir?

Çoban düşünür, düşünür:

-İnsan, diye cevap verir. Bunun üzerine Ali Kemalî Efendi:

-Aferin çoban! Konya ulemasından daha akıllı imişsin, der.⁽²⁹⁰⁾

Koku Orucu Bozar mı?

Ali Kemalî'nin yakın dostu Abdülaziz Mecdi Efendi'nin çocukları hafız olmuştur. Şerafeddin Camii'nde duası yapılır. Yalnız Ramazan ayı içinde ve herkes oruç olduğu için bir şey ikram edilemez. Bunun yerine koku yakılır. Bunun üzerine ise bir kısım hoca birbirlerine girer. Konu: "Koku, orucu bozar-bozmaz" iddiasıdır. Münazara haline dönüşen tartışma çetinleşir. Ali Kemalî, yanındaki Konyalı tüccarlardan Abaoğlu'na, "Şunları iftara davet et" der. Maksudı, bir küçük ders vermektir. Akşam üzeri yanına Abdülaziz Mecdi Efendi'yi de alarak davete gider. Tam iftar edileceği sıra Ali Kemalî, tartışanlara:

-Efendiler, gündüzki meseleniz ne oldu? Koku orucu bozar mı-bozmaz mı, diye sorar. Münazara tekrar başlamıştır. Göz ucuyla Abdülaziz Mecdi'ye işaret ederek:

(289). Önder, Ali Kemalî, s. 28-29

(290). Osman Ergin, Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun, İstanbul-1942, s. 172

-Kokuyu bilmem ama top orucu bozar,deyip yemeklerini yerler.Çünkü diğerleri,tartışmadan top sesini bile duymamışlardır. Böylece o,ulemânın realiteden uzak,"dedim-dedi" ile meşgul oluşunu kınamak ister.⁽²⁹¹⁾

Gramofonda Kur'an:

Konya'ya gramofon yeni gelmiştir.Şerafeddin Camii civarında şöyle bir tartışma olur: "Gramofonda Kur'an okumak caiz midir, değil midir?"

Ali Kemalî,öğrencilerinin de bulunduğu tartışma yerine çağrılır ve şöyle der:

-Siz bunu münakaşa edeceğinize oturup,acaba frenk bunu nasıl icat etti,sesi plağa nasıl aldı diye kafa yorsanız daha iyi değil mi?" Bu soru üzerine tabii herkes susar.⁽²⁹²⁾

Kırmızı Çorapla Gidecek Müslümanlık:

Bir gün müftü efendinin dairesinde sohbet etmektedirler.İçeriye,pür telâş bir hoca girer ve:

-Efendiler,Müslümanlık elden gitti!. der.Herkes hayretle sebebini sorar.Hoca:

-Bir kadın gördüm çarşıda,çarşafliydi ama,ayağında kırmızı çorap vardı.Artık Müslümanlık kaldı mı,der.Ali Kemalî,dayanamaz:

-Kırmızı çorapla gidecek Müslümanlığın... Yahu yapmayın,asıl siz Müslümanlığı baltalıyorsunuz,der.⁽²⁹³⁾

M.Önder,Balıkesirli Abdülaziz Mecdi'den şu sözü nakleder: "Konya,Sivaslı'yı yetiştirmekle müftehirdir."⁽²⁹⁴⁾

Osman Ergin ise,Abdülaziz Mecdi'den Ali Kemalî hakkındaki kanaatini,Konya'ya sitem dolu olarak şöyle aktarır: "Konya,Mevlâna'dan sonra bir tek büyük adam yetiştirmişti.Konyalılar Mevlâna'nın kıymetini takdir edemedikleri gibi bununkini de edemediler,şehit ettiler."⁽²⁹⁵⁾

Abdülaziz Mecdi belki,Ali Kemalî'nin halktan gizli tuttuğu tasavvufî yönü ile mutasavvif Mevlâna arasında yakın bağ bulmaktadır.Nitekim Ali Kemalî'nin,"Muhyiddin İbni Arabî,Sadreddin Ko-

(291).Önder,Ali Kemalî,s.26-27

(292).Önder,Ali Kemalî,s.73

(293).Önder, " " ,s.27-28

(294).Önder, " " ,s.5

(295).Ergin,Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun,s.21

nevi'nin eserlerini, Mevlâna'nın Mesnevi, Fihimâfiîh'ini bazı pasajlarını ezberleyecek kadar hatmetmiştir." (296)

Fakat biz, Kemalî'nin, halktan gizli tutacak kadar kendi iç âlemi ile ilgili gördüğü yönünden ziyade, "görünen" yönü ve faaliyetlerine dikkat çekmek istedik. Ali Kemalî, vatanın zor günlerinde kafasını iç âlemine gömüp sadece kendini kurtarmaya değil vatan ve milletin kurtuluşu için yoğun çaba sarfetmeye azmetmiş bir vatan evlâdı idi.

Onun kıymetini bilmeyenler sadece, kendi tabiriyle "cahil"ler zümresi midir? Maalesef, "Konya Öğretmenleri" ile ilgili araştırmaya başladığımızda tanışıp, büyük ataları hakkında bilgi toplamaya çalıştığımız Ali Kemalî'nin torununun evladı ve torunlarının da onun neslinden gelmenin dışında kendisi ile bir ilişkilerinin kalmadığını gördük. Bunu üzülenek belirtmeliyiz ki, Ali Kemalî'nin torunu Av.M. Ali Apalı'dan kalma -ki aralarında Ali Kemalî'den kalma eser teşhis edilememiştir- eserler bir ardiyede ayaklar altında çürümeye terk edilmiş vaziyette idi. Bazıları, çürümüş, kokuşmuş idi. Kızının (Av.M.A. Apalı'nın annesi) çerçevesi resmi de kırık ve teşhis edilemez vaziyetteydi. Fakat, bütün bunlara rağmen eldeki resim ve eserlerden faydalandırdıkları için burada ayrıca teşekkürlerimi belirtmek isterim.

II. EFLATUN CEM GÜNEY

Millî Mücadele dönemi Konya öğretmenlerinden birisi de Eflatun Cem'dir. "Türk folklorcusu ve masal yazarı" (297) olarak şöhret bulan Eflatun Cem, Malatya-Hekimhanı'nda 1896 yılında doğmuştur. (298) Sivas Sultanîsi'ni 1918 yılında bitiren (299) Eflatun Cem'in 1920 Nisan'ına kadarki hayatı hakkında elimizde kesin bilgi yoktur. Fakat 1920 yılında Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bünyesinde teşekkül ettirilen "İrşad ve Teftiş Heyeti" üyeliğine seçildiğine (300) göre, bu tarihten daha önce gelmiş ve çevresinde müsbet yönde intiba bırakmış olmalıdır.

(296). Önder, Ali Kemalî, s. 68

(297). Meydan Larousse Ansiklopedisi, "Güney" md., c. 5, s. 440

(298). Meydan Larousse, a. g. y., Yeni Türk Ansiklopedisi, "Güney" md. c. 3, s. 1133

(299). Meydan Larousse, a. g. y.

(300). Avanas, a. g. e., s. 98

Eflatun Cem, bu sırada Dârü'l-Eytam (Yetimler Yurdu) Müdürüdür.⁽³⁰¹⁾ Bilindiği gibi Dârü'l-Eytam'lar, "Birinci Dünya Savaşı yüzünden yetim ve yoksul kalan çocuklar" için açılmaya⁽³⁰²⁾ başlanmıştır. Birçok vilâyette olduğu gibi Konya'da da 1916 yılında "öksüz ve yetimleri himaye ve okutmak maksadıyla" kurulan bu eğitim müessesesinin ilk müdürleri Nafiz ve Bahire (Onat) dir.⁽³⁰³⁾

Eflatun Cem, "İrşad" heyetinde görev aldıktan sonra boş durmamıştır. Naci Fikret'in II. Meşrutiyet ile Cumhuriyet arasındaki Konya matbuatı hakkında bilgi veren değerli makalesinden öğrendiğimize göre Eflatun Cem, Konya'da "İrşad" adında bir mecmua çıkarmıştır. Çıkarıldığı tarihle ilgili bilgi verilmeyen bu mecmua, ancak bir sayı neşredilebilmiştir.⁽³⁰⁴⁾ Naci Fikret, bu mecmuanın çıkarılışını, 1919 ile 1924 yıllarında neşredilen mecmualar arasında zikrettiğine göre, Afif Evren'in tabiriyle "değerli öğretmen Eflatun Cem" in bu çabası, Müdafaa-i Hukuk'taki görevi ile irtibatlandırılabilir.

Eflatun Cem, bundan sonra çeşitli liselerde Türkçe ve Edebiyat öğretmenliği,⁽³⁰⁵⁾ Samsun Lisesi idareciliği,⁽³⁰⁶⁾ Millî Eğitim Müdür Yardımcılığı, Halk Eğitimi Başkanlığı⁽³⁰⁷⁾ yapar. Bir ara Topkapı Sarayı Müzesi Müdür Muavinliği'nde de bulunan Eflatun Cem, halk hikâye, masal ve efsanelerini anlatan eserleri ve radyo konuşmaları ile ün kazanmıştır. 1946'da Andersen Payesi Şeref Diploması ve Dünya Çocuk Edebiyatı Sertifikasını (Danimarka) almış, aynı armağan ikinci defa Dede Korkut Masalları adlı eserine 1960'da verilmiştir.⁽³⁰⁸⁾

Halk masallarını, hikâye ve efsanelerini aslı şekilleriyle olduğu gibi nakletmekten çok, bazı eklemeler, değişiklikler yaparak yeni bir terkip ve tatlı bir üslup içinde vermeye çalışmış, çekici bir İstanbul Türkçesiyle işlemiştir. Ayrıca oğlu Çetin Eflatun Güney'le birlikte saz şairlerinin hayatı ve eserleri üzerine incelemeler de yayınlayan Eflatun Cem, 1981 yılında İstanbul'

(301). Avanas, a.g.e., s.98

(302). Göldaş, a.g.e., s.56

(303). Önder, Konya Maarifi Tarihi, s.73

(304). Naci Fikret, "Konya Hayat-ı Matbuatına Bir Nazar", Babalık, 30 Eylül 1926, s.2206 - Evren, Konya İçin, s.38

(305). Meydan Larousse, a.g.y.

(306). Eflatun Cem Güney, Millî Kurtuluş ve Yeniden Doğuş, Ankara-1972, s.27

(307). Yeni Türk Ansiklopedisi, a.g.y.

(308). Meydan Larousse, a.g.y. - Yeni Türk Ansiklopedisi, a.g.y.

da vefat etmiştir.⁽³⁰⁹⁾

Başlıca eserleri şunlardır: Erzurumlu Emrah (1928), Dertli Kaval (1945), En Güzel Türk Masalları (1948), Bir Varmış Bir Yokmuş (1956), Evvel Zaman İçinde (1957), Aşık Garip (1958), Ruhsâti (1958), Melekî (1958), Kâmilî (1958), Kerem ile Aslı (1959), Gökten Uç Elma Düştü (1960), Az Gittim Uz Gittim (1961), Folklor ve Eğitim (1966), Folklor ve Halk Edebiyatı.⁽³¹⁰⁾

Eflatun Cem'in bunların dışında bazı makaleleri, halk eğitimi için hazırlamış olduğu küçük kitapçık halinde eserleri de bulunmaktadır.

III. HÜSEYİN REFIK KIRIŞ

Hüseyin Refik, Konya Hukuk Mektebi'nin son müdürüdür. Ondört yıl hizmet verdiği Konya'da öğretmenliğinin yanı sıra mahallî basında çıkan yazılarıyla da eğitim çabalarına devam etmiş, Millî Mücadele'ye destek vermiştir.

Konya'da "Şeyhü'l-Muallimîn"⁽³¹¹⁾ diye anılan Hüseyin Refik, aslen Sinop'ludur. 1868 yılında Sinop'a bağlı Gerze'nin Göllü Köyü'nde doğmuştur.⁽³¹²⁾ Babası Ali Efendi, annesi Fatma Ünzile Hanım'dır. Küçük yaşta, V. Murad'ın tütüncübaşısı olan amcası Hüseyin Efendi tarafından İstanbul'a getirilerek ilk, orta ve yüksek tahsilini yapması temin edilmiştir.⁽³¹³⁾

Hüseyin Refik, ilk memuriyete, Dârüçşefeka'dan mezun olduktan sonra Şam Askerî Rüşdiyesi İmlâ Muallimliği ile 1888 yılında başlar. Aynı yıl, Şam'da bulunan amcası Hüseyin Efendi'nin kızı Saniye Hanım'la evlenir. Askerî rüşdiyeden sonra Şam İdadisi'nde öğretmen ve idareci olarak görev alan Hüseyin Refik, 1895'te Beyrut Vilâyeti Lazkiye Sancığı İdadi Müdürlüğü'ne atanır. Burada, tarih, coğrafya, inşa ve kitabet, malûmat-ı nafia, cebir, usûl-i defter, hendese, Türkçe, ilm-i eşya, malûmat-ı ziraiye, Fransızca, hıfzıssıhha, ilm-i anlâk gibi birçok dersin öğretmenliğini yapar. 1904'te Sivas İdadisi Müdürlüğü'ne, 1905'te Bağdat Vilâyeti Maarif Müdürlüğü'ne oradan 1909'da da Van Vilâyeti Maarif Müdürlüğü'ne atanır.⁽³¹⁴⁾ Kendi ifadesi ile, "yirmi iki senesi Arabistan'da geçen memuriyet hayatından sonra Anadolu'da bir vilâyet

(309). Yeni Türk Ansiklopedisi, a.g.y.

(310). Meydan Larousse, a.g.y., - Yeni Türk Ansiklopedisi, a.g.y.

(311). Arun, a.g.e., s.2

(312). Arun, a.g.e., s.1

(313). Arun, a.g.e., s.2-3

(314). Arun, a.g.e., s.23

maarif müdürlüğüne nakil arzusu"na⁽³¹⁵⁾ böylece ulaşmış olur. Çok yerde görev yapmasıyla ilgili olarak bir beytinde şöyle der: "Hizmet-i aşk-ı vatandır gezdiren yer yer beni / Ailemle dostlarımdan dür eden muzmer beni."⁽³¹⁶⁾

Bağdat'ta iken Bağdat Hukuk Mektebi Müdürlüğü'ne de vekâlet eden Hüseyin Refik, Van'dan Konya Hukuk Mektebi Müdürlüğü'ne tayin edilerek 14 Mayıs 1912'de bu görevine başlar. Bundan sonra bir ara üç ay İstanbul Hukuk Müdürlüğü de yapan Hüseyin Refik'in Konya Hukuk'taki görevi, okulun kapatıldığı tarih olan 15 Mart 1919'a kadar devam eder. Bu görevi sona erdiğinde maaşı 2500 kuruştur.⁽³¹⁷⁾

Hüseyin Refik, Konya Hukuk Mektebi'ndeki asıl görevine ek olarak yine Konya içinde birçok okulda da öğretmenlik yapmıştır. Tarih sırasıyla; İttihat Terakki Mektebi'nde Ziraat ve Eşya Dersleri (1914), Dârü'l-Muallimîn'de "nısıf maaşla" (yarım maaş) Riyaziye (1915), Konya Medrese-i İlmîyesi'nde Hesap, Hendese ve İlm-i Cebir okutur. Arapça bildiği için, Seferberlik yıllarında (1915-16) "Konya Askerî Sansür Heyeti Arapça Sansür Memurluğu" görevinde de bulunur.

1919'da aslî görevinden açıkta kalan Hüseyin Refik'e, İstanbul'da Maarif Nezareti Tedrîsât-ı Âliye Müdürlüğü teklif edilir. "Memleketin o zamanki durumunu gözönünde tutarak kabul etmez ve Konya'da eski görevine denk maaşta bir göreve tayin" edilmesini ister. Fakat bu isteğine uygun bir tayin hiç gerçekleşmeyecektir. 1922'de 1800 kuruş maaşla atandığı Konya Dârü'l-Muallimât Müdürlüğü'nü "eski görevine denk olmadığı" için kabul etmez. Ama 13 Mart 1924'te tayin edildiği Konya İmam Hatip Mektebi Riyaziye, Edebiyat muallimliği görevine 1500 kuruş maaşla, öncekilerden daha düşük olmasına rağmen başlar.⁽³¹⁸⁾

Hüseyin Refik'in Konya'daki en verimli yazı ve öğretmenlik çabası aslında iki resmî görevi arasındaki beş yıllık süredir, denilebilir. Bu 1919-1924 yılları arasında değişik özel ve resmî okullarda çalışmıştır. Bir yandan vazifesi lağvedilen memurlara verilen "Mazuliyet Maaşı" olarak 1250 kuruş⁽³¹⁹⁾ alırken, diğer taraftan özel okul olan Dârü'l-İrfan Mektebi Müdürlüğü'nden 60

(315). Arun, a. g. e., s. 176

(316). Arun, a. g. e., s. 134

(317). Arun, a. g. e., s. 23

(318). Arun, a. g. e., s. 25

(319). Arun, a. g. e., s. 24

lira maaş alır (1922). Ayrıca, Konya Fransız Mektebi'nde aylık 25 lira maaşla Tarih, Coğrafya (1923), Konya Sultanîsi'nde Tarih-i Tabii (1923), Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye Medresesi'nde (Medrese-i İlmiye) Fransızca ve Riyaziyat okutur.⁽³²⁰⁾

Müseyin Refik, bu medresede (Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye) çalışırken Mustafa Kemal, eşi Lâtife Hanım'la 22 Mart 1923'te ziyarete geldiğinde Fransızca dersini dinler. Talebeden Abdullah Azmi Efendi'ye bir sayfa metin okutturur. Altı aylık süre içinde ancak bu kadar öğrenilebileceği kanaatine varır. Fakat bir başka öğrencinin Fransızca kelimeler üstüne Türkçelerini yazdığını görünce, "Bu iyi bir şey değildir. Doğruluğa alışmalıdır, yapmamalı idin." der. H. Refik Bey'den Fransızca dersinde öğretilenler hakkında bilgi alarak tahtada yazılı olan, "Bütün faziletlerin esası İslâm Dinidir.", "Vatan için ölmek, şeref ve şan sebebidir.", "Hareket zamanı gelen hiçbir şey durdurulamaz." cümlelerini açıklar. Öğrencilere, yabancı dil öğrenmenin vazife açısından ne gibi lüzumu olduğunu sorar. Onlar da, dilin sahibi olan milletin sanayi ve ilmine nüfûz etmek, dinimiz aleyhindeki neşriyatlarına karşı gerçeği gösterip inancımızı müdafaa etmek için öğrendiklerini söylerler. M. Kemal Paşa ve eşi bu cevaplardan memnun kalarak Refik Bey'e teşekkür edip, elini sıkarak ayrılırlar.⁽³²¹⁾

Refik Bey'in Konya'daki öğretmenliği, Üsküdar Kız Sanayi Mektebi'ne tayin edildiği 1 Eylül 1926 tarihine kadar devam eder. O, Konya'da öğrencileri tarafından takdir edilen bir öğretmendir. İmam-Hatip Mektebi dördüncü sınıf öğrencisi Lütfi Efendi, okul idarecileri ve öğretmenleri hakkında yazdığı hece ve zinli uzun şiirinde Refik Bey için şöyle der:

"Refik Bey hakkında söz söylenilmez
O zat-ı muhterem nasıl sevilmez?
Âlimdir, dindardır tekzib edilmez
O da dersleriyle câna yürüdü."⁽³²²⁾

Üsküdar Kız Sanayi Mektebi'nde Türkçe Öğretmeni iken imlâ derslerinde ekseriyetle Nutuk'tan parçalar ve M. Kemâl'in vecize-

(320). Arun, a. g. e., s. 36-38

(321). Arun, a. g. e., s. 163-167 - Bu ziyaret için ayrıca bakınız, Günaydın-Kök-Göğür-Ceran, Atatürk ve Okullarımız, s. 24-29 ; İhsan Kayseri, Atatürk ve Konya.

(322). Arun, a. g. e., s. 169

lerini yazdıran H.Refik, bu arada Dürkeim ve John Dewy'in kitaplarını tercüme ederek öğrencilerinin faydalanmasını sağlar.1932'-de 3500 kuruş aslî maaşla tayin edildiği Selçuk Kız Sanat Mektebi Türkçe Muallimi iken aynı yıl 65 yaşını doldurduğu için zorunlu olarak emekliye sevk edilir.⁽³²³⁾ Böylece 44 yıllık "muvaz-zaf" hizmeti sona eren Refik Kırış, bundan sonra dokuz yıl daha mezun olduğu okul olan Dârüşşafaka'da öğretmenliğe devam eder. Ancak, 1941 yılında sağlığı elvermediği için son girdiği ders olan Matematik'le birlikte öğretmenliği bırakır. Eöylece meslekteki faal çalışma hayatı elli üç yıl sürmüştür.⁽³²⁴⁾ Oğlu Fuad Arun'un tabiri ile, "uzun çalışma hayatı içinde taht-ı muhake-meye alınmayan, işten el çektirilmeyip, azledilmeyen ve hiç bir nevi ceza görmeyen"⁽³²⁵⁾ Refik Kırış, 1 Haziran 1945'te vefat eder. Kitaplarının 605 cildi Gerze Halkevi Kütüphanesine verilir. Cesedi de kendisinden çok daha önce vefat eden ilk eşinin yanına, İstanbul-Yahya Efendi Mezarlığı'na gömülür.⁽³²⁶⁾

A. YAZI HAYATI VE ESERLERİ

H.Refik, uzun meslek hayatı boyunca kalemi elinden bırakmamış bir öğretmendir. Onun yazıları ve düşünceleri, âdeta döneminin fikrî yapısının yansıtıcısı gibidir. Bundan dolayı yazılarında dönem dönem farklı konulara daha çok ağırlık verdiği görülmektedir.

10 Ağustos 1904 yılında yazdığı bir yazısında "İslâm birliği mukaddes fikri"nden hareket ederek "İttihad-ı İslâm" başlıklı makalesini kaleme alır.⁽³²⁷⁾ Konya'da yayınlanan makaleleri de genelde dinî muhtevalıdır: "Oruçun Fezâili", "Rûz-ı Hızır", "İftar Ziyafeti ve İftariye"⁽³²⁸⁾ gibi başlıklar taşır. 1913'te İstanbul'da basılan ilk eseri de aynı doğrultudadır. "Sualli Cevaplı Muhtasar Tecvid" isminde olan bu kitabında, tecvit ne demektir, nelerden bahseder, Kur'an-ı Kerim nasıl doğru okunur vb. gibi konulardan bahsetmektedir.⁽³²⁹⁾ Ders kitabı mahiyetinde olan bu eserinden başka yine aynı amaçla hazırlanmış tel'if ve

(323). Arun, a. g. e., s. 26

(324). Arun, a. g. e., s. 180

(325). Arun, a. g. e., s. 27

(326). Arun, a. g. e., s. 187-188

(327). Arun, a. g. e., s. 49

(328). Arun, a. g. e., s. 51-64

(329). Arun, a. g. e., s. 40

tercüme basılmamış eserleri vardır. Oğlu F. Arun'un verdiği bilgiye göre bunlar; "Hendese-i Mücesseme, Kavaid-i İlm-i Arabiye, Muhâzarât ve Müktesebât-ı Refik, Ulûm-u Riyaziye Dersleri, Ün-vânü'l-Beyân li-Bostânü'l Ezhân, Akîde-i İslâmiye" isimlerini taşımaktadır.⁽³³⁰⁾

H. Refik'in yazıları yanında az da olsa yayınladığı şiirleri de vardır. Doğum, ölüm ve bazı önemli olaylarda tarih düşürme veya başkalarının şiirlerine nazire tarzında belli amaçlarla kaleme alınmışlardır. Tarih düşürme konusunda ise özellikle Millî Mücadele'nin önemli olaylarını konu almış ve onlara tarih düşürmüştür. Bunlardan bir tanesi de Delibaş olayı ile ilgilidir. Delibaş Mehmet'in, Hükümet Konağı önünde uzun yangın çengeli ucuna asılmış başını görünce şu tarihi düşürür: "Bin üçyüz otuz yedi / Delibaş kendi başını yedi. 1337 (1921)"⁽³³¹⁾

Sakarya Muharebesi daha devam ederken Babalık'ta 8 Eylül 1337 (1921) tarihinde yayınladığı belirtilen "Hicrî Yıl Tarihi" ise zafere olan inancını göstermesi açısından önemlidir:

"Sâl-i Hicrî Tarihi

Birleşince İslâmlar
Dünyayı titretirler.
Müjde ehl-i imana
Ordu galip Yunan'a.
Kâfir şimdi sersemdir
Kapan'da pür elemdir.
İstiyor kaçmak amma
Mahsûr ne yapsın hayfa.
Orduya bî-nihayet
Farzdır şükr-ü mahmîdet.
Bu sâl-i hicrîde biz
Lûtf-u Hakk'la galibiz.
Bu sâl içinde mutlak
(Yunan mağlûp olacak)

1340 Arabî, 1337 Rumî (1921)"⁽³³²⁾

Büyük Taarruz'dan sonra ise şu tarihi düşürür:

(330). Arun, a. g. e., s. 42-48

(331). Önder, Delibaş Hadisesi, s. 308 - Arun, a. g. e., s. 131

(332). Arun, a. g. e., s. 131

"Tarih-i Zafer-i Hicrî:

Dost, düşman Türk'e diyor yaşı
 Bu harbe ne der Britanya
 Uzatmasın sözü el aslâ
 (Yunan oldu mağlûp, azizâ)
 1341 Arabî, 1338 Rumî (1922) (333)

Zaferden sonra ise şöyle yazar:

"Tarin-i Zafer-i Rûmî:

Lillâhilhamd Rabb-i müntekîm
 Eyledi Türk'ü muğtenîm
 Düşmanı makhûr, mün'adîm
 (Yunan mağlûben münhezîm)
 1338 Rûmî (1922) (334)

B. HÜSEYİN REFİK VE MİLLÎ MÜCADELE'YE BAKIŞ TARZI

Hüseyin Refik'in, Millî Mücadele'ye nasıl baktığını, devrin Maarif Vekâleti'nce bütün illerin dinî ilimler muallimlerine yöneltilen on soruya verdiği cevaplar ortaya koyar. Babalık gazetesi, "pek derin ve şümüllü bulduğu" bu soruları 20 Şubat 1338 (1922) tarihinde yayınlamıştır. Maarif Vekâleti'nin, sonraki inkılâplar dönemiyle yakından irtibatlandırılacak mahiyette olan on sorusu şunlardır:

"1- İslâmiyet dünya ve ahiret hayatına kefil olduğu halde Müslümanlar dünyevî ilerlemede pek geridirler. Şu halde din, dünyevî saadeti ne surette temin ediyor?

2- Yüce Peygamber'in Arabistan gibi bir yerde elçi olarak gönderilmesinin hikmeti ne olabilir? Ekime-dikime elverişli olmayan bir vadede Hacc etmeden ne gibi bir maddî ve sosyal fayda umulmaktadır?

3- İlim tahsili, Müslüman erkek ve kadınlara farz, bilen ve bilmeyen eşit değil iken bugünkü İslâm Âleminin cehaletinin sebebi nedir?

4- Hz. Muhammed, güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildiği halde, ahlâkî hastalıkların İslâm Âleminde yaygınlaşmasının se-

(333).Arun, a.g.e., s.131-132

(334).Arun, a.g.e., s.132

bebi nedir? Bunları nasıl giderir ve ahlâkı nasıl temiz hale getirebiliriz?

5- İslâmiyette, oruç, namaz, zekat, hacc, cihad, geçerli hayırlar, vb. hep malî ve bedenî ibadetlerdendir. Sıhhat ve serveti gerektiren bu özelliklere rağmen Müslümanlar, zengin ve sağlam olmak durumundayken niçin fakir ve güçsüzdürler? Bunun düzeltilmesi nasıl mümkün olur? Bununla beraber sabır ve tevekkülün, Allah ve Rasûlü ile mü'minlere has olan değerli anlamları nedir? İslâmiyette dilencililiğin mevkiî nedir?

6- Çalışmanın İslâmiyette yeri nedir? Kirli his ve görünümünden temizlenme ne demektir?

7- Harekât-ı Milliye, hangi şer'î gereklerin zaruri neticesidir?

8- Yetimleri ıslah, özellikle şehit çocuklarını koruma hakkındaki kitabî ve aklî gerekler nelerdir?

9- Cemaate topluca hutbe okumanın ne sosyal faydası vardır?

10- Zekât, fitra, hibe, miras, tasarruf ve mülk edinme hakkındaki şer'î emirlerin içtimâî hükümleri nelerdir?" (335)

Gazetede yayınlanan bu sorulara, hemen cevap veren olmaz. H. Refik'ten, bazı tanıdıkları cevap yazmasını ister. O da 17 Mart-1 Eylül 1338 (1922) tarihleri arasında yayınlanan cevabî yazılarını Babalık'a verir. Hüseyin Refik'e göre bu sorular, İslâm Âlemi-ne yeni yöneltilmiş ve cevapları da yeni verilmiş değildir. "On-dört asırdan beri belki on bin defa" İslâm bilginleri (fakihleri) tarafından, "iki kere iki dört eder açıklığında" cevapları verilmiştir. Bugün yazılacak olan cevaplar da farklı olmayacaktır. Çünkü müracaat edilen kaynak ve merciler birdir. Tarihi ve dinî kitaplarla biraz meşgul olup, düşünen her Müslümanın öz olarak faydalı cevaplar verebileceği bu sorulara açıklık getirmek İslâmiyete de hizmet olacaktır. (336)

Refik Bey'in uzun cevabî yazılarını burada, fikir ve dünya görüşünü yansıtmaları bakımından mümkün olduğunca özetle ve soru sırasıyla vermek uygun olacaktır. Fakat faydalandığımız kaynakta 9. sorunun cevabı bulunmadığı için burada da özet vermek mümkün olmamıştır.

Cevap:1- İslâm milletinde görülen düşüş ve gerilemenin sebebini, İslâm Dininde aramamalıdır. Tarihen sabittir ki, İslâm Me-

(335) Arun, a.g.e., s.67-68

(336) Arun, a.g.e., s.

deniyeti, vaktiyle dünyadaki bütün medeniyetlerin üstüne çıkmıştır. Bugün kullanılan birçok ilmi ve fennî tabirler İslâm alimleri tarafından ortaya konmuştur. Aslında Müslümanların geriliğinin sebebi, onların, İslâm Dininin yasakladığı ayrılık, birbirine düşme, cehalet ve hurafelere saplanmalarından kaynaklanmaktadır. Yönetimlerinde de aynı yanlışların bulunması, baskı, adaletsizlik ve eşit muamelenin yapılmaması düşüşü hızlandırmıştır. Bütün bunlar giderilir, "Asr-ı Saadet'teki safiyetle" milletin ileri gelenleri, yönetici, âmir, âlim ve memurları görevlerini İslâm esaslarına uygun olarak yaparlarsa yeniden gelişme ve yükselme kapıları açılır.⁽³³⁷⁾

Cevap:2- H.Refik, bu soruya Kur'an, sünnet ve tarihten delille başvurarak cevap vermeye çalışır. Buna göre Arabistan, eski dünya kıtaları olan Asya, Avrupa ve Afrika'nın orta bir yerindedir. Sıcak iklime sahiptir, eski medeniyetlerin yeşerdiği çevrededir. Hacc olayı da çeşitli dinlerde olduğu gibi Hz.Musa ve Hz.İsa devirlerinden beri vardır. İslâm'da hacc etme manevî, sosyal maddî bir çok faydalar sağlamaktadır.⁽³³⁸⁾

Cevap:3- H.Refik burada, önce hangi ilmi, kimlerin, ne zaman bilmeleri gerektiği üzerinde durur. Dünyadaki huzurun sağlanması için öğrenilmesi gereken ilim dallarını belirterek, İslâm Âlemindeki geriliğin, çağımızın ihtiyacı seviyesinde ilmi araştırma ve uygulamanın yapılmamasından kaynaklandığını söyler. İslâm Âleminin cehaletten kurtulması için de, dinî görevlerin yerine getirilmesi de dahil müsbet ilimlerin öğrenilmesi amacıyla ciddi gayret sarfedilmesi gerekmekte, ecnebî ülkelerdeki sanayii, maa-rif ve edebî gelişmelerden faydalanmaya ihtiyaç bulunmaktadır.⁽³³⁹⁾

Cevap:4- Burada önce, ahlâkî düşüşün sebeplerini araştırır. Ona göre düşüş sebepleri; bir işe teşebbüs ederken "Huzur-u İlâhi'de olma" duygusunun fertlerde yerleşmemesi, iş ve sözlerde hedefin Allah rızasını kazanmak olmaması, büyük-küçük herkesin kalbinde şefkat ve yumuşaklık duygusunun yer etmemesi, güzel ahlâkın yaygınlaştırılmamasıdır. Halbuki, İslâm Peygamberi bunun için gönderilmiştir. Bu durumda çare de şudur: Kız-erkek sıbyan mekteplerinden başlamak üzere ahlâki düşüş ve hastalıklara se-

(337). Arun, a.g.e., s.70-74

(338). Arun, a.g.e., s.75-86

(339). Arun, a.g.e., s.86-88

bep olan yalancılık, işsizlik, cehalet, garaz, kötü zan haset, kibir, israf ve hırsızlık, emanete hıyanet, riya, başkalarının haklarına saygısızlık gibi ahlâkî hastalıklara karşı toplum uyarılmalı, bu konuda açıklayıcı eserler yayınlanmalı, insanlarımız güzel ahlâkla yetiştirilmelidir. Ahlâkî marazları taşıyanlara da müeyyide uygulanmalı, onlar cezalandırılmalıdır.⁽³⁴⁰⁾

Cevap:5- Fakirlik ve zaaftan kurtuluş, İslâm Dini'nin bütün hükümlerinin uygulanmasıyla mümkündür. Böylece hem madden hem de manen zengin oluruz. İslâm'da dilencilik yoktur. Hz. Peygamber, yoksul ve dilenmek isteyenleri hep çalışmaya teşvik etmiştir. Aslında bir günlük yiyeceği olanın dilenmesi haramdır. Sabır, elde olmadan irade dışında başa gelen kaza vb. felâketlerden şikayet etmeden Allah'a kullukta sabit kalma duygusudur. Tevekkül ise, sebeplere teşebbüs ederek Allah'a işlerinin olumlu neticelenmesi için bağlanma düşüncesidir.⁽³⁴¹⁾

Cevap:6- Çalışmanın İslâm'daki yeri o kadar büyüktür ki, dünya ve ahiret saadetinin esası olarak kabul edilir. Bütün inananlar, yalnız kendi menfaatlerini değil, İslâm Âleminin de lehine, Allah'ın rızasına uygun çalışmak durumundadırlar. Tenbellik, işsizlik iki cihan felâketidir.⁽³⁴²⁾

Cevap:7- On soru içinde bizi en çok ilgilendiren de bu konuda verilen cevaptır. Çünkü H. Refik'in Millî Mücadele'ye bakışı ortaya konmaktadır. O, Millî Hareketi yegane kurtarıcımız, Misak-ı Millî'yi de yerini bulduğunda Türk ve İslâm Âlemini dünyanın nazım seviyesine yükseltecek unsur olarak değerlendirir. H. Refik'in bu soruya verdiği cevap şu önemli kısımları içine almaktadır:

Harp veya gaza meydanında başkomutan şehit veya düşmana esir düşerse, hemen ordu ileri gelenlerinin birbirleriyle müşavere ederek içlerinden birini komutan seçmesi gerekir. Karışıklık çıkması ihtimaline karşı başkomutanın ölümünün gizlenmesi bu konudaki tarihî tedbir örneklerindedir. (Hüseyin Refik, bu görüşüyle adeta Millî Mücadele hareketinin Osmanlıları dışından liderler tarafından yürütülmesinin meşruiyetine dikkat çekmek istemektedir.)

"Bütün mü'minlerin kardeş" olduğuna inanan Müslüman vicdanlarının kiblegâhı olan Türkiye, tecavüz altındadır. Türklerin a-

(340). Arun, a. g. e., s. 88-91

(341). Arun, a. g. e., s. 92-96

(342). Arun, a. g. e., s. 97-99

sırlardan beri asıl mülkleri; mimarî eser ve abidelerle güzelleştirdikleri Hilâfet merkezi olan İstanbul, Bursa, Edirne gibi şehirler andlaşma, medenî şartlar ve insan haklarına aykırı olarak işgal edilmiştir. Cami ve mescitler ahır veya fuhuşhane, çocuk, genç, ihtiyar, pîr-i fani, malûl bütün erkekler katl, kadınlara tasallut edilmiş; mal, para ve hayvanlar mezar taşlarına varıncaya kadar yağmalanmıştır. Şu yapılanlarla Türklere, harp esiri değil imha politikası uygulanmaktadır. "Sizinle mukatele edenlerle fîsebilillâh cihad ediniz." ayeti gereğince, düşmana en yakın olanların harbetmesi farz-ı ayn, uzaktaki mü'minler için harp, farz-ı kifâyedir. Düşmanlarımızı sınırlarımız dışına atmak, Hilâfet merkezini kurtarmak, İslâm memleketlerini esaret, zulüm ve düşman saldırısından halâs için Anadolu ve civarında yaşayan Türk, Arnavut, Arap, Çerkes, Kürt, Laz, Tatar vb. kadın ve erkek bütün İslâm Milleti ve Muhammed Ümmeti mücadele ve müdafaya başlamıştır. Yedi asırdan beri müstakil ve hâkim olarak İslâmiyeti taşıyan Türklük, yok edilmek durumundadır. Hasımlarımız, Türkiye'yi parçalayıp mâlî ve adlî kontrol altına almak sevdasındaadırlar. Böyle bir hal, Hilâfete ve bağımsızlığa aykırıdır. Onun için Anadolu halkı bir noktada toplanarak düşmana karşılık vermeye karar vermiştir. İşte Millî Hareketi meşru kılan sebep bu, dinin gerektirdiği şekilde istiklâli elde edinceye kadar uğraşmasıdır.

Millî Hareket, hakiki Müslüman ve iman ehillerince İslâm Âlemine, Âlemlerin Rabbi tarafından bir yardımdır. İlâhî bir lûtuftan olan bu kuvvet ve Hilâfet makamı, Türkiye'nin yegane kurtarıcısı olarak düşünölmelidir. Allah'ın yardımı ve Peygamberinin ruhaniyetinin imdadı ile yakında Misak-ı Millî yerini bulursa dünya siyasetini yönlendirenin Türkiye ve İslâm Âlemi olduğu dost ve düşmanlar tarafından bir defa daha görölecektir.⁽³⁴³⁾

Cevap:8- Refik Bey, bu soruya verdiği cevapta, İslâm'dan önce topluma güçlülerin hakim olup, zayıf, kimsesiz ve yetimleri ezdiğine dikkat çekerek İslâm Dininin konuya bakışı ile ilgili ayet ve hadisler nakleder. Buna göre İslâm, yetim ve kimsesizleri şefkat kanadı altına almış, onların hak ve hukukunu koruma konusunda hükümler ortaya koymuştur. Medenî ülkelerdeki benzerleri-

(343). Arun, a. g. e., s. 100-102

ne göre ise ilk müesseseleşme "bin üçyüz otuz sene evvel" Hz. Ali devrindedir.Çünkü Hz.Ali,Mısır Valisine,"en fazla yetimlerle yaşları ilerlemiş,kendi ihtiyacını görmekten aciz olanların işlerini üzerine al" emrini verip vazifenin önemine dikkat çekmiştir.Böylece Hz.Ali,yetim ve yaşlıları,hayırseverlerin himmetine terketmemiş,bizzat hükümet tarafından ihtiyaçlarının karşılanmasını istemiştir.

Aklen de yetimlerin korunmasına ihtiyaç vardır.Eğer şehit ve ölülerimizimizin emanetleri olan çocukların terbiye ve eğitimleri ile ilgilenmezsek kendi hayatımızı,dünya ve ahiretimizi telâfisi mümkün olmayan bir tehlikeye atmış oluruz.Ayrıca insan olmanın geriği olarak da yardımlaşma ve birbirimize destek olma durumundayızdır.

Refik Bey,kimsesiz Müslüman yetimlerinin,tahsil ve terbiyesi için açılmış müesseseler hakkında da bilgi verir. "Dârü'sşafaka-i İslâmiye" bunlardandır.Bu müessese,İslâm Âlemine fen-nî sahada mütehasşısalar,müellifler,hamiyetli memurlar,vatanperverler yetiştirmiştir. Konya'da da kız ve erkek,şehit yetimlerini himaye,yetiştirme amacıyla Dârü'l-Eytam kurulmuş,yaşaması için de hayli gelir temin edilmiştir.(344)

Cevap:10- Zekat,fitra,hibe vb.konusunda İslâm Dini hükümlerinin uygulanması,fakir ve fukaranın dertlerine derman olup onları iktisaden güçlendirecektir.Bunun sonucu olarak da düzenli-huzurlu bir hayat,güzel bir sosyal ilişki ve sosyal barış gelecektir.Dinen zengin hükümündeki inananların kendi mallarından,inançları gereği fakir ve güçsüzleri faydalandırmaları ecnebi ülkelerindeki anarşistlik fikir ve fiilini Müslüman toprağına sokmayacaktır.Eğer İslâm inancının bu konudaki hükümleri uygulanırsa,İslâm Âleminde varlıklı insanlar,sanat ve hüner sahipleri çoğalır.İşsiz ve parasızlıktan doğan hırsızlık,öldürme,kan dökme gibi fenalıklardan eser kalmaz.Genel ahlâk düzelir.Düşüş ve bozulmanın yerini yükselme ve ilerleme alır.(345)

C. İNKILÂPLAR VE HÜSEYİN REFİK

Hüseyin Refik,Cumhuriyet'in ilânından sonraki dönemde inkılâpları fikir ve kalemiyle desteklemiştir.1925 yılında Konya

(344).Arun,a.g.e.,s.103-106

(345).Arun,a.g.e.,s.106-116

İmam-Hatip Mektebi'nde Riyaziye ve Edebiyat muallimidir. Şapkanın "serpüş" olarak kabul olunacağı ve bu konuda kanun çıkacağı haberleri duyulur. Bunun üzerine aralarında sarıklı hocaların da bulunduğu yirmi kadar kişi kendisini ziyaret edip fikrini sorarlar. Oğlu F. Arun'un da hazır bulunduğu görüşmede H. Refik, fes hatta kalpağın da vaktiyle yabancılardan alındığını, şapka giymenin hiçbir dinî sakıncasının bulunmadığını söyleyerek, kanun çıktığı zaman giymek üzere temin ettiği İtalyan mallı fötr şapkayı başına giyip misafirlerine gösterir. Onların ardından da bir hutbe kaleme alarak, şapka giymede dinî mahzur bulunmadığını yazar. Resmî mercilere verilerek Konya'nın başlıca camilerinde cuma günü okunan bu hutbede H. Refik, kendimizi medenî insanların hayatına uydurmak zorunda olduğumuzu, Hıristiyanların kestğini yememenin, giydiğini giymemenin cehalet ve taassup olduğunu, "Allah'ın şekil ve zenginliğe değil, kalp, iş ve amellere baktığını" belirtir. "Pantolon, ceket, şapka, kasket gibi gayr-i müslim giyeceklerinin Müslümanlar tarafından giyilmesinde bir günah olmadığını" yazar. "Ulûlemir olan Cumhuriyet Hükümeti'nin ülkemizin asrî ihtiyacı için gerekli gördüğü giyeceği giymenin dinen, aklen ve siyaseten büyük bir mesuliyet ve ceza-yı yüklenmeyi gerektirdiğini" belirterek, Müslümanlık ve Türklük iddiasında olan her ferdin yaşamak istiyor, Allah'a ve Peygamberine kulluk vazifesini yapmak istiyorsa mevcut hükümetin emirlerini yerine getirmekte tereddüt etmemesi gerektiğini, üstelik bunun bir "mukaddes cihad" ve insanlar gözünde "şeref ve haysiyet" icabı olduğunu söyler.⁽³⁴⁶⁾

Harf İnkılâbı'nın ilânında ise H. Refik, İstanbul'dadır. Vakit gazetesinin 12 Teşrînisânî (Kasım) 1928 tarihli nüshasında yeni harfleri öğrenmenin her Türk'e farz olduğunu savunan bir şiiri yayınlanır. Kendi el yazısı ile klişesi yaptırılarak basılan şiiri şayledir:

"Eski imlâyı bir şair üstad
şöyle tarif etmişti bil'inşad:
"İmlâ dedikleri bir dolambaç,
"Öğrenmesi asırlara muhtaç."
Yeni harflerle o müz'ic imlâ
şimdi hem kolay oldu hem âlâ

...

"Artık her Türk'e farz oldu mutlak
Yeni harflerle okuyup yazmak.
Muallim Refik"(347)

İKİNCİ BÖLÜM

KONYALI ÖĞRETMENLER

I. AHMET NECATİ ATALAY

Ailesi aslen Konya'ya bağlı Sızma kasabasıdır. Babası Külâhçızade Mehmet Efendi'dir.⁽¹⁾ 1888'de Konya'nın Piresat Kabasakal mahallesinde doğmuştur. İlk tahsilinden sonra Arapça, Farsça özel dersler alan Ahmet Necati, Konya Dârü'l-Muallimîn Mektebini 1912 yılında bitirir.⁽²⁾ İlk öğretmenliğe, Konya merkezindeki Feyz-i Hürriyet adındaki okulda Başöğretmen olarak başlar. İki yıl sonra Konya Dârü'l-Muallimîni Tatbikat Kısmı Böşöğretmenliği'ne naklolunur. O zamanlar Öğretmen Okulu bünyesinde "Tatbikat Okulu" adıyla bir ilkokul kısmı bulunmaktadır. Burada görevli iken arkadaşları ile biraraya gelerek 1915 yılında Konya Türk Ocağı'nı kurarlar. Bu olayı kendisi şöyle anlatır: "Bundan tam otuzüç yıl önceydi.. Türklük ve mefkûre uğrunda birleşmiş aydın arkadaşlarla bir araya geldik. O zaman için milliyet uğrunda açılmış bir bayrak olan (Türk Ocağı) çatısı altına girmek istiyorduk. Bir hayli toplantılardan sonra "Ocağı" teşkile muvaffak olduk. Aman Allah'ım; o günkü imanlı sevinci ömrümde hiçbir şeyde görmedim. Gençlik kudretiyle, mefkûre nuruyla derhal faaliyete geçtik. Sık sık içtimalar yapıyor, fikirler teati ediyorduk. Ocaklılar, heyecan ve iman dolu bir sürü Konya gençleri idi."⁽³⁾

Ahmet Necati ve arkadaşları Türk Ocağı faaliyetlerinden olarak "Ocak" adında bir mecmua çıkarırlar. Ahmet Necati de bu mecmuaya yazı yazarlar arasındadır.⁽⁴⁾ O, daha çok "halkıyata ait (folklor)" yazılar hazırlar. Çünkü Konya, "folklor ve kültür sahası"⁽⁵⁾ olarak kendilerine bolca malzeme bulma şansı tanımaktadır.

-
- (1). Ahmet Necati'nin en küçük kardeşi, halen sağ olup Konya merkezindeki Fatih Çarşısı yanında elektrik-elektronik malzeme ticareti ile meşgul olan Haydar Fevzi Atalay, 5 Eylül 1989 tarihindeki ziyaretimde bu bilgiyi vermiştir. 1925 doğumludur.
- (2). Necati Atalay, (başlıksız yazısı), Konya, Mart-1948, S.113, s.12
- (3). Atalay, a.g.y., s.12
- (4). Naci Fikret, "Konya Hayat-ı Matbuatına Bir Nazar", a.g.y.
- (5). Atalay, a.g.y., s.13

Ahmet Necati, Türk Ocağı faaliyetlerinden olarak ,kendi tek-
lifiyle "Ergenekon Bayramı"nın nasıl kutlanıldığını da anlatır:
"Öğrencilerimle Türklük üzerinde yaptığım konuşmalar sırasında
iken "Ergenekon" bayramı yapmak aşkı benliğimi sarmıştı. Artık
bu düşüncemin tetbik mevkiine getirilmesi zamanı gelmişti. İda-
re heyeti arkadaşlarımla bir toplantı yaparak fikir ve duygula-
rımı söyledim. Büyük bir alâka ile muhterem arkadaşlarım bana
katıldılar. Hummalı ve coşkun çalışmalar neticesi olarak progra-
mı hazırladık. "Konya Alâaddin Tepesi'nde Engenekon Bayramı ya-
pılacaktı. Eski, ata giyimlerimiz bulduruldu. Atlar, kargılar, kalkan-
lar, pehlivanlar meydan alacaktı. İlânlar yapıldı. Programlar dağı-
tıldı. Memleket büyük bir sevinçle bayram arefesi yaşıyordu. ..
Bayram günü Alâaddin Tepesi, ana-baba gününe dönmüştü. Erkek, kadın,
çoluk-çocuk mektepliler, hükümet erkani ve memurlar azm bir yer
almıştı. Alkışlar (gök) kubbeyi çınlatmıştı. Müteakiben şiirler,
destanlar, menkıbeler okundu. Tepe tamamen hareket halinde idi.
..atlar koşturuluyor, mızraklar, kargılar yükseliyor, cirit, kalkan,
pehlivan oyunları halk tarafından hayranlıkla seyrediliyordu. Da-
vul-zurna sesleri, millî ve mahallî oyunlar neşelerimizi göklere,
atalarımızın ruhlarına ulaştırıyordu. .. Konyalılar güzel bir
bayram yapmışlardı. Ocaklıları alkış tufanına tutmuşlardı. O gün
bugün bu geçmiş tarihî bayramın tatlı akisleriyle elan derin bir
haz duymaktayım." (6)

Ahmet Necati, Tatbikat Okulu'ndan sonra, Öksüz Yurtları Mü-
dür Muavinliği ve müdürlüğünde de bulunur. Millî Mücadele döne-
minde ise Anadolu İntibah Mektebi'nde öğretmendir. (7) Kardeşi Hay-
dar Fevzi Atalay'ın ifadesi ile "İttihat Terakki taraftarı ve pa-
dişahlık yönetimine karşı" olan Ahmet Necati, bir süre ilköğretim
müfettişliği de yapar. Yeni Fikir'de "öz dil" ile ilgili yazılar
yazar. (8) O, Konya'da kendi ifadesi ile, Cumhuriyet'ten sonra "inkı-
lâbın bütün safahatında vazife almış ve vazifelerini müsbet başa-
rıyla neticelendirmiştir." Kardeşi, ağabeyi Ahmet Necati'nin şap-
ka inkılâbından sonra Konya'da hasır şapkayı ilk giyenlerden ol-
duğunu, Harf İnkılâbından sonra da yeni yazıyı ilk benimseyen ai-
lenin "Atalay Ailesi" olduğunu söylemiştir. Nitekim Harf İnkılâ-

(6). Atalay, a.g.y.s.13

(7). Önder, Konya Maarifi Tarihi, s.74 - Müddet-i Hizmet Defteri,
Konya İl Millî Eğitim Ayniyat Deposu, s.2

(8). Atalay, a.g.y.,12

bı ilânı sırasında Topraklık ilerisindeki bağ evlerinde otur-
maktadırlar.Kendisi çok küçüktür.A.Necati ağabeyinin biraz şiş-
man olan ve kendisini oğlu gibi seven hanımı,kucağına oturma-
rak duvara asılı "A,B,C,.....Z" yazılı panodan harfleri şu di-
yalog içinde öğretir: "- Bu ne?

-Armut'un A'sı.

-Bu,baba'nın B'si. Bu ne?

-Ziliha'nın Z'si..."

Haydar Atalay'ın verdiği bilgiye göre,hasır şapka,tepesi
hasır,yere konunca "küt" sesi çıkaran,Avrupa'dan ithal edilmiş
bir giyecektir.Konya'da ilk satan da Mübaşirzadeler'dir.⁽⁹⁾

Bir ara Konya dışında,Kütahya "Yatılı Okulu" müdürlüğünde
de bulunan Ahmet Necati,bundan sonra Konya merkezindeki Toprak-
lık,Cumhuriyet,Mahmut Şevket Paşa,Akçeşme ilkokullarında başöğ-
retmenlik yapar.1947-48 öğretim yılında meslekte 36.yılına dol-
duruğu sıra Akçeşme İlkokulu Başöğretmenidir.⁽¹⁰⁾

II. NACİ FIKRET BAŞTAK

A.ÖĞRENİMİ VE YETİŞTİĞİ ÇEVRE

"Kendi kendini yetiştiren deha" olarak değerlendirilen ⁽¹¹⁾
Naci Fikret, 1307 (1891) tarihinde Konya'da doğmuştur. Konyalı
bilginlerden Mustafa Fikri'nin oğludur.⁽¹²⁾ İlköğrenim seviyesin-
de eğitimini ve fikrî terbiyesini "özellikle" babasından alır.
1320 (1904) senesinde yedi senelik Konya Mülkiye İdadisine girip
1327 (1911) senesinde bitirir.⁽¹³⁾

Naci Fikret'in aşk derecesine varan okuma çalışması ve yazı
hayatı okul yıllarında başlamıştır. Önce onun okumaya olan ilgi
ve temayülünü artıran sebebi belirtmeliyiz: Coğrafya öğretmeni
Ferit Bey, Naci Fikret'in ".. bana hem manevi, hem de maddî pe-

(9).Haydar Fevzi Atalay ile adı geçen görüşmeden.

(10).Atalay, a.g.y.,s.12

(11).Naci Kum,"Naci Fikret Baştak-Ölümünün Yıldönümü Vesilesiyle-
1891/1948", Konya, Eylül-Ekim, 1949,Sayı:131-132,s.27

(12).Hilmi Ziya Ülken,Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,Ülken Ya-
yınları, İstanbul, 1979,s.411

(13).Saadettin Nüzhet-Mehmet Ferit, Konya Vilayeti Halkıyat ve
Harsiyatı,Vilâyet Matbaası, Konya, 1926,s.123

derlik etmişti: Manevî babalığı: Fikri inkişafımda oynadığı rol, maddî babalığı da: Benim en şedid müzayakada kıvrandığım bir zamanda imdadıma yetişmesi, beni ihtiyacın burkan ve kıvrandıran ellerinden kurtarmış olmasıdır,"⁽¹⁴⁾ diye takdir ve minnetle kendisinden bahsettiği öğretmeni Ferit Bey (Uğur), idadi birinci sınıfta coğrafya derslerine gelir. Coğrafya kitabı o sıra ".. cönk biçiminde, yani arzı tulûnden uzun.."Fezleke-i Coğrafya-i Umumi" isminde süalli-cevaplı pek muhtelif bir kitap"⁽¹⁵⁾ tır. Ders kitabı ve önceki öğretmeni pek dikkatini çekmediği halde Ferit Bey, ilgisini öyle bir çeker ki, "cazibeye tutuluş" o zaman başlamıştır. Çünkü Ferit Bey,dünyanın yuvarlaklığını,"kâinatta bulunan tekmil cisimlerin küre şeklini aldıklarından ve meselâ bir damla suyun kürevî bir şekil aldığından,ağaçların uzaktan küre şeklinde göründüklerinden,velhasıl yuvarlaklığın en tabiî bir şekil olduğundan"⁽¹⁶⁾ bahsetmiştir. Bu dersten Naci Fikret,çok istifade eder.60 günlük yaz tatilinde birden ikiye geçtiği sırada Konya'nın o zamanki yegâne kitapçısı "Evcizade Mustafa Feyzi Efendi"den "tekmil beş kıtanın haritalarını" alır.İkinci sınıftan yedinci sınıfa kadar okunan "tekmil coğrafya" kitaplarını da alır.Ertesi yıl ikinci sınıfta derslere başladıkları zaman arkadaşları harita ile daha "yeni tanışırken" o,"Asya'nın hududunu,sahillerini,boğazlarını,burun,liman ve körfezlerini,yarımadalarını,dağ ve nehirlerini" bilip harita üzerinde gösterebilmektedir.

Aynı merak tarihe karşı da vardır.Önce birden yediye kadar ki bütün tarih ders kitaplarını temin eder.O devirde idadilerde yalnız Mahmut Esat Efendi ve Mehmet Azmi Bey'in İslâm Tarihleriyle,Abdurrahman Şeref'in Tarih-i Devlet-i Osmaniye kitapları okutulmaktadır.Tarih-i Umumî yasaktır. Naci Fikret,Ali Tefik'in üç ciltlik "Tarih-i Umumî"sini Evcizade vasıtasıyla İstanbul'a sipariş verip gizlice elden buldurarak alır. Aldıkları ve üst sınıflardan okuduklarının hiç birisi ondaki "tarih ve coğrafya ihtirasını tatmin etmemektedir." Daha mufassal eser isteği üzerine babası,Şemsettin Sami'nin "Kamus-ul-alâm"ını haber verir.Bu kitabı görme isteği kendisini sarar ama yoktur.Kimde bu-

(14).Naci Fikret Baştaç,"Merhum Üstad Bay Ferit Uğur Hakkında",
Konya,Mart-1942,S.41,s.26

(15).Baştaç,a.g.m.,s.28

(16).Baştaç,a.g.m.,s.28

labileceğini araştırırken Ferit bey'de olduğunu öğrenir. Bu kitabı ele geçirişini kendisi şöyle anlatır:

"Fakat bunu Üstaddan (Ferit Bey) nasıl istemeli; nihayet bunu amcazadem Abdulgani Efendi'ye açtım. Üstadın Devle Mahallesindeki evini tarif etti ve; "benden selâm söyle, Gani Efendi amcam istiyor, de" dedi. Ben de korka korka üstadın kapısını çaldım; kendisi geldi. Selâmı söyledim ve kitabı istedim; mânalı bir tebessüm ile "peki" dedi gitti ve (Kamus-ul-alâm)ın birinci cildini getirdi. O, Gani Efendi'nin Kamus-ul-alâm'ı istemeyeceğini biliyordu. Aman ne kadar seviniyordum.. Çıldırarak dercede! Eve geldim.. Vir ha kitabı karıştırıyorum. Heyecan son derecede.. Fakat bu heyecan ile beraber bir de yeis ve hüznün var; Kitap kendimin değil! Yine yerine, sahibine gidecek! İşte bu cihet beni mahzun ediyordu.. Kitap bir hafta bende kaldı.. Bu eser karşısında hayran kaldım. Bu, 1323 senesinde oluyor. Yani bundan otuzbeş sene evvel!. Çok mükemmel bir eser.. Hele coğrafya kısmı tarih kısmından çok daha mükemmel! Bir hafta sonra iade ediyorum.. Kaç para eder, kitap benim kendimin değil ki! Nihayet merhume ninem Havva Hanım'a yalvara yakara, yine Evcizade'nin tavassutu ile, İstanbul'dan altı cilt Kamus-ul-Alâm geldi. Bu giranpaha yükü, bir çuval içinde bizzat kendim yüklenererek eve getirdim.. Ayaklarım yere basmıyor.. Uçuyorum zannediyorum.. İştihat ne gezer? Yemeğe kim bakar? Velhasıl o gece sabaha kadar, güneş doğuncaya kadar Kamus-ul-Alâm ile meşgul oldum. Ve ondan sonra da her gece.. Bu böyle senelerce, senelerce devam etmiştir." (17)

Naci Fikret'teki okuma öğrenme aşkı, sadece coğrafya ve tarihle sınırlı kalmaz. Arkadaşı Namdar Rahmi, onun ilmî seviyesi ile ilgili olarak şöyle der: "Kimya, biyoloji, tıp, filozofi gibi sahalarda derinleşen ve âdeta bir mütehassıs kadar bilgiye malik olan Naci, bugün de dinler tarihi ve arkeolojide eski Dârülfünun profesörü "Dümezil"i hayran bırakacak, hatta kendi aczini itiraf ettirecek kadar yüksek bir tebahhur (Erudition), sahibidir." (18)

Naci Fikret, araştırma ve okuma zevkini arkadaşlarına da aşılamıştır: "Bende esasen mevcut olan temayülü teskin edilmez bir ihtiras haline getiren mütefekkir arkadaşım Naci Fikret olmuştur." (19) diyen Namdar Rahmi, Naci'nin kitap temin ediş tarzı

(17). Başta, a. g. m., s. 28-29

(18). Namdar Rahmi Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, İst.-1952, s. 25

(19). Namdar Rahmi Karatay, Paris Mektupları, İstanbul-1952, s. 17

üzerine de geniş bilgi verir. Naci'nin İstanbul'da Fahri Behiç isminde bir arkadaşı vardır. Fahri Behiç, "Naci'nin bütün felsefesini, bütün ihtiyaçlarını bilir ve buna göre sahaflarda gezerken ele geçirdiği kıymetli kitapları okka fiyatına alır gönderir."⁽²⁰⁾

B. İLK YAZI HAYATI

Namdar Rahmi'nin "Türkiye'de en büyük bir bilgin:"⁽²¹⁾ dediği Naci Fikret, yazı hayatına liseyi bitirmeden başlamıştır. Konya İdadisi son sınıfta iken "arkadaşları Halid Zeki, Cevdet Tahir (Arıkut) ve Fuat Rıza (Gökbudak) ile beraber "Ufk-u Âtî" isminde ilmî ve edebî bir mecmua"⁽²²⁾ neşrederler. Bu mecmuanın yayın hayatı ile ilgili Naci Fikret şu bilgiyi verir:

"İdadinin son sınıfında bulunuyorduk. Artık körükörüne ve mihâniki bir tarzda derse çalışmaktan usanmıştık. O vakte kadar yalnız okumak ve öğrenmekle iktifa ederken şimdi biraz da öğrendiğimiz ve görüp hissettiğimiz şeyleri yazmak ve göstermek istiyorduk. Dört arkadaş, işte bu şedî ve âteşin arzu ile diğerlerinden ayrılıyorduk... Çoktan beri düşündüğümüz bu mecmuanın neşrine bir gün suret-i katiyede karar verdik. (Ufk-u Âtî)nin ilk nüshası 17 Mart 1327 (1911)de intişar etmiştir. Bunun başlıca yazılarını biz dört arkadaş yazıyorsak da diğer sınıflardan veya hariçten yazı gönderenler de vardı. Bugün tatlı ve hazîn bir hatırayı ihya ettiği için bu isimleri yazmaktan kendimi alamayacağım. Bunlar: Mahmut Fakîr, Mehmet Muhlis, Vahdi, Seydişehirli Zeki, Mehmet Hayrettin, Hulki Âmil, Necdet Niyazi, Mehmet Behcet, Süleyman İsmet, Nezîh, Tevfik Cevdet, Rifat Celâl, Cevat Vecdî, Zeynel Besim, Muzaffer Hâmid, Abdülmâcit efendilerdi. (Ufk-u Âtî), o vakitler İstanbul'da hüküm süren edebî anarşinin vilâyetlere karşı uzanmış dalgalarından biriydi. Yazdığımız şeylerde ilim, fen, felsefe, san'at velhâsıl fikir ve nakikat namına haiz-i ehemmiyet bir şey yoktu. Yalnız hafızamızda kaynağan ve hakikî medlûl ve mevhumları henüz bizce de vuzuhla malûm olmayan binlerce kelimât ve tabirâtı, sırf âhenklerine nazaran, Edebiyat-ı Cedîde üslûbuyla sıraladıktan sonra sahifeleri doldurmağı bilirdik. Tarz-ı tahrîrde heman hepimiz de Edebiyat-ı Cedîde erkânıyla "Fecr-i Âtî" cileri taklit ediyorduk. Hatta risalemizin ismi bile manâsız ve tuhaf

(20). Karatay, Paris Mektupları, s.18

(21). Karatay, Paris Mektupları, s.17

(22). S. Nüzhet-M. Ferit, a.g.e., s.123

bir taklîdi gösteriyordu: "Ufk-u Âtî" ! Bu mecmua 4 Eylül 1327 tarihli nüshasıyla hitam bulmuştur."(23)

Naci Fikret'in bu dergide çıkan "Observasyon" başlıklı şiirinin bir kısmını buraya almakta o dönemki his,duygu ve düşünce yapısını tanımak bakımından fayda bulunmaktadır:

"Tenevvür etmede bir şi'r-i zîhayat-ı şebâb
Bakin ki saçları kumral,dökük-saçık,dağınık
Güler vakâra demâdem,perîde-reng-i hicâb
Ki fikr-i ismete bîgane,pek şehî,pek açık
Brehne sâid sîmîn,brehne sâk-ı semîn
Küşâde gerdan bulur,ne hoş rubâ nûşîn!
Bütün bu işvelerin karşısında insanın
Erir metanet ve ârâmı,renğ-i vech-i sular
bakar bu şerm-i nezîhe o şîvekâr füsûn:
"Aman,aman,ne alık!" sihresiyle hande-sâlâr,
Dimâğ ve kalbi esaret eder melûl ve zinnûr
Yakar vücud-u şünûdu şu hüsn-ü uryânın
Bugün gülen şu güzel murg-ı şuh ve mağrurun
Yârın olur mütekâsif sehâb-ı âlâmı.
Bugün gönülleri gaşyeyleyen güzel gözün
Yarın sönüp bitecek pertev-i semâ-fâmı.
Garâm ve hırs ile mahmûm olan dudaklarının
Tenasüh eyleyecek humret-i hayatı bütün
Zehirli otlara,bir çok diken ve lâlelere
Fakat o gün bulacaktır huzur ve ârâmı.
Bugünkü reng-i baharı,bugünkü tâb-ı hayât
Bugünkü şiir ve taravet,hazûz-ü zevkıyât
Parıldayan iki gözüne atar bilâpervâ
Şebâba gamze-i câzib,meşîh-i istihzâ.
Bugün semay-ı garâmın bulutlarında uçar,
Bugün harâret-i şehvetle oynayub sıçrar
İsen de ey kısa rû'yetli,genç şükûfe yârın
Solup gubar olacaksın. O gün de böyle salın!
Hayat-ı şi'r ve şebâbet bütün hayal ü sehâb
Bugünkü tatlı safâlar,geçer,olur bir hâb
Bugün güler ve edersin zamanla istihzâ
Fakat zaman seni eyler buhâr u âb u türâb.

(23).Naci Fikret,"Konya Hayat-ı Matbuatına Bir Nazar",a.g.y.,s.2
- M.Önder,Ufk-u Âtî'nin açılış ve kapanış tarihini,1 Nisan
1911/ 18 Eylül 1911 olarak verir;Nevlâna Şehri Konya,s.401.

Şu kirli bester içinde alîl ve bî-dermân
 Yatan sefîl karıyı gördünüz mü pek nâlân
 Güler yanındaki gençler,yatan ise giryân
 Bu kim? Bugünkü perîdir ki sinni var doksan;
 Bakar muhitine,bîkes nazarlarıyla arar
 O eski dostlarını,ihtimal ki şimdi yarar
 O dostlar ki bütün gün tahassürüyle yanar
 İdiyseler de fakat şimdi hep mukîm-i mezar.

Tefessüh eyleyecek büsbütün şu gül bedenin
 Bakın ki: mâî sineklerle,lâ-yuadd kurtlar
 Yavaş yavaş değişiyor,hem yiyor ve kaynaşiyor
 Fakat yanında durulmaz ve çünkü mikroplar
 Bu lâşeden taşarak muttasıl maraz saçıyor
 -Bu lâşe pek müteaffin,girye...

-Fakat ki senin."(24)

Ufk-u Âtî'nin kapanması üzerine lisede yayın ve yazı hayatı sona ermez.Naci Fikret anlatır:

"Bizden bir sene sonra idadinin beşinci sınıftalebeleri 17 Mart 1328 (1912) tarihinde "Şahab" isminde bir risale çıkarmışlardır.Bu gençlerin başında "Muzaffer Hâmid ve Hulkî Âmil" görülüyordu. ..Orada bana karşı "Felsefe-i Gayri Müdrike" serlevhası altında nîm müstehziyâne yazmış (Muhlis Bey) ve bunu şu söz ile bitirmişti: "bir felsefe-i gayr-i müdrike tesis etti ki saplanan fikirlerde "necat" bulmak ihtimali yoktu." Buna mukabele etmek lâzımdı.Ben de "Gösterişizm" serlevhası altında bir mizah yazmıştım.Şahab da 22 Mart 1329 (1913) tarihli 4.sayısı ile nihayete ermiştir." Naci bundan sonra Konya'da Viyola-ki Efendi'nin 16 Haziran 1329 (1913) tarihinde çıkarmaya başladığı Rehber mecmuasında yazı yazar.⁽²⁵⁾ O artık sıradan bir lise-li genç degildir.Görüşleri dikkate alınan,gençlik içinde etkili olan bir yazardır.Namdar Rahmi,o günlerdeki yazıları ile ilgili bilgi verir: "Memleketin siyasî gazetelerinde,Istanbul'un bazı mecmualarında yazılarını neşrediyor ve her taraftan alâka ile soruluyordu. Baha Tefvik tarafından neşredilen "Zekâ" ve "Felsefe Mecmuası" adlı mecmualarda ilmî ve şiddetli yazıları çıkıyordu.Hatta bir gün "Zekâ" mecmuası; "Gelecek nüshamızda Naci Fikret Bey'in gayet mühim bir makalesi bulunacaktır." sek-

(24).S.Nüzhet-M.Ferit,a.g.e.,s.124

(25).Naci Fikret,"Konya Hayat-ı Matbuatına Bir Nazar",a.g.y.,s.2

linde bir takdim de yapmıştı. İşte bu sıralarda "Şahab" bir fevkalâde nüsha çıkarıyor. Orada ben de dahil olduğum halde birçoklarının yazısı bulunuyordu. Mecmuayı aldım. Bağa giderken arabada karıştırmaya başladım. Bizden beş-altı sene evvelki nesle ait olup mektepte kâtip olan, felsefe ve edebiyata merakı, lisana vukufu itibariyle gençliğe daima rehberlik yapan "Mehmet Muhlis" in de orada kısa, felsefî bir yazısı vardı. Naci ise "Mudhike-i Nisaiyet" başlıklı feminizm cereyanlarına ait çok uzun bir yazı vermişti. Onu okumayı sonraya bıraktım. Muhlis'in kısa yazısını okuyacaktım. Fakat rasgele bir yerinden bir satır gözüme ilişti. Sanki çok kuvvetli bir mıknatısla çekilmiş gibi kendimi makalenin içinde buldum. Muhlis'in yazısını yarım bırakmışım, haberim yok. Ortalarından başlayarak bir heyecan humması içinde sonuna kadar sürüklendiğim bu yazıyı, galiba bağa gelinceye kadar birkaç defa okudum. Başım ateşler içinde yanıyor. Bu makalede Naci, feminizmin aleyhinde idi. Ve itiraf edeyim, o zamana göre benim de temayülüne uygundu. Hangi devirlerden atlayıp bugünkü safhaya geldiğimizi anlatabilmek için o yazının hafızama nakşolunmuş olan bir yerini nakledeyim: "Bir kadın için ince peçe kullanmak veya biraz yüzünü açmak ayıp mıdır? deniliyor. Ayıp şöyle dursun en rezilâne bir fahişeliktir bile!" Bu devirlerde Celâl Nuri'ler, Cennap Şahabettin'ler, Sırat-ı Müstakîmciler hep bu feminizm meselesini karıştırap duruyorlardı. Naci'nin yazısı bana hepsinden kuvvetli görünmüştü."⁽²⁶⁾ N. Rahmi, Naci'nin o kadar tesiri altında kalmıştır ki, aynı eserinin bir başka yerinde yine aynı "Mudhike-i Nisaiyet" makalesinden "aynen veya takriben" hatırında kalan bir cümleyi nakleder: "Bir kısrağa rast geldiği zaman kendisinde hareket ve tenebbüh görüldüğü için bir aygırı tecziye mi etmek lâzımdır?"⁽²⁷⁾ Sosyal bir "meselenin gizlendiği"ni belirttiği bu soru ve "kafasını ateşler içinde" bırakan o makaleden sonra Namdar'ın ilk işi Naci ile tanışmak olur. Dostlukları başlar. Fakat: "dostluğumuz başladıktan sonra da benim bütün rahatım, dirliğim kaçtı. Onun payansız ilmi karşısında ber cılız ve soluk bilgilerimle bocalıyor, çırpınıyor, ona yetişmeğe çalışıyordum. Onda yüksek bir kimya, biyoloji, fizyoloji, tıp malûmatı olduğu gibi aynı zamanda geniş bir felsefe, içtimaiyat ve edebiyat bilgisi

(26). Karatay, Paris Mektupları, s. 23-24

(27). Karatay, Paris Mektupları, s. 73

de göze çarpıyordu. Bildiklerini mutlaka en doğru ve mevsuk şekilde bilirdi. Bütün bunlara, üstelik bir de ihtiraslı tabiatını ilâve ediniz. Her nerede ve hangi mecliste bulunursa orada bir coşkunluk uyandırır, bütün ruhları heyecanla doldururdu." (28)

Liseli veya liseyi yeni bitirmiş bu gençler, devirlerinin ilim, sanat ve edebiyat cereyanlarına karşı ilgisiz degillerdir. Bir araya geldikleri zaman konuşmaları âdeta bu türden konulara hasredilmiştir. Onun içindir ki o dönemlerde ve sonrasında Konya Lisesi'nden Konya ve Türkiye çapında birçok değerli şahsiyet yetişip ülkemize hizmetler vermişlerdir. Naci Fikret, kendi dönemi ile ilgili olarak böyle önemli isimler hakkında bilgi verir. (29) Namdar Rahmi'nin; Naci Fikret'in karakteri, bildiğini mevsuk bilme temayülü, kitap hırsı ile ilgili şu hatırasını da buraya almakta fayda vardır:

"Arkadaşlarımız arasında bir de alkolizmin kurbanı olarak genç yaşında ölüp giden bir İsmail Zühtü vardı. Çok sinirli bir çocuktur. Bir gün konuşurken fizyolojiye ait bazı malûmat sarfetti. Naci, İsmail'e bu malûmatı nereden aldığını sordu. O da kendisinde "Felsefe-i Esrar-ı Tıp" adlı bir kitap olduğunu söyledi. Günlerce, aylarca üzerine düştüğü halde İsmail bir türlü bu kitabı kendisine göstermedi. İzaha hacet yok, bu isim uydurma bir şeyde. Fakat Naci'nin ihtirası kendisini asla lâkayt bırakmıyordu. O kitabı göremediği için âdeta hasta oluyordu." (30)

Arkadaşının ifadesi ile "yazılarında derin bir pesimizm felsefesi" hüküm süren Naci Fikret'in şiirlerinde ise, "riya ve hayvanlığın saltanat sürdüğü şu fani hayatın çehresine savrulmuş kuvvetli şamarlar" vardır. "Kıyafete, gösterişe hiç ehemmiyet vermeyen bir genç"tir. "Çağdaşlarının süslenerek, püslenerek gezdikleri bir yaşta o, hayata küsmüş bir rind, bir kalender halini yaşamaktadır." (31)

C. ETKİLENDİĞİ ŞAHSİYETLER

Yukarıda Ferit Bey'in tesiri üstünde durulmuştu. Fikrî yapısı üstünde etkili olan bir diğer şahsiyet ise Mehmet Muhlis'tir. Lise dönemindeki ilişkileri, okuldan sonra da devam eder. Ar-

(28). Karatay, Paris Mektupları, s. 25

(29). Başta, "Merhum Ustad Bay Ferit Uğur Hakkında", a.g.y., s. 27-28

(30). Karatay, Kitaplarının Hikayesi, s. 25

(31). Karatay, Paris Mektupları, s. 23

kadaşı Hacı Nafiz Efendi torunu Ali Galip Bey'le birlikte "her gece, bazan da gündüzleri" Mehmet Muhlis'in Köprübaşı'ndaki evine giderler. Edebiyat ve felsefeye dair uzun uzun sohbet ederler. Edebiyat sahasında üzerinde konuşup, tartıştıkları konular şunlardır: "Romantizm, realizm, naturalizm, Hügo-Zola-Mopasan-Balzac ve Flober." Felsefede ise "en ziyade Spencer'ler, Şopenhauer'ler, Taine'ler, Buchner'ler, Haeckel'ler" konularını teşkil etmektedir. Naci, bu konular konuşulurken Muhlis Bey'in tesirini de şöyle vurgular: "O, bizi, dar düşünmekten kurtarmış, geniş, çok geniş düşünmeye alıştırmıştır. Biz, pek çoklarımız, hep onun gayri resmî tilmîzleriyiz."⁽³²⁾

Naci, bir başka yazısında etkilendikleri şahsiyetleri şöyle anlatır: "O vakit bizim için Konya'da iki nur ve fikir membaı vardı; birisi, o vakit Konya Lisesi'nde edebiyat ve felsefe muallimi bulunan merhum Rasim Haşmet, diğeri İttihatçıların zulüm ve gadrine uğrayarak Konya'ya nefyedilmiş olan merhum Hüseyin Kâmi. Evvelkinden fikir, ilim ve felsefe ihtiyacımızı, ikincisinden şiir ve bedâyi ihtirasımızı tatmin ederdik. Evvelki burada ciddî, vakur ve mantıkî garbı, ikinci şuh ve lâkayt, rind ve zevkperest şarkı canlandırırdı. .. Evvelki Andre Lö Fevr'den, Löturno'dan, Tard'dan, Dürkeym'den, Ribo'dan bahsederse ikinci bize Hafız'ın, Kaanî'nin, Ubeyd-i Zakanî'nin, Saib'in şiirlerini okurdu. Evvelki gözlerimizi kamaştıran kuvvetli bir elektrik lâmbası ise ikinci kalplerimizi ısıtan mütebessim bir banar güneşi idi. Evvelkinin kütüphanesinde göze ilk çarpan şey Larus ciltleri. İkincininkinde müzehhep ve tâlik yazılı divanlardı. Şimdi her ikisinin de maddî mevcudiyetleri toprağa inkılâb etti. Fakat her ikisi de ruhlarımızın amâkında birer necm-i sabit gibi parlayıp duruyorlar. Meslekleri başka başka olan bu iki şahsiyette müşterek bir hasise vardır ki bizi asıl cezbeden, prestîş ettiren o idi: samimiyet ve aşk-ı hakikat!"⁽³³⁾

Naci Fikret'in etkilendiği şahsiyetleri ele alırken belki en başta anılması gereken babası idi. İlk ilham kaynağı, hocası Mustafa Fikri Efendi'dir. Bu durumu şiirle ilişki kurarak kendisi şöyle anlatır: "Ben şair değilim. Fakat küçüklüğümden beri şiir ve edebiyata karşı meclûbiyetim vardır. En sıkı günlerde -şiddetle memnû olan- eserleri gizli gizli arayıp buluyordum. "Zafer-

(32). Naci Fikret Başta, "Konya'da Fikri Hayata Ricî Bir Bakış", Konya, Temmuz-1944, S. 69, s. 44-45

(33). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 88-89

name"yi ve emsâlini âdeta ezberliyordum.İstanbul'da çıkan edebî ve ilmi mecmuaları alıyor,onlardaki şiirleri tanzire çalışıyordum.Elhasıl bu tabii ve irsî incizab ve temayülün tesiriyledir ki -zira babam,hem üç şark lisanında yed-i tûlâ sahibi,hem Muallim Naci tarzında bir şair idi- 1911'den itibaren bazı his ve fikirlerimi nazmen kaleme almağa başladım.Bir müddet felsefe ve müsbet ilimler ibtilâsının araya girmesiyle teahhure uğrayan şiir zevki 1925'ten itibaren tekrar canlandı,hâlâ devam etmektedir."(34)

D. ASKERLİK VE NACİ FİKRET

Naci Fikret,1329 (1913) yılında Konya'daki "Ümid" adlı özel lisede coğrafya ve felsefe muallimidir.⁽³⁵⁾ Dünya Harbi başladık-tan sonra 21 Haziran 1332 (1916)'de askere alınır.⁽³⁶⁾ "İhtiyat Zabiti" sıfatıyla,"bilhassa Irak Cephesi'nde bulunur."⁽³⁷⁾

Naci Fikret,çok yazı yazdığı halde nedense kendisi ile ve özellikle "Harb-i Umumî" ve Millî Mücadele yıllarındaki askerlik hayatıyla ilgili pek az, o da birer vesile ile ilgili olarak "değinme" tarzında bilgi vermiştir.Irak Cephesi'ne gitmeden önce,"İstanbul'da Talimgâh'ta Ali Ragıp,Ali Rıza ve Elazizli Mehmet Nuri" ile birlikte eğitim görüp,"acı-tatlı günler" geçirdiklerinden,sevdiği arkadaşı Mehmet Nuri'nin mektubu üzerine kısaca bahseder.⁽³⁸⁾ Konya'da "Ocak" dergisinin çıkışı ile ilgili bilgi verirken de,"O vakit biz Irak Cephesi'nde düşmanla ve açlıkla boğuşuyorduk."⁽³⁹⁾ der. Yalnız, "İstanbul-Çenberlitaş-1332 (1916)" tarihini taşıyan "Harb-i Umumî İçin" başlıklı şu şiiri I.Dünya Harbi'ne bakışını yansıtmaktadır."Talimgâhta" iken yazdığını tahmin ettiğimiz şiiri şöyledir:

"Âlemi baştan başa bir kabre döndürdü bu cenk
Gençlerin ecsâdı olmuştur hudutlarda hevenk
Buy-ı bâruttan başı döndü bütün insanların
İçmemişken hiç biri afyon ve esrar ile benk

İnsanoğlu ol kalar gaddâr ve hunrîzmiş meğer
Âna nisbetle melektir ş'ir-i vâfî ve pelenk

(34).İbnülemin Mahmut Kemal Inal,Son Asır Türk Şairleri,İstanbul-1938,Cüz.VI,s.1052-1053

(35).Kum,a.g.m.,s.28 - S.Nüzhet-M.Ferit,a.g.e.,s.123

(36).Kum,a.g.m.,s.27

(37).S.Nüzhet-M.Ferit,a.g.e.,s.123

(38).Naci Fikret,"Mektup" dip notu,Yeni Fikir,Konya-25 Haziran 1927,S.25,s.2

(39).Naci Fikret,"Konya Hayat-ı Matbuatına Bir Nazar",a.g.y.

İsteyen rahat bulur yalnız zulâm-ı kabirde
Yoksa bahar ü berr değil,cevv-i hevâ da dayyık ve tenk

Merhabe ey şerr-i şâmil,ey belây-ı cesîm ü rûh
Kalmadı sâyende hatta şimdi nâmus ile nenk
Fikreti bâzîçe yaptık dest-i dehasında kim
Haz değil doldu dil-i kâmina âlâm-ı jenk(g)."(40)

Naci Fikret'i , "Mayıs 1337 (1921) - Haziran 1338 (1922)" arasında tekrar asker⁽⁴¹⁾ görüyoruz. Bir yıllı aşkın süreli bu Millî Mücadele dönemi askerliğini nerede,hangi şartlar altında yaptı bilmiyoruz.Ama askerlik öncesi ve sonrasında Konya Sultanîsi'nde öğretmen olduğuna göre,fiilî vatan müdafaasında binlerce öğretmen gibi o da ordumuza katılıp görev ifa etmiş sonra aslî vazifesine dönmüştür.

E. ÖĞRETMENLİĞİ

Naci Fikret'in öğretmenliği bildiğimiz kadarıyla 1913 yılında "Ümid" özel lisesinde başlar.Orada Coğrafya ve Felsefe muallimidir.Sonra Konya Sultanîsi'nde Coğrafya muallimliğine geçer. Bu arada I.Dünya Savaşı ve İstiklâl Harbi'ndeki yedek subaylık hizmetleriyle kesintiye uğrayan öğretmenliğe Konya Sultanîsi Felsefe muallimliği ile devam eder.Bu arada özel bir okul olan Anadolu İntibah Mektebi'nde çalışır.⁽⁴²⁾ 1920-22 yılları arasında Sultanî Türkçe,⁽⁴³⁾ 1922'de Coğrafya öğretmenliği⁽⁴⁴⁾ yapan Naci Fikret, "Çanakkale ve Afyonkarahisar"a tayin edilir. Fakat gitmez. Bunun üzerine liselerde muallimlik yapan Naci Fikret,ilkokul öğretmeni olarak "Konya Akif Paşa Mekteb-i İbtidai Muallimliği"ne atanır.Burada öğretmenliği "10 Kânun-u sani 1340 -31 Kânun-u sani 1340 (1924)" arasında yani yirmibir günlüktür. Bundan sonra ise,"Adana Erkek Lisesi Felsefe Muallimliği"ne tayin edilir. Naci Fikret,Konya dışındaki bu tayin yerine de gitmemiştir.⁽⁴⁵⁾ Onun Konya'dan ısrarla ayrılmak istemeyişinin bir sebebi olmalıdır. Çünkü Konya'dan çıkmamak için Cumhuriyet'ten sonra "1.2.1340 (1924) - 30.8.1926" tarihleri arasında "Konya

(40).S.Nüzhet-M.Ferit,a.g.e.,s.125

(41).Naci Kum,a.g.m.,s.28

(42).Naci Kum,a.g.m.,s.28 - Mehmet Önder,Mümtaz Kuru,Konya-1954, s.17 - S.Nüzhet-m.Ferit,a.g.e.,s.123

(43).Köroğlu,a.g.e,Bölüm:IV,s.2

(44).Köroğlu,a.g.e.,s.17

(45).Naci Kum,a.g.m.,s.28

Müzesi Müdürü" olur. Üç yıllık bir aradan sonra onu "Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi" memurluğunda görüyoruz. 5.4.1929 - 1.6.1930 tarihleri arasında kütüphane memuru olarak çalışan Naci Fikret, 1930'da çok sevdiği Konya'dan ayrılır. Bu ayrılış değil, âdeta "kopuş, boşluğa uçuş" gibi bir şeydir.

F. FİKİRİ-FELSEFİ YÖNÜ VE ÇALIŞMALARI

Arkadaşı Naci Kum, şöyle der: "Eski idadî derecesinde bir tahsille hayata atılan Naci Fikret, cidden hayrete şayan bir hafıza ve zekâyâ sahip olduğundan, kendi kendine Fransız dilini öğrenmiş ve bu lisana, Fransızca ilmi makaleler yazacak derecede tassaruf etmiştir. Yeni Fikir'den sonra maalesef bir nüshasını neşre muvaffak olduğu "Asie Mineur" adlı dergideki mükemmellik bu hükmümüze delildir. Binaenaleyh, Fransız dilinde neşredilen en değerli felsefe ve tarih kitaplarını okuyup, hazmetmiş ve ölünceye kadar bu dilin yardımı ile te'lif ve tercüme yazıları yazmış olan Naci Fikret'in edebiyat ve felsefe tarihlerimizde yeri olması gerektir." (46)

Naci Kum'un temennisi boşa gitmiş değildir. Naci Fikret, edebiyat ve felsefe tarihi ile ilgili bazı eserlere geçmiştir. Yalnız felsefi çalışmalarını yoğunlaştırmadan -özellikle Yeni Fikir mecmuasını çıkarmadan- önce de gazete ve dergilerde çıkan yazıları tabir yerinde ise "ses getiren" yazılar mahiyetindedir. Konya'da yayınlanan Babalık gazetesinde çıkan "Erkek ve Kadın" başlıklı makalesi buna bir örnektir. "İlmî Sütun"da çıkan bu yazısını, İstanbul münevver kadınlarının Türk Ocağı'ndaki toplantısı ve o toplantıda söylenen "erkekler canavardır" sözü üzerine kaleme almıştır. Lüks içindeki kadınların, sadece o toplantıdaki harcamalarının göçmen ailelerin günlük ihtiyaçlarına tekabül ettiğine değinerek, kadınlardaki ruhî bunalımın "zenginlik içindeki işsizlik ve boşluktan" kaynaklandığını belirtip onları Anadolu kadınları ile karşılaştırır. Anadolu kadınının çalıştığını, yorulduğunu ve iş-güç içinde sahip olduğu en kıymetli özelliğinin "fazilet" olduğunu yazar. (47) Bu yazıya, "Bir Cevap" başlığı altında "Afife Hüsnü" karşılık verir. "Muallim Efendi" tebiriyle hitabettiği Naci Fikret'e erkeklerin de israf ettiğini söyleyerek "kadınların ha-

(46). Kum, a.g.m., s. 28-29

(47). Naci Fikret, "Erkek ve Kadın", Babalık, 30 Kânun-u sani 1340, S.1410

rekete geçmelerine bu kafa ile karşı çıkılamayacağını" belirtir.⁽⁴⁸⁾ Ardından Ziya Çalık, "Muallim Naci Fikret Bey'e" hitabıyla "Erkek ve Kadın Meselesine Dair.." ⁽⁴⁹⁾ makalesini yazar. Peşinden ise, Pîroğlu Server Rif'at, ⁽⁵⁰⁾ A.Hilmi ⁽⁵¹⁾ imzalı yazılar bu konu üstüne sökün eder.

Naci Fikret'in yazı ve görüşleri etkisini yıllar sonra da hissettirmiştir.1930'da Ahmet Asım'ın yayınladığı bir eserde "Muhterem üstad Naci Fikret Beyefendiye.." takdimli, "Kadın" başlıklı yazıda şunlar söylenir: "Kadına aşık olmak, ölüm fermanını kendi eliyle yazmak demektir. Vaktiyle;

Kendi elimle kesip, yâre verdiğim kalem

Petvayi hûn-u nâhakkımı yazdı ibtida...

diyen yüksek adam her halde bunu uzun tecrübeler neticesi anlamış ve anlatmış.. Veyl olsun bu gaflete, efsus o muhabbete.."⁽⁵²⁾

Arkadaşı N.Kum'un, "Güzele tapınır, hüsün ve cemâli takdîs ederdi."⁽⁵³⁾ dediği Naci Fikret'te açık bir kadın aleyhtarlığının varolduğu sanılmamalıdır. O, gerçeğin araştırmacısı, doğruyu bulmak, bulduğu bilgileri doğru yorumlayabilmek için kafa zorlamak peşindedir. Nitekim bir başka uzun makalesinde insanların asırlardan beridir "süs ve moda"nın esiri olduğunu, bunun putpe-rest Afrikalılardaki "tabîî güçlere prestij"de olduğu gibi telkin sonucu geliştiğini söyler. Ve telkinin tesir sebebini şöyle izah eder: "İnsanların ruhu üzerinde en büyük telkini (cehl) icrâ etmiştir. Bir şeyi bilmek, ona hakim olmaktır."⁽⁵⁴⁾

1-"Enerjetizm (Konya Felsefî Okulu)"

Naci Fikret, kendisi başta olmak üzere arkadaşı Namdar Rahmi ile birlikte Konya'da bir felsefî çığır açarlar. Hilmi Ziya Ülken'in "Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi" adlı eserinde "Konya Felsefî Okulu"⁽⁵⁵⁾ adını verdiği bu felsefî düşünceye, ortaya atanları olarak Naci ve Namdar, "Enerjetizm" derler. Ve bu düşüncelerini Yeni Fikir adıyla 1 Ocak 1925'ten itibaren çıkarmaya başladıkları 15 günlük dergi vasıtasıyla sistematize edip ya-

(49). Ziya Çalık, "Erkek ve Kadın Meselesine Dair..", Babalık, 5 Şubat 1340, S.1415

(50). Pîroğlu Server Rif'at, "Cemiyet İçin Naff (Kadın)ın Tarifi", Babalık, 11 Şubat 1340, S.1419

(51). A.Hilmi, "Kadının Hukuku", Babalık, 5 Mart 1340, S.1439

(52). Ahmet Asım, Gençlik Duyguları, Ankara-1930, s.67-69

(53). Kum, a.g.m., s.29

(54). Naci Fikret, "Telkîn", Babalık, 21 Kânun-u sani 1340, S.1402

(55). Ülken, a.g.e., s.411

yarlar. Ancak Naci'nin Yeni Fikir'den önce de bu konuda yayınlanmış yazıları vardır. Aslında başlı başına bir araştırma konusu olacak kapasitede olan Enerjetizm, Naci Fikret'e göre "Monizm'in en son şekli"dir, ve "Kudretiyyatiyye" de denebilir. "Monizm'in en son müdafii Güstav le Bon'un, on senelik uzun ve yorucu tedkikat ve tecarüb-ü fenniyesi" ile ortaya koyduğu gibi "Evvelce 'madde' ve 'kuvvet' diye bir 'ikilik' iddia ediliyordu; bu hünere, Hegel gibi materyalistler" taraftar idiler. Halbuki şimdi 'kuvvet'in de 'madde'den başka bir şey olmadığı ve "zaten maddenin bir parçası ve çözülüp, dağılmasından meydana geldiği" görülmektedir. Aslında bu yeni keşif özellikle biyoloji ve psikolojide bazı meselelerin çözümünde ve izahında büyük rol oynayacaktır.⁽⁵⁶⁾ Naci Fikret, bu görüşünü ilimlerle ilgili izahta da kullanır: "İlimler arasında ayrılık hakiki değil, görünüştedir. İlimler sırf tedkiki kolaylaştırma bakımından iğreti bir bağımsızlık gösterirler. Yoksa plüralist düşünürlerin zannettikleri gibi tetkik ettikleri realiteler ayrı âlemler değildir. Maddî ve manevî bütün evrenin tek bir ilmi vardır ki o da Enerjetik'tir."⁽⁵⁷⁾

Ülken'in Cumhuriyet devri yeni kuşaklarında "dikkate değer fikir hareketlerinden biri" olarak değerlendirdiği⁽⁵⁸⁾ Enerjetizm düşüncesine Naci Fikret, şöyle bir fikrî bağımsızlık anlayışından hareket ederek ulaşır: "Bir kısım gençlikte garip bir ruh hali görülüyor. Onlar için Dürkheim, Bergson, James, sanki birer sosyoloji ve felsefe peygamberidir. Onlar ne söylemişse doğrudur. Onların sözleri dışında ne hakikat ne ilim vardır. Fılan mesele hakkında Dürkheim şöyle söylemiştir, demek o mesele hakkında her türlü tartışmayı kapamak için yeter. İşte bu garip inhisarcı zihniyeti değiştirmek istiyoruz. Gençlik bilmelidir ki onlar hatimü'l felâsife değildirler. Onlardan başka düşünen, daha iyi düşünen sosyologlar, filozoflar vardır."⁽⁵⁹⁾ Aslında Naci Fikret'teki, Kuvay-ı Milliye ruhunun düşünce ve fikrî plândaki "istiklâl" tezahürleridir, denebilir. O, Yeni Fikir'in ilk sayısında yukarıdaki düşüncesini bir başka açıdan şöyle ortaya koyar: "İn-

(56). Naci Fikret, "Enerjetizm", Babalık, 23 Nisan 1340, S.1481

(57). Ülken, a.g.e., s.413

(58). Ülken, a.g.e., s.411

(59). Ülken, a.g.e., s.415

sanların kısm-ı âzama yaradılış itibariyle daha ziyade cemiyetçi oldukları için herhangi hususta olursa olsun mutlaka iltihak edecek bir cereyan, ittiba' eyleyecek umumî bir tarz-ı hareket ararlar. Onlara kendilerini düşünmeye sevk edecek tatlı bir menba, câzibedâr ve alâkabahş bir mevzu' irâe edilmelidir. İşte mecmuaların vazifesi; muhitin gençlerinde ilme karşı, hakîkate karşı, ilmî ve fikrî yeni cereyanlara karşı bir incizâb, samimî bir alâka uyandırmak ve bunu besleyerek idâme etmekten ibarettir." (60)

Peki niçin böylesine bir ilmî ve "umumî cereyan" uyandırma çabası dergi vasıtasıyla yapılmıştır, sorusuna şöyle cevap verir: "Kitapların umumî bir cereyan açmak kabiliyeti pek azdır. Kitaplar, yalnız, ilme, hakikate karşı min-el-ezel şedîd, âteşin bir hırs ile çarpınanları cezbedebilir. Tecrübe gösterdi ki cemiyetlerde bu husus da akîm kalmaktadır; hem de kaçınıcı tecrübe! O halde?.. O halde yalnız bir çare kalıyor: (İlmî bir mecmua)." (61) Bu düşüncenin tesiriyledir ki, Naci Fikret'in yayınlanmış sadece bir tek kitabı bulunmaktadır: "Konya I". (62) Bu eser de, Konya Halkevi aylık dergisinde yayınlanmış arkeolojik serî makaleler bütünüdür.

Naci Fikret, "o zaman, Türkiye'nin belli başlı kültür mecmuaları arasına giren" ve "aranan" (63) mecmuasına niçin Yeni Fikir adını vermişti? Bu soruya kendisi şu cevabı verir: "Bizim Yeni Fikir sözünden anladığımız, cehl ve âlâyışperestîye istinâd ve tamamıyla boşluk ve hiçlik ifade eden bir zübbelik değildir. Chehl ve taassub, ister asrîde ve köhne elbiseler altında saklansın, ister şa'şadâr ve nazar-ı karîb bir kostüm ile arz-ı çehre etsin, menfurumuzdur. Hâdisâtın iç yüzüne, derinliklerine nüfûz edebilen her mütefekkirin te'sisini arzu ettiği yenilik, kafanın dışında ve dilde olan sathî, sun'î ve sahte yenilik değil, fezanın içinde, ruhta yaşayacak olan ve modaya bayi' olmayan ciddî ve metîn bir yeniliktir. Zira vekâyi' göstermiştir ki modaya istinâd eden sathî kanaatler çabuk devrildiği halde ilmî kanaatler böyle bir tehlikeden masûndur." (64)

Fakat, "Konya Maarif Müdüriyetince devam-ı neşri te'mîn edilen" (65) Yeni Fikir, 1 Temmuz 1929'a kadar 49 sayı yayınlandıktan

(60). Naci Fikret, "Yeni Fikir'in Gayesi", Yeni Fikir, 1 Kânun-u sani 1341, Konya, S.1, s.2

(61). Naci Fikret, "Yeni Fikir'in Gayesi", a.g.y., s.2

(62). Naci Fikret Başta, KONYA I, Konya-1945

(63). Afif Evren, Konya için, s.39

(64). Naci Fikret, "Yeni Fikir'in Gayesi", a.g.y., s.4

(65). Yeni Fikir, 1 Kânun-u sani 1341, Babalık Matbaası, Konya, S.1, s.1

sonra kapanmıştır.(66)

2- Medeniyet ve Kültürel Değişme Konusundaki Görüşleri

Naci Fikret'in burada bazı konulardaki görüşlerine de yer vermekte fayda görüyoruz. Çeşitli medeniyet ve tekâmül devirleri arasında bir yakın ilişki bulunduğunu belirten Naci Fikret, her medeniyetin, daha önceki bir medeniyetten doğmuş ve gelecek medeniyeti doğurmuş olduğunu söyler.(67) Kültürel değişme ve insan unsurunun tekamülü konusundaki görüşü ise şudur: "bugünkü medenî insanla, dünkü barbar, daha önceki vahşi arasında dolduramaz bir uçurum açılmış değildir. Tersine, aradaki bağlantı o kadar sıkıdır ki bir çok noktalarda ileri sayılan insanlar arasında hâlâ 'barbar ve vahşi'nin bütün ruhuyla yaşamakta olduğunu göreceğiz."(68)

3-Tevfik Fikret ve II.Abdülhamit'e Bakışı

"Ben minelezel, realist ve materyalist bir ruha malikim."(69) diyen Naci Fikret, yaşadığı dönemlerin şair ve siyasilerine birçoklarından farklı bakmış, farklı yorumlar getirmiştir. Tevfik Fikret ve "Sis" adlı şiiri konusunda şöyle der: " 'Sis', necîb ve bülend bir ruhtan zulme karşı, istibdâda karşı, âdiliğe, bayağılığa, zillete karşı, menfaatperestliğe karşı bütün şiddetiyle fırlamış bir sayha-i kîn, bir sayha-i nefret ve tel'indir. Böyle bir sayhayı bütün şiddetiyle fırlatan şey nedir? Kudret.. Fikret'in ruhunda ihtibâs ile sevk-i şiddet tüter, beni bulan kudret."(70) Bu cümlelerinden de anlaşılacağı gibi Naci Fikret, Tevfik Fikret'ten etkilenmiştir. Tevfik Fikret'in Osmanlı yönetimine bakışından, Abdülhamit hakkındaki düşüncelerinden de etkilendiğini belirtmeliyiz. Fakat o, olaylara hep başkalarının gözüyle bakan bir kimse değildir. Farklı oluşumları, gelişmeleri görüp, değerlendirebilecek bir "realizm"e de sahiptir. Nitekim bir başka makalesinde Abdülhamit hakkında ileri sürdüğü şu görüşü bunu ortaya koyar: "Abdülhamit han-ı saninin bazı iyilikleri vardır ki,

(66). Önder, Mevlâna Şehri Konya, s.402. Önder, Yeni Fikir'in yazarları arasında Ayaşlı Şakir ile Ali Kemal'i de zikreder. Halbuki A.Şakir, 1917'de, Ali Kemal ise 1920'de vefat etmişlerdir. Yeni Fikir ise yayın hayatına 1925'te başlamıştır. M.Önder, "Konya Matbuat Tarfhi", Konya, Ocak-Şubat 1949, S.123-124, s.15

(67). Ülken, a.g.e., s.415

(68). Ülken, a.g.e., s.416

(69). Başta, "Konya'da Fikrî Hayata Ricf Bir Bakış", a.g.y., s.44-45

(70). Naci Fikret, "Münakaşanın Neticesi", Babalık, 18 Teşrin-i evvel 1926, s.2220

gayri kabili inkârdır. İşte o büyük iyiliklerden birisi de Türkiye'nin her tarafında "İdadi Mektepleri" küşad etmiş olmasıdır." Bu görüşünü; medreselerdeki bozulmadan sonra ilmi müesseselerin vilayetlerde açılmasının Abdülhamit'e kadar beklediğini belirterek şöyle bağlar: "..Bundan dolayı Sultan Abdülhamit Han-ı Saniye ne kadar medyun olsak, namını ne kadar hayır ile yâd etsek azdır."(71)

4- Ruh ve Din

Naci Fikret, Enerjetizm felsefesini her sahadaki görüşlerinin odağına yerleştirmiştir. Yorumları, açıklamaları Enerjetizm açısından olmaktadır. "Ruh"u izah tarzında da bunu görüyoruz: "Ruh da hayat gibi enerjinin özel bir şeklinden ibarettir."(72)

Naci Fikret'in "din"i izahında da benzerî bir düşünce hakimdir. Yalnız bu konuda arkeolojik buluntulardan harekete geçer. İnsanlık tarihinin yazısız dönemlerindeki eserlerini yorumlayarak işe başlar. O'na göre, bazı alimlerin mezar abidesi olarak değerlendirdikleri Alâaddin Tepesi ve benzeri eserler daha ehemmiyetli amaçlar için yapılmıştır ve dindir. Şöyle der: "Beşer ruhu, yüksek ve derin gayelerin tatmini sebebiyle böyle eserler vücuda getirmiştir. Dolmen, menhirler ve tek mil tümülüsler(yığma tepeler) böyle değerlendirilmelidir." izahını şöyle tamamlar: "İki şekli kudretin, yani ziya, hararet ve neşvünema gibi haricî eşyadan gördüğü kudretle kendi beşerî arzularının birleşmesinden yeni bir şey doğmuştur: Din..."(73) Beşerî arzuların rolünü o kadar ön plâna çıkarır ki, "dini mahiyetli" gördüğü menhirlerin dikilişi için; "Menhirler, erkekliğin takdisi için dikilmiştir."(74) der.

G. "BEZM-İ MUHABBET" ve NACİ FİKRET

Naci Fikret, Konya'da bulunduğu süre içinde kendisine sevgi ve saygı duyan bir arkadaş grubu ile beraber olmuştur. Namdar Rahmi, Hasan Rüştü, Yusuf Mazhar, Mimar Falih, Memduh Yavuz, Raşit Arif (Usman), Nazım, Sadrettin Rahmi, Mehmet Naci, Ahmet Bilge, Mehmet Sabri ve Abdullah adındaki arkadaşlarıyla Alâaddin'in altında lise çağından arkadaşları olan, azınlıklardan "Nizi"nin çalıştırdığı küçük bir meyhanede buluşmaktadırlar. Buraya, onlardan

(71).Naci Fikret Başta, "Merhum Üstad Bay Ferit Uğur Hakkında", Konya, Mart-1942, S.41, s.26-27

(72).Üiken, a.g.e., s.416

(73).Başta, Konya I, s. 12

(74).Başta, Konya I, s. 13

başkası da gelmemektedir.

Memduh Yavuz'un anlattığına göre, Naci Fikret "şaraphane"-ye geldiğinde, babasının arkadaşı olan ve aynı zamanda Müze Müdür Muavini bulunan Ermenekli Hasan Rüştü, "samimi bir hürmetle" ayağa kalkıp oturduğu iskemleyi ikrâm ederek "buyurunuz yeğen bey" der. Naci de "mukabil hürmeti" göstererek masa başını işgal edip "edebî bezmi" açar. Felsefeden, edebiyattan konuşulur, münakaşalar yapılır. Bir ihtilâf çıktığında Naci ve Namdar'ın kanaatleri hakim olup esas tutulmaktadır. Sonra mutad âdet üzere "Divançe-i Meyhane" adı verilen defter ortaya konulur ve "bezm" in lideri durumunda olan Naci Fikret ilk olarak kalemini çekerek "Azer" müstear adıyla duygularını yazar. Sonra sırayla diğerleri divançeye "neş'elerini" kaydederler. -Buraya yazılan şiirlerin bir kısmı, Yeni Fikir ve Babalık'ta neşredilir. Fakat, "Divançe-i Meyhane"nin akıbeti hakkında henüz bir bilgi bulunabilmiş değildir. Bu defter bulunursa, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki edebî hava ve çalışmalara ilginç bir çeşni katılmış olacaktır. - Niha yet toplantıya aşırı alkolden ölen İsmail Zühtü adındaki arkadaşlarının hazîn bir şarkısı ile son verirler:

"Sâkiyâ câmında nedir bu esrar!

Etti bir katresi mestâne beni." (75)

Naci Fikret ve arkadaşlarının bu "bezm-i muhabbet"leri uzun süre devam etmez. Özellikle Naci'yi hayata bağlayan bazı bağlar kopar, koparılır. Önce 1 Temmuz 1929'da Yeni Fikir kapanır. Yerine "Konya ve çevresini harice tanıtmak gayesiyle" Fransızca olarak Namdar Rahmi ile birlikte "Asie Mineure" adlı dergiyi yayınladılar. Fakat, 1 Ekim 1929'da çıkarılan bu ilmi dergi ancak bir sayı yayınlanabilir. O da kapanır. (76) Ardından Namdar, öğretmenlikten alınır. Bundan sonrasını arkadaşı Naci Kum anlatır: "Konya'da son bağlantısı olan aziz nenesi öldükten sonra o, kendisini hayatta kimsesiz ve yapayalnız hissetti. Bundan sonra Konya ona boş ve karanlık gelerek İstanbul'a göçtü. Bir müddet bu tantanalı şehrin akıntıları içinde serseriyane, ayyaş dolaştı." (77) Naci Fikret, ümitleri kırık, sevdikleri, sevdiği oyuncakları elinden alınmış, bir çocuğun çaresizliği içindedir. Kendisini saran bedbinlik ve "illet" halini alan insanlardan kaçma anlayışı içinde bir ara "intihara" karar verir. Ve arkadaşı N. Kum'a

(75). Memduh Yavuz Süslü, Ermenekli Şair Hasan Rüştü, Konya-1937, s. 28-29

(76). Önder, "Konya Matbuat Tarihi", Konya, Mart-Nisan 1949, S. 125-126 s. 27 - Önder, Mevlâna Şehri Konya, s. 403

(77). Kum, a. g. m., s. 29

"vedaname" mahiyetinde bir mektup yazar.Kum'un intihar aleyhindeki ilmî,edebî vecizelerle dolu mektubu üzerine şu cevabı verir: "İstanbul/ 15 Nisan 1939

Aziz ve vefakâr kardeşim efendim,

Size kurşun kalemle mektup yazdığım için kusurumu afiv buyurursunuz değil mi? Çünkü kolay kolay mürekkep falan bulamayacak vaziyetteyim.Sizin dıştan ziyade içe ehemmiyet verdiğinizi,zâhirin değil bâtının meftunu olduğunuzu biliyorum.Onun için bu gibi merasim kusurlarını hoşgöreceğinizi tahmin ediyorum." diye kendine has mazeret beyanıyla başlayan mektubunda bedbinliğini,içinden çıkılmaz huzursuzluğunun kaynağını şöyle ifade eder: "İlim,irfan,felsefe,hakikat...Bütün bunlar,hayatın,sıhhatın ve neşenin düşmanıdır. Yaşamak,mesud olmak için kör olmak,gafil olmak,aldanmak,avunmak lâzımdır.Bana diyorsunuz ki; muztarib olmayınız,neşeleniniz. Ben de diyorum ki; niçin alelade bir neşeyi ıztıraba tercih etmelidir? Ben ıztırabtan daha yüksek bir haz duyuyorum.

"Her şeyden vazgeçtim. Şimdi ne Yeni Fikir,ne Asie Mineur, ne memuriyet ne diğer hiç bir vazife kalmadı,hepsi bitti. Dünyanın en güzel memleketinde birkaç yüz lira maaşlı,en kolay ve tatlı memuriyet verseler yine kabul etmeyeceğim.Ne kitap,ne mecmua,ne gazete okumuyorum. Çünkü bunlara lüzum ve ihtiyaç kalmadı. Ne ninem,ne babam,ne anam,ne de hiç bir akrabam; ne bir muîn ve hamîm... Hiç bir kimsem yoktur. Hiç bir emelim,ümidim,idealim kalmamıştır. "Şu işi şöyle yapayım,şu hedefe doğru yürüyeyim.." demeyorum. Her şey bitmiştir. Her gün şarap içiyor ve sefahatin en muzlim ve mülevves bataklıkları içinde pûyân oluyorum.. Ne hayat,ne sıhhat,ne namus,ne ahlâk ne şu,ne bu...Hiç bir şey düşünmüyorum. Kendimi hiçbir şeyle mukayyet bulmuyorum.

"Dünyada tek bir sevdiğim vardır. Ölen ninemin hayali...Ve bir idealim kalmıştır: Ona,yâni Adem'e kavuşmak.."(78)

Naci Fikret gibi bir seçkin zeka ve bilgi küpü bir "büyük bilgin"in içine düştüğü durum,eğitimimiz,ilim ve fikir hayatımız açısından üzüntü vericidir.O,"sefahatin en karanlık ve pis bataklıkları içinde koşarken" arkadaşı N.Kum'a bir mektubu daha gelir.Bu mektupta intihardan muvakkaten vazgeçtiği yazılıdır.Sonra sevenleri ve "geçim kaygusu"nun mecbur bırakması ile

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kâtipliğine başlar. Yukarıdaki mektubunun üstünden üç ay geçmiştir. 1 Temmuz 1930'dan 30 Temmuz 1930'a kadar yani otuz gün süren "kâtiplik"ten sonraki üç yıllı aşkın süre içinde resmî bir görevi olmamıştır. O "perişan" denebilecek hayatının devam ettiğini sanıyoruz. Ağustos 1933'te yeniden memuriyete döner. Bu defa görevi İstanbul Üniversitesi Kütüphane Memurluğu'dur. Bu son görev, ölüm tarihi olan 5.12.1948 tarihine kadar devam etmiştir.⁽⁷⁹⁾ İşte bu 1940'lı yıllarda (1946-48), halen S.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölüm Başkanı bulunan Prof.Dr.Nejat Göyünç, Naci Fikret'i tanımak fırsatını bulmuştur. Kütüphane memuru olarak zaman zaman ona müracaat etmiştir. Kendileri ile görüşmemizde lütfettikleri sözlü bilgiye göre Naci Fikret, "uzunca boylu, iri yarı, göbekli, buğday tenli ve saçları dağınık bir zat"tır.

Naci Fikret'in son yıllarındaki hayatını şu şiiri çok açık bir şekilde anlatmaktadır. "DERBEDER AYYAŞ" başlığını koyup, "İsmail Safa merhuma nazîre" ithafıyla yayınladığı şiiri şöyledir:

"Hercümerc olmuş sakal, bıyık, bulanmış dîdeler
 Dizleri titrer, yürürken bazı bazı sendeler
 Yüz yaşında pîri fâni-ves betaetle yürür
 Bazı inler, bazı çeşmânı olur yaşlarla pür
 Böylece gitti ve bir bakkala girdi muhteriz
 Korkuyor bakkalı görmekten abûs ü müşmeiz
 Bekledi bir hayli, sonra hâifâne istedi
 "Üç şişe konyak, ligor ver, şimdilik kâfi" dedi
 Şimdilik kâfi, evet, her şeb boşaltır beş şişe
 Hem verir bakkal ve hem şaşmakta bir böyle işe
 Çıktı dükkândan yine lerzan bacaklarla heman
 Çehre-i bîtabına gelmiş lâkin şimdi can
 Şimdi almıştı gıdayı başka bir şey istemez
 Her gece zehr-âb içer, günlerce hiç bir şey yemez
 Gitti gitti, en nihayet dahil oldu hana
 Şimdi gelsin de bu handa görsün oğlunu ana
 Kalmamıştır kimsen; mader, peder ya akraba
 Hepsi de gitmiş, öbür dünyada tutmuşlardı câ

(79). Kum, a. g. m., s. 28

Kalmamıştır bir muhibbî, âşinâsı hiç hiç
 En nihayet
 Şimdi kalmıştır onun bir dostu, hem pek çok sever
 Alkol adlı zehirdir ki durmayıp her şeb iğir
 Tesliyet-kârı, medârı inşirâhı tek odur
 İztıraplardan onu tahlîs eden bîşek odur
 İsmine Âzer denir arzettiğim âvarenin
 "Sızlıyor kalbinde evcâî derin derin bir yârenin"
 27 Teşrinisânî 1932 Çemberlitaş"⁽⁸⁰⁾

Naci Fikret'i böylesine bir derbeder hayat içine sürükleyen, bir taraftan ümit ve ideallerine rağmen düştüğü hayal kırıklığı ise, diğer yandan normal bir aile hayatının bulunmamasıdır. Nedense, kendisini hayata bağlayan sıcak bir yuva kurması mümkün olmamıştır. "Mücerret dervişler gibi Nuruosmaniye'de, Halk Apartmanı'nın loş bir odasında gelip geçmiştir."⁽⁸¹⁾ "Bu inziva köşesinde kendisini ziyaret eden arkadaşı N.Kum, sözü sırasına denk getirerek şöyle söylediğini anlatır: "Adaşım dedim, bakınız arkadaşlarından Yalvaçlı Ali Rağıp ve Namdar Rahmi evlendiler. Sıra sana geldi. Bu tecerrüd hayatına bir son versek daha iyi olmaz mı?"

"Bu istifsârımı âdeta öfke ile karşıladı ve bana, odasının her tarafını doldurmuş olan üç binden fazla kitaplarını işaret ederek: "-İşte ben bunlarla evliyim. Evlenirsem ben nasıl okuyabilirim? Benim iki hayat arkadaşım vardır; kitap ve şarap."⁽⁸²⁾

Nitekim vefat ettiği zaman geriye bıraktığı en değerli varlığı bu kitapları olmuştur. Üniversite Kütüphanesi Müdürü'nün Naci Kum'a yazdığı resmî bildirimine göre terekesi ile ilgili durum şudur: "Merhumun metrukât denilecek eşyası yoktur. Sağlığında toplamış olduğu üç bin küsur kitabın, vefatından sonra zuhur eden on kadar varise taksim edilmek üzere mahkemece muhafaza altına alındığı ve veraset muamelesi bitirilmemiş olduğundan elan mahkemenin mührü altında bulunduğunu bildirir."⁽⁸³⁾ 1973 Konya İl Yıllığında ise şu bilgi verilmektedir: "Üç bin ciltlik kütüphanesi 13 varisi tarafından satılarak borçları verildi."⁽⁸⁴⁾

(80). İnal, a.g.e., cüz.VI, s.1055

(81). Kum, a.g.m., s.29

(82). Kum, a.g.m., s.29

(83). Kum, a.g.m., s.28

(84). Konya 1973 İl Yıllığı, s.308

H. ŞAHSİYETİ, ŞİİRLERİ

Bilgin bir babanın bilgin oğlu Naci Fikret, ömrünü okuma, araştırma ve yazı hayatına âdeta hasretmiştir. Bir makalesinde "münevver ve güzide zümre"nin özelliklerini yazarken, kendi şahsiyeti hakkında da bilgi verir: "Konyalıların münevver ve güzide zümresinin ruhunda hâkim olan seciyye-i galibe "uysal olmak"tır. Münevver ve mütefekkir bir Konyalı; her şeyi, her sözü, her fikri kolay kolay kabul etmez. Bunu meheng-i tenkit ve muhakemeye vurur, doğru bulursa öyle kabul eder."⁽⁸⁵⁾ Bu muhakeme ve doğruyu arama çabası Naci Fikret'i şiiirden, felsefeye oradan arkeolojiye varıncaya kadar değişik dallarda yorulmak bilmez bir enerji öe öğrenme hırsıyla koşturmuştur. Fakat geçmiş bir hakkı teslim amacıyla belirtmek gerekir ki, bu kapasitedeki bir şahsiyet olarak hakettiği yerlerde değerlendirilememiştir.

Naci'nin öğretmenliği, eğitimciliği yanında fikrî, felsefi, ilmi yönü çok daha ağır basar. Bu arada şiirler de yazmıştır. Fakat manzumeleri genelde "hezeliyyât vadisinde"⁽⁸⁶⁾ yazılmıştır. Mizahî, lâtife tarzında olan bu şiirlerinde hep "AZER" mahlasını kullanmıştır. Azer müstear adı, "İbrahim Peygamberin babası AZER'in put yapar bir üstad olmasından kinayedir."⁽⁸⁷⁾ Tarihteki Azer, put yapan, puta prestiş eden eden birisidir. Arkadaşının ifadesi ile Naci Fikret ise güzele prestiş etmektedir. Şiirlerinde "güzel sevgisini, şiir perisinin esatirî füsûnundan ilham alarak ifade" etmektedir.⁽⁸⁸⁾ Buraya Naci Fikret'in "Azer" imzalı bazı manzumelerini almak faydalı olacaktır.

"SAHBÂİYYE"

"..... . . .

Çünkü Cemşîdîlerimiz biz tapmağa bir âfitâb
İsteriz, elhasıl bizce budur ruhul kitab
Böyle bir zehre nedir Azer'deki bu incizâb?
İçse cismi mahvolur, içmezse her ruhu harâb
Nezd-i Cem'de müstecâb olsun bu lafı müstetâb
Bizlere ihvanımız bahşeylesin her dem şarab.

AZER"

"VAHŞİ GAZAL'A" başlıklı bir başka şiirinden bir kıt'a ise şöyledir:

(85).Baştak, "Konya'da Fikrî Hayata Ricî Bir Bakış", a.g.y., s.43
(86).S.Nüzhet-M.Ferit, a.g.e., s.123
(87).Kum, a.g.m., s.30 - Konya 1973 İl Yıllığı, s.308'de yanlış olarak "ACZİ" mahlasını kullandığı yazılmıştır.
(88).Kum, a.g.m., s.30

"Prestişkârınım ey yasemen ten
Niçün kaçıktasın gördükçe benden
Sakin üftâdeni zannetme rehzen
Bulur bir gaşyi lâhûtfi o senden!"(89)

Konya'da yazı yazan yakın arkadaşlarını konu alan şu man-
zumesi ise "Mizahî Şiirleri"ne bir örnektir:

"TESÂVİR-İ İHVÂN

"Tevfik Nevzat" Bey'dir üstâd-ı dânâ
Her mısra'ı olmuş bir bahr-ı ma'nâ
Bazan pîr görünür, çok defa bernâ
Bir sembole arz-ı sadakat eyler.

"Nezih" kalemiyle cenâb-ı "Sadî"
Kuşâd etti bize yeni bir vadi
Halkıyyâta odur rehber ve hâdî
Eserleri buna delâlet eyler.

"M.Zeki" Bey ise sanki bir deniz
Halkıyyâta onun medyunu biziz
Tedkik sahasında bulunca bir iz
Samîmâne bize beşâret eyler.

Kadir Bey, teâlî "kânî-i esfer"
Sütunlar dolusu bedayi' serer
Yazmasın bir kere yazarsa eğer
On beş gazeteye kifayet eyler.

Tatlı bir kaynaktır elhâk "Gökpunar"
Herkes bir bardak Garb suyu sunar
Korkuyorum lâkin şubatta donar
Şayet donmaz ise kerâmet eyler.

"Sadriştayn"ı sorma nasıl adamdır?
Mevzû-ı tahrîri zümre-i "fâm"dir
İkrâmı yarâna bir dolu câmdir
Hanümâne arz-ı semâhat eyler.
AZER"(90)

(89). Kum, a. g. m., s. 31

(90). Naci Fikret (AZER), "Tesâvir-i İhvân", Yeni Fikir, 1 Şubat
1928, S. 32, s. 29

III. EDİB RÂŞİD BEY

Edib Râşid, 1313 (1897) senesinde Konya'da doğmuştur. Babası Vilâyet Tahrirât Kalemi Mümeyyizi Ârif Bey'dir. Asıl ismi Râşid olduğu halde mahlası olan "Edib" kelimesiyle birlikte anılmıştır. Hakkında sadece Konya Halkıyat ve Harsıyatı'nda bilgi bulabildiğimiz Edib Râşid, burada anlatıldığına göre, yüksek tahsilini tamamladıktan sonra bir süre Posta ve Telgraf İdaresinde memurluk yapmıştır. Bundan sonra öğretmenliğe geçerek sırayla İttihat Terakki, Nümûne Mektebi, Anadolu İntibah Mektebi'nde muallimlik yapmıştır. Daha sonra Sanayi Mektebi'nde görev alan Edib Râşid, 1926'da bu okulun Türkçe muallimidir.⁽⁹¹⁾

Yazılarını ve şiirlerini Babalık, Osmanlı gazeteleriyle O-cak mecmuasında yayınlayan Edib Râşid'den Konya Halkıyat ve Harsıyatı'na birçok şiirler alınmıştır. Biz bunlardan biri, I. Dünya Harbi yıllarında, diğeri Millî Mücadele döneminde yazılan iki şiirini alacağız. Ne yazık ki bu şiirlerin de ilk yayınlandığı yer ve tarihle ilgili bilgi verilmemiştir. Sadece "ÂDEM OĞULLARINA" başlığıyla verilen şiirin dipnotuna şu yazılmıştır: "Dünyayı baştan başa kan ve ateş tufanı içinde bırakan ve beşeriyeti dehşetengiz felâkete uğratan meş'ûm Harb-i Umumî'de yazılmıştır."⁽⁹²⁾ Edib Râşid'in bu şiiri şöyledir:

"Ne güzel yaratmış Tanrı cihânı
Yıkma, yakma, bırak harâb olmasın
Ne san'atla yapmış cism-i insânı
Kesme, urma, yazık türâb olmasın

Cevherle doldurmuş toprağı taşı
Ne için yaratmış dimağı, başı
O etmiş mi böyle kanlı savaşı
Kan akıtma, zezem hûn-âb olmasın

Defn et, her şeyde başka âhenk var
Şu hoş çiçeklerde bin çeşit renk var
Her gönülde başka başka dilek var
İçtiğin kokmuş şerâb olmasın

Anladım fâniymiş sevdiğim hayat;
Toprağa düşmemiş korktuğum memât.

(91). S. Nüzhet-M. Ferit, a. g. e., s. 63

(92). S. Nüzhet-M. Ferit, a. g. e., s. 63

"Velba'sü ba'del mevt" var mıdır heyhât?
Sönmez ebedî bir hâb olmasın.

Fazilet tükenmiş, irfân kalmamış;
Yeryüzünde hiç bir vicdân kalmamış;
Rencide olmadık bir cân kalmamış
İndinde her işin sevâb olmasın.

Kaplamış ruhunu kibir, hased, yalan;
Kalmamışsın harbden hâli bir zaman
Koca dünya da olmuş cehline kurban
Okuduğun kanlı kitab olmasın.

Kalbinde var senin şeytânet, iğvâ;
Riyakâr, elini kaldırıp durma
Kabul olur mu o çilgîn duâ
Her sözünde yüz bin dolâb olmasın.

Duymadım âlemde tatlı bir nevrâ
Duyduğum hep topsesi, ateşten sadâ
Gördüğüm beşerden hakaret, ezâ
Neden duyduğum ses rübâb olmasın.

Babanız Âdem'dir, ananız Havva;
Nedir bu şenâat, nedir bu gavga?
Anlamadınız siz bu fikri hâlâ
Kopan başlar neden hesâb olmasın.

Nedir bu bombalar, nedir bu duman
Bu ateş seli ne, nedir bu tuğyân
Cehenneme dönmüş zemîn, âsümân
Harb işinde kimse erbâb olmasın.

Hakk'a bağlanan bir vicdân isterim
Vicdanını bilen insan isterim
Şu harbi bitiren arslan isterim
Yazdığım nâmerde hitâb olmasın.

Ey büyük Türk genci, ey asil yiğit
Sen insaniyete, hakka hürmet et
Doğruluk yolundan nura doğru git
O sağlam dizlerin bîtâb olmasın." (93)

"Harb-i Umumî"nin bir an önce bitirilmesini isteyen Edib Râşid, Millî Mücadele döneminde ise "harp" isteyen adamdır. Çünkü "Fatihler diyarını düşman kaplamış", "Osman'ın mezarına" Yunan süngü saplamıştır. Çünkü "Yaşasın Venizelos" demediği için şehit edilen "Miralay Fethi bey'in ruhu ağlamakta"; "güzel vatan, kurtarılmak", "Türk'ün ahı " alınmak istemektedir. Edib Râşid'in, "şanlı istiklâl"i özleyen, "Sevgili Hilâl" in "haşmetle doğacağına" âdeta imân tazeleyen şiiri şöyledir:

"İSTİKLÂL

Ateşler yağdırsa semâdan düşman;
Demirli lavları saçsa volkanlar,
Gövdeler götürse coşan al kanlar
Türk'ü döndüremez azminden bir an.

Bu harbin sonu bir şanlı istiklâl;
Haşmetle doğacak sevgili hilâl.

Diyar-ı Fatih'i düşman kaplarsa
Merkad-i Osman'a süngü saplarsa
İzmir'de "Fethi"nin ruhu ağlarsa^(x)
İntikam alacak evlâdımız var.

Bu harbin sonu bir şanlı istiklâl
Haşmetle doğacak sevgili hilâl.

Ey Anadolu'nun kırılgın arslanı;
Kâr eder mi sana süngüyle kurşun
Rahat uyutur mu seni bir düşün
Tanrı'dan aldığın cihâd fermanı

Bu harbin sonu bir şanlı istiklâl
Haşmetle doğacak sevgili hilâl.

Kurtar özlediğin güzel vatani
Masum yavrularıyla yoksul dulları
Bak sana açıktır cihâd yolları
Gönlünde bırakma, Türk'ün âhını.

Bu harbin sonu bir şanlı istiklâl
Haşmetle doğacak sevgili hilâl."⁽⁹⁴⁾

Aynı ruh hali aslında o dönem bütün Anadolu'da, hemen bütün vatansever kalplerde de vardır. İşte adı sanı bilinmeyen, fakat İzmir'in kurtuluşu sırasında şehit düşen bir mehmetçiğin

(94). S. Nüzhet-M. Ferit, a. g. e., s. 64-65

cebinden çıkan şiirde de benzeri duygular vardır: "Katlanırsam eğer ben bu zillete / Yere batsın soyum sopum kalmasın." diye yeminini tazeleyen mehmetçik,azmini,şiirinin son kitasında şöyle tazeler: "Yalın kılıç düşmanıma çalmazsam / Bir başıma ordusuna dalmazsam / Güzel İzmir eğer seni almazsam / Leşim koksun kara toprak almasın."⁽⁹⁵⁾ Mehmetçik şehit olmuştur,ama 9 Eylül 1922'de İzmir de kurtarılmıştır.Aslında o dönemler için İzmir bir simgedir,İzmir sembolleşmiştir.Hedef vatanın kurtarılmasıdır,istiklâlin kazanılmasıdır.Milleti bu kadar candan kavrayan bir millî ideal ve duygu kasırgasına düşmanlarımız elbette engel olamazlardı.Nitekim olamamışlardır da.

IV. NAMDAR RAHMİ KARATAY

Konya'nın tanınmış ailelerinden Abdülfettah ve Karataylar'a mensuptur.⁽⁹⁶⁾ Babası Rahmi Bey'dir.Köken itibariyle İstanbul'un Vefa semtine adını veren Şeyh Vefa'nın soyundan gelmektedirler. Bu yüzden Konya'nın Meram-Köyceğiz Mahallesi'nde Şeyh Vefa için Karamanoğlu İbrahim Bey tarafından hankâh olarak yapıлып sonra camiye çevrilen binanın mütevellilerinden biri Namdar Rahmi diğeri mülkiye kaymakamlarından olan kardeşi Rahmi Efendi'dir.⁽⁹⁷⁾

Namdar Rahmi,uzun müddet evkaf müdürlüklerinde bulunan babasının Kütahya'da olduğu sıra 1896 yılında doğmuştur.⁽⁹⁸⁾ İlk ve ortaokulu Kütahya'da okuduktan sonra "baba memleketi" Konya'ya gelirler.Annesi aslen Afyon'lu olan küçük "Mehmet Namdar", önceleri bu çevreye alışamaz. "Memleket,halk,şive,konuşmalar" hep yabancı gelir.Kütahya burnunda tüter.Fakat aradan biraz zaman geçince "bu çocuk hisleri" geçer ve Konya'ya alışır.Bunda aile olarak Konya'daki konumlarının da rolü olmuştur.Çünkü burada "babasının bağları,bahçeleri,arazileri vardır.Ve hepsi de memleketin en seçilmiş yerlerindedir.Evleri de Konya'nın en seçkin bir mahallesinde haremli ve selâmlıklı geniş bir evdir."⁽⁹⁹⁾

Küçük Namdar,artık bu coğrafyanın çocuğudur.Yaka bağlarının batısından Takkeli Dağ eteklerine kadarki tepeler,dereler çocuk hülya ve meraklarıyla "Beyşehir şosesi"ne kadar dolaşıp koşuşturduğu bir alandır.⁽¹⁰⁰⁾ Yurt dışında bulunduğu gurbet yılların-

(95).Kuvay-ı Milliye,Balıkesir-6 Eylül 1977,S.1,s.27

(96).Konya 1973 İl Yıllığı,s.309

(97).Namdar Rahmi Karatay,Geçti Bor'un Pazarı,Ankara-1954,s.9 - Abdülkadir Erdoğan,Şeyh Vefa,İstanbul-1941,s.21

(98).Karatay,Geçti Bor'un Pazarı,s.9 - Nüzhet-Ferit,a.g.e.,s.126

(99).Karatay,Geçti Bor'un Pazarı,s.9

(100).Karatay,Paris Mektupları,s.130-131

da hasretle anacağı bu şehrin yanında onun benliği ve çocukluk dünyasını şekillendirip etkileyenler arasında "nene"si başta gelmektedir. Geleceğin felsefecisi, eğitimcisi ve hiciv şairi Namdar'daki değişim çizgilerini kavramak bakımından yetiştirme ortamını bilmekte fayda görüyoruz. Namdar, kendisine ninesinin tesirini şöyle anlatır: "Ninemın benim üzerimdeki etkisi pek büyüktür. O bir dervişti, ve yanılmıyorsam Nakşi idi. Belleğinde (hafıza) Yunus'tan, Kaygısız'dan, Marifetname sahibi İbrahim Hakkı'dan bir çok ilâhi parçaları, bilgelik (hikmet) sözleri vardı. Sırası düştükçe bunları okur ve kardeşimle birlikte beni durmadan sarsar, ruhlarımızı kamçılırdı: "Uyuma uyan, etme ziyan / Sıdk ile Mevlâ'ya dayan", "Görelim neyler / Neylerse güzel eyler" ... Her vesile ile bize Allah'tan, Peygamber'den evliyalar-dan söz açar, onların hikâyelerini, menkıbelerini anlatırdı. Hele Yunus Emre'yi bir türlü anlata anlata bitiremezdi." (101)

Namdar'ı bu yönde etkileyen sadece ninesi değildir. Dışarıdaki çevre de aynı doğrultuda etkili olmaktadır: "Bulduğumuz şehirde pek çok tekke vardı. Hele mahallemizdeki Rufaî tekkele-ri bizim her mübarek günde koştığımız yerlerdi. Daha o yaşta mahalle arkadaşlarımızla birlikte, başlarımıza, tekkeden öğretilen külâhı giyerek zikir halkasına girer ve tıpkı büyük dervişler gibi biz de coşarak, kendimizden geçerek höykürürdük. Böylece tekkeden çıkarken kendimizi sanki Allah'a çok yaklaşmış gibi görür ve içimizden gizli gizli böbürlenirdik." (102)

Namdar'ın şehir ismi vermeden anlattığı yer, ilk çocukluğunun rüşdiye sonuna kadar geçtiği Kütahya'nın Çamlıca'sı olmalıdır. Çünkü Konya'ya geldikten sonra idadi tahsiline başlamıştır. Artık "mahalle arkadaşları" değil "okul ve gençlik arkadaşları" vardır. Ruh yapısı üzerinde derin tesirler bırakan o ilk çocuklukla ilgili güne başlayış ise bir başka âlemdir. Kendisi şöyle anlatır: "Sabahları gün doğmadan mahallemizdeki camiye giderek sabah namazı kılmak da dünyada tadılacak zevklerin en özgünlerinden biriydi. Sabahın sessiz alaca karanlığı camiye varıncaya kadar ruhlarımızı kutsal bir hava ile yıkardı. Titrek mum ve kandil ışıkları ile yarı gölgeli caminin, sarki bu geçici dünya âle-

(101). Namdar Rahmi Karatay, "Bir Oluşun Hikâyesi", Gerçek Yolu, Ankara-Şubat 1943, S.1, s.8

(102). Karatay, a.g.m., s.8

minden bambaşka bir rengi ve bir dekoru vardı.Oraya girince ruhlarımız bir tanrı âlemine dalmış gibi olurdu.Sabah namazında kalabalık olmazdı.İmanın sesi tapınağın kalın duvarlarında dünya seslerine benzemeyen bir (öte)ye sürükler,götürürdü.Dönüşümüzde ninemizi seccadesi üzerinde binlik tesbihini çekmeye dalmış bulurduk.. İşte böyle bir çevre içinde bizim mini mini ruhlarımız da,dinin ve Tanrı'nın gerçekliğini sarsılmaz bir hakikat gibi görmüş,duymuş ve yaşamıştı."⁽¹⁰³⁾ O,yıldırım,gök gürlemesi,yer sarsılması,dolu ve sel gibi insanları üzen olaylar karşısında büyüklerin "Allan'a sığınmaları"ndan etkilenmekte,"derin bir inanışla,tabiatüstü kuvvete yapışıp kalmaktadır."⁽¹⁰⁴⁾

Bu atmosfer içinde büyüyen Namdar'ın başarılı bir ortaöğrenim hayatı vardır.Babası, eğitimi ile yakından ilgilenmektedir. Konya İdadisi'ne girer.1912 yılında bitirdiği idadi yılları, fikrî tekâmül,okuma,kendini yetiştirme yönlerinden unutulmaz yıllardır.Yazma ve eser verme çabasının da bulunduğu lise çağını o yaşların ruh haliyle birlikte şöyle anlatır: "Henüz onaltı yaşında idim.Fakat o çağdaki bir çok çocuklar gibi bende de bir (Megalomani) vardı. Kendi kendime bir takım eserlerin plânlarını hazırlıyor,bir takım büyük ruhî,felsefî veya içtimaf meseleleri hallediyor,gazeller,kasideler,destanlar yazıyordum.Hatta bu yazdıklarımın bazıalarını Konya'daki "Babalık" gazetesinde neşrettirmiştim bile.Babalık gazetesinin sahibi rahmetlik Mazhar'ın benim bazı yazılarımı başmakale olarak neşretmesi okuyup-yazma temayülünü bütün bütün bende bir ihtiras haline getirmişti."⁽¹⁰⁵⁾

A. YETİŞTİĞİ ORTAM - ETKİLENDİĞİ ŞAHSİYETLER

Namdar,Naci Fikret'i bu sıralarda tanır. O da Konya İdadisi'nde okumaktadır.Yalnız Namdar'dan bir sınıf ileridir.1910-11 ders yılında Naci Fikret'in sınıfı "Ufk-u Âtî" adında edebî bir mecmua çıkarır.İşte bu dergideki N.Fikret imzalı yazılar,şiirler Namdar'ı büyüler.Bu yazılar,"yüksek gerilimli bir enerjinin eseri,çok geniş bir kültürün mahsulü"dür.O zamanlar tuttuğu hatıra defterine şu notu düşer: "15 Nisan 1911 - Arkadaşım Tefvik'le

(103).Karatay,a.g.m.,s.8-30-31.

(104).Karatay,a.g.m.,s.7

(105).Karatay,Kitaplarımın Hikayesi,s.22

yeni çıkan (Ufk-u Âtî)yi karıştırdık.Orada (Observasyon) serlevhalı,Naci Fikret imzalı,gayet güzel felsefî bir manzume vardı.-Mezkûr Naci yedinci sınıftadır.-"(106)

Bu satırlar da gösteriyor ki,o zamanın Konya İdadisi'nde kültürel faaliyetler bir hayli canlıdır ve gençleri her yönüyle kavramaktadır.İşte Millî Mücadele öğretmenlerini yetiştiren de bu verimli atmosferdir.Cumhuriyet'in ilk yıllarını dolduran aydınlar da bu havayı teneffüs ederek yetiğen nesillerden meydana gelmişlerdir.

Liselilerin yayın çalışması Ufk-u Âtî ile son bulmaz.Ertesi yıl Muzaffer Hâmit başkanlığında Hulki Âmil (Dr.Binbaşı) ve arkadaşları Şahab mecmuasını çıkarırlar.Namdar'ın ilk şiirlerini neşrettiği,⁽¹⁰⁷⁾ yazılar verdiği bu mecmuada Mehmet Muhlis, N.Fikret de yazmaktadır.Naci'nin bu mecmuada çıkan "Mudhike-i Nisaiyet" (kadınlık komedisi) başlıklı yazısı Namdar'ı fevkalâde etkilemiştir.Zaten o sıra "feminizm aleyhtarı temayülü"ne de uygun gelen bu yazı üzerine "hemen ertesi günü sıcağı sıcağına" dergiyi çıkaranlara gider,duygu ve düşüncelerini iletir.Tanışmaları,arkadaşlıkları da bu vesile ile başlar.⁽¹⁰⁸⁾ "Balkan Harbi ile Cihan Harbi arasındaki devir"dir.⁽¹⁰⁹⁾ Yakînen tanıştıktan sonra Naci,onun üzerinde şöyle bir etki uyandırır: "Meğer bu genç,benim yazılarından tanıdığımdan çok derin,hudutsuz bir umman imiş.Ona olan hayranlığım gün geçtikçe artıyordu.Bu hayranlığım onun ölümüne kadar artarak sürdü."⁽¹¹⁰⁾

Namdar,arkadaş olduktan sonra Naci'deki "bilgi ve olgunluk"sebebini keşfeder: "Onun kitaplara pek çok şey borçlu olduğunu ve manevî olgunluğunun ancak kitaplar sayesinde olabileceğini anlayınca ta içimden müthiş bir şekilde sarsılmıştım."⁽¹¹¹⁾ Bundan sonra Namdar da,"hezimete uğrayan kumandanın intikam arzuları" içinde kitap temin etme arzusu duyar.Okumak üzere İstanbul'a giden Afyon'daki kitapçı dayısının oğlu Niyazi'den faydalanmak ister.Dayıoğlu kitap talebine bir koli ile cevap vermiştir.Fakat gelenler ilmi değil,"günün modasına uygun olsun diye neşredilen allı,yeşilli aktüalite kitapları"dır."Hüsran" içinde, "kitap isteme heyecanı ile" ne istediğini belirtmediğini ha-

(106).Karataş,Kitaplarımın Hikayesi,s.23

(107).S.Nüzhet-M.Ferit,a.g.e.,s.126

(108).Karataş,Paris Mektupları,s.24

(109).Karataş,Paris Mektupları,s.17

(110).Karataş,Geçti Bor'un Pazarı,s.9-10

(111).Karataş,Kitaplarımın Hikayesi,s.17

tırlar.Hemen kitap ismi araştırmak üzere harekete geçer.Fakat o zaman, "bizde bibliyografya" yoktur.⁽¹¹²⁾ Kütüphane katalogları vardır.Bu kataloglardan öğrenilebilecek şey ise "sadece kitapların kaç paraya satıldığı"dır. Naci Fikret'ten de "kitap tavsiyesi almayı izzeti nefesine" yediremez.Gözünde İstanbul hayali tütmeye başlar.Sanaflar içine,kitapçılara gidecek "göre göre,beğene beğene kitap" alacaktır.Halbuki şimdi "vicdanının sevgililerine bir vasıta ile" ulaşmaya çabalamaktadır.⁽¹¹³⁾

Namdar,kitaplara olan ilgisini şöyle anlatır: "Ben kitapları çok sevdim.Bu sevgimin hakikaten bir aşk ve iptilâ halinde tecelli ettiği zamanlar oldu.1914 Cihan Harbi başlamazdan evvel Konya'da idim.Gençliğin en coşkun ve dinamik devresinde ruhumu saran ateş,kitap aşkının ateşi idi.Şurasını hemen ilâve edeyim ki bende esasen mevcut olan temayülü teskin edilmez bir ihtiras haline getiren mütefekkir arkadaşım Naci Fikret olmuştur."⁽¹¹⁴⁾

Namdar ve Naci, Konya'da bir arkadaş gurubu meydana getirmişlerdir. Mehmet Nuri, Ali Ragıp, Naci Fikret ve Namdar'dan meydana gelen bu grup,zaman zaman Alâaddin Tepesi'nde,Dede Bahçesi'nde,İstasyon semtlerinde gezer,dolaşır ve oturduklarında ise hemen karşılıklı şiir okumağa başlarlar. Namdar anlatır: " Bu müşâârelerde Naci'nin mısraları,rindâne bir hakikate,filozofik bir ifade verir;Ragıp'ınkiler,derin ve esrarlı bir hayal âleminde uçan bir kartalın keskin kanatlı vuruşlarını andırır; Nuri'ninkilerde ise ciddî bir eda ile hâdiselere kabak durduran alaycı bir ruhun akisleri görülürdü."⁽¹¹⁵⁾ 1915'te "mukadderatın savurduğu rüzgârlarla birbirlerinden" ayrılan bu arkadaş gurubu içinde Namdar,Naci'den "fikrî olgunluk", Ali Ragıp'tan ise "şiir" yönüyle etkilenmiştir. İkisi ona,"iki kanat" olur.Fikret'e (Tevfik) hayran iken Ali Ragıp'ın tesiriyle "Divan Edebiyatı zevkini" tadar. O etki ile gazeller, mesnevisler yazar.⁽¹¹⁶⁾

Namdar,idadiden mezun olduktan sonra idadiler "sultanî" (1913) olmuş ve filozofi dersleri de konmuştur.Bu arada Konya

(112).Karataş,Kitaplarımın Hikayesi,s.20

(113).Karataş,Kitaplarımın Hikayesi,s.21

(114).Karataş,Paris Mektupları,s.17

(115).Karataş,Kitaplarımın Hikayesi,s.90-91

(116).Karataş,Geçti Bor'un Pazarı,s.10

Sultanfisi Filozofi ve Edebiyat muallimliğine Selânikli Rasim Haşmet tayin olunur. Rasim Haşmet'in Divan Edebiyatı yanında asıl önemli özelliği, Fransızca bilmesi ve garb edebiyatına, çağdaş filozofiyeye "oldukça derin vukufu"dur. Konya'da İttihat ve Terakki Fırkası'nın propagandasını yapan "Osmanlı" gazetesini de çıkaran Rasim Haşmet, Namdar ve Naci ile ilgilenmiştir. "Asil ve necîb insan ruhu; teklifsiz ve samimî hal ve tavırları ile" Namdar'la birlikte Naci'yi kendisine bağlamıştır. Namdar, "M. Rahmi" imzası ile, etkilendiği bu öğretmenin "Osmanlı" gazetesinde yazılar yazmıştır. Fakat harp içinde İstanbul'a dönen Rasim Haşmet'in orada ve aynı yıl genç yaşında tifüsten öldüğünü işitir. O zaman Namdar, Afyon İdadisi Tarih Tarih-Coğrafya öğretmenidir. "17 yaşında, zayıf, ufak-tefek yapıllı ve gösterişsizdir." (117)

Namdar, Naci, Mehmet Nuri ve Ragıp'ın savaş yıllarında derince etkisinde kaldıkları bir diğer şahsiyet ise Hüseyin Kâmi'dir. Hüseyin Kâmi, Aka Gündüz'le birlikte İttihat-Terakki hükümetinin Konya'ya sürdüğü bir edebiyatçıdır. Harp yıllarında "İstanbul'da bir muhalefet havası yaratması, kitleyi sürüklemesi ihtimali.." düşünülerek sürgün edilmiştir.

Namdar ve arkadaşları, Hüseyin Kâmi ile birlikte Konya'da bir Türklük derneği kurarlar. Her biri de bir Türkçe ad alırlar. H. Kâmi, İttihat Terakki'nin endişelendiği kadar vardır. O, "bir parti, bir cemiyet için çok mühim bir kuvvettir. Mütenasip boy-posu, zarif, itinalı giyimi, ruhî, manevî vekâr ve azameti ile Konya'da "vilâyet erkânını, memleketin münevver zümresini, gençleri birdenbire tıllımsız bir kuvvet gibi kendine bağlayıvermiştir." Namdar, o günleri şöyle anlatır: "Ben ve arkadaşlarım, siyasî cereyanlara ve ihtiraslara tamamiyle bîgane olduğumuz için onunla münasebetimiz tamamiyle hasbî bir sanat ve edebiyat zevkini tatmin içindi. Biz onun niçin burada bulunduğunu bile düşünmeksizin büyük bir heyecanla onun inşâd-ı musikîsine koşardık." (118) "Dehrî" mahlaslı şiirler yazan Kâmi, aslen Dağıstanlıdır. Konya'da Gazi Alemşah Mahallesi'nde bir evde pansiyoner kalmaktadır. (119) Konya'dan, bir konuşmasında, "sürgün hayatından

(117). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 79

(118). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 85

(119). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 83

şikâyet ettiği" için Karaman'a, oradan da Bozkır'a gönderilip bir hastahane köşesinde "tifüsten ölüp"⁽¹²⁰⁾ giden Hüseyin Kâmi'nin "edebiyat zevki"ni kazandırma bakımından Namdar ve arkadaşlarına etkisi büyüktür. Namdar, onun odasında geçen anlarını şöyle anlatır: "Arkadaşlarla birlikte Hüseyin Kâmi'nin odasında geçirdiğimiz saatlerin müstesna zevki hiç unutulmayacak zevklerdendir. Sanki binbir gece masallarının esrarlı âlemlerine ait bir hayat imiş gibi hatıramızda izler bırakan bu günleri bir daha tatmak için neler feda edilebilir?.. Bize selâs ve ahenk-
li bir eda ile Hafız'dan, Saib'den, Kaanf'den, Ubeydi Zâkâni'den şiirler okuyan, edebiyat âlemlerine ait fıkralar, hikâyeler nakleden Kâmi'nin o günler son günleri imiş."⁽¹²¹⁾ Bundan sonra 1915 Eylül'ünde Afyonkarahisar İdadisi'ne tayin olduğunu belirten Namdar, demek ki önce Rasim Haşmet'ten sonra da Hüseyin Kâmi'den ve bir süre için Konya'daki arkadaşlarından ayrılmak durumunda kalmıştır.

B. ÖĞRETMENLİĞİ

Namdar, idadiden çıkar çıkmaz, yani 1912 yılında "muallimliğe intisab etmiş"tir.⁽¹²²⁾ Bu ilk öğretmenliği Konya'daki özel Ümit İdadisi'ndedir.⁽¹²³⁾ Ümit'teki görevi öğleden sonradır. Öğleden önce ise babasının ısrarıyla Konya Hukuk Mektebi'ne devam eder. Bir yandan da Babalık'ta yazıları yayınlanır. Gazete, Namdar'ın imzası yerine üç yıldız koyarak vermektedir. Aydınlar tarafından beğenilen bu yazılar, Isparta Mutasarrıfı Şevket Bey'in de hoşuna gitmiştir. Oradaki arkadaşı Ragıp'tan üç yıldızlı yazının sahibini öğrenir. Afyon'a mutasarrıf tayin edilince de Afyon İdadisi Tarih-Cografya muallimliğini isteyip istemediğini Namdar'dan sorar. Namdar, isteklidir: "Afyon, benim anamın memleketi idi. Orada dayım, teyzem falan vardı. Onun için hemen can attım ve gidip vazifeme başladım. Yaşım henüz on sekizdi, çok çalışıyor, talebeme kendimi sevdireyor, muhitte alâka uyandırıyordum."⁽¹²⁴⁾ Tarih 1915 Eylül'üdür.⁽¹²⁵⁾ Namdar'ın Afyon'da A. Mahir Erkmen, İsmail Kemâl Askar, Hüseyin Nail Kubalı gibi "seç-

(120). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 88

(121). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 87-88

(122). S. Nüzhet-M. Ferit, a. ş. e., s. 126

(123). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s. 9-10 - Önder, K. Maarifi Tarihi, s. 74'te Ümit'in 1917'de açıldığını yazar. Doğrusu Namdar'ın verdiği tarin olmalıdır.

(124). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s. 10

(125). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 88

kin öğrencileri"; bir-kaç devre Afyon mebusluğu yapmış Haydar Çerçel, Ahmet Rasim, Sami Onur gibi öğretmen arkadaşları "gençliğinin gurbet hayatını doldurur."⁽¹²⁶⁾

I. Dünya Harbi devam etmektedir. "Çanakkale trajedisinin memleketi kasıp kavurduğu" sıradır. Askerlik için İstanbul'a gönderilir. Zayıf olduğundan, silâhsıza ayırırlar. Mesleği öğretmenlik olduğu için de tekrar vazifesine döner. Bu arada kardeşi Saadettin, ziraat tahsili için Macaristan'a gitmiş, babası Konya'da henüz küçük olan kız kardeşi ile yalnız kalmıştır. Konya'ya döner. Artık bundan sonra araştırma ve öğrencilik için gittiği Avrupa seyahatleri hariç 1929 yılına kadar Konya'da öğretmendir. Bu dönüşünde, "Nümune Mektebi"ne vekâletle Fransızca muallimi olarak alırlar. Nümune Mektebi, eferberliğin çıktığı sıralarda "her yerde olduğu gibi Konya'da da geniş teşkilâtlı" bir okul olarak açılmıştır. Müdürü Mümtaz Bahri'dir. Namdar, bu okulda çalıştığı sürece "hayat ve idare bilgisi bakımlarından M. Bahri'den çok faydalanır. Fakat Nümune Mektebi, "pek az bir süre sonra" kapanır.⁽¹²⁷⁾ Bundan sonra Namdar'ı İttihat Terakki Mektebi Müdürü olarak görüyoruz. Bu defa Mümtaz Bey aynı okulda riyaziyat muallimi olarak görev alır. Müdürlüğü değişmişlerdir. Ama beraberlikleri devam eder. İttihat Terakki Cemiyeti dağılınca "tabii bir şekilde mektep de inhilâle mahkûm"dur.⁽¹²⁸⁾ Nitekim, İttihat Terakki Mektebi, 1 Eylül 1917'de lağvedilir.⁽¹²⁹⁾

Namdar, İttihat Terakki Mektebi'nin tamamen yok olup gitmesine razı değildir. Fakat, "İttihat Terakki Mektepleri Müdürü" etiketini taşıdığı için "Hürriyet ve İtilâf Fırkasının hâkimiyeti zamanında" yeni bir teşebbüse geçemeyeceğinden bir başka çıkış yolu arar. Muavini İsmail Zühtü ile birlikte İttihat Terakki Mektebi'nin kurtarılması hususunda Mümtaz Bey'in "enerjisinden istifadeye" karar verirler. Mümtaz Bey, fikirlerini kabul eder. Üçü, "hususî bir şirket teşkil ederek", "Anadolu İntibah Mektepleri" adıyla "mektebi yeniden tesis" ederler. Müdürlük vazifesini Mümtaz Bahri üzerine alır.⁽¹³⁰⁾ Anadolu İntibah Mekteplerinin kuruluş tarihi, İttihat Terakki Mekteplerinin lağv tarihiyle aynıdır: 1 Eylül 1917.⁽¹³¹⁾ Namdar'ın tabiriyle; "Bu suretle eski

(126). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s. 10

(127). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 97

(128). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 98

(129). Önder, Konya Maarifi Tarihi, s. 72

(130). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 98

(131). Önder, Konya Maarifi Tarihi, s. 74

samimiyet ocağı hiç yıkılmadan devam etmiş" olur. Yalnız "iktisadi zaruretlere yüzünden" bir sene sonra mektebin erkek kısmının idadi sınıflarını lağvetmeye mecbur kalırlar.⁽¹³²⁾ 7 yıllık idadi derecesinde olan bu özel okulun, diğer kısımları ise 16 Ekim 1920'de lağvedilir.⁽¹³³⁾ Demek ki Anadolu İntibah Mektebi üç yılı aşkın bir süre eğitime devam etmiştir. Bu üç yıllık sürenin son sıraları ise Kuvay-ı Milliye'nin yeni filizlenip, güç kazandığı zamanlara tekabül etmektedir. O felâket günlerinde elbette bir kısım aydınımızın bir araya geldiği yer olarak Anadolu İntibah Mektebi'nin üstüne düşen bazı görevleri vardı. Namdar'ın kısaca verdiği bilgiye göre bu okul ve muallimleri, o dönem moral ve ruh dinamizmi kazandıran bir ocak olarak yanmaya çabalamıştır. Namdar şöyle der: "(Kuvay-ı Milliye) hareketleri şarkta belirdiği sıralarda, bizim mektep de, ümit ve imanlarını kaybetmemiş ruhların birleştiği, kaynaştığı bir yurt haline gelmişti."⁽¹³⁴⁾ Bu arada baştan beridir ilgi alanlarının merkezinde bulunan ilim ve sanat dolu toplantıları da devam eder. Zaman zaman Namdar veya Mümtaz'ın evinde toplanarak ilimden, sanattan mübahaseler, münakaşalar yaparak saatler geçirirler.⁽¹³⁵⁾

Namdar, bu sıralar ilki 1920, ikincisi 1922 senelerinde olmak üzere iki defa "Maarif Vekâleti Orta Teğrisat Mümeyyizliği" de yapar.⁽¹³⁶⁾ Ayrıca Konya Sultanîsi'nde 1920-22 yılları arasında Edebiyat ve Felsefe derslerini de okutur.⁽¹³⁷⁾

C. BASIN-YAYIN HAYATI

Aslında lise yıllarından ölümüne kadar Namdar'ın yazı ve yayın çalışmaları ile ilişkisi hemen hiç kesilmeyecektir. Lise çağında Şahâb mecmuasında ilk yazı ve şiirlerini yayınlayan Namdar, Konya Valisi Muammer Bey'in dikkatini çeker ve Konya Türk Ocağı'nın çıkarttığı Ocak dergisinin başına getirilir.⁽¹³⁸⁾ Artık Namdar, "bir vakitler Şahâb mecmuasında mütevaziyane manzumecikler yazan Namdar Şahâb değildir. İlmî, edebî, felsefî tebbuât ve tedkikât ile hayatî tecrübeler ve müşahedeler ile

(132). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 98

(133). Önder, Konya Maarifi Tarihi, s. 74

(134). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 98

(135). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 98

(136). S. Nüzhet-M. Ferit, a.g.e., s. 126

(137). Köroğlu, a.g.e., Bölüm. IV, s. 2

(138). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s. 11

büyük bir tekemmül ve inkişâfa mazhar olmuş bir Namdar Rahmi idi ki Ocak'ın bir çok sahifeleri en ciddî, en kuvvetli ve en yüksek ilmî, felsefî yazılarıyla doldurduğu halde kabından taşan kudret-i ruhiyesi yine tatmin olunmak bilmiyordu." (139)

Ocak, 8 Teşrin-i sâni 1333 (1917) ile 20 Mayıs 1334 (1918) tarinleri arasında 19 sayı çıkar.⁽¹⁴⁰⁾ On günde 16 sayfa olarak neşredilen⁽¹⁴¹⁾ bu dergi, kendinden önce çıkarılanların en uzun ömürlüsüdür.⁽¹⁴²⁾

Afyon'daki "NUR" mecmuasında, Konya'daki Babalık gazetesinde yazıları yayınlanan Namdar,⁽¹⁴³⁾ 1918 sonbaharında, mütareke-den az önce birkaç arkadaşıyla birlikte Budapeşte ve Viyana okullarında incelemeler yapmak üzere Vilâyet tarafından Avrupa'ya gönderilir.⁽¹⁴⁴⁾ Bu, Avrupa'ya ilk gidişidir. Okullarla ilgili çalışmalarının sonuçları neler olmuştur bilmiyoruz. Fakat Vali Muammer Bey'in gönderdiği bu seyahattan birçok kitapla döner. Bunlardan bir tanesi de Bükreş Üniversitesi profesörlerinden Drakişesko'nun "Yaratıcı İdeal" adlı eseridir. Namdar'ın daha sonraki hatıralarında anlattığı bu kitabı okuyuş şekli ilginçtir. Kafa yordığı konu, yazı hazırlama tarzı yönüyle de dikkat çekici olan hatırası şöyledir: "Aradan bir iki yıl geçmişti. Galiba mütareke senelerinde idi. -Kendi şuurumda geçen hâdiselerin mekanizmasını aramak küçük yaştan beri âdetimdir.- Yine böyle bir gece iç müşahedeleri yaparken "gaye"nin harikalar yaratan sihirli rolünü gördüm. Hiç unutmam, hemen yataktan kalkarak "gaye" hakkında birkaç sayfalık yazı yazdım. Yazdığım yazıyı kendim de beğendim. Ertesi gün; "Bakalım şu kitaplar arasında gece yazdığım yazıyı besleyecek ve o mevzu üzerinde beni aydınlatacak birşeyler bulabilir miyim?" diye kitaplarımı gözden geçirmeye ve karıştırmaya başladım. O sırada elime "Yaratıcı İdeal" adlı eser geçti. Daha kitabın ismini görürken içimden acaip bir cereyan geçmiş gibi idi. Hemen ilk sayfasından okumaya başladım. Bir-iki yıl önce bir-kaç defa elime alıp hiç bir alâka duymadan, hiçbir şey anlamayarak ve hatta onu satın aldığıma pişman olarak elimden attığım kitap sanki bu kitap değilmiş! Bilmiyorum ne kadar zaman, kitap dolabının önünde, ayakta, olduğum

(139). Naci Fikret, "Konya Hayat-ı Matbuatına Bir Nazar", a.g.y.

(140). Naci Fikret, "Konya Hayat-ı Matbuatına Bir Nazar", a.g.y.

(141). Önder, Mevlâna Şehri Konya, s.401'de bu derginin kapanış tarihini 7 Temmuz 1918, A. Evren, Konya İçin, s.38'de 20 Temmuz 1918 olarak verirler.

(142) Afif Evren, Konya İçin, s.38

(143). S. Nüzhet-M. Ferit, a.g.e., s.126

(144). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s.11

vaziyette kalmışım.Sanki bir mıknatıs kuvveti yalnız gözlerimi değil,bütün benliğimi o kitabın satırları üzerine çekmişti.Sanki okuduğum kitap Fransızca falan değildi.Ben oradaki cümlelerin kelimelerini değil,bütün ruhunu,manâsını okuyordum.Bu hâdisse bile,meşgul olduğum mevzu için sanki bana bir vesika hazırlıyordu." Namdar bu cümlelerini şöyle bağlar: "Herhangi bir bilgi ancak bu tarzda elde edildiği takdirde insanın şahsiyetine karışır."(145)

Namdar'ın zihin faaliyeti,felsefe doğrultusunda yoğunluk göstermeye başlamıştır. Bu yönde öncekilere ek olarak Yeni Fikir ve Millî Mecmua'da yazıları yayınlanır. 1341 (1925) "Sorbon Dârülfünûnu'na,Ruhiyat,Fen,Terbiye tahsili için hükümet tarafından" gönderilir.⁽¹⁴⁶⁾ Namdar,üç yıl kalıp 1928'de döndüğü bu ikinci Avrupa tahsil seyahatını Konya'ya "Paris Mektupları" başlığı altında anlatmış,bu mektuplar önce seri halinde Babalık'ta yayınlanmış çok sonra da kitap haline getirilmiştir.

D. GURBET HAYATI

Namdar,tahsil için geldiği Paris'e,ilim,kültür,sosyal hayat,medenî seviye yönüyle hayran kalmıştır.Yaz tatillerinde yurda dönmez,Fransa ve Avrupa'nın değişik yerlerini gezer,görür.Yalnız bu görme olayı sadece kendisi için değildir.İlginç bulunduğu,bilinmesini istediği konuları kaleme alıp "sılasına" iletir.Namdar üzerindeki etkisini de gözönünde bulundurarak bunlardan bazılarının burada özetle naklinde fayda bulunmaktadır.

"Sorbon'da Bir Tez Müdafaası":

Namdar,polis müdürlüğü,milletvekilliği,bakanlık yapmış,"ak saçlı,seksen yedilik bir pîr-i fani"nin doktora tez müdafaasını dinlemiştir.60 yıl önce üniversiteden mezun olmuş bir ihtiyarın,"her biri bir ferde övünç sermayesi olacak" resmî görevlerinden sonra "Rahibe Kasendi ve Alfons Rab" adlı tezini hazırlayıp üç profesör ve halk önünde saatlerce tezini savunması dikkatini çekmiştir.Olayı şöyle değerlendirir: "Şahit olduğumuz şu levhada ise ayrıca bir manâyı ulviyet vardır.Bu ulviyet,bir asra yakkın koskoca bir ömrün kemâl ve irfan susuzluğunu,mebusluk,nâzırlık koltuklarının tatmin edememesinden,ilim ocaklarının mü-

(145).Karatay,Paris Mektupları,s.30-31

(146).S.Nüzhet-M.Ferit,a.g.e.,s.126

tevazi mimarları tarafından kendisine verilecek "hâdim-i ilim" ünvanına istihkâk-ı aşkını almış altı seneden beri yıpranmayan yüreğinde saklamış olmasından ileri geliyordu."⁽¹⁴⁷⁾ İnsanlarına ilim ve öğrenme aşkı aşıl原因 Fransız eğitiminin tesir gücüne tutulan Namdar, şöyle demekten kendini alamaz: "İnsan(ın), Gol devrinde yaşayan kaba ve ibtidâi bir fertten şu enmûzeğin meydana geldiğini düşündükçe fikrî kuvvetin hakimiyeti karşısında taabbüd edeceği geliyor."⁽¹⁴⁸⁾ Fransa bu seviyeye eğitimi sayesinde gelmiştir. Bunun için bir eğitimci olarak eğitimle ilgili toplantıları kaçırmamaya çalışır.

Lâik Esasa Dayalı Eğitim:

Namdar, "Fransız Tedrisat Birliği" adlı, "Fransa'da eğitimin birliği ve lâik esasa dayandırılması" gayesini güden bir cemiyetin toplantısına katılmıştır. Lâik tedrisat fikrinin öncüsü, Millet Meclisi Reisi Mösyö Herriot'a madalya verilecektir. Fakat, lâik tedrisat aleyhtarı birisi elindeki buruşmuş kağıtları "Al madalya! Al madalya" diye Herriot'a fırlatır. Bundan daha acaibi ise aleyhtar adamın "olgunlukla karşılanması"dır. Namdar, toplantıyı takip ettikten sonra bizde lâik eğitimin bir asır evvel başlamamasına hayıflanır. Çünkü o zaman başlamış olsaydı "şimdi medeniyet zümresine dahil olmuş olacaktık" der.⁽¹⁴⁹⁾

Paris Ahlâkı ve "Deve"ler:

Namdar'ı Fransa'nın ahlâk anlayışı da etkilemiştir: "Paris'te fuhuş hayatı bile bir mükemmeliyet-i ahlâkiye arz etmektedir." der. Aslında daha ileri bir kanaate sahiptir: "Bu hususta kemâl-i katiyetle diyebilirim ki ibtidâiliğin sakatlıkları içinde çırpınan herhangi bir memleket namuslu kadınları Paris'in fâhişeleri kadar terbiyeli ve halûk olsalar o memleket, âtîsinin selâmetinden katiyen emin olabilir."

Namdar'ın bu kanaate ulaşmasının sebepleri vardır. Bunlardan bir tanesi binlerce erkek, kadın ve kızın "mabette mev'ize dinler gibi kemâl-i ciddiyetle" dinledikleri ve "soğukkanlılıkla edeb ve terbiye dairesinde münakaşa ettikleri" konferanstır. Konferansçı ise "ciddiyet ve vekar" ile "zina" lehinde sözler sarfetmektedir.⁽¹⁵⁰⁾ Tabii bu ahlâki anlayış "deve"lerin artması

(147).Karatay, Paris Mektupları, s.65-68

(148).Karatay, Paris Mektupları, s.6

(149).Karatay, Paris Mektupları, s.5

(150).Karatay, Paris Mektupları, s.8

gibi de bir sonuç vermiştir."Deve", sokaklarda serseri dolaşmalarından dolayı "fahişe diye tezyif ve tezlil" edilen kadınlara denmektedir. Namdar, bu kadınları da takdir etmektedir. Çünkü "deve"ler, Paris'e dünyanın her yerinden gelmiş cebi şişkin insanların servetini, "hiçbir millî madde, millî zerre heder etmezsiniz", "millî bir servet haline" getirmektedirler.⁽¹⁵¹⁾

Müessese-Medeniyet:

Namdar'ın dikkatini çeken bir diğer konu ise 1926 yılında Haşet Kütüphanesi'nin 100.yılıni kutlama törenleridir. Müessese-nin başlangıcında, fakir bir öğretmen, kapatılan okuluna tepki olarak "ben yine okutacağım" diye açtığı fakir bir dükkan vardır. Fakat oradan harekete geçilerek altı bin kişinin çalıştığı dev bir müessese ortaya konmuştur. Namdar, Batı medeniyetine böyle köklü kurumların hayat verdiğine kanaat getirmiştir: "Evet, Paris'te yüzüncü yılları tes'îd edilen nice âlimler, sanat-kârlar, hekimler, hastahaneler, cemiyetler, ticaret müesseseleri vardır. Ve her yüzüncü yıl tes'îdi merasiminin maverasında muhteşem bir medeniyetin sırrı tefevvuku ve sırrı hayatiyeti mündemiç-tir."⁽¹⁵²⁾

Fransa'da Büyük Perhiz Şenlikleri:

Namdar'ın bu konuda anlattıkları, aydınlarımızın Batı'yı tek yönlü kavrama çalışmalarının ne kadar yanıltıcı olduğuna açık bir örnek gibidir. Medeniyetin beşiği görülen Fransa'da dinî bayram ve günlerin kutlanması, üstelik buna halkın dışında resmî kuruluşların da katılması, hatta hükümetin desteğinin bulunması Namdar'ı şaşırtmaktadır. Şöyle anlatır: "Anlayamadığım şey; lâik ve münevver Fransa'da dinî ve mukaddes günlere ait an'anelerin hâlâ bütün kuvvet ve şaşaasıyla hükümfermâ olmasıdır. ..her gün bir azizin yevm-i mahsusudur. Bir senede elliyi, altmışı bulan sayılı bayramlardan yalnız bir tanesi millî bayramdır. Diğerleri hep dinî an'anelere aittir.

"Lâik hükümet de bu yevm-i mübarek şerefine alaylar tertip" etmiştir. Hükümetin himayesi altında resmî ihtifal heyetlerinin alaylarına okul ve cemiyetler de alaylar düzenleyerek katılmaktadırlar. Renk cümbüşlerini, karnaval havasını seyrederken her şeye rağmen bu kutlamaların Fransızları birbirine yaklaştırdığını,

(151). Karatay, Paris Mektupları, s. 45-47

(152). Karatay, Paris Mektupları, s. 33-35

sevdirdiğini tesbit eder⁽¹⁵³⁾ ve gönlü buruk bir hasretle "bizim bayramlarımızı" hatırlar."Bu kadar ihtişamına rağmen bu kutlama ve tebrikler,bayramlar ve eğlenceler" ona "mübarek ramazanımızın ve onu takip eden bayramın verdiği inşirah ve heyecanı" vermemektedir.⁽¹⁵⁴⁾

Namdar'da Vatan Hasreti:

Namdar,artık gezip gördüğü yerlerde bir çeşit vatanını, silasını hayal eder olur.Gördüğü her tabii yer şekli ona memleketini hatırlatır.İliklerine işleyen bir sıcakta Konya'yı hayaller.⁽¹⁵⁵⁾ Dijon yakınında "Os" nehrini gezerken hatırlayarak kıyasladığı "Bizim Meram Çayı"dır.⁽¹⁵⁶⁾ Grenobl'un sarp dağ ve granit tepelerini,"bizim Sille"ye benzetir.⁽¹⁵⁷⁾ Mon Pelye'nin ortasındaki yüksekliğe "Alâaddin Tepesi" deyiverir ve "hayali uzaklara,vatan illerine doğru akıp giderken,içi hasretle,hicranla,hüsrarla" dolar. Mon Pelye ortasındaki yükseklikten şehri seyrederken kendini Konya'da sanmaktadır.Şöyle der: "Oh ne mesut bu zan! Tepenin kenarından âşina olduğum mahalleleri aradım.İşte hükümet binası,şurası Araplar,şurası Türbe semti!.. Bizim ev şu semte düşer!.." ⁽¹⁵⁸⁾

Yalnız Namdar'ın hayalini bozan bir şey vardır: "Fransızlar,nerede bir tepe varsa oraya bir kilise kondurmayı âdet itti haz etmişlerdir.Hatta böyle kilise kondurulmayan tepelere de hiç olmazsa haç dikmişlerdir." Kiliselerin ise Namdar'da uyardığı etki pek sıcak değildir: "Bütün şimdiye kadar gördüğüm kiliselerde daima somurtkan bir papaz siması gördüm.Halbuki bizde meselâ Süleymaniye gibi şakrak,mütebessim,munis bir çehre ve bir ruh taşıyan camiler vardır."⁽¹⁵⁹⁾

Fransa'nın güneyinde Palavas'ta Akdeniz'i seyrederken içine doğan duygular şunlardır: "Bu yekpare kütlenin,tâ öbür ucunda benim toprağıma,benim güzel vatanıma yapışmış olduğunu düşünüyorum.Elimi,yüzümü bu munis suya sürerken o mübarek, o mukaddes topraktan bir şey arıyorum.İçimde,anavatan hasreti tanıyor ve büyük bir üstadımızın lisan-ı belâgatine iltica ederek terennüm ediyorum: Deniz deniz Akdeniz / Suları berrak deniz/

(153).Karatay,Paris Mektupları,s.53-54

(154).Karatay,Paris Mektupları,s.55

(155).Karatay,Paris Mektupları,s.83

(156).Karatay,Paris Mektupları,s.86

(157).Karatay,Paris Mektupları,s.89

(158).Karatay,Paris Mektupları,s.94-95

(159).Karatay,Paris Mektupları,s.86

Karşıda yar ağlıyor / Geçeyim bırak deniz..."(160)

Namdar, Pireneler üzerinde nüfusu dört bini bulmayan Loşon sınır kasabasını gezer. Bu turistik küçük yerde gazete çıktığını ve elli yedinci senesine girdiğini öğrenir. Tabii aklına ilk gelen, ülkesi ve Babalık gazetesidir. "Bilmiyorum" der, "ben görmeyeli (Babalık) devr-i şebabetten kurtuldu mu?"(161)

Brüksel'i gezmektedir. Tramvayla giderken kendini İstanbul'da zanneder: "İşte Sirkeci, işte Divanyolu, bak şurası da Sultan Mahmut Türbesi'ne ne kadar benziyor" derken hayıflanmadan da edemez. "Mamaafih İstanbul'a benzemeyen bir ciheti var: Mamuriyeti ve temizliği!"(162)

Namdar, doludur, hassaslaşmıştır. Belçika'nın Broj şehrini gezerken "Kariyon" denilen çan kulesi dikkatini çeker. "Ses fabrikası" dediği bu muazzam âlet, 80 metre yüksekliğinde, 55 ton ağırlığında 48 çandan mürekkep "velvele-i mahşerî"dir. 400 basamaklı merdiveninden çıkılıp Broj seyredilebilir. İşte burada Namdar, kilise çanlarından etkilenmiştir. Bir sabah çanların "hazîn ve müessir" ahengine kapılarak kendisini "Sen Sövr" kilisesine atar. Yaşlı koronun anlamadığı ilâhilerini dinler, etkilenir. Çünkü, "insan zayıf, hassas zamanlarında telkine müsaittir." Namdar da kendisini düşmüş, sığınacak yeri kalmamış, kaybolmuş, idealinden uzaklaşmış görmektedir. Bu ruhî keder ve üzüntü içinde etrafındaki insanlar gibi gider boş bir sandalyeye oturur. Başını, "mabedin loş ve serin boşluğuna" dayayarak ağlar, ağlar. "Kendi zaafıma, kendi aczime, yalnızlığıma ağlıyorum", der. (163) Artık bunca geziden sonra "görecektir, hayret edecek bir şeyin kalmadığına hükmeder" ve ruhu "berrak bir göl gibi sakinleşir." Gönülünde dalgalanan "asil ve nezih iştihak"ın "öz yurduna, benliğine dönmek iştihakı" olduğunu farkeder. Avrupa'da yıllarca dolaştıktan sonra vardığı sonuç şudur: "Anladım ki, bunların hiç birisinde aradığım beklediğim şey yoktur. O yine benim içimdedir. Benim öz yurumdadır. İşte bu kanaatle mutmain ve müsterih seyahatten avdet"e(164) karar verir.

(160). Karatay, Paris Mektupları, s.102

(161). Karatay, Paris Mektupları, s.105

(162). Karatay, Paris Mektupları, s.112

(163). Karatay, Paris Mektupları, s.121

(164). Karatay, Paris Mektupları, s.133

E. VATANDA GURBET

Namdar, Fransa'dan döndükten sonra Konya Lisesi'nde Felsefe öğretmenliği yapar. Öğretmenliğin yanısıra bütün enerjisini felsefî çalışmalara vermektedir. "Enerjetizm" akımını, değişik sahalarda ortaya koyma ve yayma çabası vardır. Bu arada "Nizi"nin şaraphanesinde kurulan "edbî bezm" in de müdavimlerinden. Naci Fikret'ten sonra, bu toplantılara katılan arkadaş gurubu içinde düşünce ve kanaatlerine en çok itibar edilendir. (165)

Bu sırada Namdar'ın yanına lisenin stajyer öğretmeni olarak "Şekfi Bey isminde çok temiz ve çalışkan bir arkadaş" verilir. Şekûri, bir mecmua çıkarma sevdasına tutulmuştur. Fakat, müracaatı üzerine "zamanın Konya valisi ve parti izin vermezler." (166) Yaz tatili gelmiştir. Namdar, İstanbul'a gider. Dönüşünde, "mecmua çıkarmak için izin almağa gerek olmadığını" öğrenen Şekûri Bey'in "Balarısı" adını verdiği mecmuasını basıma verdiğini öğrenir. Bundan sonra olayın gelişmesi şöyledir, Namdar anlatır: "Arkadaşım benden acele bir yazı istiyor, onu gücendirmemek için ben de bir yazı veriyorum. Halbuki o sırada ben değerli arkadaşım ve üstadım Naci Fikret'le birlikte Asie Mineure ismiyle Fransızca bir dergi çıkarma peşindeydim. Eğitim Bakanlığı, Balarısı'nı benim sanarak Şekûri ile beni "silk-i celîl-i maariften" tard ve ihrac ediyor." (167) Namdar, derginin niçin kapatıldığına dair bilgi vermez. M. Önder'e göre ise Balarısı, "açık resim koymuş olduğundan ahlâka mugayir sayılarak Millî Eğitimce kapatılıp sayıları toplattırılmıştır." (168)

İşte bu beklenmedik öğretmenlikten atılma kararı Namdar'ı şaşırtır, perişan eder. Çünkü geleceğe ait tasavvurları vardır. Kitaplarını yerleştirmiş, odasını döşemiş, bir çift halı almıştır. Bekâr Namdar, düzenli bir fikrî, felsefî çalışma arzusundadır. Onun için evinde bile derbederliğe son vermiştir. Fakat her şey altüst olur. İki hafta evine kapanır. Öğrencileri akın akın evine dolar. Nihayet Ankara'ya gidip tanıdığı dostların, mebusların ilgi ve yardımlarını ister. Karşılaştığı durum şöyledir: "En umdukularım bel bel yüzüme bakıyor, dil bilmez gibi susuyorlardı." (169) Garip bir durumdur. Nihayet, bir "cesur adam" çıkar. Bu Musa Kâzım Bey'dir. Öğretmenlikten vazgeçerse Ziraat Bankası Neşriyat Müdürlüğünde vazife bulmayı vaadeder. "Dört buçuk liralık yevmi-

(165). Süslü, a.g.e., s.28-29

(166). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s.11

(167). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s.12

(168). Önder, "Konya Matbuat Tarihi", Konya, 1949, S.125-126, s.28

(169). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s.12

ye" ile bu göreve başlamak için uğraşırken nihayet Millî Eğitim Bakanı Cemâl Hüsnü Bey'den randevu alındığı haberi gelir.Talim Terbiye Reisi Mehmet Emin Bey de bakanın yanındadır. "Kavga eder gibi" görüşürler.Sonuçta bakan bir yere tayini konusunda Mehmet Emin Bey'e emir verir.Vekaleten Yüksek Öğretim Şube Müdürlüğü'ne atanır.Fakat mevkii yüksek de olsa böylesine bir görev Namdar'ı sıkılmaktadır.Her fırsatta,Ortaöğretim Müdürü ile yeni müstegara çıkarak tekrar öğretmenliğe tayin edilmesini talep eder. Ve "her defasında da atlatılır." Nihayet doğrudan bakanı çıkar. "O atlatmaz." Ama,muallimliği,şube müdürlüğüne tercih edilmesine şaşar.Öğretmenliğe tayini yapılacaktır.Ama bakan son defa olarak kulağını bükerek: "Hükümetin siyasetini anladın ya,bir daha etliye sütlüye karışmayacaksın!" der.Namdar,bakanın bu sözle ne demek istediğini "anlamadığını yalnız bir suçlu gibi başını eğdiğini" söyler.⁽¹⁷⁰⁾

Namdar Rahmi'nin bundan sonra "vatanda gurbeti" başlamıştır.Konya'dan ayrılıp önce Afyon'a sonra Bursa'ya nakledilir.1929'dan 1942'ye kadar Bursa'dadır.Büyük bir bedbinlik içine düşer.Artık kitap okumaktan bile kaçır olmuştur.Zamanla bu bedbinliği içinden atar.Arkadaşları ile son ilmî gelişmeleri takip için Bursa'da bir "ilmî kulüp" kurarlar.Maksat,"kimya ve biyolojinin yeni açtığı ufuklara dair bilgi edinmektir". Fakat Atatürk'ün "dil devrimi seferberliğini ilânı" üzerine kulüp konusunu ve çabasını bu yöne çevirir.Vilâyetin dört bir köşesinden gelen dil derlemelerini haftada bir-iki gün toplanarak tertip ve tasfiye ederler.Namdar,o dil çalışmaları ve sohbetleri için şöyle der: "Bizim o dil sohbetleri yaptığımız toplantılarda zevk ve neşe Niyagara gibi çağlar ve coşardı."⁽¹⁷¹⁾

1932'de Dolmabahçe Sarayı'nda Mustafa Kemal'in huzurunda binlerce aydının bulunduğu "Dil Kurultayı"na katılmıştır.Reis Samih Rifat,Namdar'ı tanımaktadır. "Sen de bir şey söyler misin?" diye konuşma teklif eder.Bunun üzerine Namdar konuşur.Konuşması takdirle karşılanır,tebrik edilir.Arkadaşları tarafından saray bahçesinin uzak bir köşesinde "hararetle" kutlanırken saray hademelerinden biri,"Gazi Paşa'nın kendisini görmek istediğini söyleyerek" alıp saraya götürür.Fakat içeride Mustafa Ke-

(170).Karataş,Geçti Bor'un Pazarı,s.12

(171).Karataş,Kitaplarının hikayesi,s.57-59

mal yoktur.maarif Vekili Dr.Reşit Galip,heyecanla; "Neredesin kardeşim? Paşa seni bekledi,bekledi,gelmeyince beni vekil bıraktı gitti.Çok müteheyyiç olmuş,gözlerinden öptüğünü söyledi.Kendi payıma ben de çok heyecan duydum.Artık seni bırakmayacak,senden çok istifade edeceğiz." der. Çıkışında kendisini bekleyen Talim Terbiye Reisi,bir-kaç yıl önceki "tard ve ihraç" kararını,"ayn-ı isabet,mahz-ı keramet.." diye alkışlayan kişi değilmiş gibi, "heyecanla takdir ve tebrik eder."⁽¹⁷²⁾

Artık Namdar'a ikbal yollarının açılması beklenmektedir. Ama öyle olmaz. "Her ne hal ise o kadar takdir,tebrik,heyecan orada kalır.Ertesi yılki kurultayda bir mücrim gibi takip edilerek kurultaya alınmaz.Ve bu takip 1942'ye kadar sürer."⁽¹⁷³⁾ Anlaşılması güç bir durumdur.Namdar,bu durumun sebebini şöyle açıklar: "Sonra birçok hâdiseler öğretti ki,benim o dost,kardeş,arkadaş diye candan bağlandığım kimseler yalancı,müfteri, riyakâr birer jurnalcı imişler."⁽¹⁷⁴⁾ Aleyhinde söylenebilenler nelerdi bugün bilemiyoruz.Fakat şu kadarı belirtilebilir ki Namdar,doğuyu da batıyı da tanıyıp,kavramış,devrinde aramılan özellikleri hemen bütünüyle üzerinde taşıyan "inkılâpçı" bir öğretmendir.Bu özellikleri ile dışlanması onu dertlendirmiş,hayal kırıklığına uğratmıştır.Bu ruh halinin tesiriyledir ki, 1933 baharının Bursa'sında arkadaşlarıyla gittiği bir sinemanın matinesinde karşıdan Emir Sultan'ın selvilerini görünürken aklına gelen bir beyiti sigara paketinin arkasına yazıverir: "Selvi gibi ümitler döndü birer iğdeye, / Geçti Bor'un pazarı, sür eşeği Niğde'ye." Şiirin devamı ise şöyledir:

"Bilmem ki,ne olmaktı senin gayen,maksadın?
Fare gibi kitaplar arasında yaşadın,
Ne dans ettin,eğlendin,ne de sevdin kız,kadın
Kim dedi hey serseri gençliğine kıy diye?
Geçti Bor'un pazarı,sür eşeği Niğde'ye!

Gönül ne çalgı ister,ne eğlence,ne de dans
Ne güzel kadınların önlerinde reverans,
Kapandıkça kapandı bunca yıldır kahpe şans.
İhtiyarlık gölgesi perde çekti dîdeye,
Geçti Bor'un pazarı,sür eşeği Niğde'ye!

(172).Karatay,Geçti Bor'un Pazarı,s.13

(173).Karatay,Geçti Bor'un Pazarı,s.13

(174).Karatay,Geçti Bor'un Pazarı,s.13

Fırsatı iyi kolla, olma sakın dangalak,
Genç iken vur partiyi, durma ye, keyfine bak,
Sonra iç şampanyalar, viskiler, bardak bardak,
Dokunuyor üç kadeh şimdi bizim mideye,
Geçti Bor'un pazarı, sür eşeği Niğde'ye!

Hasan'ın böreğine vaktinde yetişmeli,
Hiç durmadan gövdeye atıştırıp şişmeli,
Yanıp da kavrulmadan mükemmelen pişmeli,
Sonra seni almazlar hiç bir yere çiy diye
Geçti Bor'un pazarı, sür eşeği Niğde'ye!

Bursa-1933" (175)

Namdar'ın bu şiirini, bir arkadaşı çoğaltarak Akbaba'ya gönderir. Ertesi gün elden ele bir "yıldırım hızıyla" yayılmıştır. Namdar, bundan sonrasını şöyle anlatır: "Meğer milletin bir yarasına dokunmuşuz. Bu mizahî yazı az zamanda bütün Türkiye'ye yayıldı ve bana yeni bir stil verdi. Her yerde bu vadide manzumeler yazılıyor benimkine nazireler yapılıyordu." Hatta bu "nazire"lerden "salla başını al maaşını" yüzünden Namdar'ın başı derde girer. Kendisinin olmayan bu şiirden dolayı karakollarda dolaşır, polis evini arar. (176)

Bundan sonra Namdar, otantik destan şairidir. Öğrencilerinin tabiriyle o, "mürailer, açıkgözler, halkın sırtından geçinen, başkalarını basamak yapıp koltuklara tırmananlar, kısacası, her devirde ve her toplulukta rastlanan dalkavuk tipleri" ele alarak "Bu yurdun çocuklarını basamak yaparak yukarılara tırmanan şakşakçı, tuzakçı ve tavcıların yüzüne ayna" tutmaktadır. (177) Namdar'ın "Geçti Bor'un Pazarı" adlı eseri, bu doğrultuda yazılmış şiirlerinin bir kısmının toplanması ile meydana gelmiştir.

F. EVLİLİĞİ VE ÖLÜMÜ

Namdar, 1939'da Bursa'da öğretmen Süeda Hanım'la evlenir. Bu evlilikten Ali Başak adlı bir oğlu ile Yeşim adında bir kızı olur. (178) 1942'de Gazi Terbiye Enstitüsü'ne tayin edilerek Ankara'ya gelir. Fakat Ankara ona yaramaz. Damar sertliği, nefes darlığı, baş dönmesi, umumî takatsızlık başgösterir. Ankara ve İstanbul

(175). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s.17-18

(176). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s.14

(177). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s.8

(178). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s.15

hastahanelerinde tedavi görür.1947'de İstanbul Çapa Kız Enstitüsü'ne tayin edilir.1948 Kasım'ında sol tarafına elç gelir. Tedavi görüp evine döndüğü sıra ikinci bir inmenin daha gelmesi üzerine iki yıl raporlu kalır.Sonra Fatih'teki Millet Kütüphanesi'ne hafif hizmete verilir.Artık emeklilik beklemekte,gecikmesine de sinirlenmektedir.Nihayet 1952 başlarında emekliye ayrılır.Harem İskelesi'ndeki evine çekilir.1953 Haziran'ında ailesiyle birlikte İzmir'e giderler.Oraya yerleşmek istemektedir.Fakat İzmir'de 26 Ağustos 1953 günü sabahı 57 yaşında iken vefat eder.⁽¹⁷⁹⁾

G. EĞİTİM ANLAYIŞI VE METODU

Namdar,düşünen,güzel konuşan ve yazan bir öğretmendir.Mesleğini sevip benimsemektedir.Her ne kadar ömrünün son yıllarında,kısa hayat hikâyesini yazarken, "bu uğursuz mesleğe orada (Ümit İdadisi) başladığını"⁽¹⁸⁰⁾ söylese de bu cümlesi ile kahr ve sitemlerini ortaya koymak istemektedir.Nitekim yine aynı yerde,asıl duygularını şöyle belirtir: "Hocalıktan hoşlanıyordum.Karşımda zeki,sevimli yavrular gördükçe benim de şevkim artıyor,bilmediklerimi öğreniyordum."⁽¹⁸¹⁾ İşte bu öğrenme ve öğretme çalışması bir ömür sürmüştür.

Namdar'ın öğretmenlikte kendine has bir metodu ve üslûbu vardır.Zengin kültürü,derin fikrî,ilmî kapasitesi ile öğrencilerini kendisine bağlamaktadır.Ülkesine çok öğrenci yetiştirmiş olan Namdar Rahmi'nin öğrencileri,onun öğretim metodunu şöyle anlatırlar: "O,tıpkı Sokrat gibi talebelerini konuşturur,onlara gerçeği bulmanın yolunu gösterirdi.Biz onun kadar talebesini hayran hayran dinleyen bir hoca görmedik; bizlere değer vererek ruhumuzda bir gurur estirirdi.Bugün bile hatırlıyoruz: Belli bir bölümü hazırlamamızı,daha bir-kaç gün önceden söyledi Ders günü,tartışmaya karışmak için hepimiz şevkle hazırlanıp gelirdik. Namdar Bey,her arkadaşını can kulağı ile dinlerdi.Sanki bizden yeni şeyler öğreniyormuş gibi bir hali vardı.Bu durum,arkadaşlarımızın konu dışına çıkmasına,saçmalamasına ka-

(179).Karatay,Geçti Bor'un Pazarı,s.14-15 - Ülken,T.Çağdaş Düşünce Tarihi,s.412'de yanlışlıkla 1944'te öldüğünü yazar.

(180).Karatay,Geçti Bor'un Pazarı,s.9

(181).Karatay,Geçti Bor'un Pazarı,s.9

dar sürerdi.Hemen arkasından hocamızın şöyle dediğini duyardık:
"-Siz burada kalınız! Şimdinı dinleyeceğiz!"

"Ders sonunda konuşmaları o kadar güzel özetler,o kadar güzel bir sonuca bağlardı ki,hayran olmamak elde değildi.Bizim kerpiç ve tuğla benzeri konuşmalarımız bu yapıda bir şeylere yaramış,bir değer kazanmış olurdu."(182)

Namdar,zaman zaman içinde çalıştığı eğitim sistemini otokritiğe tabi tutmuş,sigaya çekmiştir. İkinci Avrupa seyahatinde Brüksel'i gezerken zihni I.Dünya Harbi yıllarındaki eğitimi-mizdedir.Osmanlı eğitim sisteminin öğrenciyi nasıl bir teferruat içinde boğduğunu düşünür: "Bu sıralarda ben mekteplerde tarih ve coğrafya okutur,çocuklara Belçika'nın -tabii diğer bütün dünyanın olduğu gibi- nüfusunu,sahasını,meşhur şehirlerini,coğrafya-i tabiisini,sınaisini,fennisini,ilmisini,edebisini,ahlâkisini belletirdim.Bu kitaplarda,bilmem hangi demir veya kömür madenlerinden senevî ne kadar ton maden ihraç edildiği ve bunun gram gram nerelere sarfolunduğu milyon,milyar gibi isimler verdığımız adetlerle ve âhâd hanesindeki rakamlara varınca ya kadar gösterilirdi.Bütün bu nâmütenâhi tafsilât arasında hatırımda kuvvetli olarak kalan bir şey var ki belki o da ibtidai mektebinin yadigârıdır: Belçika'nın payitahtının Brüksel olduğu."(183)

Namdar,Belçika'da merada otlayan inekleri gördükçe konuyu irdelemeye devam eder: "meralar üzerinde mesud ve müsterih otlayan inekler gördük.O zaman Afyonkarahisar İdadisi'nde okuduğum kitaplarda bunlar,adetleriyle,yavrularının sayısıyle,verdikleri sütlerin kilosuyla hep yazılıydı.Sanki çocuklarımızı hasbetullah (hasbeten lillâh= Allah rızası için) Belçika Hükümetinin ağnâm memurluğuna hazırlıyorduk." Bu acı itiraf ve sitemden sonra Namdar, şöyle bir sonuca varır: "Fakat anlıyorum ki en hakiki irfan teferruatı değil,usulü bilmek imiş."(184)

H. FELSEFİ ÇALIŞMALARI

Namdar,"üstadım" dediği arkadaşı Naci Fikret'ten de des-

(182).Karatay,Geçti Bor'un Pazarı,s.6

(183).Karatay,Paris Mektupları,s.108

(184).Karatay,Paris Mektupları,s.109

tek alarak Konya'da yeni bir felsefe tezini ortaya koymaya çalışmıştır. "Enerjëtisme" adını verdiği bu nazariyesine göre; mihanikteki Carnot prensibi, ruh ve toplum olaylarına da uygulanabilir, düşüncesindedir. "Enerjetizm bakımından insan da bir kudret transformotöründen başka bir şey değildir. Öyleyse, ruhi ve zihni olaylar, sadece enerjinin bir kılık değiştirmesidir. Bunun sonucu, bütün fikir, sinir ve kan hareketleri, enerjinin dönüşümüyle meydana gelir." (185)

Namdar, Enerjetizm düşüncesi ve tabirinin kullanılışı, doğuşu ile ilgili şu bilgiyi verir: "Fransızca felsefe vokabülerinde bulunmayan bu tabiri on sene evvel, ilk defa felsefi bir sistemi ifade için kullandığım zaman, bunun bir neolojizm olmasından endişe ediyordum. Bununla kasdettiğim şey, yalnız fizikî, kimyevî, hayatî hadiseleri değil, ruhiyat ve içtimaiyat sahasında da bütün hadisatı enerji "kudret" prensibi ile izah etme temayülü idi. Bu temayülümü büyük âlim ve mütefekkir Naci Fikret takdirle karşıladı." (186)

Bütün olayları "enerji prensibi" ile izah düşüncesini doğuran sebepler ise şunlardır: "Bizi daha on, hatta oniki sene evvel enerji prensibi ile bütün hadisatı izaha sevkeden âmiller şunlar oldu: G. le Bon'un "EVOLUTION DES FORCES"; Dastire'in "La vie et la Mort" ünvanlı eseri ile Nietzsche'nin "Kudretin İradesi" felsefesi ve bilhassa -bize aynı zamanda Fröydizm'i ilham eden- Biranien bir takım müşahedeler.." (187)

Namdar, Enerjetizm'in özünü şöyle anlatır: "Kapalı bir sistem olan uzviyette metafizik menşei haiz hiç bir şey yoktur. İnsan da bir kudret muhavvilesinden başka bir şey değildir. O halde ruhi ve zihni hadiselerin de enerjinin bir istihalesi ile izah olunması zaruridir." (188) Namdar ve Naci Fikret, bu doğrultuda bir çok neşriyat yaparlar. Ankara'da yayınlanan "İlim, Fen ve Felsefe" mecmuası, Konya'da bizzat çıkardıkları Yeni Fikir'deki yazılarına karşılık bütün Türkiye'de sadece iki tenkit yazısı yazılır. Onlar da felsefeci C. Sena ile Dr. R. Süreyya tarafından yazılmışlardır. Halbuki Avrupa'da bu konu önemle tartışılmakta, ruhi konularda "tamim ve tatbik" edilmektedir. (189) Felsefi çalışmasında Namdar'ın engeli sadece "ilgisizlik" değildir. Öğrencilerinin

(185). Karatay, Geçti Bor'un Fazarı, s. 7

(186). Namdar Rahmi, Felsefi Meslekler Vokabüleri, Afyon-1932, s. 54

(187). N. Rahmi, Felsefi Meslekler Vokabüleri, s. 55

(188). N. Rahmi, Felsefi Meslekler Vokabüleri, s. 55-56

(189). N. Rahmi, Felsefi Meslekler Vokabüleri, s. 56

tabiriyle, "kendisini felsefî çalışmalarına vermiş olduğu bir sırada ona imkânlar verilmesi gerekirken "silk-i celil-i maariften tard" ile öğretmenlikten uzaklaştırılması" da ayrıca önemli bir engel olmuştur.⁽¹⁹⁰⁾

Namdar, kurduğu felsefî sistemin eski felsefe sistemleri ile ilişkili olduğu kanaatindedir. Buna göre, Platon ile Aristo, Atomist ve Stoisiyen'ler enerjetizm görüşü dahilindedirler. Descartes, Spinoza, Leibnitz, Kant ve Nietzsche ve Fouldèe enerjetizme yaklaşmakta, "EMPERYALİZM, FRÖYDİZM, BEHAVİYORİZM" gibi felsefî sistemler aslında "enerjetizmin özel bir hali" olmaktadır.⁽¹⁹¹⁾

Namdar Rahmi'nin felsefî çalışmalarına gerekli önemi verecek, kritiğe tabi tutan Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken olmuştur, diyebiliriz. Ülken, Namdar Rahmi'nin Enerjetik bir psikoloji ve sosyoloji kurma iddiasında olduğunu, hareket noktasının Carnot'un makinelere tatbik ettiği enerji kavramını psikolojiye ve sosyolojiye tatbik etmek istediğini belirtir. Ülken'e göre Namdar'ın Carnot kanunundan hareketle geliştirdiği düşüncesi bir yeniliktir. Fakat, "Enerjetik Sosyoloji" dediği kavramın aslında iki psikolojik tipi ayırdığı için farklar psikolojisi veya karakterolojiye ait görüş olduğunu söyler. Çünkü; "Sosyoloji deyince hangi ekolde olursa olsun fertler üstü, "cemiyet" dediğimiz bir realite alanının açıklanması söz konusu olduğu için böyle bir teşebbüse sosyoloji değil, yalnızca karakterolojinin Enerjetik diliyle yorumlanması" demek daha doğru olacaktır.⁽¹⁹²⁾

I. ESERLERİ VE YAZDIĞI DERGİLERDEN BAZILARI

Namdar, buraya kadar bahsedilenlerin dışında birçok yerde daha yazı yazmış veya fiilen dergi çıkarmıştır. 1 Şubat 1929 tarihinde Refik Fikret'le birlikte çıkardığı KERVAN adlı dergi bunlardandır. 15 günde bir yayınlanan bu dergi ancak altı sayı çıkarabilmiştir.⁽¹⁹³⁾ Namdar, Konya'da Mart 1932-Mart 1933 arasında Erkek Muallim Mektebi tarafından çıkarılan TERBİYE POSTASI'nda, 15 Temmuz 1934-15 Ağustos 1934 arasında çıkan "edebî-ilmî" bir mecmua olan SELÇUK'ta yazılar yazar.⁽¹⁹⁴⁾ Selçuk'taki "Nam-ı müstearı, Karınca"dır.⁽¹⁹⁵⁾

(190). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s.7

(191). Namdar Rahmi, Felsefî Meslekler Vokabüleri, s.57-58

(192). Ülken, a.g.e., s.417-419

(193). Önder, Mevlâna Şehri Konya, s.403

(194). Önder, "Konya Matbuat Tarihi", Konya, Ocak-Şubat 1949, s.17

(195). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s.18

Namdar'ın bu çalışma içinde şimdiye kadar bahsedilmeyen eserleri de vardır. Bunlardan biri 1945 yılında Gazi Terbiye Enstitüsü Edebiyat Öğretmeni iken 45 bin adet Maarif Matbaasınca basılan YAZMA DERSLERİ'dir.⁽¹⁹⁶⁾ "Düşünme ve yazma sanatını geliştirme" gayesini güderek hazırladığı bu eserin dışında bir de doğumunun yüzüncü yılı için hazırladığı "Namık Kemal ve İdealizmi"⁽¹⁹⁷⁾ adlı eserinin bulunduğunu öğreniyoruz ki, kitaplarının içinde sadece bu çalışmasını görmek mümkün olmamıştır.

V. MEHMET MUHLİS KÖNER

Millî Mücadele dönemi Konya'sının seçkin öğretmenlerinden birisi de Mehmet Muhlis'tir. Bu dönemde sadece eğitim sahasında değil, kalemiyle, belediye reisi olarak, değişik yardım kurumları bünyesinde yer alarak hizmetler veren Mehmet Muhlis, 17 Mayıs 1886'da Konya'da doğmuştur. Babası eşraftan Rüştü Efendi, annesi Emine Şerife Hanım'dır.⁽¹⁹⁸⁾ İlk resmî görevine mezun olduğu okul olan Konya İdadisi'nde kâtip olarak 1907 yılında başlamıştır. Uzun yıllar bu müessesede çalışan Mehmet Muhlis, bir ara Konya Hukuk Mektebi'ne de kaydolmuş, son sınıfına kadar okuyarak son sınıftan ayrılmıştır.⁽¹⁹⁹⁾

Mehmet Muhlis, İdadide sıradan bir kâtip değildir. Ara sıra boş kalan derslere vekillikle tayin olur ve bu suretle Türkçe, Edebiyat ve Fransızca gibi derslere girer. Bu sırada kendi kendine ilerlettiği Fransızca yardımı ile batının ilmî eserlerini de takip eden M. Muhlis'in yetişmesinde etkili olduğu çok öğrencisi olmuştur. Bunlardan biri de Namdar Rahmi'dir. Namdar, M. Muhlis'in öğretmenliğe bir çeşit geçiş dönemi sayabileceğimiz günlerini şöyle anlatır: "Talebe arasında mektebin emekli bir talebesi gibi dolaşan Mehmet Muhlis'e karşı çocukların yüksek bir sempatisi vardı. Onu, yüksek kültürlü, zekî, hassas, edebiyat ve felsefeye âşina bir adam olarak tanırlardı. Hakikaten o daha ilk zamanlarda "Anadolu Kadınları" adlı bir piyes yazmış ve bunda hayli muvaffak olmuştu. Daha sonra memleketin gazetelerinde, mecmualarında edebî, ilmî, siyasî yazılarla kendini tanıtmıştı."⁽²⁰⁰⁾

(196). Namdar Rahmi Karatay, Yazma Dersleri, İstanbul-1945

(197). Karatay, Geçti Bor'un Pazarı, s. 6-7

(198). Mehmet Muhlis Köner, Mesnevî'nin Özü, Konya-1961. (Sayfa numarası verilmeden başa konan, M. Muhlis'in torunu Özgen Küçükköner'in "Mehmet Muhlis Köner Kimdir?" başlıklı yazısı.) - Konya 1973 İl Yıllığı, s. 311 - Başta, "Konya'da Fikrî Hayata Ricî Bir Bakış", a.g.y., s. 45'te M. Muhlis'in aslen Mevlâna'nın ahfadından olduğunu yazar.

(199). Köroğlu, a.g.e., Bölüm 3

(200). Karatay, Kitapları... yesi, s. 95

M.Muhlis'in bir diğ er talebesi ise Naci Fikret'tir.Naci'nin, "şahsında hakiki mütefekkir siması gördüğ ünü" söylediğ i hocası M.Muhlis ile tanışması lise dördüncü sınıfta ve asıl öğretmeni gelmeyen derslerdedir.Bunu kendisi şöyle anlatır: "Biz idadinin dördüncü sınıfına gelmiştik.muallimi gelmeyen bazı derslere,bilhassa Türkçe ve Fransızca derslerine mektebin nahif vücutlu,soluk simalı bir genç olan kâtibi,Mehmet Muhlis Bey gelmeye başladı.Bunun ders okutuş u başka idi.Bir kere diğ er muallimler gibi, sert ve soguk bir ciddiyet göstermiyordu.Bu,bizim gibi idi,âdetta bir arkadaş... Fakat ne yüksek,ne canlı,ne hararetli arkadaş.Söylediklerini ders şeklinde değ il,musâhabe şeklinde .. söyler,fakat biz onları diğ er derslerden daha çok sever,daha samimiyetle karş ılar ve daha iyi hatırd a tutardık.Ve hepimiz isterdik ki,bütün derslerin muallimleri gelmeseler de hepsine de vekâleten Mehmet Muhlis Bey gelse..."(201)

Daha sonra "çok sevdiğ i öğretmenlik mesleğ ine intisab eden" (202) Mehmet Muhlis'in öğrencileri ile ve onların kültürel faaliyetleriyle ilgisi okul içinde kalmaz.Liselilerin çıkardığı Ufk-u Âtî ve ş ahab gibi mecmualara yazılar verir.(203) O'nun gençlerin görüş ve ufuklarını açma ç abası Köprübaşı'ndaki evinde de devam eder.Naci Fikret,Mehmet Muhlis'in evindeki bu görüşmelerle ilgili bilgi verir: "Burası bizim için fikrî = intellectuel bir muhit-i hususî olmuşt u. Her gece ve bazan gündüzleri de oraya gider,saatlerce oturur,edebiyata,felsefeye dair uzun uzadıya mübâhaseler,münakaşalar yapardık.. O,bizleri tenvir ederken tilmizlerini irş ad eden Sokrat gibi bir rol oynamıştır. ..O bizi,dar düşünmekten kurtarmış ,geniş,çok geniş düşünmeye alış tırmıştır. Biz,pek çoklarımız,hep onun gayrı resmî tilmizleriyiz."(204) Naci Fikret'in ifadesi ile "Konya hayat,fikir ve irfanının o devirlerde merkezini teşkil eden" M.Muhlis,aslında eğitim ile ilgili görüşlerinin tatbikatını yapmaktadır.Ona göre "Terbiye,ferde hariçten bir baskı halinde müdahale değ il,ruhta mevcut istidadı bulup o kudretin inkiş âfına yol vermektir."(205) Bu yapılmadığı için eğitimimiz kâr hanesini "zarar"a galip getirememektedir.Aslında hâlâ eğitimimiz için önümüzde çözüm bekleyen bu

(201).Baştak,"Konya'da Fikrî Hayata Ricî Bir Bakış",a.g.y.,s.43-44

(202).Koner,Mesnevî'nin Özü,a.g.m.

(203).Naci Fikret,"Konya Hayat-ı Matbuatına Bir Nazar",a.g.y.

(204).Baştak,"Konya'da Fikrî Hayata Ricî Bir Bakış",a.g.y.,s.45

(205).Mehmet Muhlis Koner,Görüşlerim,Konya-1943,s.46

probleme o şöyle parmak basar: "Mekteplerde yüklü programlarla muayyen ve aynı zamanda monoton bir hüviyet arzeden klasik tedrisat, fikrî terbiyeye hizmet etse bile aynı zamanda, büyük bir usanç vermekte ve maddî, manevî şiddetli bir yorgunluğa sebep olmaktadır. Bu tedris vaziyetiyle mekteplerden kazancımız kadar kaybımız da vardır." Bu tesbite sunduğu çözüm yolu da, "Serbest kurullar ve talebenin istidadına göre istikametler vermek"⁽²⁰⁶⁾ Tabii bunun için, "felsefe kültürünü almış öğretmene ihtiyaç" vardır. Felsefeyi, "müphem, mücerret fikir anlatımı değil, bir şeyin içyüzüne, hakikatine ulaşmak için yapılan araştırma", diye tarif eden Koner, "felsefe kültüründen mahrumiyeti, zihnin daima satıhta dolaşması" olarak nitelendirir. İşte bunun için de bütün ilim dallarındaki öğretmenler felsefe kültürü almalıdırlar. Bu, öğretmeni, dersini tafsilata boğup, öğrenciyi sıkmasından kurtaracaktır. Öğretmeni olgunlaştıracaktır. Eğer olgun bir nesil isteniyorsa önce, "yetiştiricilerin olması" gerekmektedir.⁽²⁰⁷⁾

M. Muhlis'in öğretmenlikle beraber Babalık gazetesinde yazıları da çıkmaya devam ederken "Konya'ya yüksek ruhlu, idealist bir vali" gelir. Bu, Muammer Bey'dir. "Memleketi, hakiki kıymetler üzerinde yükseltmeye çalışan, yüksek bir vatanperver olan" Muammer Bey, Mehmet Muhlis ve bazı idealist gençler için "hissî faaliyet sahaları açar. "Babalık gazetesine 'Türk Sözü' adını verip Mehmet Muhlis'i oraya başmuharrir" yapar. Bununla da kalmaz "genç yaştaki Mehmet Muhlis'i Konya şehrinin Belediye Reisliğine getirir."⁽²⁰⁸⁾ M. Muhlis'in 1917-18 yılları arasında bir yıl süren ilk belediye reisliği böyle başlar.⁽²⁰⁹⁾ Namdar Rahmi'ye göre "Konya'da belediyeyi modern bir şekilde kuran"o olur.⁽²¹⁰⁾ Nitekim Konya'ya ilk defa atlı tramvay hattı 1917 senesinde M. Muhlis'in belediye reisliği zamanında tesis ve inşa olunmuştur.⁽²¹¹⁾ Bir yıl aradan sonra M. Muhlis, ikinci defa belediye reisliğine seçilir. 1919-1923 arasındaki⁽²¹²⁾ bu görevi Millî Mücadele dönemine rastlemektedir. Tabii bu süre içinde öğretmenlikle ilişkisini kesmemiştir. Anadolu İntibah Mektebi'nde⁽²¹³⁾ ve 1922'den

(206). Koner, görüşlerim, s. 46

(207). M. Muhlis Koner, "Bütün Muallimlerimizin Felsefî Kültüre İhtiyaçları", Konya, Ağustos 1944, S. 70, s. 21-22

(208). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 96 - Koner, Mesnevî'nin Özü, a. g. m.

(209). Yurt Ansiklopedisi, "Konya" md., c. VII, s. 5190

(210). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 96

(211). Selçuk Es, "Tramvay", Koyunoglu Müzesi, Dos. No: 5747, s. 1

(212). Yurt Ansiklopedisi, Konya md., c. VII, s. 5190

(213). Önder, Konya Maarifi Tarihi, s. 74

itibaren Konya Sultanîsi'nde Fransızca daha sonra Felsefe,⁽²¹⁴⁾ Sanayi Mektebi'nde Fransızca⁽²¹⁵⁾ derslerini okutmaya devam etmiştir.

A. MEHMET MUHLİS VE MİLLÎ MÜCADELE

M.Muhlis, bulunduğu mevkii ve görevi bir yana her şeyden önce bir vatansever olarak üstüne düşeni yapmaya devam etmiştir. O, Millî Mücadele boyunca millî kuvvetlerin yanında yer almıştır. Millî kuvvetleri, cephe gerisinden beslemek ve ayakta tutmak için teşekkül ettirilen dönemin en önemli teşkilatları "Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri"dir. M.Muhlis, 8 Ekim 1919'da teşekkül ettirilen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Geçici Merkez Heyeti içindedir.⁽²¹⁶⁾

M.Muhlis, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin halkı uyandırma ve millî devayı benimsetme gayesiyle sık sık tertiplediği mitinglerde de görev alır. 15 Ocak 1920 tarihinde yapılan Konya Mitingi'nin tertip komitesi üyelerinden birisi de Mehmet Muhlis'tir.⁽²¹⁷⁾

Delibaş olayında, -gerçi elinde engelleyici gücü yoktur ama- mümkün olduğunca "yarayı çabuk sarmaya" gayret eden Mehmet Muhlis, -hangi düşüncenin tesiriyledir bugün bilemiyoruz- belediye reisiği görevinde bırakılır.⁽²¹⁸⁾ Halbuki Delibaş ve avanesi, hükümet binasını ele geçirdikten sonra kendilerine göre tayinler yapmışlar, vali yerine Bakkal Mustafa Remzi'yi, vali yardımcılığına Kâzım Hüsnü, Polis Müdürlüğüne Tahsildar Yakup Rüştü, Jandarma Kumandanlığına Sadık Bey'i atamışlardır.⁽²¹⁹⁾

Mehmet Muhlis, "yerinde ibka'sı" üzerine, belediyeye geldiğinde asilerin gönderdiği yazıları kaydettirmez. Bazı isteklerini de yerine getirmez. Belediye azasından Saatçi Sava'yı yerine vekil bırakarak, "hasta olduğunu" belirtip Meram'daki evine çekilir. Buradan da Mustafa Remzi Efendi'ye istifasını gönderir. Fakat istifası kabul edilmez.⁽²²⁰⁾ Konya, Delibaş baskınında fevkalâde günler yaşamıştır. Tedirginlik, güvensizlik, başıbozukluk, can-

(214). Köroğlu, a.g.e., Bölüm:IV, s.3

(215). Konya millî eğitim eski defterleri içinde Osmanlıca kapağı yok bir büyük fasikül. Sanayi Mektebi başlıklı bölümde 3. sırada kayıtlı.

(216). Avanas, a.g.e., s.93

(217). Önder, Ali Kemalî, s.53

(218). M.Sıfır, a.g.tefrika, Yeni Sabah, 14 Şubat 1940, Tef.No:25 - Önder, Delibaş Hadisesi, s.181

(219). M.Sıfır, a.g.t., Yeni Sabah, 14 Şubat 1940, Tef.No:25 - Önder, Delibaş Hadisesi, s.180

(220). Önder, Delibaş Hadisesi, s.181 - Avanas, a.g.e., s.204

mal tehlikesi hat safhadadır. Daha sonra kurulan İstiklâl Mahkemesinde şahit olarak dinlenirken Mehmet Muhlis, o günlerdeki durumunu şöyle anlatır: "Vak'a gecesi, hanemde, uykudan, işittiğim bir takım silah sedalarına uyandım, "Bu nedir?" diye keyfiyeti sordum. "Memleketi eşkiyalar basmış" dediler. Tabii bu söz beni titretti. Korktum. Evimde duramadım. Sadırlar Mahallesi'nde Fatma namında bir hizmetçimiz vardı. Ailemle beraber oraya kaçtım. Sabahleyin müsellahtırlar göndermişler. Geldiler; beni orada buldular. "Sende silah varmış, onu alacağız," dediler. "Bende silah yoktur" dedim. "Öyle ise haydi önümüze düş. Evini arayacağız" dediler. Mecburen önlerine düştüm. Evimin kapısı önüne geldim. İçlerinden biri; "bırakınız" dedi, gittiler. Ben de haneme girdim. İşittim ki beni yine arıyorlarmış. Komşularımızdan birinin hanesine kaçtım. Ertesi gün iki kişi gelerek "Seni Kayıklı Kahve'den istiyorlar" dediler. Orada kimlerin bulunduğunu sordum. "Çelebi Efendi, Sertarik Âdil Çelebi ve Kâzım Hüsnü Bey vardır" dediler. Tehdit karşısında bulunduğum için tabii onların önüne düştüm. Kayıklı Kahve'ye vardım.."(221)

M. Muhlis'in anlattığı bu ilk günlerin ardından daha vahim günler gelir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ali Kemalî şehit edilip cesedi Hükümet Meydanına atılmıştır. M. Muhlis, her türlü tehlikeyi göze alarak şehid'e son görevini ifa eder. Cenazenin kaldırılmasına koşanlardandır.(222) Bu olay onu çok etkilemiştir. Daha sonra "Feryat" başlığı altında bir yazı yazarak Ali Kemalî'ye yapılanları anlatır. Bununla da yetinmez, isyandan sonra öğrencilerini bir araya getirerek Ali Kemalî'nin hayatını ve eserlerini incelemeyi kararlaştırırlar.(223)

Olay sırasında, Konya Valisi ve garnizon komutanı, ileri gelenler Alâaddin Tepesi'ne yerleşerek bir müdafaa merkezi oluşturmuşlar fakat ancak üç gün dayanabilmişlerdir. Üçüncü günden itibaren müdafiiiler teslim olarak Hükümet Konağı'na getirilirler. M. Muhlis, bu süre içinde ağızlarına kuru peksimetten başka bir şey koymayan müdafiiilerin kavun, peynir, ekmeğe getirerek karınlarını doyurur.(224) Bu davranışı da M. Muhlis'e tehlikeli anlar yaşatır. Çünkü, Tüfekçi Ahmet adında birisi, Hükümet Konağı'ndan dışarı fir-

(221). Önder, Delibaş Hadisesi, s.179-180

(222). Önder, Ali Kemalî, s.64

(223). Avanas, a.g.e., s.197

(224). Önder, Delibaş Hadisesi, s.215

layarak avazı çıktığı kadar bağırıp, "Belediye Reisi Muhlis, bu kara gidilere, hulûs çakmak için ziyafet çekiyor içeride!.. Durulur mu daha?!." diye kalabalığı tahrik eder. Fakat dalgalanan kalabalığı Delibaşı Mehmet Ağa geliyor, haberi sükûna erdirir.⁽²²⁵⁾

Delibaş olayı kısa sürede atlatılmıştır. Çünkü zaten bu hadise, Konya'ya dışarıdan, Çumra ve Sultaniye (Karapınar) taraflarından toplanıp gelmiş başıbozuk zümresinin belli tahrikler sonucu meydana getirdiği bir harekettir ve şehir halkından "hiç kimse" özellikle te'dip hareketine karşı çıkmamıştır.⁽²²⁶⁾ Ama olayın bir çok yönden menfi tesirleri uzun sürer. Şehir halkı, "sıkıntılı ve acılı günler yaşar". "Buğday anbarı" olan memlekette halk ekmeği bulamayarak, karaborsadan almak zorunda kalır. Gaz bulunmaz olur.⁽²²⁷⁾ Veba salgınından dolayı et sıkıntısı baş gösterir. Belediye başkanı olarak bütün bunlar M. Muhlis'i ilgilendirmektedir. Belediyeye 500 sandık gaz getirterek Aziziye Caddesindeki tüccar vasıtasıyla dağıtımını sağlar. Bulunmayan ve karaborsa satılan mallara belediye olarak "narh" konulur.⁽²²⁸⁾

M. Muhlis, Millî Mücadele döneminde, yardım ve kalkınmayı hedeflediğini açıklayan bazı cemiyetlerin kuruluşunda da rol alır. 30 Eylül 1921 tarihinde, Türk Cemiyet-i Hayriyesi' (Türkleri Yükseltme Cemiyeti)ni teşkilatlamak üzere seçilen 35 kişilik kurucu azadan biri de Mehmet Muhlis'tir. Sağlık, tarım, ticaret, sanayi-de kalkınma; göçmen, harp malûlleri ve fukaraya yardım, irşâd gibi konularda komiteler kurarak çalışmayı hedefleyen bu cemiyetin Yardım Komisyonu içinde M. Muhlis de görev almıştır.⁽²²⁹⁾

M. Muhlis, vatani işgale uğrayan milletimizin, savaşta haklılığının yurt dışında da kabul edilmesi konusunda bazı çabalara sahiptir. Milletimizle ilgili yazdığı yazılarla Avrupa'da müsbet yankılar uyandıran Fransız gazeteci Madam Gaulis, 1921 yılında Konya'ya gelmiştir. Belediye binasında şerefine büyük bir ziyafet verilir.⁽²³⁰⁾ Madam De Gaulis, aynı yıl Paris'te yayınladığı "Türk Milliyetçiliği" adlı kitabında o günlerin Konya'sı hakkında bilgi verir. 1981 yılında tercüme edilerek yayınlanan bu eserde bu gazeteci Konya'yı şöyle tasvir eder: "Bu şehir, Doğuda bir saraydır. Doğuyu Konya'dan daha iyi temsil eden bir şehir yoktur. Uzaktan pek muhteşemdir; saraylar, bahçeler, akar sular, mi-

(225). M. Sıfır, a.g. tefrika, Yeni Sabah, 9 Mart 1940, tef. No: 49

(226). Yazman, a.g.e., s. 71

(227) Avanas, a.g.e., s. 295

(228). Avanas, a.g.e., s. 294

(229). Avanas, a.g.e., s. 326

(230). Avanas, a.g.e., s. 361

nareler; yakından ise,perişanlık,sefalet ve harabeler! Yalnız çok güzel bir kaç cami müstesna."⁽²³¹⁾ İşte bu onya'da millî hareketin canlılığına dikkat eden bayan gazeteci,Refet Paşa ile görüşmelerinden bilgiler verdikten sonra bir şeye daha dikkat çeker: "İngiliz düşmanlığı da en çok burada yaygındı." Tabii bu düşmanlığın sebebini de belirtir:"İngilizlerin çevirdikleri manevralar."⁽²³²⁾

M.Muhlis'in ilgilendiği bir başka Fransız gazetecisi Claude Farrere'dir.Yunan zulmü karşısında Türklerin haklı olduğunu savunan bu gazetecinin İstanbul'a gelmesi üzerine "hoş geldin" telgrafı çeker. Telgrafında, "asil Fransız ruhunun yegane temsilcisi olarak nakikati anlayan bu Fransız'a Anadolu'nun yaralı yürekleri adına teşekkür" eder.⁽²³³⁾ Mehmet Muhlis,haklı sesimizin dışarıda da duyulması konusunda millî bir hassasiyet göstermeyi de kendisine vazife bilmiştir.

Mehmet Muhlis,Konya Belediye Başkanı olarak,Millî Mücadele döneminde Konya'ya gelen Millî Mücadele önde gelenlerinin de karşılayıcı ve ağırlayıcılarındandır.Mustafa Kemâl'in Konya'ya ikinci gelişi olan 1-4 Nisan 1922'de İstasyonda karşılayanların başında gelenlerden biri de M.Muhlis'tir.⁽²³⁴⁾ Yine Mustafa Kemâl'in 20 Mart 1923 tarihinde zaferden sonra gelişinde de karşılayanlar arasındadır.Ayrıca Vilâyet-i Umumi Meclis Salonu'nda gece verilen ziyafette bir de konuşma yapmıştır.⁽²³⁵⁾

B. YAZI HAYATI

M.Muhlis'in de diyebiliriz ki ölümüne kadar elinden kalem düşmemiştir.Memuriyeti ve öğretmenliğinin ilk yıllarındaki yazı hayatı üzerinde önceden durulmuştu.Burada 1914 yılında ilk basmasını yapan "Anadolu Kadınları" adlı piyesini nasıl hazırladığının üzerinde durmakta fayda vardır. Öğrencisi Naci Fikret anlatır: "Ustad,o sıra arda 'Anadolu Kadınları'⁽²³⁶⁾ isimli piyesini yazmakta idi.Bunun müsveddesini bize okurdu,fikirlerimizi söyledik.Bu eser,tam realist bir görüşle yazılmıştı.Hiç bir noktada hakikatten zerre kadar inhiraf edilmemiştir.Bu itibarla eser

(231).Berthe Georges-Gaulis, Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği,İstanbul-1981,s.99

(232).De Gaulis,a.g.e.,s.106

(233).Avanas,a.g.e.,s.361

(234).Günaydın-Kök-Göger-Ceran,a.g.e.,s.13

(235).Jnder,Delibaş Hadisesi,s.323

(236).Mehmet Muhlis,Anadolu Kadınları,Konya-1330.(Bu eser,Gelin-Kaynana adıyla Konya'da 1943 yılında tekrar yayınlanmıştır.

çok kıymetli bir vesikadır. Bir vesika-i edebiyeye ve ilmiye olduğu kadar, halkiyat ve içtimaiyat noktai nazarından da kıymetli bir vesikadır." (237)

M. Muhlis'in piyesi dışında basında tefrika edilen yazıları da çıkmıştır. "Kurtlar" adını verip, "Hakiki vakıalarla içtimai roman" (238) diyerek takdim ettiği çalışması bunlardandır. Cumhuriyetin ilânından önce ve sonra Babalık gazetesinde günlük "M.M." imzasıyla başyazı yazan M. Muhlis, burada bir çok yaramıza parmak basar, çözümler getirmeye çalışır.

M. Muhlis'in öteden beridir içinde taşıdığı bir tutkusu daha vardır ki, ikinci belediye başkanlığının son zamanlarında bu işi belki bütün Anadolu'da ilk defa yapmayı başarmıştır. Konya'yı öz olarak tarihî, sosyal, ekonomik, kültürel yapısıyla tanıtıcı bir eser ortaya koymak.. Böyle bir eser için encümeni iknâ ederek belediye bütçesinden para ayrılmasını sağlar ve devrin dört önemli siması, dört öğretmen aralarında işbölümü yaparak Konya Rehberi adlı kitabı yazarlar. Cumhuriyet'in ilânından dokuz ay önce yayınlanan bu eserin "İfade-i Meram" kısmında Mehmet Muhlis, Konya Rehberi'nin hazırlanış gerekçesini şöyle izah eder: "Noksanlarımız arasında en mühim, mühim değil bir memleketin sakinleri için bir vecibe olan bir mesele-i içtimâiye varsa o da Allah'ın inayetiyle kurtulan memleketimizde başlayacağımız asrî inkılâbın esasını teşkil edecek olan memleketi tanımak mes'elesidir. Memleketin, memleketin değil bir şehrin, bir kasabanın ilmi, fikrî, içtimai, zirâî, iktisâdî, an'anevî her ne olursa olsun kendisine âit bir takım hususiyetleri vardır ki onlar tedkik edilmeden o memleketin ruh-u içtimâiyesine nüfûz edilemez. Bu nüfûz-u hakikiye vusûl müyesser olmadıkça o memleketin her türlü manâsıyla, şümûlüyle terakkîsine esas ihzârı mümkün olamaz." (239) Elbette bu niyet ve gerekçede apaçık bir haklılık vardır. Çünkü insan tanımadığına sahip de olamaz, tanımadığı vatana hizmeti de dokunamaz. Onun için Belediye Reisi Menmet Muhlis, Maarif Müdürü Ferit (Uğur), Dârü'l-Muallimât Müdürü Faik (Soyman) ve Sultanî Muallimi-İktisad-ı Millî Bankası Müdürü Mümtaz Bahri (Koru) Bey'den oluşan dört güzîde aydın, Konya Rehberi teşebbüsünü gerçekleştirirler.

(237). Başta, "Konya'da Fikrî Hayata Ricî Bir Bakış", a.g.y., s.45

(238). Mehmet Muhlis, "Kurtlar", Babalık, 1 Şubat 1340, S.1412 (dizi yazı)

(239). Ferit-M. Muhlis-Faik-M. Bahri, a.g.e., s.3 (İfade-i Meram, 3 Şubat 1339 tarihinde yazılmıştır.)

M. Muhlîs, basın ve yayın sahasında da teşebbüs sahibidir. 15 Temmuz 1934 - 15 Ağustos 1934 tarihleri arasında "ilmî, edebî" SELÇUK dergisini çıkarır.⁽²⁴⁰⁾ 1945'te ise yine SELÇUK adında fakat bu defa "siyasî gazete" çıkarır. 1946'da üçüncü defa belediye başkanı seçilince gazete ile fazla ilgilenemediği için 1947'de bu gazete kapanır.⁽²⁴¹⁾

C. SON YILLARI

Mehmet Muhlîs'in son yılları ile ilgili torunu Özgen Küçük-koner şu bilgiyi vermektedir: 1950'de Belediye Başkanlığı görevinden istifa ederek ayrılan M. Muhlîs, ölüm tarihi olan 21 Ekim 1957'ye kadar asûde bir hayat yaşar. Artık "emekliliğin tadını çıkaracak"tır. Fakat onun emeklilik hayatı kalemi ve kitapları arasında geçer. Sekiz yıla yakın bir süre kapanıp çaba sarfederek, "ta gençlik çağından beri büyük bir aşkla bağlı bulunduğu Mevlâna ve Mesnevî üzerindeki tedkiklerini genişleterek Mesnevî'nin Özü adlı eseri" meydana getirir. Mesnevî'nin "bütün bahislerinden seçmeler"le oluşan, büyük boy 958 sayfalık bu son eserini ise ölümünden sonra Konya Belediyesi "yerinde bir kadirşinaslık" göstererek bastırır.⁽²⁴²⁾

Hayatta iken kadri yeterince bilinip, değerlendirilemeyen Mehmet Muhlîs'e⁽²⁴³⁾ ölümünde sahip çıkan ikinci müessese Konya Gazeteciler Cemiyeti olur. "Onun Konya gazeteciliğine yaptığı hizmetlere şükran olarak mezar taşına yazılacak yazı için yarışma açar. Fakat uygun bir ifade bulunamayınca, teşkil edilen komisyon mezar taşına şu kitabeyi yazar: "Burada Rüştü Efendi oğlu Mevlâna soyundan, harsiyatçı, maarifçi, muharrir, öğretmen ve defalarca yaptığı Konya Belediye Reislîğinde memlekete ve halka hizmet eden Mesnevî şarihi, bilgin Mehmet Muhlîs Koner yatmaktadır. Aziz ruhuna el fâtîha."⁽²⁴⁴⁾ M. Muhlîs'in kabri, Üçler Mezarlığındadır.

D. EĞİTİMCİ VE HALKEVİ BAŞKANI MEHMET MUHLİS

M. Muhlîs'in öğretmenlikle ilişkisini 1923'te bırakmıştı. 1927'de Adana Maarif Müdürlüğü'ne tayin edilerek Konya'dan ayrı-

(240). Önder, "Konya Matbuat Tarihi", Konya, Ocak-Şubat 1949, S. 123-124, s. 17 (Dergi 15 günde bir çıkmaktadır. Başyazarı M. Muhlîs'tir.)

(241). Koner, Mesnevî'nin Özü, a. g. y. (Özgen Küçük-koner'in yazısı.)

(242). Koner, Mesnevî'nin Özü, a. g. y. (Özgen Küçük-koner'in yazısı.)

(243). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 96

(244). Koner, Mesnevî'nin Özü, a. g. y. (Ö. Küçük-koner'in yazısı)

lan M.Muhlis, beş yıla yakın bu görevde kalır.⁽²⁴⁵⁾ Daha sonra ise uzunca bir süre Konya Halkevi Reisliği yapar. O dönem içinde ülkenin durumu gözönüne alınırsa Halkevlerinin eğitim ve kültürel ağırlıklı etkinliği daha iyi anlaşılır. M.Muhlis, Halkevi bünyesindeki çalışmalara önem vermiş ve orada çalışanların hasbî olmasını istemiştir. Bunu bir yazısında şöyle belirtir: "Halkevleri hakikaten derin bir idealin vücuda getirdiği müsbet birer mabettirler. Orada vazife alanlar ona tam inanmış iseler, burada hakiki çalışanlar, mesaisi bir şey beklemezlerse işler behemehal yürüyecektir."⁽²⁴⁶⁾

Halkevlerindeki faaliyetin amacı ise "halkın yetişmesidir." Çünkü halk yetişmeden, sayısı sınırlı kalan aydınların yapabileceği pek bir şey yoktur. Bu düşüncesini bir başka yazısında âdetâ Halkevlerinin kimliğini de ortaya koyarak şöyle ifade eder: "Cumhuriyet Halk Partisi'nin en önemli bir kültür kurumu olan Halkevlerinin tek ülküsü şüphesiz halk terbiyesidir. Halk yetişmedikçe pek mahdut bir sayıda kalan aydınlarla milletçe kalkınmanın imkânı yoktur."⁽²⁴⁷⁾ Onun için M.Muhlis, bir ömrü hangi sahada olursa olsun insan eğitimi ve yetiştirmesine hasretmiştir. Düşüncelerinde samimidir. İdealisttir. Fakat hangi türden olursa olsun bagnaz değildir. Burada onun bir çeşni kabilinden değişik konulardaki bazı görüşlerine yer vermekte fayda vardır.

Eğitim, Edebiyat ve Mimaride Millîlik:

M.Muhlis'e göre eğitimde millîlik, milletin yaşaması için elzemdir. Şöyle der: "Milliyet bir köktür. Onun dallarına her nevi terbiye ve terakki aşısı yapılabilir. Fakat kök zedelendiği, çürüdüğü zaman hangi aşından bahsedebiliriz."⁽²⁴⁸⁾

Edebiyat konusundaki görüşü de eğitim anlayışına benzer: "Bir millet; san'at, edebiyat, umumî kültür itibarıyla yükseltilmek için kendi benliğini eritmek ve aynan taklit etmemek şartıyla diğer yüksek kültürden istifadeye mecburdur."⁽²⁴⁹⁾

Mimaride, Kübizm tarzı yapılaşmayı, millî zevkimizi hırpalayıcı bulan Koner, apartman tipi evlerin Türk'ün vekarı, ruhî istiklâli ile bağdaşmadığını söyler. Millî olmayan mimariye isyan eder: "İşte bu ev bizim değildir; bu balkon, bu insanı boğan hol

(245). 1973 Konya İl Yıllığı, s. 311 (Konya'ya 1932'de döner.)

(246). M.Muhlis Koner, "İmanın Büyük Kuvveti", Konya, İkinciteşrin 1943, S. 61-62, s. 5

(247). M.Muhlis Koner, "Halkevlerimizin Ehemmiyetle Dikkat Nazarına Arz olunur", Konya, Temmuz 1943, S. 57, s. 2

(248). Koner, Görüşlerim, s. 47

(249). M.Muhlis Koner, "Kendimize Dönelim", Konya, Haziran 1942, S. 44, s. 34-35

Türk'ün değildir. İşte bunun içindir ki onun içerisinde ruh da melezleşiyor,soysuzlaşıyor.Bunun için kendi mimarimize dönelim." M.Muhlis'in bu düşüncelerden hareketle vardığı sonuç ise şudur: "Netice olarak şuna kanım ki, millî şuurun dışında mesai ile bir millet arasından hiç bir vakit yüksek bir dahi yetişemez.Çünkü insan her şeyi evvelâ kendi ferdî ve içtimâî benliğinde bulacaktır.Beynelmilel dedığımız bütün dahiler dehalarının nüvesini evvela mensup oldukları içtimâî ruh ve şuardan almışlardır.Benliğini kaybetmiş bir içtimâî hey'et,soysuzlaşmış bir kütledir.Mütereddî bir ruh içinde hangi ilim,hangi san'atın esasları gizlenebilir.Bunun için her şeyden evvel kendimize dönelim."(250)

Fakat M.Muhlis,musikî konusunda,belki de devrinin tesiri altında kalarak aynı düşünce silsilesini devam ettiremez. Millî müziğimize Batı müziği aşısının gerekliliğini savunur: "Kaynağını,hayattan,tabiattan,cemiyetten alarak tamamiyle yüksek bir ifade kudreti gösteren Garb müziğinden istifadeye mecburuz. Bunun için ruhumuzun derinliklerinde saklanan millî musikimiz üzerine Garb'ın her şekilde musikisini aşılacağız." "Gerek tiyatro, gerek müziğimizin muasır şekli,Ankara'nın bağrında,güzel sanatların en kudretli bir istikbâl âbidesi olarak yükselen Devlet Konservatuvarından doğacaktır."(251)

İdeal:

İdeal sahibi olmayı,var olmanın ve yükselmenin temeli sayan M.Muhlis,idealin toplum varlığındaki önemini şu şekilde değerlendirir: "Ölmeye yüz tutmuş bir hastanın vücudu nasıl soğumaya başlarsa idealini kaybeden bir fert veya cemiyetin ruhu da yavaş yavaş hararetini zayi eder ve nihayet uyusuk ve miskin bir hale gelir." .. "Bir memleket gençliğinin ruhu müşterek ideallerle yanmadıkça ne zekâ,ne ilim ne de san'at o memleketi yükseltebilir."(252)

VI. MÜMTAZ BAHRİ KORU

Millî Mücadele dönemi Konya öğretmenlerinin önemli simalarından bir tanesi de Mümtaz Bahri Bey'dir. Başta eğitim kurumları olmak üzere çeşitli millî kuruluşlarda vatanın kurtuluşu için görev alan Mümtaz Bahri,aslen Konya'lıdır.19 Eylül 1304 (2 Ekim

(250).Koner,"Kendimize Dönelim",a.g.y.,s.35

(251).Koner,"Kendimize Dönelim",a.g.y.,s.35

(252).Koner,Görüşlerim,s.102

1888) tarihinde Konya'nın Meram bağlarındaki evlerinde doğmuştur. Babası Nakîboğulları sülalesinden Hacı Ahmet Bahri Efendi'dir. Annesi ise, I. Meşrutiyet'te Konya Mebusluğu ve ayrıca üç devre Konya Belediye Reislîği yapmış olan Mesnevihanzâde Hacı Fasîh Efendi kızı Hatice Hanım'dır. "Her ikisi de aynı zamanda Mevlâna sülalesine mensupturlar." (253)

Mümtaz Bahri, henüz çocuk yaşta iken, o zaman Mevlevî Dergâhının kuzey tarafında bulunan "Türbe Mektebi" adındaki sıbyan mektebinde dinî derslerle birlikte Kur'an öğrenir. Yedi yaşında Kur'an okumayı "ikmal" etmesi üzerine hatim duası yapılır. Bundan sonra yine Dergâh bitişiğindeki Bahaiyye Mekteb-i İbtidâiyesi'ne, sonra Hamidiye Mektebi'ne devam ederek 28 Temmuz 1898'de "Aliyyü'l-a'lâ" derecesiyle diploma alır. (254) Bünyesinde rüşdiye kısmı da bulunan Konya İdadisi'ne kaydolarak beşinci sınıf imtihanları sonunda 12 Temmuz 1903'te "Liva İdadisi" diplomasını alır. Yedi ve sekizinci sınıfları da okuyan Mümtaz Bahri'ye 9 Temmuz 1905'te "Vilâyet İdadisi Şehadetnamesi" verilir. "Tahsili boyunca daima sınıfının birincisi olan" M. Bahri, 1903'teki mezuniyetinde Konya Valisi Avlonyalı Ferit Paşa, 1905'teki mezuniyetinde yine Konya Valisi Tefvik Bey tarafından birer cep saati ile ödüllendirilmiştir. (255)

Öğrenimi sırasında devrin seçkin eğitimcilerinden Ali Kemalî, şair Ayaşlı Şakir gibi değerli hocalardan ders alan M. Bahri, ilk memuriyetine 1906'da Konya Maarif İdaresi Mekâtib-i İbtidâiye Kâtibi olarak başlar. Görevinde başarılıdır. Bunun üzerine iki yıl sonra maaşı da iki kat artırılarak "200 kuruşla" İdadî Mektebi, "Usul-ü Defter" öğretmenliği ile "Kitabet-i Resmîye" öğretmen vekilliği görevlerini de üstlenir. Bu görevlerine devam ederken bir yandan da Konya'da yeni açılan Hukuk Mektebi'ne girer. 1910'da kâtiplik görevine "500 kuruş"luk ücretle "İdadi I. kısım Riyaziye Öğretmenli" de eklenen M. Bahri, Hukuk Mektebi'ni 26 Eylül 1912'de bitirir. Hukuk Mektebi diploması ile birlikte "Birinci Sınıf Dava Vekili" ruhsatnamesini de alır. Bu ruhsatname ile ancak emeklilik yıllarında avukatlık yapan M. Bahri, bütün dikkat ve enerjisini bu yıllar öğretmenliğe vermiştir. 1914 yı-

(253). Mehmet Önder, Mümtaz Kuru, Konya-1954, s. 7

(254). Önder, Mümtaz Kuru, s. 7

(255). Önder, Mümtaz Kuru, s. 7

linda ekonomi tahsili için Fransa'ya gönderilir. Marsilya Ticaret Mektebi'nde (Ecole de Commerce Superieure) altı ay öğrenim gören M.Bahri, I.Cihan Harbi'nin patlak vermesi üzerine Ağustos 1914'te tahsilini terk ederek yurda dönmek mecburiyetinde kalır. (256) "O sıralarda her yerde olduğu gibi Konya'da da geniş teşkilâtlı bir (Nümune Mektebi) tesis" olunmuştur. Bu okulun müdürlüğüne Mümtaz Bahri getirilir.⁽²⁵⁷⁾ 19 Ekim 1914'te açılıp Mart 1915'te lağvedilen bu okul, Alâaddin Tepesi civarındaki eski Fransız Okulunda faaliyet göstermiş ve dersler Fransızca olarak verilmiştir.⁽²⁵⁸⁾

M.Bahri'nin bu dönemki durumunu öğrencisi Namdar Rahmi şöyle anlatır: "Mümtaz Bahri, ayakları yerden kesilmiş bir idealist değildi. Onda idealizm ile realizmin âhenktar bir imtizacı vardı. Görüşleri, duyuşları çok reel ve kuvvetli idi. Şikârını ta uzaklardan görüp bir hamlede yakalayan kartallar gibi, onun zekâsı da mevzuunu birden bire yakalar ve pençesi altına alırdı. Teorik bilgisi ihmal edilemeyecek kadar geniş olduğu gibi pratik bilgisi de çok derin ve mükemmeldi. Nümune Mektebi'nde benim müdürüm iken hayat ve idare bilgisi bakımından kendisinden çok istifade ettim. Fakat ne yazık ki pek az bir müddet sonra bu mektep kapandı. Mümtaz o zaman memleketin bankalarında çalışmaya başladı. Konya'da kurulmuş bir bankayı idare etti. Umûmî Harb'in sonuna doğru kendisi ile yine İttihat Terakki Mektebi'nde buluştuk."⁽²⁵⁹⁾ Tabii bu defa Mümtaz, Riyaziyat muallimliği yapmaktadır.

İttihat Terakki Mektebi'ni, İttihat Terakki Cemiyeti özel olarak 1909 Ağustos'unda açmıştır. Yatılı-gündüzlü olarak öğrenci alan bu okulun, kız-erkek kısımları vardır ve dersleri arasına ecnebi lisanlar da konmuştur.⁽²⁶⁰⁾ "Cemiyet dağılınca, mektep tabii bir şekilde inhilâle mahkûm"dur.⁽²⁶¹⁾ Nitekim 1 Eylül 1917'de lağvedilir.⁽²⁶²⁾

Bundan sonra İttihat Terakki Mektebi yerine, Anadolu İntibah Mektebi kurulur ve müdürlüğünü de Mümtaz Bahri üstlenir. Anadolu İntibah'ın kuruluşu ile İttihat Terakki Mektebi'nin lağvedilmesi tarihi aynı gün olduğuna göre, biri ortadan kalkmadan diğerrinin kurulması, ön hazırlıkları yapılmıştır. Nitekim Anadolu İntibah

(256). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s.97

(257). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s.97 - K.1973 İl Yıllığı, s.175

(258). Önder, Konya Maarifi Tarihi, s.73

(259). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s.98

(260). Önder, Konya Maarif Tarihi, s.72

(261). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s.98

(262). Önder, K.M. Tarihi, s.72 - Önder, M.Koru, s.11-13'te İttihat Terakki Mektebinin İtilâfçılar tarafından kapatıldığını yazar.

Mektebinin kuruluş tarzını Namdar şöyle anlatır: "O zaman mektepte (İttihat Terakki Mektebi) benim muavinim olan arkadaşım rahmetli İsmail Züntü ile hocamıza (Mümtaz Bahri) baş vurmağa, mektebin kurtarılması hususunda onun yüksek enerji ve iradesinden istifadeye karar verdik. Mümtaz, bu fikrimizi kabul etti. Ve üçümüz hususî bir şirket teşkil ederek (Anadolu İntibah Mektepleri) namıyla mektebi yeniden tesis ettik. Müdürlük vazifesini Mümtaz üzerine aldı." (263)

Mümtaz, bu okulda hem müdürlük hem de öğretmenlik yapar. Namdar'ın ifadesi ile bir yıl sonra "İktisadî zaruretler yüzünden" erkek kısmının idadi sınıfları kapatılmak mecburiyetinde kalınan Anadolu İntibah Mektebi, (264) 16 Ekim 1920'de lağvedilir. (265) Bu arada M. Bahri, 14 Kasım 1919'da resmî bir okul olan Konya Dârü'l-Muallimâtı öğretmenliğine atanmıştır. Bu okulda Hesap ve Cebir'le birlikte Usul-ü Defter derslerini de okutan Mümtaz, "genç kızların müsbet bilimlerle mücehhez olarak yetişmesine çalışmıştır." (266) Bundan sonra 24 Nisan 1922'den 25 Eylül 1924 tarihine kadar Konya Sultanîsi'nde Türkçe, Hukuk ve İktisat derslerini okutur. (267) Bu arada Hasan Rüştü ve Hacı Yusuf Efendilerle birlikte Dârü'l-Hilâfe Medresesi'nin Türkçe gurubu derslerine girerler. (268)

M. Bahri'nin Konya maarifine hizmeti sadece öğretmen olarak belirli dersleri verme tarzında değildir. Fırsat buldukça, "Gece Konferansları" da vermektedir. Babalık, onun bu konferans haberini şöyle vermiştir: "GECE KONFERANSLARI / İktisad Bankası Müdürü Muallim Mümtaz Bahri Bey tarafından geçen gece Âkif Paşa Mekteb-i İbtidâisi Gece Mektebinde talebelere müffid bir konferans verilmiştir. Lise muallimlerinden Hüsnü ve Şevki Beyler tarafından gece mekteplerinde konferanslar verileceği de memnuniyetle işitilmiştir." (269)

Ayrıca üstünde duracağımız Millî Mücadele'deki faaliyetleriyle Konya içinde seçkin bir yer edinen M. Bahri, Cumhuriyet'in ilânı ile birlikte ilk açılan "Vilâyet Meclis-i Umumîsi"ne Konya azası olarak seçilir ve Maarif Encümeni Reisi olur. (270) Fakat Mümtaz, aynı zamanda bankacıdır da. 10 Kasım 1922'de müdürlü-

(263). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 98

(264). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 98

(265). Önder, Konya Maarifi Tarihi, s. 74

(266). Önder, Mümtaz Kuru, s. 13

(267). Önder, Mümtaz Kuru, s. 13 - Köroğlu, a.g.e., Bölüm: IV, s. 5

(268). Babalık, 5 Teşrin-i evvel 1339, s. 1311

(269). Babalık, 28 Teşrin-i evvel 1339, s. 1330

(270). Önder, Mümtaz Kuru, s. 19

güne getirildiği Konya İktisad-ı Millî Bankası'ndan 4 Haziran 1924 tarihinde Ziraat Bankası Konya Şubesi Müdürlüğüne nakledilir.⁽²⁷¹⁾ Hemen ardından 25 Eylül 1924 tarihinden itibaren Konya Maarifi kadrosundan ayrılır.⁽²⁷²⁾ Bu tarihten sonra M.Koru, bir daha öğretmenliğe dönmeyecektir. Emekli olduğu tarih olan 13.7.1948'e kadar Ziraat Bankası'nın çeşitli kademelerinde çalışan M.Bahri ancak yaş haddinden zorunlu olarak emekliye sevkedildikten sonra Konya'ya geri dönerek birçok hizmetler verir.

M.Bahri, on sekiz yılını, gençliğinin "bütün heyecan ve aşkını maarif hizmetinde harcayan" insan olarak öğretmenlikten niçin ayrılmıştır, kesin olarak bilemiyoruz. Fakat onun öğretmenlikten ayrılmasına hayıflanana öğrencileri çıkmış, öğretmenlikten ayrılışını "memleketin irfan hayatı yönünden bir kayıp" olarak değerlendirmişlerdir. İşte öğrencilerinden Edip Ali Bakı, yıllar sonra Afyon Lisesi öğretmeni iken şunları yazar: "Aziz hocam 40 yıl önce, Konya İdadisi'nde Riyaziye hocası iken de zekâ ve bilgisinin ışığını, kendisinde olanı başkalarına devretmesini, kafalara aksettirmesini, feyiz vermesini bilirdi. Vaktiyle Maarif Nezareti ona lâyık olduğu mümtaz değerini vermeyi bilseydi, memleketin irfan hayatına ne kadar riyaziyeye hevesli, meyilli genç armağan edecekti."⁽²⁷³⁾ Bir başka şöhretli öğrencisinin hayıflanışı ise daha farklıdır: "Hayatı çok iyi gören ve bilen Mümtaz'ın niçin memleket ufuklarında daha şümüllü bir şöhreti ve mevkiî olmadığına hayret edilir. Bazan da galiba realizm insanı olduğu yerde mıhlıyor."⁽²⁷⁴⁾

Aslında Mümtaz Bahri, öğretmenlikte başarılıdır. Edip Ali, şöyle bir hatırasını nakleder: "1910 yılında Konya İdadisi'nin dördüncü sınıfında leylî talebeydim. 90 kişilik bir dersanede, arka sıralarda, kenar mahallelerde bir yer seçmiştim. En sevmediğim ve anlayamadığım riyaziye dersiyle, kürsüyü ve kara tahtayı uzaklardan seyri tercih ediyordum. Hep geriden geriye.. Bir kaç ders geçti. Hocam, bilmem nasıl bir sihirli tesirle, dikkatimi tahta başında kendisine çekti. Öğrenilmez zannettiğim nazarî hesabın davaları ve hal şekilleri dağınık dikkatimi, perişan ilgimi zapt ve tes-

(271). Önder, Mümtaz Koru, s.26

(272). Önder, Mümtaz Koru, s.13

(273). Önder, Mümtaz Koru, s.54

(274). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s.98

hîr etti. "Nakısın nakısa hasılı, darbı zait olur: Çünkü..." diye tatlı tatlı anlatırken, O'nun sihrine, feyiz cereyanına öyle kapılmışım ki, ders sonunda -her vakit tekrar ettiği- "Anlayan elini kaldırsın!" hitabına ürkek bir eda ile, çekinerek elimi kaldırdım. Fakat nadim olmaya vakit bulmadan tahta başına getirdi. Cevaplarımı beğendi. Memnun oldu; ön sıraya oturttu. İlk hamlede anlayan arkadaşlara da birer köşe başı ayırdı. Daha zayıfları beraber çalışmak üzere taksim etti. Bugün aktif dediğimiz usulü hoca, tâ o vakit ders dışı çalışmalarında tatbik etti. Bir gayret, bir heves, aramızda bir iddia!.. Randıman yüzde yetmiş bulmuştu. Koca üstad, en muvaffak bir riyaziyeci idi. Bildiğini, bilgisini vermeyi pek bilirdi." (275)

Bir başka öğrencisi de M. Bahri'nin kendine has "ince, zarif, acıtmayan, incitmeyen, müteessir etmeyen hattâ tekrarı arzu edilen tatlı ve tebessümle karışık istihzaları"yla muamele ettiğini söyler. (276) O, insana yakın tavrı içinde durmadan öğrenilmesini teşvik ettiği çabalardan bir tanesi de "lisan öğrenmek"tir. (277)

A. MİLLÎ MÜCADELE VE MÜMTAZ BAHRİ

Millî Mücadele'de Konya öğretmenleri ve okulları üstlerine düşen vatanî vazifeyi azim ve gayretle yapmaya çalışmışlardır. M. Bahri de eğitim camiasının bir ferdi olarak bu konuda çaba sarfetmiştir. İnkısa gücü ve saygın kişiliği ile "Nasihât Heyetleri"nde görev alırken, müteşebbis kişiliği ile Müdafaa-i Hukuk ve alt kuruluşları, Türk Cemiyet-i Hayriyesi'nin kurucularından olmuştur.

Millî Mücadele, kolay başlayıp, gelişmiş bir hareket değildir. Yer yer Kuvay-ı Milliye hareketini tanıyamamış veya yanlış tanımış yerlerde karşı hareketler olmuştur. Çapı küçük de olsa "I. Bozkır Ayaklanması" diye adlandırılan olay da bu hareketlerin içinde değerlendirilebilir. I. Bozkır Ayaklanmasının bastırılması için Konya'dan bir "Nasihât Heyeti" gönderilir. Bu heyet üyelerinden birisi de Mümtaz Bahri'dir. Bozkır'a giderek halkı uyarırlar, bağışlanacaklarına dair söz de vererek köylülerin 4 Ekim 1919'da

(275). Önder, Mümtaz Kuru, s. 54-55

(276). Önder, Mümtaz Kuru, s. 67 (Naci Ecer'in 21 T. sani 1337 tarihli mektubundan.)

(277). Önder, Mümtaz Kuru, s. 66

evlerine dağılmalarını sağlarlar.⁽²⁷⁸⁾

Ali Kemalî bölümünde üzerinde durulduğu gibi Millî Mücadele başlangıcında Konya Valisi Cemal Bey'in aktif çabası sonucu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması ve Müdafaa-i Hukuk çalışmalarının yapılması geciktirilmişti. İşte bu valiye karşı, millî duygu ve düşünce sahibi vatanseverler örnek bir çaba sarfederler ve vali İstanbul'a kaçar. Yerine Hadimli Mehmet Vehbi Efendi, vali vekilliğine getirilir. Fakat bu arada Beyşehir'de bulunan askerî kuvvetlerin başında bulunan Binbaşı Nazım Bey (miralay Şehit Nazım) ile arkadaşları Cemal Bey'in üstüne yürümeye karar vermişlerdir. Mehmet Vehbi Hoca eşrafla bir toplantı yaparak "Konya'nın millî iradeye bağlılığını bildirip Nazım Bey'in Konya üzerine yürümesine engel olmak üzere" Yalvaçlı Müderris ve Müftü Ömer Vehbi başkanlığında içinde Mümtaz Bahri'nin de bulunduğu bir Nasihat Heyeti gönderir.⁽²⁷⁹⁾ Bu heyetin dönüşünden sonra Konya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasına çalışılır. 8 Ekim 1919'da teşekkül ettirilen Müdafaa-i Hukuk Konya Heyet-i Merkeziyesinin kurucuları arasında Mümtaz Bahri de vardır. Ayrıca idare heyeti azalığına da seçilir. Fakat daha sonra cemiyete bazı subayların da katılması üzerine M. Bahri, kendiliğinden idare heyeti azalığından ayrılır.⁽²⁸⁰⁾

M. Bahri, millî hareketin gelişmesi için yapılan her çalışmanın içinde bulunmuştur. Müdürü bulunduğu okul (Anadolu İntibah Mektebi), evi millî düşünce ve duyguların yayılıp, konuşulduğu yerlerdir.⁽²⁸¹⁾ Düzenlenen protesto mitinglerinde ön safta görev alır. Nitekim 15 Ocak 1920'de tertiplenen protesto mitinginin tertip komitesi içindedir.⁽²⁸²⁾

Delibaş olayında Konya, netameli günler yaşamıştır. Tabii böylesine bir harekette hedef alınan başta Ali Kemalî ise diğerleri de Müdafaa-i Hukuk Konya Heyet-i Merkeziyesi üyeleridir. Bunlardan yakaladıklarını Fir-i Mehmet Paşa Camii ve Tekkesi'ne hapsetmektedirler. Evlerini ise "telefon tellerinden" farkedip, seçmektedirler. Çünkü telefon teli görülen evler, ya müdafaa-i hukukçu, ya memur veya subaydır. Önder'in anlattığına göre işte bu dü-

(278). Yurt Ansiklopedisi, Konya md., c. VII, s. 5140

(279). Önder, Mümtaz Kuru, s. 18

(280). Önder, Mümtaz Kuru, s. 19

(281). Karatay, Kitaplarımın Hikayesi, s. 98

(282). Önder, Ali Kemalî, s. 53

şünceden hareketle M.Bahri'nin de evine gelirler. Fakat "telefon telini, elektrik kablosu sanarak" eve girmekten vazgeçerler. M.Bahri ise bu sıra, herhangi bir tecavüze karşı eli tetikte beklemektedir.(283)

Selçuk Es, Delibaş Hadisesinin bastırılıp normal hayatın devam ettiği günlerle ilgili şöyle bir hatırasını nakleder: Mümtaz Bahri'nin müdürü bulunduğu Anadolu İntibah Mektebi'ne bir sabah derste iken vali Haydar Bey, başı sargılı olduğu halde yanında Mümtaz Bahri ile gelir. Alâaddin Tepesi'nin düşmesinden sonra valinin yaralandığını duymuşlardır, fakat bu vaziyette görünce gene de afallarlar. Vali orada onlara şöyle söyler: "Bütün bu başımıza gelen hadiseler cehaletin bir eseridir. Sizlerden ricam çalışın, çok çalışın, cehaletin esiri olmayın. Yarın büyüüp hayata atıldığınız zaman biz büyüklerinizin başına gelen bu hadiselerin tamamen cehaletin eseri olduğunu kolayca kavrayacaksınız."(284) Buradan da anlıyoruz ki M.Bahri ve İntibah Mektebi, Kuvay-ı Milliye ileri gelenlerinin Konya'da ilişki kurduğu, uğrak verdiği kimse ve mekanlardandır.

30 Eylül 1921 tarihinde Konya'da "Türk Cemiyet-i Hayriyesi-Türkleri Yükseltme Cemiyeti" kurulur. Bu cemiyetin 35 kişilik kurucu azalarından birisi de "Dârü'l-Muallimât'tan Mümtaz Bahri"dir.(285) Çok değişik konularda faaliyet göstermeyi amaçlayan bu cemiyet, aynı zamanda İntibah Mektebi bünyesinde bir gece mektebi açar. Mektebe, amele, çiftçi, çıraklar ile hiç okuma-yazma bilmeyenler kaydedilmektedir. Ayrıca mektepte haftada iki defa halka açık "dini, malî, iktisadî" konularda konferanslar verilir.(286) Bu konferansları verenlerden birinin de M.Bahri olduğunu belirtmeye gerek yoktur.

Millî Mücadele, çok zor şartlarda zafere doğru yürümüştür. İşte, Batı Anadolu'dan büyük zafer haberlerinin geldiği günler, Konya'da "Meclis-i Muallimîn" toplantıları yapılmaktadır. Artık tartışılan, fiilî vatan müdafaasına nasıl katkıda bulunabiliriz, sorusu degildir. Kütüphaneyi nasıl faaliyete geçirebiliriz, okulları daha verimli, amacına uygun hale nasıl getirebiliriz, konula-

(283). Önder, Delibaş Hadisesi, s.157-158

(284). Selçuk Es, "Konya Valilerine Dair", Koyunoğlu Müz., D.No:5668, s.22-23

(285). Avanas, a.g.e., s.324

(286). Avanas, a.g.e., s.325 (Avanas, bu bilgiyi 15-27 T.evvel 1337 tarihli babalık gazetesinden aldığını belirtmektedir. Şu hale göre, Önder'in Anadolu İntibah Mektebi 16 Ekim 1920'de lağvedildi (K.Maarif T., s.74) demesine rağmen ya devam etmektedir veya "İntibah Mektebi" adıyla yeni bir okul açılmıştır.

rıdır. Maarif Müdürü Ferit Bey'in başkanlığında yapılan bu toplantıların ufkunu açıp, gündemi tayin ve yönlendiren M. Bahri'dir, diyebiliriz. Muallimler Meclisi'nin ikinci toplantısının ikinci oturumunda Mümtaz Bahri'nin verdiği bir tahrîr ittifakla kabul edilip gelecek toplantının gündemine alınması, istenilenin yapılması kararlaştırılmıştır. Mümtaz'ın önerisi şudur: "Selimiye Camii-i Şerifi civarındaki kütüphanede, evvelce lağvedilen Umumî Kütüphane'den müdevver, kıymetdâr kitaplar bulunduğu ve bu kütüphaneye belediyece muâvenetle, miktar-ı kâfi sandalye alınarak bunlardan istifade etmek mümkün olduğu cihetle evvel emirde dağıntık olan kitapların tasnifi için arkadaşlardan münasiplerinin tefrik teklifini havi Mümtaz Bahri Bey tarafından verilen tahrîr okundu, teklif-i vâfî müttefikan kabul olunarak gelecek içtima' ruznâmesine idhaliyle intihabat icrası ve makam-ı riyasetçe bu babdaki muâvenetin te'min-i ifası tekarrür etti." (287)

Muallimler Meclisi'nde, kütüphane konusundan sonra "idadilere talebe celbi" üzerinde durulur. Bu konuda M. Bahri'nin görüşü şudur: "Mektepler bir gaye ile açılmıştır. Gaye ve maksadından uzaklaştıkça bittâbi talebe gelmez. Günden güne darlaşan hayat mes'elesinin de bunda hayli dahl ve te'siri vardır. Hatta bu hal ibtidâilerde bile görülüyor. Nitekim mekâtib-i ibtidâiyenin inas kısımlarında âdeta yer bulunamayacak derecede talebât mevcut olması, bâr-ı maîşetin erkekler üzerine daha küçük yaşta iken çökmüş bulunmasından mütevellittir. Binaenaleyh talf mekteplere talebe celbi için bu mektepler gayesinin hayata uygun bir halde tecellî etmesi lâzımdır. Bunun için Vekâlet-i Celile'ye temenniyâta bulunalım." M. Bahri'nin okulların ve halkın o günün şartlarındaki acıklı durumunu ortaya koyan bu konuşması kabul görür. Fakat öne sürülen çözüm yolu yanlıştır. Başkan Ferit Bey, amacından uzaklaşan taşra idadilerinin kapatılıp öğretmenlerinin ilkokullara verilmesi yolundaki görüşünü beyan eder: "Ferit Bey - Taşra İdadileri filhakika küşadındaki gayelerinden bugün ayrılmış bir vaziyette bulunuyor. Ezcümle Karaman İdadisi bir Ziraat İdadisi olarak açıldığı halde tarlası, bahçesi, âlât ve levazımı ve ziraatta mütehassıs hocası bulunmadığı cihetle inkişâf edemeyerek umumî sınıflara münhasır kalmıştır. Muallimlerinden biraz fazla talebesi mevcuttur. Bu suretle devamlarından ise bu mektepleri kapayıp, muallimlerini mekâtib-i ibtidâiyede istihdam

etmekle daha faideli bir hattı hareket takib edilmiş olur." der.

M.Bahri için bu kabul edilebilir bir görüş değildir. "İlmî usulde hayat ve meslek mektepleri kuracak" yerde onları kapatmak yanlış olacaktır: "Mümtaz Bahri - Son ve uzun tecrübelerden sonra Bulgaristan'da bile Maarif Nazırı bu sene bütçesine meslekî ve ilmî mektepleri (alarak) Sobranya'ya kabul ettirmeğe muvaffak olmuştur. Bizim için de en iyi şekil,ilmî bir tarzda hayat ve meslek mekteplerinin tesisidir.İdadilerden azami istifade ancak bu tarzda mümkün olabilecektir."(288)

Savaşın sonuna gelindiği bir sırada "kalkınma savaşı"nın başlatılması gerekmektedir.Elbette bu iş de yetişkin; kafa ve kalp olarak elverişli elemanlar istemektedir. Yetişkin elemanı ise okullar hazırlayacaktır. İşte M.Bahri'nin düşüncesi de bu noktada yoğunlaşır. Fakat,Cumhuriyet'in ilânından sonra,belki eğitime en fazla hizmet vereceği bir çağda hem de "Maarif Encümeni Reisi" olmuşken öğretmenlikten ayrılır ve bankacı olur.

B. SON GÜNLERİ VE ESERLERİ

Ömrünün 18 yılını eğitime,24 yılını da bankacılığa vererek 1948 yılında emekliye sevkedilen M.Bahri,Ankara'dan Konya döner. bu arada birbuçuk aylık bir süre sinir tedavisi için İsviçre'ye gidip-gelerek istirahat eder. Hukuk mezunu olduğu için 1952'den itibaren Konya Barosu'na kaydolup avukatlık ruhsatnamesini alır. Çok partili dönem içinde bir siyasî partiye katılmaz. İşi,içinden çıktığı topluma verebileceği son hizmetleri iletmektir.1948'de Konya Veremle Savaş Derneği'ni kuran M.Bahri,Ankara'daki apartmanını satarak bedeli olan kırk bin lirayı derneğe bağışlar. O parayla yapılan ve hâlâ hizmet veren sağlık kuruluşuna Mümtaz Kuru Verem Dispanseri adı verilir. Bu faydalı çaba Buğday Pazarı civarında gene bugün de faal olan ikinci bir dispanserin yapılmasını sağlar. Bu arada evinin yakınında Durakfaki Mahallesiindeki ilk hatim duasının (çocukluğunda) yapıldığı Asmalı Camii'e bir minare ve minber yaptırır. 1954'te yapımı için kırk bin lira bağışladığı bugün şehir merkezinin seçkin okullarından olan "Mümtaz Kuru İlkokulu",yapılarak adı verilir.

Bu sıra henüz hayatta olduğu halde bir çeşit ölüme hazırlık niyetiyle Üçler Mezarlığındaki aile kabristanını tanzim ettirip

kendisi ve eşi için mezar hazırlatır. (289) Zaten bu kadar hayra yönelmesine de ölümü hatırlatan bir konuşma sebep olmuştur. Bir gezi sırasında İstanbul'da bir eczacıdan tentürdiyot almıştır. Fiyatını çok ucuz bularak sebebini sorar. Eczacı, "bana bak arkadaş, görünüşe göre senin yaş da aşağı yukarı benimki kadar. Senle ben ve bizim yaşlarımızda olanların bir ayakları çukurda sayılır. Senden on kuruş yerine otuz kuruş almak mümkün. Ama sonu ne? Üç gün sonra buradakileri öbür dünyaya götüremem ya.. Zira oraya götüreceğimiz dört arşın kefendir, onun da cebi yok! Hem oranın gümrük memurları o kadar vazifeginas ki huduttan hiç bir şey kaçırtmıyorlar" der. Bu sözler Mümtaz Kuru'yu çok düşündürmüştür. Şöyle der: "Diyebilirim ki bu sözler Verem Hastanesi yaptırmama ilk adım oldu." (290)

Mümtaz Kuru, ömrünün son yıllarını bu türden hayır hizmetleri ile geçirirken 1963 yılında vefat etmiştir. (291)

C. YAZI HAYATI

Mümtaz Bahri'nin yazı hayatındaki en verimli zamanları öğretmenlik yaptığı yıllardır. İlk yazısı 1916 yılında Babalık gazetesinde yayınlanmıştır. (292) Babalık'ın "Türk Sözü" adını aldığı 1917-1918 yılları boyunca da bu gazetede serî halinde iktisadî, içtimâî yazılar yazar. Sonra kurucuları arasında bulunduğu Türk Ocağı'nın yayın organı Ocak mecmuasında "millî hislerle dolu makaleler" yayınlar. (293)

Mümtaz Bahri'nin yayınlanmış tek eseri dört öğretmen arkadaşları ile hazırladıkları KONYA REHBERİ'dir. Konya hakkında derli toplu tanıtıcı ve özet bilgi vermeyi hedefleyen bu eserin "Ahval-i İctimaiye ve İktisadiye" kısmını Mümtaz Bahri hazırlamıştır. (294)

Ayrıca basıma hazırladığı "Dinî Bilgiler", Fransızca yazdığı "Les proverbes = Atalar sözü" adlı çalışmaları; 1949 yılında Yeni Konya gazetesinde seri olarak neşrettiği "İsviçre Mektupları" başlıklı yazı dizisi (295) vardır. (296)

(289). Önder, Mümtaz Kuru, s.29-47

(290). Önder, Mümtaz Kuru, s.61-62

(291). Konya 1973 İl Yıllığı, s.260

(292). Önder, Mümtaz Kuru, s.42

(293). Önder, Mümtaz Kuru, s.42

(294). Ferit-M. Muhlis-Paik-m. Bahri, a.g.e., s.30-66

(295). Önder, Mümtaz Kuru, s.43

(296). Yeni Konya, 1 Haziran 1950, S.358'de M.Kuru, "Gazetemizin ilk günlerinin aziz emektarı" diye anılmaktadır.

VII. HASAN RÜŞTÜ OKUMUŞGİL

"Kel Şair" lâkabıyla ünlü bu öğretmen, aslen o zaman Konya'ya bağlı bulunan Ermenek ilçesindedir. Ermenek'in Karamanoğullarından Osmanlı Devleti'ne geçtiği devirden bu yana Karamanoğlu Musa Bey Medresesi'nde (Tol Medrese) müderrislik vazifesi yapmış olan bir aileden, yine aynı medresenin müderrisi olan İsmail Hakkı Efendi'nin oğludur.⁽²⁹⁷⁾ Babası tarafından müderris oğlu, annesi yönünden de müftü torunu⁽²⁹⁸⁾ olan Hasan Rüştü, 1869 yılında Ermenek'te doğmuştur. İkibuçuk yaşında babasını kaybedince eğitimiyle dayıları ve amcası ilgilenir,⁽²⁹⁹⁾ Rüştü'den şehadetname alınca iki yıla yakın bir süre Ermenek medreselerinde kalır, ve ardından 1885'te Konya'ya gelir.⁽³⁰⁰⁾ Artık bir ömür sürecek öğrenim ve çile devri başlamıştır. Konya'da Yusufpaşa Kütüphanesi yanındaki medresede kendisine boş bir oda bulur. Burada çok sonraları Konya Müzesi'ne memur olduğu zaman Âmiri olacak olan Naci Fikret'in babası Âyan Beyzâde Mustafa Bey'le birlikte okur, arkadaş olurlar.

Konya'da dört yıl kalıp medresenin mutad derslerini alan Hasan Rüştü, 1889'da İstanbul'daki dayılarının yanına gider. Orada zamanın meşhur âlimlerinden Âtîf Bey'den kelâm, tab'iyat; güçlü ediplerimizden olan Muallim Naci'den Şark Edebiyatına ait önemli dersler görür.⁽³⁰¹⁾ Hasan Rüştü, İstanbul'da kendini edebî bir çevre içinde bulmuştur. Şair Adanalı Ziya ile beraber Arnavut Hanı'nda kalarak arkadaşlık eder. Samih Rifat'ın çıkardığı Resimli Gazete ve Nilüfer mecmuasına yazılar yazar. İstanbul çevresinde tanınmaya başlar.⁽³⁰²⁾ Şair Emin Bey'in aracılığı ile zamanın Maarif Nâzırı Münif Paşa, "meccânen" Mekteb-i Mülkiye'ye kabul olunmasını sağlar. Edebiyata olan ilgisi ve arzusu dolayısıyla Nâmık Kemâl ve Ziya Paşa'nın şiirlerini çokça okuyan H.Rüştü, Abdülhamit yönetimi aleyhinde birtakım kanaatlere sahip olur. Ve bu doğrultuda bazı şiirler yazar. Güvenilir zannettiği bazı arkadaşlarına verdiği bu şiirler, Zaptiye Nazırı Nâzım Paşa'ya gösterilir. Bu sırada Mülkiye son sınıftadır. Fakat okulu-

(297).S.Nüzhet-M.Ferit,a.g.e.,s.33

(298).Memduh Yavuz Süslü,Ermenekli Şair Hasan Rüştü,Konya-1937,s.11

(299).Süslü,a.g.e.,s.11

(300).S.Nüzhet-M.Ferit,a.g.e.,s.33

(301).Süslü,a.g.e.,s.11-12

(302).Süslü,a.g.e.,s.12-13

nu bitiremez. 1311 (1895) senisi Mayıs'ından sonra bitirme imtihanlarının bir kısmının da verildiği bir zamanda okuldan çıkarılarak umumî hapishaneye atılır. Ve orada üç yıl yatar.⁽³⁰³⁾ Süslü, H. Rüştü'nün sorgulama sırasında kendisini "metinane müdafaa" ettiği için "cinnet isnad edilerek bîmarhaneye" gönderildiğini söyler.⁽³⁰⁴⁾

Hapisten sonra sürgün olarak gönderildiği yer Ermenek'tir. Zaptiye Nâzırı'nın kollaması ile doğum yerinde ikamete mecbur tutulmuştur. Ermenek'te babasının müderrislik yaptığı Tol Medresesi'nde dersler okutur. Başına toplanan gençlere bir yandan da "istibdadın, Abdülhamid'in zulümlerini bir bir sayıp dökerek bu suretle vatanî borcunu ödemeye çalışır."⁽³⁰⁵⁾

"Kendimi unutturdum" sanan Hasan Rüştü, bir fırsatta İstanbul'a dönerek, "ideallerini tahakkuk" ettirmek için "ideal arkadaşlarıyla" toplantılar yapar. Fakat tekrar yakayı ele verir.⁽³⁰⁶⁾ Dört ay hapisten sonra İzmir'e gönderilir.⁽³⁰⁷⁾ İzmir, İstanbul'dan daha serbesttir. Orada da aradığı çevreyi bulur. "Müstear namla", Köylü gazetesinde makale ve şiirler yazar. Kısa sürede tanınır. İzmir'de sürgün bulunan şair Müstecabi zade İsmet, Maraşlı Kâmil, meşhur hicivci şair Eşref, Ruhî ve Nevşehirli Said'le arkadaşlık yapar.⁽³⁰⁸⁾ Özellikle şair Eşref, Hasan Rüştü'ye sevgi ve hürmet duymaktadır. Sofraya çokça beraber otururlar. Eşref, ona karşı duygularını şöyle ifade eder:

"Yıkmaya pek çok çalıştı rüzgâr
Etti Mevlâna himaye yıkmadı
İftihar etsin vücudunla vatan
Ermenek'ten senin gibi gül^(x) çıkmadı."⁽³⁰⁹⁾

H. Rüştü, İzmir Valisi Kâmil Paşa'nın himayesinde idadi ve sanayi mekteplerinde muallimlik yapar. Maaşının verilmesinde ihtilâf çıkınca Paşa, Belediye'den veririr.

Rüştü'nün 1908 yılına kadarki İzmir hayatı birçok renkli hatıra ile doludur. Konya Halkevi Dergisi yazarı "Turgut", 1938'de İzmir'e gider. Bu gezisinde Hasan Rüştü'nün otuz yıl önce ayrıldığı İzmir'de halen yaşadığı hükmüne varır. Çünkü İzmir Fua-

(303). S. Nüzhet-M. Ferit, a.g.e., s. 33

(304). Süslü, a.g.e., s. 51

(305). Süslü, a.g.e., s. 14

(306). Süslü, a.g.e., s. 15

(307). S. Nazhet-M. Ferit, a.g.e., s. 33

(308). Süslü, a.g.e., s. 15

(309). Süslü, a.g.e., s. 18

(x). Osmanlıcada 'gül' ile 'kel' aynı yazıldığı için bazıları, şairin lâkabına ve şair Eşref'in mizacına bakarak "kel" okurlar.

rında gezerken uğradığı gözlemecinin^(x) duvarında "büyük sülüs" harflerle yazılmış altında "Nâzımı Ermenekli Hasan Rüştü Mevlevi" imzalı, "Gözlemeciye Methiye" destanını görür. Eski harfleri bilen müşteriler, bu destanı okumadan çıkmamaktadır. Kendisi de eline kalem-kâğıt alarak destanı not edip Konya'da da okunmasını arzu eder.⁽³¹⁰⁾ Destanın bir kısmı şöyledir:

"Ateşin karşısını kendisine etti mekân
Anasından doğalı bulmadı sevdadan aman
Derd ü mihnet çekerek başına dar geldi cihan
Ah talihsiz imiş vah bizim gözlemeci
.....

Dâima açlara atşânlara eyler hizmet
Parası olmayana cebr ile vermez zahmet
Veresî katmer ile gösterir insaniyet
Fukara haline agâh bizim gözlemeci
.....

O güze yufkanın her yanı şifadır bedene
Hoş sadâ sözleri etvârı gelene-gidene
Hem kızar hem darılır, katmerini zem edene
Kalkışır koğмага nagâh bizim gözlemeci."⁽³¹¹⁾

Aynı yazarın İzmir Millî Kütüphanesi Müdürü Celâl'den naklen anlattığı H.Rüştü'nün Sanayi Mektebi öğretmenliği ise ilginçtir:

Rüştü'nün muallim olduğu dönemlerde (1897-1898) İzmir Sanayi Mektebi, pek inmal edilmiş bir vaziyettedir. Çoğu defa tebeşiri bile bulunmaz. Öğrenciler kendi keselerinden tebeşir alırlar. Ermenekli ise, koca kutularla aldığı tebeşirleri kırmızı, sarı, bir takım renklere boyamaktadır. Derse girerken cübbesini ters giyip tebeşirlerini yanına alır ve bunlara bir de "münebbihli saat" ilave eder. Böylece dersini veren Rüştü, kurulu saatin çaldığını duyunca dersin bittiğini anlamaktadır. Bir süre sonra okulun müdürü kendisini okuldan çıkartır. O da kendisine yardım eden öğretmenlerle birlikte İzmir Valisi Kâmil Paşa'ya bir "lâyiha" sunarak müdürü azlettirir. Ama kendisi de zor durumdadır. Çünkü muallimlikten ayrıldığı için aldığı "menfilik tahsisatı" gayet az ol-

(310). Turgut, "İzmir'de Ermenekli Hasan Rüştü", Konya, Ağustos-Eylül 1938, S.24-25, s.1363-1364

(311). "Ermenekli Şairin Gözlemeciye Methiyesi", Konya, Ağustos-Eylül 1938, S.24-25, s.1360-1362

(x). Gözleme, o yıllar, İzmir'de çok yenen bir yemek çeşitidir. Orada, Konya'nın kebab dükkânları gibi tipik gözleme dükkânları vardır. Dükkân ortasındaki fırının yassı sathı üstündeki saca konan geniş sahanlar içindeki gözlemeler dörde bölünüp yağ içinde kartılarak pişirilir.

duğundan maiyet derdine düşmüştür. Seyyar satıcılık yapar. Bir sepet içerisine doldurduğu çeşitli kitaplarla kahve kahve dolaşır.⁽³¹²⁾ Bu arada zengin bir kütüphane meydana getirip fırsat buldukça da okur.⁽³¹³⁾

1908'de ikinci Meşrutiyet'in ilânıyla "hürriyetine kavuşur." İlk fırsatta da tayinini ister. Fakat tayini istemediği bir yere, Debre'ye çıkmıştır. Şu kıt'ası ile tayin yerinin değiştirilmesini ve Debre'den affını ister:

"Debre'nin zîri de bâlâsı da rüzgârlı imiş
Altı da üstü gibi barit imiş ol şehrin.
Arnavut kurşununu hazmedemem gerçi açım
Yok mudur midem için başka taamı dehrin."⁽³¹⁴⁾

Rüştü, Debre'ye gitmeden Midilli İdadisi Edebiyat Muallimliğine tayin olunur. Orada "rakı"yı bırakıp her gün kilolarca şıra içtiği için sağlıkça iyileşir. Şişmanlar.⁽³¹⁵⁾ Okul Müdürü Sivaslı M. Şemseddin, diğer muallimler gibi onun da temiz ve şık giyinmesini bir gün emreder. Buna karşı irticalen:

"Sanma kim her bir muallim süslü zerdendân olur

Ben gibi bir kısmı da pejmürde sergerdân olur." der.

Müdür bundan sonra Rüştü'yü sıkıştırmaktan vazgeçmiştir. Fakat bu adamız Yunanlılar tarafından işgal olununca Akhisar'a gelip bir özel okulda Türkçe muallimliği yapar. Sonra Alaşehir İdadisi Türkçe Muallimliğine tayin olunup üç yıl orada kalır. Buradan sonra son durak Konya Erkek Lisesi Edebiyat ve Felsefe Muallimliğidir.⁽³¹⁶⁾ Konya'ya gelişi I. Dünyü Harbi yıllarındadır. 1926 basımlı Konya Halkıyât ve Harsiyâtı'nda "Elyevm Konya Kız Muallim Mektebi Edebiyat Muallimidir." denildiğine göre 1926'lı yıllara kadar uzunca bir süre Konya Sultanfisi'nde çalışmıştır. Tabii bu zaman içinde I. Dünya Savaşı yapılmış bitmiş, milletimiz geçmişinin en buhranlı günlerini yaşamıştır. Hele mütareke önce ve sonrasındaki kısır parti çekişmelerinin vatan müdafaasına galebe çalması bir çok aydınımız gibi Rüştü'yü de üzmüş hayıflandırmıştır. O, önceleri İttihat-Terakki saflarında olsa bile,

(312). Turgut, "Ermenekli Rüştü'nün İzmir'de bıraktığı Bazı Hatıralar", Konya, S. 24-25, s. 1367

(313). Süslü, a.g.e., s. 16

(314). Süslü, a.g.e., s. 58

(315). Süslü, a.g.e., s. 19

(316). S. Nüzhet-M. Ferit, a.g.e., s. 34 - Süslü, a.g.e., s. 19

millî menfaat ve idealler doğrultusunda birleşilemeyen politik çekişmelerin millete ve vatana ne kadar verdiğini görmüştür. İttihatçı-İtilâfçı çekişmelerinin memlekete getirdiği fenalık ve fecî sonu şu kıt'ası ile anlatmaya çalışır:

"Birbiriyle uğraşırken İttihad ü İtilâf
Kırdılar bir cam-ı zîbâyı ne sap kaldı ne dip
Bir ucundan İttihad, diğer ucundan İtilâf
Unfü şiddetle çekerken ortasından koptu ip." (317)

Mütareke veya Millî Mücadele sırasında yazıldığını tahmin ettiğimiz bu kıt'a, vatana zarar veren partizanlığın öğretmen Rüştü'nün vicdanında mahkûm edildiğini göstermektedir. Nitekim, Millî Mücadele dönemine ait olduğunu sandığımız şu kıt'ası geçmiş, hem de içinde kendisinin de içinde yaşadığı geçmiş, hal ile birlikte değerlendirmede gösterdiği ifade eder:

"Türk ilinde iki çalgın mütegallip türedi
Ettiler memlekete, millete çok işkence
Enver Almanya'ya aldandı, Ferit İngiliz'e
İki damat, mesavîde müsavi bence." (318)

Sonuç, vatan ve devletin yıkımı olduktan sonra, aldanılan yer ve milletin farklı olmasının ne önemi var? Rüştü, burada eğitimci bir anlayışla neticenin aynalığını vurgulamak istemiştir.

Şair ve öğretmen Rüştü'nün belki his tufanını koparan, ruh yapısını acı ve ıstırapla, sonra da hınçla dolduran en önemli olaylardan biri de İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali olmuştur. Gurbet hayatının önemli bir kısmını bağında yaşadığı güzel İzmir'in işgali, onu yas'a gark etmiştir. Millî Mücadele ruhunun uyanmasında en büyük etkenlerden biri olan İzmir'in işgali, mütareke ile üstleri küllenip yılların savaş yorgunluğuyla köşelerine çekilen insanımızın beyninde şimşekler çaktırmıştı. İşte o dönemde vicdanı kanayan vatanseverlerin, gençliğin hem üzüntüsünü, hem de İzmir'i asla düşmana terk etmeme azmini terennüm eden Rüştü, işgal günleri Konya'sının hislerine şöyle tercüman olur:

"Geldikçe gönlüme beynim kaynıyor
O şirin yurdumuz o cânım İzmir
Yerinde durmuyor yürek oynuyor
Ağrısız geçmiyor zamanım İzmir

(317).S.Ü.Ü.,a.g.e.,s.75

(318).S.Ü.Ü.,a.g.e.,s.73

Biz gücendirmeyiz nâmus ve dîni
 Uğrunda adadık bu canla teni
 kakîbin koynunda bırakmak seni
 Bil ki münkün değil cânânım İzmir

Türk dilâverleri, Türk yigitleri
 Yaparlar ünlü bir ulu seferi
 Elbet seni bir gün alırlar geri
 İnan bana dînim imânım İzmir

Çevrende kurbanlar gitmezse bizden
 Yanından kaçmazsa o kanlı düşmen
 Gerek başkaları öksüz gerek ben
 İnanma kim derse insânım İzmir

Kimseler bu sözden düşmesin zanna
 Yüzüm, gözüm, özüm hep senden yana
 Verir en büyük kutluluk bana
 Çağlarsa yolunda al kanım İzmir

Mihmânın olmuşdum on altı sene
 Yumuşak döşekti sendeki sine
 Şimdi hasretinden rahat yok tene
 Dikenler üstünde uryânım İzmir

Senin sâm yelinden gül benzin soldu
 Benim kasavetle can evim doldu
 Gayri bence dünya cehennem oldu
 Ateşten çalkanır her yanım İzmir

Ansızın ugradın yaman bir kasda
 Gönül kan ağlıyor yasadayım yasda
 İyaram çok derindir hastayım hasta
 Kavuşmaktır sana dermanım İzmir

Dalmış hayaline bakar gözlerim
 Varub kucağında ölmek özlerim
 Anılsın yanında yanık sözlerim
 Karişsin âhına efgânım İzmir

Kırılmış dökülmüş dalın, budanın
 Kerbelâ'yı geçmiş kanlı toprağın

Atılmış balçığa ünlü bayrağın
Tanrı'dan rahm iste civânım İzmir

Pâk alnına Yunan bastıktan beri
Kirli bayrağını astıktan beri
Yanmakta kalmadım ben senden geri
Temelden yıkıldım virânım İzmir

"Rüşdî"yim vatanın dertli bir kulu
Kara bağrım odla dumanla dolu
Tuttum bir ağlayub söylemek yolu
Yanıktır destanım,divânım İzmir."(319)

Konya Vilâyeti Halkıyât ve Harsiyâtı'ndan aldığımız bu şiirin ilk defa ne zaman ve nerede yayınlandığı tesbit edilememiştir. Fakat, şiir içindeki "Pâk alnına Yunan bastıktan beri / Kirli bayrağını astıktan beri" beyitinden işgalden sonra; "Bir ulu seferle bir gün geri almak"tan, yolunda "al kan"ın çağlamasından ve "kavuşmak" dilenmesinden bahsedildiğine göre de İzmir'in kurtarılmasından önce yazıldığına hükmedebiliriz.

Bu destandan da anlaşılacağı gibi, Yunanlıların İzmir'i, diğer düşmanlarımızın da vatanın başka güzel köşelerini işgali; davranış ve tutumlarındaki hoyratlık, vahşete varan zulümleri, Anadolu'da Millî Mücadele heyecanının doğmasının en etkili sebeplerinden olmuştur.

Mütarekeden sonra, yıllar süren fedakârlıkların sonucunun vatan işgali, ırz, can ve namus kaybı olması, haysiyetli her vatanı kanatmıştır. Onun için buldukları her yerde aydınlarımız, şair ve yazarlarımız, kadınlarımız, asker ve köylülerimiz kendi üslûp, tavır ve yetenekleri doğrultusunda tepkilerini ortaya koymuşlardır. Telgraf yasağına rağmen İzmir'in işgalinin hemen ertesi günü Amiral Calthrope'a 675 telgrafın çekilmesi⁽³²⁰⁾ heyecan ve tepkinin hangi düzeyde olduğunu göstermektedir. Prof. Dr. Nejat Göyünç, "Millî Mücadele Devri Heyecanı" adlı incelemesinde bu konuyla ilgili zengin örnekler verir. İstanbul'un Büyük Mecmua, Giresun'un Karadeniz, Pozantı'nın Yeni Adana, Kastamonu'nun Açığsöz gazetelerinde, İzmir ve diğer vatan parçalarının iş-

(319). S. Nüzhet-M. Ferit, a. g. e., s. 35

(320). Nejat Göyünç, "Millî Mücadele Devri Heyecanı", Töre, Ağustos-1973, s. 27, s. 8

galine karşı duyulan hisler dile getirilip yayınlanmıştır.⁽³²¹⁾

İşte Konya da bu konuda aynı heyecan ve hisleri yaşamaktadır. Şiirlerden ayrı olarak Öğüt gazetesi, İzmir'de Neler Oldu?, başlıklı bir broşür yayınlayarak Konya'da infial uyandırıcı bir üslûp içinde Yunanlıların yaptıklarını anlatmıştır.⁽³²²⁾

A. ÖĞRETMENLİĞİ

Hasan Rüştü, Konya Sultanîsi'nin seçkin öğretmenlerindedir. 1920 yılında bu okulun öğrencisi olan Sadi Irmak anlatır; Mustafa Kemâl'in Konya'ya ilk gelişinin ikinci günüdür. 4 Ağustos 1920 sabahı, Guraba Hastahanesi'nin ardından Konya Sultanîsi'ni ziyaret eder. Irmak, okulun son sınıf öğrencisi, Hasan Rüştü de Edebiyat öğretmenidir. Tedbirli Okul Müdürü Ömer Aydın Bey, o zamanın âdetince yapılacak olan karşılama konuşmasını Ermenekli Hasan Rüştü'ye hazırlatmıştır. Okuma işi ise okul birincisi olarak Sadi Irmak'a verilir. Irmak, ancak son dakikalarda eline verildiğini belirttiği konuşma metnini okur. Fakat M. Kemâl'in kendisine hitaben yazılan, "Tarih seni Fatihler, Yavuzlar, Kanunflerin yanına koyacak" ibaresini beğenmediğini ve o akşamki toplantıda valiyeye "Gençleri padişahçı ve halifeci olarak değil, milliyetçi olarak yetiştirmeli" dediğini nakleder.⁽³²³⁾

Metindeki ifadeden, Hasan Rüştü'nün, Millî Mücadele liderine 1920 yılı şartları içinde, henüz büyük zaferler kazanılmadan önce hangi gözle baktığını anlıyoruz.

Hasan Rüştü, Millî Mücadele döneminde, sadece Konya Sultanîsi'nde çalışmaz. Hacı Yusuf Efendi, Mümtaz Bahri Bey'le birlikte Dârü'l-Hilâfe Medresesi'nin bin ikiyüz kuruş maaşlı Türkçe derslerine girerler. 1923 yılında üçünün yerine, Dârü'l-Muallimîn Türkçe ve Edebiyat öğretmenliğinden ayrılma Zeki Efendi'nin atanması üzerine bu okuldaki ayrılırlar.⁽³²⁴⁾

H. Rüştü'nün Konya basınında da şiirleri ve yazıları neşredilmiştir. Yazıları genelde batı kültür ve medeniyetini tanıtmaya mahiyetindedir. Bu konuda özellikle kendi ilgi alanı içinde olan edebiyat ve şairler ağır basmaktadır. Babalık'ta seri yazı halin-

(321). Göyünç, "Millî Mücadele Devri Heyecanı", a.g.y., s.6-10

(322). İzmir'de Neler Oldu?, Öğüt Matbaası, Konya-1921, s.15

(323). Sadi Irmak, Atatürk'ten Anılar, Ankara 1982, s.5-6

(324). Babalık, 23 Safer 1342/5 Teşrin-i evvel 1339, S.1311, s.5-6

de Dante ve "ilâhi Komedi" (Mudhike-i İlâhiye)sini konu alan "İlk İtalyan Şairleri - Garp Edebiyatı" başlıklı yazıları yayınlanmıştır.⁽³²⁵⁾

B. MAİŞET DİRDİ VE HASAN RÜŞTÜ

Hasan Rüştü hakkında en derli toplu bilgiyi gene bir öğretmen olan Memduh Yavuz Süslü vermiştir. Onbeş yıl arkadaşlıkları olan⁽³²⁶⁾ Süslü'nün eseri 1937'de yayımlandığına göre tahminen 1922'de tanışmış olmalıdırlar. Süslü, ilk tanışmaya gidişlerini şöyle anlatır: Üç arkadaş bir ramazan bayramı günü, o zaman Karahafızlar'ın Medresesi'nde bir odada kalmakta olan Hasan Rüştü'nün ziyaretine giderler. Kapıyı defalarca "tıklattıkları" halde bir ses çıkmaz. Dönecekleri sıra gözleri kapı üstünde bir kâğıt parçasına ilişiverir. Süslü, not ederek kitabına aldığı bu mısraları "derin bir teessürle" okuduklarını söyler. Kağıtta şunlar yazılıdır:

"Bana çok gördü bu gamgâhı muhacir, ensar
Beni bîzar eden âdem dilerim kahrolsun
Lânet olsun yuvasını mürğ-u garibin bozana
Odama göz dikenin çeşmine zulmet dolsun!"⁽³²⁷⁾

Demek ki bugünler Rüştü'ye bir odayı bile çok görenler, onu "gamgâhında" rahatsız edenler vardır. Ve Rüştü, o kadar rahatsız olmuştur ki onlara lânet okumakta, gözlerinin kör olmasını dileyerek beddua etmektedir. Hayatı boyunca hiç evlenmeyip bu dünyadan bekâr gelip geçen⁽³²⁸⁾ Rüştü'ye aldığı maaş da yetersiz gelmektedir. Şöyle yakınır:

"Doyurur mu maaşı Rüşdü'yi
O ne faizcidir ne tacirdir
Yeri yok çarşuyu servette
Ne akar sahibi ne mûcirdir
Kendisi Ermenek'te doğdu fakat
Anadan doğma bir muhacirdir."⁽³²⁹⁾

Kendisi aslen köklü bir aileden gelmesine rağmen yaşadığı devrin ve sahip olduğu düşünce tarzının da etkisiyle hayatı ora-

(325). Babalık, 25 Ramazan 1340/ 23 Mayıs 1338, S. 901

(326). Süslü, a. g. e., s. 8

(327). Süslü, a. g. e., s. 25

(328). Selçuk Es, "Büyük Konya Ansiklopedisi", Yeni Konya, 17 Nisan 1970

(329). Süslü, a. g. e., s. 25

dan oraya sürüklenip en son Konya'da karar kılan Rüştü'nün mal-mülk edinip, ev, dükkân sahibi olma kaygusu yoktur. Gerçi dost-arkadaş edindiklerinde de bulunan bu özellik, kendisinde biraz daha belirgindir. İsteği başkasına muhtaç olmadan yaşamaktır. Nitekim Sultanî'de muallimken biraz yukarıda bahsettiğimiz medresede Türkçe öğretmenliği yapması, memleket evlâdını yetiştirme endişesi ile birlikte geçim derdinden kaynaklanmaktadır, denebilir. Bir dörtlüğünde kurtulamadığı geçim sıkıntısından şöyle şikâyet eder:

"Kendi halimde iken kimseye yokken zararım
Yoruyorsun, üzüyorsun beni ey kahpe felek
Halka mihnetten usandım geleli dünyaya
Vermedin hiç kolaylıkla bana bir ekmek." (330)

Arkadaşı M.Y. Süslü, günlük yaşayışı ve kazandığı alışkanlıklarıyla birlikte neredeyse yemek listesini de verir. Buna göre kahvaltısı "Üç bardak süt, üç fincan sade kahve, bir çörek"ten ibarettir. Öğle ve akşam yemeklerinden sonra "Tahir Ağanın Kahvehane"sine uğramaktadır. Orada yine "üç fincan içinde ayrı ayrı kahve getirtip nöbetle fincanları boşaltmakta"dır. Yemek konusunda "kuşbaşı, köfte ve mercimekli bulgur pilâvı"na düşkündür.

Garip bir özellik olarak ise üzüm vakti gelince "Yüz dirhemden başlayarak tedricen günde bir batmana kadar üzüm yediği görülmüştür. Bu âdetini muallimlikten ayrılincaya kadar bırakmamıştır." (331)

O, her haliyle "nev-i şahsına münhasır" bir insandır. Hasan Rüştü'ye bu anlayış içinde bakmakta fayda vardır.

Onun arkadaşının ifadesi ile "en bağlı olduğu ödev, hayatından daha çok sevdiği ertik öğretmenlik"tir. Nitekim öğretmenlikten ayrı olduğu sıralar bile "bütün sözlerinin sonunu öğretmenlikle bağlamakta"dır. (332)

"Çok sade elbisesiyle koltuğunda birkaç kitapla liseye gider, derslerini verir." (333) Bir çeşit kalenderî hayatı içinde gösterişsiz, olduğu gibi yaşar. Bunun için de zaman zaman tenkide uğrar. Fakat bildiğinden de şaşmaz. Kendisine biraz çeki-düzen vermesini, ara sıra tıraş olmasını ve kravat takmasını ihtar eden lise müdürüne şöyle cevap verir:

(330). Süslü, a. g. e., s. 87

(331). Süslü, a. g. e., s. 28

(332). Süslü, a. g. e., s. 8

(333). Süslü, a. g. e., s. 20

"Erkeğim,kız gibi ârâyîşe rağbet kılamam
 Kravatla kolalı gömlek esîri olamam
 Yed-i kudret tuvalet yapmış ezelden başıma
 Yok lüzûmu tarağın,cımbız ile kıl yolamam."(334)

İzmir hayatını anlatırken belirtildiği gibi,kendine has derse girişi ve çıkışı olan Hasan Rüştü'nün,ders işleyişini tenkit eden öğrencisine verdiği cevap da "öğretim metodunu" ortaya kor:

"Tarz-ı tedrisime beyhûde kabahat bulma
 Tutmadın rağbet ü gayret yolunu sen oğlum
 İyi dinle,iyi anla,iyi hıfzet yoksa
 Hap yapıp ilmi sana yutturamam ben oğlum."(335)

Süslü,sebebini belirtmeden,"nedense" Rüştü'nün Konya Lisesi'nden tayininin çıkarıldığını söyler.Bu olay Cumhuriyet'in ilânından sonradır. Bir süre İmam-Hatip ve Kız Muallim Mekteplerinde Edebiyat öğretmenliği yapan Rüştü,buralarda da fazla bırakılmaz.⁽³³⁶⁾ Öğretmenliği zamanında açıktan içki kullandığı ne görülüp ne de duyulmamış⁽³³⁷⁾ olmasına⁽³³⁷⁾ rağmen,"Konya'ya geldikten sonra içkiye düşkünlüğü artmıştır."⁽³³⁸⁾ Bu sebepten de öğretmenlikten çıkarılır. En güçlü şiirlerini,son öğretmenlik yaptığı yer olan Kız Muallim Mektebi'nde görevli iken yazan Rüştü'yü⁽³³⁹⁾ öğretmenlikten ayırırlar. O,öğretmenlikten ayrılışına şöyle yanar:

"Beni techîl kılan kimsede irfan olsa
 Dahleden meslekime bâri insan olsa
 Böyle bedbaht ü perişan mı olurdu Rüştü
 Faydasız,ruhu çürük,âciz ü nâdân olsa."(340)

Fakat bu serzenişler Rüştü'yü kurtarmaz.Artık aç,sefil,işsiz ve perişandır.Düşkün vaziyetini şu kıtaları ile anlatmaya çalışır:

"Züğürdüm kalmadı kîsemde pâre
 Elemle doldu kalbim pâre pâre
 Bulur ancak bu derde akçe çâre
 Onulmaz başka merhemle bu yâre

Meta'ım nakd-i ömrüm hep kederdir
 Bu müflislik bana dağ-ı ciğerdir

(334).Halit Bardakçı,Bütün Yönleriyle Ermenek,1976,s.391

(335).Süslü,a.g.e.,s.77

(336).Süslü,a.g.e.,s.20

(337).Süslü,a.g.e.,s.28-29

(338).Bardakçı,a.g.e.,s.389-390

(339).Bardakçı,a.g.e.,s.389-390

(340).Süslü,a.g.e.,s.85

Devay-ı derdim ancak sim-ü zerdir
Onulmaz başka merhemle bu yâre."(341)

Mağduriyetin pençesinden kurtulamayan Hasan Rüştü'nün imdadına bir sınıf arkadaşı yetişir.Bu Konya Valisi İzzet'tir. Konya basınında çıkan ve yoksulluktan yakınan şiirlerin altında okuduğu "Ermenekli Rüştü" imzasını okuyan vali,kendisine Mülkiye'de öğrenci iken boş zamanlarında hikâye anlatan sınıf arkadaşını hatırlar. Bir polisle Karahafızlar'ın Medresesi'nden çağırtır. Makamda karşılaşınca aradan geçen yıllara rağmen ikisi de birbirlerini kanırlar. Bundan sonra Vali İzzet,arkadaşını bin kuruş ücretle Konya Müzesi Müdür Muavinliği vekâletine tayin ettirir. 24 Kânunuevvel 1928 tarihinde gerçekleşen bu tayin üzerine Rüştü,"gördüğü lütuf ve nimete" karşı şu kıtayı söyler:

"Atmadı köhne diyüp mezbeleye İzzet-i Hâk
Vatan evlâdına irfanla teceddüt vereni
Ermenek şairi Kel Rüştü fiği alnımda
Müze eşyası meyhanında bulundurdu beni."(342)

Rüştü,müzedeki görevi boyunca boş durmaz.Buna karşılık yaptığı etüdler,çeviriler,Arap,Fars dilleri ve Fransızcaya vukufu gözönünde bulundurularak 20 Mart 1930'da asaleten üç bin kuruşla Müze Müdür Muavinliğine getirilir. Müze Müdürü,Konya'ya ilk gelişinde medrese ve oda arkadaşı olan Mustafa Fikri Efendi'nin oğlu Naci Fikret'tir.Naci Fikret,N.Rahmi,Memduh Yavuz,Nâzım,Mazhar,Raşit Arif,Sadrettin Rahmi,Mehmet Naci,Mimar Falih,Ahmet Bilge,Mehmet Sabri,Abdullah'tan oluşan bir arkadaş gurubu oluşturmuşlardır.Alâaddin'in altında Süslü'nün sınıf arkadaşı Nizi'nin çalıştırdığı küçük şaraphanede buluşmaktadırlar. Bu meyhanede devamlı duran ve "ebedî bezm" sırasında şiir yazdıkları "Divançe-i Meyhane" adlı defterde her birin ayrı bir mahlası vardır.N.Fikret,Azer;Süslü,Sütûde; Abdullah,Bende-i Hudâ; Sadri,Sadriştayn müstear adlarını kullanırlarken,Hasan Rüştü,Hayyam adını seçer.(343)

Bu günler fazla uzun sürmez. 1 Ağustos 1934 tarihinde dolgun bir ücretle emekliye sevk edilir.(344)

(341).Süslü,a.g.e.,s.20

(342).Süslü,a.g.e.,s.21 - Bardakçı,a.g.e.,s.390

(343).Süslü,a.g.e.,s.28-29

(344).Süslü,a.g.e.,s.21-22

Son yıllarında Hasan Rüştü, mekân olarak bir hayli yer değiştirmiştir. Han odalarında kalmaktadır. Terkenli, Esat Efendi, Başarlı Hanlarında bulunur. Odasına kimseyi kabul etmez. Son yılında ise Pürçüklü Mahallesi'nde bir ihtiyar kadının evini kiralamıştır. Koçhisar'a tayininin çıktığını duyunca Süslü'yü evine davet etmiştir. Süslü, bir arkadaşı ile birlikte gittiği bu ev ve Hasan Rüştü'nün durumu hakkında bize bilgi verir. Buna göre Rüştü'nün evinde döşeme olarak yerde sadece bir "palaz"^(x) serilidir. Başka bir şey yoktur. Gece olmuştur ama ışığı yakmaz. Çünkü onun felsefesine göre, "Allah'ın kameri, fukaranın feneri"dir. İhtiyar ev sahibesinin tenbihi ile mangal ve soba da yakmamaktadır. Zaten kaldığı odaya soba deliği de açılmamıştır. "Kış gelince zatürreye yakalanır ölürüm." diye arkadaşlarına şikâyet eder. Misafirlerine ikramı ise bir büyük kulüp rakısıdır. Meze, su yoktur. Ufak kahve fincanı ile içerler. Arkadaşları bir-kaç ev tavsiye ettiyse de şair onları beğenmez. Ağlaşarak ayrılırlar. Nitekim bir yıl sonra 19 Kanunusani (Ocak) 1936'da yakalandığı zatürreden kurtarılamayarak kaldırıldığı Konya Memleket Hastahanesi'nde vefa eder.⁽³⁴⁵⁾

Ölümü üzerine Hasan Rüştü'nün yakın dostlarından Konya Sanat Okulu Demircilik Öğretmeni Hüsnü Altunok bir mersiye yazar. İki kitasını buraya aldığımız mersiye sanki, "Şöyle bir garip öldü diyeler" havası içindedir:

"Çekdi demi sürdü demini fani dünyanın
Memleket Hastahanesinde can verdi Konya'nın
Kefenini hastahane sardı ağniya'nın
Çekilüp gitti saadethanesine öbür dünyanın.

Diken olmadı mezarının taşını,
Akıdan bulunmadı gözünün yaşını
Sağlığında bulmadı dünyalık eşini
Öbir dünyaya aldı gitti yalnızca başını."⁽³⁴⁶⁾

(x). pâlâs = pelâs: Eski kilim, keçe, aba, çul. (Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat.)

(345). Süslü, a.g.e., s. 22

(346). Selçuk Es, "Ölümünün Yirmi Dokuzuncu Yılı Münasebetiyle: Ermenekli Hasan Rüştü (Kel Şair)", Koyunoğlu Müzesi, Do. No: 5747, s. 2

C. SANAT VE ŞAHSİYETİ İLE İLGİLİ BAZI ÖZELLİKLERİ

Memduh Yavuz, Rüştü'nün en güzel gazeli olarak aşağıdaki beyitlerini takdim eder:

"Sana dil verdim ise yık da harâb et mi dedim
 Nâr-ı hicre yüreğim yak da kebâb et mi dedim
 Gez de zevk eyle affâne demişsem sana ben
 Rukâba bezmine git nûş-i şarâb et mi dedim
 Mihnet-i aşka olan sabrımı bildirdim ise
 Dûzah-ı firkate yak böyle azâb et mi dedim.
 Dil-i bîcürmümü kıldımsa muti-i hükmün
 Ruz u şeb durma bana cevr-ü itâb et mi dedim.
 Bende-i aşk-ı sitemperverin oldumsa beni
 Ayak altında bırak, ez de türâb et mi dedim.
 Sana (Rüşdi) elem-i firkate sabreyle dedim
 Yârı şekvâ yoluna gir de şitâb et mi dedim." (347)

Bazı eserleri 1894'te bestelenerek plağa alınan Rüştü, sadece aruz değil, hece vezni ile de ustaca eserler vermiştir ki, "Konya Destanı" bunlardan biridir. Süslü'nün, "Atatürk'ün Konya'ya ilk teşriflerinde yazılan ve kendilerine derin bir saygı ile sunulan.." diye takdim ettiği bu destan M.Kemal'in Konya'ya ilk gelişinde yazılmamış olsa gerektir. Çünkü şiir içinde, "Cumhurun reisi o arslan geldi", "Vatanı kurtaran kahraman geldi", "Verdi Cumhuriyet, saâdet, sâman", "Ulu konuğundur Reisi Cumhur" gibi ifadeler vardır.⁽³⁴⁸⁾ M.Kemal'in Konya'ya ilk gelişi 3 Ağustos 1920 olduğuna göre bu ifadeler çok erken söylenmiş olmaktadır. Çünkü ilk gelişte, daha değil cumhurreisliği, Kuvay-ı Milliye'nin yeni kuruluş, güçlendirme çalışmaları yapılmaktadır. Fakat, "Atatürk'ün Cumhurbaşkanı seçildikten sonraki ilk gelişinde.." diye ifade düzeltilirse doğru olacaktır. Destan şöyledir:

"Süslen düğünler yap ey Konya şehri
 Cumhurun reisi o arslan geldi
 Beyan olunmaz dille degeri
 Vatanı kurtaran kahraman geldi.

(347). Süslü, a.g.e., s.46

(348). Süslü, a.g.e., s.36-37

Mustafa Kemâl Paşa'dır zâirin
İzzetle, devletle doldu her yerin
Ulu muhafızı dâr ü diyarın
O hâmi-i halk u hânümân geldi.

Geldiği yerlerden gider gam, keder
Bastığı toprakta nimetler biter
Lâle, sümbül açar coşar kevserler
Ayağı uğurlu bir mihmân geldi.

Böyle konuğa olunca konak
İmrendiler sana her yurt, her toprak
Ayağına yüz sür, alnın olsun ak
Misli görülmeyen kumandan geldi

"Hoş geldiniz, safâ getirdiniz" de
"Toprağında güller bitirdiniz" de
"Bu kutlu günleri siz verdiniz!" de
De ki "Paşam sizden bize şan geldi"

Düşmandan öcünü alan insana
Arzet sadakati, düşme küfrana
Şükrân takdim için o kahramana
Kaçırma fırsatı hoş zaman geldi.

Bu idi yanmaktan seni kurtaran
Sana hücûm eden düşmanı vuran
Okşamak kasdiyle seni yakından
Üstüne mukaddes sâye bân geldi.

Böyle şeref, böyle neşve, böyle şan
Vermemişti sana ne han, ne hakan
Verdi Cumhuriyet, saâdet, sâman
Eski toprağına taze can geldi.

Ulu konuğundur Reis-i Cumhur
Bulamazsın şöyle kutlu bir huzur
Tut her buyruğunu karşısında dur
Bir can değil gelen, bir cihan geldi.

Bu paşan olmasa gelirdi Yunan
Seni eylerdi hâk ile yeksan

Yoksa bırakmazdı yerinde nişan
Sana varlık, bekâ hep ondan geldi.

Buyruğunu tutmak borcundur ona
Fedakârı olmak vacibdir sana
Her yerde, her sözde ol ondan yana
Seni hıfzeyleyen nıgehbân geldi.

Veli nimetin bu zat-ı zîşan
Halâskârlığını unutma bir an
Konukla, yolunda sarf et mal ü can
Malini, canını kurtaran geldi

Gözünde, başında eylersin karar
Bıgrına bastıkça eyler iftihar
Soğukla incitme göster bir bahar
Gözlerin bebeği kâmirân geldi.

Gelmemişti sana evvel ve ahir
Bu kadar şanlı bir ulu misafir
Eski tabirle dersem yeridir
"Gazi-i müşarun-bi'l-benân geldi"

Teceddüt fikrinin feyz-ü rif'atı
Hal ü istikbâlin emn ü rahatı
Şu yeni zamanın bu saâdeti
O mihmândan sana armağan geldi.

Müsavâtı saçan zir ile fevka
Maksat taşımayan ihyadan başka
Kardaşlık, babalık gösteren halka
Tevazuu seven âlişan geldi.

Büyükleme için ulu mihmânı
Etmişti vicdanım ahd ü peymânı
Yazdım, takdim ettim şu armağanı
Ruhumdan koparak bir destan geldi." (349)

Şairin ayrıca, "Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Hatırası" baş-

lıklı bir destanı, II. Meşrutiyet'in ilânı ile ilgili "On Temmuz"-da okuduğu bir manzumesi vardır. Hasan Rüştü, On Temmuz'u "Hürmet gösterilmesi farz olan zaman, hakiki ve büyük bayram" olarak alkış-larken bunun sebeplerini de şöyle ifade eder:

"Zulmet-i leyl-i şeâmetten halâs olduk bu gün
Bar-ı zencir-i esaretten halâs olduk bu gün".

On Temmuz, uğursuzluklarla dolu gecelerin karanlığından, esaret zinciri yükünden kurtulma günüdür. On Temmuz, her unsurun barışıp yakınlaştığı öpüşüp birlik oluşturdukları gündür. Bunu da şöyle ifade eder:

"Güldü her unsur barıştı, başladı ülfet bu gün
Öptüler birbirlerin gösterdiler vahdet bu gün".

On Temmuz başarısının kaynağını da şöyle anlatır:

"Maksada irdi bu gün himmetle erbab-ı cihad
Millete nur-u terakki saçtı şems-i ittihad"(350)

Şaire göre, II. Meşrutiyet'e cihad erbabının gayretiyle ulaşılmıştır. Zaten asıl maksat da budur. Böylece İttihad güneşi millete ilerleme nurunu da saçmıştır.

Hasan Rüştü, o günlerin havası içinde iken bir gün Selanik'e uğrar. Abdülhamit bu şehirde sürgündür, Alatin(i) köşkünde ikamete mecbur tutulmaktadır. Bu köşke de uğrar ve orada şu kıtayı söyler:

"Mevsim-i hacde Selanik'te isen yoksa işin
Neşvenâk ol o güzel beldede et geşt ü güzâr
Alatin Köşküne uğrarsa yolun at yedi taş
Çünkü şeytan yeridir kâbe-i ahrâra civar."(351)

Selanik'te "hürriyet kâbesi"ne yakın Alatin Köşkü'ndeki Abdülhamit'in "şeytan yerine" taşlanması isteyen Hasan Rüştü'de de devrinin hemen hemen bütün İttihatçı aydınlarında olduğu gibi Abdülhamit düşmanlığı vardır.

İzmir'deki "Gözlemeci Destanı"nın altına "Nazm-ı Ermenekli Hasan Rüştü Mevlevî" imzasını atan,⁽³⁵²⁾ Konya'da haftada bir defa Mevlânâ'nın "Divan-ı Kebir"ini okutan⁽³⁵³⁾ şairin, Mevlevî meşrep olduğunu sanıyoruz. Şu şiiri, "olduğun gibi görün" düşüncesini işlemek bakımından ilginçtir:

(350). Süslü, a.g.e., s. 42-43

(351). Süslü, a.g.e., s. 56

(352). Turgut, "İzmir'de Ermenekli Hasan Rüştü", Konya, Ağustos-Eylül 1938, s. 24-25, s. 1363

(353). Süslü, a.g.e., s. 20

"Bir değil zahirimiz, batınımız ey rükaba
Zâhiri, batını bir merd bugün nadirdir
Dışınız çok güzel amma, içiniz müstekreh
Suratım bakmağa gelmez, yüreğim tahirdir." (354)

Hasan Rüştü, bu görüşünü, modaya değer vermeyen şu kıtası ile de destekler. Burada gerçekle yüzyüze olma anlayışının ağır bastığını da belirtmeliyiz:

"İtmeden midemi her veçhile tezyin, tamir
Modanın âşıkı olamam, süse mangır veremem
Ben de herkes gibi arayışe versem paramı
Bozular reng-i hayatım, olurum sonra verem." (355)

Yazıları, şiirleri ile birlikte başlı başına bir araştırma konusu yapılabilecek kapasitede olan Ermenekli Hasan Rüştü'nün yaşadığı dönemlerle birlikte değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir. O hatasıyla sevabıyla yaşadığı devrin izlerini üzerinde taşır. Fakat her dönem içinde de vatansever özelliğinin değişmediğini söyleyebiliriz.

VIII. MEHMET FERİT UĞUR

Millî Mücadele dönemi Konya'sının Millî Eğitim Müdürü olan Mehmet Ferit, Konyalı İbrahim Efendi'nin oğludur. Annesi Hanife Hanımdır. 1880 yılında Konya'da doğmuştur. (356) İlk tahsilini gördükten sonra iki yıl özel çalışarak Konya İdadisi'nin ikinci sınıfına imtihanla girmiş ve bu okulu 1898'de "âliyyülâlâ" (pekiyi) derece ile bitirmiştir. (357) Niyeti, "Dârü'l-Muallimîn-i Âliye"ye girmektir. Fakat o zamanlar bu okula giriş şartları çok ağırdır. Arap, Acem dillerini çok iyi bilmek, Mütenebbi'nin, Hassan'ın, Lebid'in, İbn Ferid'in kasidelerinden seçilebilecek beyitleri anlayıp tahlil edebilmek gerekmektedir. "Fatih Medresesi'nden hocaları bile bocalatan" bu imtihanı sivil idadî mezunlarının kazanması hiç de kolay değildir. Ama Mehmet Ferit, kazanır ve üç yıllık bu okulu da 1901 yılında "âliyyülâlâ" derecesi ile "birinci" olarak bitirir. (358) Diplomasını aldığı zaman, "göğsünü, altın bir maarif madalyası süslemektedir." Çünkü devrin Maarif Nazırı Münif Paşa, çalışan,

(354). Süslü, a.g.e., s.62

(355). Süslü, a.g.e., s.64

(356). F.Nafiz Uzluk, "Kaybettığımız Değerli Bir Bilgin: Muallim Mehmet Ferit Uğur", Konya, Mart 1942, S.41, s.19 - Dârü'l-Muallimîn ve Dârü'l-Muallimât Defteri, s.1, Konya İl M.E.Müd. Ayniyat Deposu

(357). M.Mes'ud Koman, "Merhum Mehmet Ferit Bey Üstadımız", Konya, Mart 1942, S.41, s.55

(358). Uzluk, a.g.m., s.19

zekî talebeleri takdir etmekte, kuru bir "kâğıt parçası" ile uğurlamamaktadır.⁽³⁵⁹⁾

Mehmet Ferit'in öğrencilikteki başarılı hayatı öğretmenlik ve memuriyetinde de devam etmiştir. Onun bu başarılarının sebeplerini öğrencisi olan Naci Fikret şöyle tahlil eder: "Üstad, tip itibariyle şu zümreye dahil insanlardandır: Her şeyden evvel ve her şeyin fekinde intizam, intizam, daima intizam! İçinde bulunulan bir müessesenin nizâmat ve talimatı neleri emrediyorsa onlara harfiyen ve tamamiyle riayet! Bu nizamat ve talimatın hiç bir maddesine ve hiç bir noktasına itiraz etmemek! Bulunduğu müessesede vasi ve bîpayan bir itaat! Bütün mevcudiyetiyle bir çalışkanlık! Muallimlere son derece hürmet ve itaat! Hiç bir surette isyan etmemek ve isyandan daima uzak durmak! Böyle bir şakirdin daima birincilikle terfi-i sınıf etmesi ve nihayet birinci olarak diploma alması icabeder. Ben üstadın tercüme-i haline antkentignement vakıf değilim. Fakat sevgili üstadımın fizyonomisine, mizaç ve seciyesine bakarak böyle bir takım istidlâlatta bulunuyorum ki her halde hata etmiş olmasam gerektir. Graphologie denilen ilme inanmak lâzım gelirse üstad yazılarına nazaran son derece intizamperest bir zattır; intizamı olduğu kadar çalışmayı ve itaatı da sever. Kendisinden kat'iyen asiyanne, serkeşane, serbazane hareketler sudur etmez."⁽³⁶⁰⁾ M. Ferit'in karakter ve mizacını, kendisinden derinlemesine etkilenen ve uzun süre -ki buna bir ömür boyu diyebiliriz? tanıyan birinin bu tahlili, onun Millî Eğitim Müdürlükleri, Halkeğitim Başkanlığı ve Konya Halkeğitim Aylık Kültür Dergisi yönetiminde bulunuşunun sebebini ve aynı zamanda başarılarını da izah etmiş olmaktadır.

A. ÖĞRETMENLİĞİ

M. Ferit, devlet hizmetine, Yüksek Öğretmeni bitirdiği yıl girmiştir. İlk görev yeri de Konya İdadisi'dir. Mezun olduğu, hocalarının halen görev yaptığı eski okuluna tayin edilmiştir. Kendisi gelmeden önce o sırada idadide Coğrafya muallimliği yapan Ayaşlı Şacir, "zekâ ve terbiyesinden hayranlıkla bahsettiği bu talebesinin" çıktığı okula muallim olarak gelmekte olduğunu müjdelemiştir.⁽³⁶¹⁾

M. Ferit, Konya İdadisi'nde Türkçe ve Coğrafya dersleri başta

359). Uzluk, a.g.m., s.19

360). Başta, "Merhum Üstad Bay Ferit Uğur Hakkında", a.g.y., s.27

361). Celalettin Ali İmer, "Üstad Ferit Uğur'u da Kaybettik", Konya, Mart 1942, S.41, s.37

olmak üzere Kitabet, Hendese, Mevalid-i Zirâiye, Kozmografya, Hesap muallimlikleriyle birlikte "muavin-i salis"lik, sonra "muavin-i sanf"lik vazifelerini de görür.⁽³⁶²⁾ O, sadece kendisini yetiştiren öğretmenlerinin değil, öğrencilerinin de kıvanç vesilesi durumdadır. Öğrencisi Mehmet Muhlis anlatır: "318 (1902) senesi idi. İdadinin altıncı sınıfında idim. Bir gün şık ve temiz giyinmiş bir "genç" dersaneye girdi. Yukarı doğru kıvrılan sarı bıyıkların tatlı bir ihtişam verdiği sempatik bir çehre... Bu genç bizim Coğrafya hocamız idi. İki sene bize muhtelif dersler, Kozmografya, Riyaziye vesaire okuttu ve hepimizde derin bir sevgi ve hürmet uyandırdı."⁽³⁶³⁾ Bu intiba diğer öğrencileri üzerinde de vardır. Naci Fikret anlatır: "Kıyafetçe, etvâr ve harekâtça, her hususta son derece muntazam bir zat! Hiç bir hareketinde bir aksaklık yok! O vakit idadide müdürden sonra üç tane de muavin var idi: Muavin-i evvel Faik Bey, Muavin-i sani Kahmi Efendi, Muavin-i Salis Ferit Efendi. İşte Üstad Ferit Uğur'u ilk defa olarak o vakit görmüş idim. Dersimiz coğrafya.. Hem de basit bir coğrafya! Arz yuvarlaktır, arz döner vesaire vesaire! Bize Hacı Bahrizade Said Efendi de ders okutmuştu.. Fakat üstadın okutuşu başka türlü oldu; ve bilhassa benim için yani anlayanlar için başka türlü oldu. Üstad arzın yuvarlaklığından bahsederken kâinatta tabii bir halde bulunan tek mil cisimlerin küre şeklini aldıklarından ve meselâ bir damla suyun kürevî bir şekil aldığından, ağaçların uzaktan küre şeklinde göründüklerinden, velhasıl yuvarlaklığın en tabii bir şekil olduğundan o surette bahsetti ki işte üstada olan incizâbım o zamandan itibaren başlamıştır."⁽³⁶⁴⁾ Naci Fikret, daha önce üzerinde durulduğu gibi yazısının devamında o tesirle okulun yaz tatiline girdiği dönemde nasıl birden son sınıfa kadar bütün tarih ve coğrafya kitaplarını ve bu sahadaki başka eserleri de temin edip okuduğunu anlatır.

M. Ferit, sadece düşünce ve ilim sahasında derinleşmek isteyenlere değil, şekil ve kıyafetiyle, görünüşe takılıp kalanlara da tesir etmiştir. Öğrencisi ve Millî Mücadele dönemi Konya Öğretmenlerinden olan C. Ali İmer, bir tören hatırasını anlatır: "Genç öğret-

(362). Koman, a. g. m., s. 55

(363). M. Muhlis Koner, "Üstad B. Ferit Uğur İçin", Konya, Mart 1942, S. 41, s. 22

(364). Başta, "Merhum Üstad Bay Ferit Uğur Hakkında", a. g. y., s. 28-29

men M.Ferit, geydiği siyah renk elbiseye aynı renk ipek kravat bağlamıştır. Sol göğsü üstünde ise Yüksek Muallim Mektebi'ni birinci bitirmesinin nişanesi olan madalyası asılıdır. Bu haliyle öğrencileri yanında ileri, geri vekarla yürümesi, öğrencilerine ayrıca bir sevinç vermektedir." (365)

M.Ferit, Konya'dan 1907 yılında "İdadi Muavin-i Evveli olarak" ayrılır, "Mâmuretü'l-Aziz, Niğde, Diyarbekir, Malatya'da görev" yaptıktan sonra 1919'da Konya'ya "Konya Vilâyeti Maarif Müdürü" olarak döner. (366) Artık 1924'te kendi isteğiyle emekli oluncaya kadar Konya eğitiminin başındadır. Yalnız emekli olduktan sonra da eğitimi ilişkisini kesmemiştir. Vefatının on gün evveline kadar Konya içindeki çeşitli okullarda Fransızca, Tarih, Coğrafya, Vatanî Malûmat derslerini okutmuştur. (367)

M.Ferit, Konya'ya Millî Eğitim Müdürü olarak atandığı vakit Konya Belediye Reisi bir öğrencisidir: Mehmet Muhlis. M.Muhlis, hocasının bu tayinine sevinmiştir. Şöyle yazar: "..eski muhterem hocam bu defa en samimi bir arkadaşım olmuştur." (368) Nitekim bu arkadaşlık ve yakınlık, memleket irfanının yükselmesi için ortak çaba göstermelerini söglayacak ve bazı önemli eserleri kültürümüze kazandıracaktır. Konya Rehberi adlı kitap bunlardan akla gelen ilk örnek olarak hemen anılabilir.

B. MEHMET FERİT VE MİLLÎ MÜCADELE

M.Ferit'in Konya'ya geldiği sıra, Millî Mücadele'nin en zorlu yıllarıdır. Millet'in en önemli meselesi, düşünen her vatansaver kafanın beyin yordduğu konu, vatan savunmasıdır. Maarif Müdürü olarak M.Ferit, fikir ve hareketleriyle Kuvay-ı Milliye'yi destekler ve Müdafaa-i Hukuk saflarında yer alır. Bu tutumunu Delibaş olayında da devam ettirmiştir. Kendisi, Delibaşı ve taraftarları tarafından hedef seçilmemiştir. Veya hedef seçilecek kadar sivrilmemiştir. Fakat çevresinde hedef seçilenleri korumaya çabalamıştır. Konya Kuvay-ı Milliye Kumandanı Binbaşı Abdi (Zeren) Bey bunlardandır. Evi Şems Mahallesi'nde olan M.Ferit Bey, aynı mahallede oturan ve olay sırasında cepheden izinli olarak gelmiş bulunan

(365). İmer, a.g.m., s.38

(366). Koman, a.g.m., s.55 - Dârü'l-Muallimîn ve Dârü'l-Muallimât Defteri, a.g.y., s.1

(367). Koman, a.g.m., s.55

(368). Koner, a.g.m., s.22

Abdi Bey'in zor durumda olduğunu görür. Çünkü Delibaş, bir-kaç ay evvel emrinde çalıştığı kumandanını ele geçirmek istemektedir, evini bastırır. Abdi Bey, komşusu Hacı Nine'nin evine saklanır. Fakat orada emniyette değildir. Tekrar evine geçer. Gece Ferit Bey, bu durumu öğrenir öğrenmez, kardeşi Nuri Bey'le birlikte Abdi Bey'in evine giderek, köylü elbisesi giydirip onu kendi evine getirir, üst katta bir odaya yerleştirir. Delibaş, Ferit Bey'in Binbaşı Abdi Bey'i evine aldığını öğrenmiştir. Ertesi gün öğleden evvel, Ferit Bey'in kapısı çalınır. M. Önder, olayın devamını şöyle anlatır: "Gelen zat, Abdi Bey'e: -Delibaş Mehmet Ağa'nın çok selâmı var." Ya gelir bizim cephenin umum kumandanlığını yapar, yahutta kelleyi koltuğuna alır." diye benimle haber saldı. Kabul ediyorsan kalk gidelim.." der. Abdi Bey de: "O bana selâm göndermiş, sen de benden ona selâm söyle.. Ben ne şeytanın yüzünü görürüm, ne de selâvat getiririm. Bunu böylece bilsin." diye cevap verir. Vaziyet değişmiştir. Gelen zat: "Sen madem ki böyle söylüyorsunuz onlar da burayı basarlar. Çoluk-çocuğun var. Onlara da kendine de edersin, yazık olur. Bari buradan çık git." der. Abdi Bey yanına iki tabanca alarak gitmeğe hazırlanır. Elçi gittikten sonra Ferit Bey, "Sen buradan bir yere gidemezsin, öldürürler. Seni saklayalım." diyerek aşağıya inip, yaz odasının kereveti yanındaki merdiven altının iki tahtasını sökerek Abdi Bey'i içeriye gizleyip, tahtaları teker teker çivilerler. Bir müddet sonra, 20-30 kişi evi basar. Bu sırada komşuda olan Ferit Bey'le hanımı eve gelerek ne aradıklarını sorarlar. "Çete reisi Binbaşı Abdi Bey'i arıyoruz" sözüne karşılık Ferit Bey'in eşi Hacı Naciye Hanım, şiddetle çıkışır: "Siz delirdiniz mi? Çete reisi Abdi Bey burada ne gezer. Evi ayrı bucağı ayrı.. Haydi defolup gidin.." Bu cesur tavır hepsini susturur. Bırakıp giderler. Bu sırada Abdi Bey, heyecanlı dakikalar yaşamaktadır. Bu varta, "Kuvay-ı Tedibiye" gelip tamamen atlatılıncaya kadar Abdi Bey burada kalır." (369)

Ferit Bey, idarî bir görevde bulunduğu için Millî Mücadele sırasında öğretmenliği bırakmamıştır. Onun öğretmenlik yapması elbette o sıra öğretmene duyulan ihtiyaçla yorumlanamaz. Onun öğretmenliğe istidat ve kabiliyeti olduğu kadar arzusu da vardır. Nitekim öğretmen ya arlardan Memduh Yavuz, "Üç irfan güneşinden

biri" olarak değerlendirdiği Ferit Bey'in 1921 yılında Kimya okuttuğunu yazmaktadır.⁽³⁷⁰⁾ Süslü, aynı yazısında Ferit Bey'in kitaba çok düşkün olduğunu ve ona sık sık kitap satılan yerlerde rastladığını, koltuk dolusu kitapla evine döner gördüğünü de anlatır. O, okuyan ve sürekli kendisini yenileyen bir eğitimci-
dir. Onun içindir ki çevresinde, "Ayaklı Kütüphane, Ayaklı Ansiklopedi"⁽³⁷¹⁾ diye anılmaktadır. Nitekim, ilmin her şubesinde "kuvvetli malûmat sahibi" olduğunu M. Muhlis şöyle ifade eder: "Ona Riyaziyeden, Fizikten, Kimyadan sorunuz, mükemmel bir ihtisas gösterir. İctimaî ilimlerden açınız, derin bir vukufu size en ince noktalar üzerinde tatminkâr cevaplar verir. Yani her şeyi bilir. Üstad nihayet tarihte karar kılmıştı. Bilhassa Konya tarihi, Konya eski eserleri üzerinde tedkikler yapıyor ve Konya tarihini aydınlatan mühim eserler veriyordu."⁽³⁷²⁾ O, araştırma çabasında her fırsatı değerlendiren insandır. Nitekim 1922'de İbrahim Aczi Kendi ile birlikte Konyalı Âşık Şem'î'nin mezar taşını bulurlar.⁽³⁷³⁾ Millî Mücadele aydınları olarak, bir yandan cephede savaşan askere destek olurken diğer yandan kültürel sahada da savaşmanın gereğine inanmışlardır. Ferit, Şem'î konusunda bulduğu bilgileri, "Konya'nın halkiyat ve harsiyatına" dair ilk eser olan Konya Halkiyat ve Harsiyatı'nda kullanır. M. Ferit, bu konuda çaba sarfedenleri de teşvik etmektedir. O yıllara ait hatırasını M. Şakir Altan şöyle anlatır: "1922 yılı sonlarında Konya'ya gelmiştim. Yanıma İlgin hakkındaki etüdümü de almıştım. Evlerinde bir kaç gece bu etüdümü bazan kendisi okumak ve bazan bana okutmak suretiyle görmüş ve dinlemiş; pek beğenmişti. Ben kendilerinden eserimin icabeden yerleri hakkında tenkitlerini dinlemiştim. Bu saha henüz yeni bir çığırdır. Bu işe ilk başlamış olmanıza rağmen muvaffakiyetiniz pek değerlidir, eserin tasnifi, tertibi hele halkiyata ait bölümleri pek hoş ve bir muaheze ve tenkide değil bilâkis takdire lâyıktır, demişler ve kâbil olursa el yazımla bu esrimden bir nüshasını da kendilerine vermekliğimi rica etmişlerdi. Talebim üzerine Maarif Vekâletine gönderilen bu eserimi, vekâlete sevkten önce bir müddet daha yanında alıkoyarak okuduklarını ve bir çok orta tedrisat muallimi arkadaşlara örnek olarak göster-

(370). M. Yavuz Süslü, "Eski Konya Maarif Müdürü Üstad Bay Ferit Uğur'u da Kaybettik", Konya, Mart 1942, S.41, s.40

(371). Sıraç Aydın Taşbaş, "Bir Baba Daha Kaybettik", Konya, Mart 1942, S.41, s.41

(372). Koner, a.g.m., s.22

(373). İbrahim Aczi Kendi, Konyalı Âşık Şem'î Konuşuyor, Konya-1951, s.191

diklerini işitmiştim."(374)

Tabii o zon günlerin bakanlığı da bu tip çalışmalara lâkayt değildir.Bir kaç ay sonra,eser görülüp takdir edildiği için takdirname ile araştırmacı ğretmen taltif edilir. Ferit Bey,Milli Eğitim Müdürü olarak ilk müjdeyi verme kadirşinaslığını gösterir. Fakat taltif bu kadarla da kalmaz,M.şakir'in maaşına 500 kuruş da zam yapılır.(375) M.Ferit,hem kendisi çalışmakta hem de başında bulunduğu öğretmenleri araştırmaya,her fırsatta teşvik etmektedir.Fakat devrin gereği,çalışmalar sadece eğitim-öğretime yönelik değildir.Cepheyi destekleyici çok yönlü çalışmaların da yapılması gerekmektedir. Bu konuda Konya okulları üstlerine düşeni yapmıştır. Tabii okulların başarisında Ferit Bey'in teşvik ve payının bulunduğunu burada belirtmekte yarar vardır.

Ferit Bey,ayrıca Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yönetim kuruluna da seçilmiştir.Bu seçimde en çok oy alan ikinci kişidir.(40 oy).(376) Hilâl-i Ahmer,faydalanılabilecek maddi değer olarak ne varsa kabul etmekte ve toplamaktadır.Elinde parası olmayanlar millî bir heyecan ve bütünlük duygusu içinde tavuğunu,keçisini bağışlamaktadır. Bu yolla sadece Ermenek'ten 83.313 kuruş 15 paralık bağış toplanıp Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilmiştir. Bu abaya okullar da kendi gleri ölçüsünde katılmaktadırlar. Cephede giyecek olarak kullanılacak malzemelerin üretiminden ayrı olarak Konya Sanayi Mektebi,Hilâl-i Ahmer yararına mektep sinemasında akşamları erkeklere,gündüzleri de kadınlara ayrı matinelere dzenliyerek elde edilen gelirleri Hilâl-i Ahmer'e vermektedir.(377)

C. KENDİNİ YENİLEYEN EĞİTİMCİ

M.Ferit'in hayatını,emekliliğinden sonra da önce olduğu gibi ilmî ve eğitimle ilgili çabaları doldurmuştur. O çok yönlü bir eğitimcidir. Bir başka ğrencisi,Muvaffak S.Onat da Konyaluların kendisine "ayaklı kütüphane" dediklerini belirtir. Bu durumunu,onun bir malûmat deposu olduğu yolunda değerlendirilmelidir. O,ana bilim dalı olarak Tarih'i seçmiştir.Fakat diğer ilimlerle ve gelişmelerle ilişkisini de kesmemiştir.Tarih,matema-

374).M.şakir Altan,"Ferit Bey'i Nasıl Tanıdım",Konya,Mart 1942, S.41,s.42-43

375).Altan,a.g.m.,s.43

376).Avanas,a.g.e.,s.313

377).Avanas,a.g.e.,s.314

tik, kimya, Türkçe, Fransızca vb. birçok dersten anladığını söyleyen Onat, M.Ferit'in 60 yaşına ulaştığı son günlerinde Sürrealizm, Kübizm, Fütürizm gibi modern şiir cereyanları ile ilgilendiğini, "şiirde manâ olur mu olmaz mı" tartışmalarının Konya'da yapıldığı sıralarda bu akımlar ve önde gelenleri hakkında ansiklopedik bilgiye sahip olup Guyom Apolloner, Marinetti, Klod Mone hakkında kendi görüşlerini serdettiğini anlatır.⁽³⁷⁸⁾ M.Şakir Altan ise, yine M.Ferit'in son günleri ile ilgili şöyle bir hatırasını naklederek, "Ölümlerinden bir ay kadar önce öğretmenler odasında görüşürken Fernord Grenard'ın "Asya'nın Üstünlüğü ve Düşkünlüğü" eseriyle Herodot tercümesinden kendilerini haberdar etmiştim. Pek memnun olmuşlar ve cep defterlerine not etmişlerdi."⁽³⁷⁹⁾ der.

Naci Fikret, M.Ferit'in ölüm haberini, ona İslâm Ansiklopedisi'nin yeni çıkan sekizinci fasikülünü göndermek üzere postahaneye giderken öğrendiğini ve bu haber üzerine "yıldırım sadmesi"ne uğramış gibi sarsıldığını söyler.⁽³⁸⁰⁾

M.Ferit, yerli yabancı yeni gelişmeleri ve yayınları takip edip kendini sürekli yenileyen bir eğitimcidir. Üstelik o, ilmi çalışmalarını hasbî bir gayretle yapmaktadır. Bu yönü de çevresinde kendisine karşı hayranlık duygularının uyanmasına sebep olmuştur. Naci Fikret, onun ilmi çalışmadaki samimiyetini şöyle anlatır: "Üstad, hiç bir zaman ilmini menfaate, maddî ikbâl ve refaha, sıvrilmeğe, meddeten yükselmeğe âlet edenlerden olmamış ve böyle bir şeyi hiç bir zaman hatır ve hayalinden bile geçirmemiştir. O, ne öğrenmiş ise ilim ve hakikat aşkıyla öğrenmiş, ne yapmış ve yazmış ise insaniyete, bilhassa vatandaşlarına bir iyilik, garezsiz, ivazsız bir iyilik yapmak niyet ve emeliyle yapmış ve yazmıştır. Bu kadar hasbî, bu kadar feragâtkâr, bu kadar faziletkâr, bu kadar temiz ve nezih insanlar tek mil arz üzerinde bile pek nadir olarak yetişir."⁽³⁸¹⁾

D. EĞİTİM AŞKI VE ŞAHSİYETİ

Aslında M.Ferit'in şahsiyetini, Naci Fikret'in cümleleri kesin hatları ile ortaya koymaktadır. Fakat onun mesuliyet duygusu,

(378). Muvaffak S. Onat, "Muallim Mehmet Arif ve Muallim Mehmet Ferit'e Dair Bir Kaç Hatıra", Konya, Mart 1942, S.41, s.25

(379). Altan, a.g.m., s.44

(380). Baştaç, "Merhum Üstad Bay Ferit Uğur Hakkında", a.g.y., s.26

(381). Baştaç, "Merhum Üstad Bay Ferit Uğur Hakkında", a.g.y., s.34

egitimci tutkusu ile ilgili bir hatırayı da buraya almakta fayda vardır. Bir çok incelemede ve kültürel faaliyette beraber oldukları Koman,ölüm sebebini şöyle anlatır: "Üstadı ne anjin dö-pairin ve ne de son günlerinde tutulmuş olduğu sulu zatülcenb öldürmedi. Onu,mektebe karşı olan önüne geçilmez sonsuz aşkı öldürdü. Rahatsız olduğu ve yürümeye iktidarı kalmadığı günlerde bile derslerini bıraktıramadık.İstifası için reca ettikse de bize imtihana yakın mektebi terk etmek mucib-i teessürü olacağı,cevabını veriyor,sana söz veriyorum inşallah gelecek sene artık mektebi bırakacağım,diyordu.Ona her şeyi kabul ettirmek mümkündü.Fakat hastalığını asla. Söz kâr ettiremedik ve nihayet mukadder olan akıbet gelip çattı."(382)

Eğitimci, "Muallim Mehmet Ferit"in şahsiyeti hakkında F.Nafiz Uzluk şöyle der: "Nezih,afif,mütevâzi,halîm,centilmen,kibar,muhitine hürmet telkin eder bir zattı."(383) Uzluk'un tanıklık ettiği bu vasıfları,M.Ferit'in çevresindeki yanlış tutum ve davranışlara müdahalesine engel değildir.Selçuk Es,1928 yılında,"duyulunca Konya'yı çalkalayan" şöyle bir olayı anlatır; 1928'de Dereköy Elektrik Fabrikası inşaat halindedir.Konya'nın ileri gelen tanınmış kişileri,bir otobüsle oraya geziye giderler.Otobüste Konya basınıının ve kültür hayatının önde gelen kişilerinden Babalık gazetesi sahibi Yusuf Mazhar Bey de vardır. Fazla miktarda alkol alan Mazhar Bey,dönerken otobüste,"dur durak bilmez.Konuşur,şakalaşır,el şakası yapar." Bu tutum çevreyi rahatsız edici seviyededir. "Yanan Maarif Değirmeni'ne gelince de şoföre,"Dur burada biraz dinlenelim,bir kahve içelim" der.Şoförün hemen ardında oturan Ferit Ugur'un sabrı taşmıştır. Kalkarak Mazhar'a bir tokat atar ve konuşmayı kesip oturmasını ister. Mazhar Bey,neye ugradığını bilemeden,"Emredersin hocam,affet" diyerek yerine oturur ve bir daha ağzını açmadan şehre gelir.(384)

M.Ferit,saygın kişiliği ile Konya ileri gelenleri üzerinde etkilidir.Bu durumun başka sebepleri de vardır.Fakat özde,Uzluk'un belirttiği şahsiyetinin bulunduğunu kabul etmek gerekmektedir. Onun,"Partide,Halkevinde uzun seneler reislik yapmış ve bilhassa Halkevine ilk hızı,ilk istikameti" vermiş olması(385) da,tesir gücünün sebebi değil sonucu olarak düşünölmelidir.

(382).Koman,a.g.m.,s.55

(383).Uzluk,a.g.m.,s.21

(384).Selçuk Es,"Konya Matbuatına Bakış",Koyunoğlu Müzesi,Dos.No: 5668,s.19

(385).Koner,a.g.m.,s.22

E. YAZI HAYATI VE ESERLERİ

Ölümünden yirmi bir gün önce kitaplarının satılmamasını ve tayin ettiği yolla kütüphanelere armağan edilmesini vasiyet eden⁽³⁸⁶⁾ M. Ferit'in kendisi de çok eser vermiştir. Bildiğimiz kadarıyla basılmamış ilk eseri dört arkadaşı beraber hazırladıkları Konya Rehberi'dir. Konya Yusufaga Kütüphanesi'ndeki nüshası da M. Ferit'in vakfı olan Konya Rehberi, onun başkanlığındaki heyet tarafından hazırlandığı gibi, "en mühim kısmının tahririni" de kendisi üstlenmiştir.⁽³⁸⁷⁾

M. Ferit'in ikinci eseri 1926'da Konya Belediyesi tarafından bastırılan,⁽³⁸⁸⁾ Saadettin Nüzhet'le birlikte hazırladıkları Konya Vilâyeti Halkıyat ve Harsiyatı'dır.⁽³⁸⁹⁾

"İlmi kül halinde görüp öyle anlayan" M. Ferit'in "en çok sevdiği tarih", tarih içinde de "Selçukî Tarihi"dir.⁽³⁹⁰⁾ Onun için bu sahada da eserler vermiştir. Sahip Ata ve Oğulları,⁽³⁹¹⁾ Selçuklu Büyüklerinden Celâlüddin Karatay⁽³⁹²⁾ adlı kitapları M. Mesut Koman'la birlikte yayınlamışlardır. Ayrıca Şikârî Tarihi'ni yeni harflere çevirerek Konya Halkevi Mecmuasının 1-13. sayıları arasında yayınlamıştır. Bu eser daha sonra Koman tarafından indeks, not, kroki, plan, resim eklemeleri yapılarak kitap halinde neşredilmiştir.⁽³⁹³⁾ Koman, M. Ferit'in, İsmet İnönü'nün teşvikiyle Ünsî'nin Farsça Selçuknamesi'ni "Halife'den Şaha Mektup" babına gelinceye kadar tercüme ettiğini ve 1941 yılında başladığı bu çalışmasını bitirmeden vefat ettiğini anlatır.⁽³⁹⁴⁾

M. Ferit, Konya Halkevi ve Halkevi'nin çıkardığı KONYA dergisinin kurulup çıkarılmasında aktif rol oynamıştır. Ayrıca 1 Kasım 1934' te gene Konya Halkevi adına ve Koman'la birlikte Dil, Edebiyat, Tarih Araştırmaları adlı dergiyi çıkarmışlardır. Bu der-

(386). "Kayıplarımız: Ferit Uğur", Konya, Temmuz 1942, S.45, s.19

(387). Ferit-M. Muhlis-M. Bahri-Faik, a.g.e., s.5

(388). Uzluk, a.g.m., s.21

(389). Konya Erkek Muallim Mektebi Edebiyat Muallimi Saadettin Nüzhet-Ruhiyat Muallimi Mehmet Ferit, Konya Vilâyeti Halkıyat ve Harsiyatı, Konya-1926

(390). Uzluk, a.g.m., s.20

(391). M. Ferit Uğur-M. Mesut Koman, Sahip Ata ve Oğulları, İstanbul-1939

(392). M. Ferit Uğur-M. Mesut Koman, Selçuklu Büyüklerinden Celâlüddin Karatay, Konya-1940

(393). M. Mesut Koman, Şikârî'nin Karamanoğulları Tarihi, Konya-1946, s.1

(394). M. Mesut Koman, "Ünsî'nin Selçuk Şahnamesi Hakkında Birkaç Söz", Konya, Eylül 1942, S.47, s.13

gi üç sayı çıktıktan sonra Ocak 1935'te kapanmıştır. (395) Ayrıca Yeni Fikir'in çıktığı sürece yazarlarından olan (396) M. Ferit'in, basılmamış eserleri de vardır. "Konya Âdet ve Düğünleri, arapçadan tercüme ettiği Camiü'l-Düvel'in Karamanlılar faslı", tabii Ünsî'nin Selçuknamesi de bunlar arasındadır. (397)

F. BİLDİĞİ DİLLER

Koman, bu kadar ilmi ceht ve gayretin sahibi olan M. Ferit'in bildiği diller hakkında şu bilgileri verir: "Merhum, üç büyük şark dilinden başka Fransızcada kitabet, tercüme ve tekellüm ederdi. Bir aralık İngilizce çalışmış, Almanca ile meşgul olmuştur. Rumca ve Ermenice de okurdu." (398)

Son olarak şunu belirtebiliriz ki, Millî Mücadele'yi kazanan azimden başka türlü de beklenmezdi. Bulduğu her mevkiin, M. Yavuz Süslü'nün tabiriyle "Eski Eserleri Koruma, Halkevi, parti" dahil "oturduğu sandalyenin hüküm ve icaplarını yerine getiren" (399) M. Ferit, ardına iyi bir isim, bir yığın eser ve başlayıp bitirilmesi gereken çalışma bırakarak göçüp gitmiştir. O devrin şartları altında bu kadar hizmeti eğitim ve ilim hayatımıza verebilmiştir. Bu cephesiyle de kendisinden sonra gelen eğitimcilere "zor günlerin" insanı olarak örnek olmuştur.

(395). Önder, Mevlâna Şehri Konya, s. 403

(396). Mehmet Önder, "Konya Matbuat Tarihi", Konya, Ocak-Şubat 1949, S. 123-124, s. 15

(397). Koman, a. g. m., Konya, Mart 1942, S. 41, s. 54

(398). Koman, a. g. m., Konya, Mart 1942, S. 41, s. 54

(399). Süslü, a. g. m., Konya, Mart 1942, S. 41, s. 39

SONUÇ

Büyük millî başarılar; milletlerin, içte ayrılığa düşmeden, bir hedef doğrultusunda bütünleşebilmelerinin sonucudur. Millî Mücadele, bu konuda dünya milletlerine güzel bir örnek teşkil eder. İşte bu, insanlık önüne konan güzel örneğin gerçekleşmesinde öğretmenlerin de önemli payları vardır. Bu çalışmada öğretmenlerin, sınırlı olarak Konya merkezindeki faaliyetlerine ışık tutulmaya gayret edilmiştir.

Bu tezde görülmüştür ki, hiç bir eğitimcinin Millî Mücadele aleyhine rastlanabilen bir çabası yoktur. Aksine onlar, canla başla ve çok yönlü müsbet gayretler sarfetmişlerdir.

Fakat, o dönem öğretmenlerinin tamamına ulaşmak mümkün olmamıştır. Basın-yayın hayatına katılanlarla çalışma sınırlandırılmış olmasına rağmen onlar da bütünüyle ele alınamamıştır. Dârü'l-Muallimât Müdürü Faik Soyman, Mekteb-i Sanayi Müdürü Ekrem Reşat, İbrahim Aczi Kendi, Celalettin Ali İmer, Velet Çelebi İzbudak, Naim Hazım Onat, Fatma Zafer Hanım, Hicri Göncel, M. Şakir Altan, Memduh Yavuz Süslü, Enver Behnan Şapolyo, Konya'nın ilk Musiki öğretmenlerinden Bahattin Çelebi Özsoy ve Arif Şahab Öktem (Ötgen) bunlardandır. Millî Mücadele'den sonra da hem kalemleriyle hem de öğretmen olarak eğitim kurumlarındaki hizmetleriyle çalışmalarına devam eden bu öğretmenlerin de incelenmesi yararlı olacaktır.

Ayrıca bu çalışmada, Konya öğretmenlerinin Millî Mücadele dönemindeki meslekî teşkilâtlanmaları, bu teşkilâtlarla ve hemen Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde Ankara'da toplanan (15 Temmuz 1921) Maarif Kongresi ile ilişkilerine de yer verilememiştir. Şüphesiz, bu konuda yapılacak bir araştırma da eğitim tarihimiz açısından faydalı sonuçlar verecektir.

BİBLİYOGRAFYA

I. KİTAPLAR

- ARUN, Fuad: Muallim Refik Kırış Hayatı ve Eserleri 1868-1945, Başnur Matbaası, Ankara 1968.
- AVANAS, Ahmet: Millî Mücadele'de Konya, Konya 1988 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- BARDAKÇI, Halit: Bütün Yönleriyle Ermenek, Çaba Matbaası, 1976, (Basım yeri bulunamadı).
- BAŞTAK, Naci Fikret: Konya I, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1945.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı: Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, TTK Basımevi, Ankara 1986.
- COŞAR, Ömer Sami: Millî Mücadele Basını, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İstanbul 1964.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Millî Eğitimimiz, MEB, İstanbul 1973.
- ERDOĞAN, Abdülkadir: Fatih Mehmet Devrinde İstanbul'da Bir Türk Mütefekkiri Seyh Vefa, Ahmet İhsan Basımevi, İstanbul 1941.
- ERDOĞAN, Muzaffer: İzahlı Konya Bibliyografyası, Anıl Matbaası, İstanbul 1952.
- ERGİN, Osman: Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun Hayatı ve Şahsiyeti, Kenan Basımevi, İstanbul 1942.
- : Türk Maarif Tarihi, Eser Matbaası, c.1-4, İstanbul 1977.
- ERGÜN, Sadettin Nüzhet-UGUR, Mehmet Ferit: Konya Vilâyeti Halkıyat ve Harsiyatı, Vilâyet Matbaası, Konya 1926.
- ERGÜN, Sadettin Nüzhet: Halk Şairleri, Konya Erkek Muallim Mektebi Neşriyatı, İstanbul 1927.
- EVREN, Afif: Konyalı Bazı Muharrirler (Şairler), Hattatlar, Babalık Basımevi, Konya 1937.
- : Konya İçin, Babalık Basımevi, Konya 1944.
- Faik Reşit-İsmail Hakkı: Muallim Yıllığı, 1929-1930, Türk Maarif Cemiyeti yayını, Devlet Matbaası, İstanbul.
- GAULİS, Berthe Georges: Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği, Rado Yayınları, İstanbul 1981.
- GOLOĞLU, Mahmut: Millî Mücadele Tarihi İkinci Kitap Sivas Kongresi, Başnur Matbaası, Ankara 1969.

- : Millî Mücadele Tarihi Üçüncü Kitap ÜÇÜNCÜ MEŞRUTİYET (1920), Başnur Matbaası, Ankara 1970.
- GOLDAŞ, İsmail: Millî Kurtuluş Savaşında Öğretmenler I, Matbaa '81, Öğretmen Dünyası Yayını, Ankara 1981.
- GÖYÜNÇ, Nejat: Atatürk ve Millî Mücadele, 2. Baskı, Konya 1987.
- GÜNAYDIN, Ahmet-GÖĞER, Mustafa-KÖK, Hasan-CERAN, Ahmet Şeref: Atatürk ve Okullarımız-Atatürk Konya Okullarında, Konya 1988 (Basılmamış eser).
- GÜNEY, Eflatun Cem: Millî Kurtuluş ve Yeniden Doğuş, MEB. Halk Eğitimi yayını, Ankara 1972.
- IRMAK, Sadi: Atatürk'ten Anılar, 2. Baskı, Ajans Türk Basımevi, Ankara 1982.
- İNAL, İbnül Emin Mahmut Kemal: Son Asır Türk Şairleri, ME Basımevi, İstanbul 1938.
- İzmir'de Neler Oldu?, Öğüt Matbaası, Konya 1921.
- KANSU, Mazhar Müfit: Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, TTK Basımevi, c.1-2, Ankara 1988.
- KARATAY, Namdar Rahmi: Felsefî Meslekler Vokabüleri, Afyon 1932.
- : Yazma Dersleri, Maarif Matbaası, İst. 1945.
- : Paris Mektupları, Berksoy Basımevi, İst. 1952.
- : Kitaplarımın Hikayesi, Berksoy Basımevi, İstanbul 1952.
- : Geçti Bor'un Pazarı, Ankara 1954.
- KAYSERİ, İhsan: Atatürk ve Konya, Arı Basımevi, Konya 1981.
- KENDİ, İbrahim Aczi: Konyalı Âşık Şem'î Konuşuyor..., Yeni Kitap Basımevi, Konya 1951.
- : Konya Mezar Folkloru, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1959.
- KOMAN, M. Mes'ud: Şikâri'nin Karamanoğulları Tarihi, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1946.
- KONER, M. Muhlis-SOYMAN, Faik: Muallim Ayaşlı Şakir, Babalık Matbaası, Konya 1933.
- KONER, M. Muhlis: Gelin-Kaynana, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1943.
- : Görüşlerim, Konya 1943.
- : Mesnevî'nin Özü, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1961
- Konya 1973 İl Yıllığı, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1973.
- KÖROĞLU, Hüseyin: 100. Yılında Konya Lisesi, Konya 1989 (Basılmamış).
- KUTAY, Cemal: Millî Mücadele'de Öncekiler ve Sonrakiler, Tarih Yayınları Müessesesi, c.1, İstanbul 1963.

- : Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevî Mimarları,
Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara 1973.
- Nafi Atuf: Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme, Muallim
Ahmet Halit Kitaphanesi, İst. 1930. (I. Baskı).
- : Türkiye Maarif Tarihi, Kitap 2, Milliyet Ba-
sımevi, İstanbul 1932.
- ÖNDER, Mehmet: Tarihi-Turistik Konya Rehberi, Yeni Kitap Basım-
evi, Konya 1950.
- : Konya Maarifi Tarihi, Ülkü Basımevi, Konya 1952.
- : Millî Mücadele'de Konya I DELİBAŞ HADİSESİ,
Yeni Kitap Basımevi, Konya 1953.
- : Bilgin Sivaslı Ali Kemalî Hayatı-Sahsiyeti-
Eserleri, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1954.
- : Mümtaz Kuru, Ülkü Basımevi, Konya 1954.
- : Millî Mücadele Yanında ve Safında Öğüd Gaze-
tesi (Bilgiler-Belgeler), Güven Matb., Ank. 1986.
- ÖZALP, Reşat: Millî Eğitimle İlgili Mevzuat (1857-1923), ME. Ba-
sımevi, İstanbul 1982.
- SÜSLÜ, Memduh Yavuz: Ermenekli Şair Hasan Rüstü Hayatı ve Eserle-
ri, Yeni Kitap ve Basımevi, Konya 1937.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan: İstiklâl Savaşı Edebiyat Tarihi Nesirler ve
Şiirler (Millî Mücadele'nin Edebî Vesikaları)
1919-1923, Ak Kitabevi, 1968 (Basım yeri yoktur).
- ŞİŞMAN, Adnan: Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin Kuruluşu ve İlk
Eğitim Yılları 1868-1871, İstanbul 1989.
- TANSEL, Fevziye Abdullah: İstiklâl Harbi'nde Mücâhit Kadınlarımız,
Ankara 1988, Atatürk Kültür Merkezi yayını.
- Türk İstiklâl Harbi-VI'ncı Cilt İÇ AYAKLANMALAR (1919-1921), Gn-
kur. Başkanlığı yayını, Ankara 1964.
- UĞUR, Ferit-KONER, M. Muhlis-SOYMAN, Faik-KORU, Mümtaz Bahri: Konya
Rehberi, İstanbul 1339 (1923).
- UĞUR, M. Ferit-KOMAN, M. Mes'ud: Sahip Ata ve Oğulları, İst. 1939.
- UĞUR, M. Ferit-KOMAN, M. Mes'ud: Selçuk Büyüklerinden Celâlüddin Ka-
ratay, Konya 1940.
- UÇER, S. Sırrı-KOMAN, M. Mes'ud: Konya İli Köy ve Yer Adları Üzerin-
de Bir Deneme, Konya Halkevi Yayını, Konya 1945.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya: Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, İst. 1979.
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet: Millî Mücadele Anılarım, Hil Yayın, İs-
tanbul 1983.

YAZMAN, M. Şevki: İstiklâl Savaşı Nasıl Oldu?, 2. Baskı, Kenan Basım-
evi, İstanbul 1938.

YILMAZ, Mehmet: Millî Mücadele'de Kastamonu Öğretmenleri, Ankara Ü-
niversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara
1989 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

II. MAKALELER

BAŞTAK, Naci Fikret: "Yeni Fikir Mecmuası-Konya Hayat-ı Matbuatına
Bir Nazar", Babalık, 30 Eylül 1926, S.2206.

-----: "Merhum Üstad Bay Ferit Uğur Hakkında", Konya,
Mart 1942, S.41

-----: "Konya'da Fikrî Hayata Ricî Bir Bakış", Konya,
Temmuz 1944, S.69.

ES, Selçuk: Koyunoğlu Müzesi, Dosya No: 5668- 5745- 5747, Konya.

EVREN, Afif: "Sivaslı Ali Kemalî-Hayatı ve Şahsiyeti Şehadet Vak'a-
sı-", Babalık, 28 Birinci Teşrin 1943- 13 İkinci
Teşrin 1943, S.6244-6251, Konya (Dizi yazı).

GÖYÜNÇ, Nejat: "Millî Mücadele Devri Heyecanı", Töre, Ağustos 1973,
S.27.

-----: "Atatürk'ün "Cumhuriyet Fikri Hür, Vicdam Hür,
İrfanı Hür Nesiller İster" Sözü ve Yorumu", Sel-
çuk Üniversitesi I. Milletlerarası Gençlik Kong-
resi, Konya 1987. (Ayrı Baskı)

KARATAY, Namdar Rahmi: "Bir Oluşun Hikâyesi", Gerçek Yolu, Şubat
1943, S.1, Ankara.

KONER, M. Muhlis: "Kendimize Dönelim", Konya, Haziran 1942, S.44.

-----: "Bütün Muallimlerimizin Felsefî Kültüre İhti-
yaçları", Konya, Ağustos 1944, S.70.

KUM, Naci: "Naci Fikret Baştak-Ölümünün Yıldönümü Vesilesiyle 1891-
1948", Konya, Eylül-Ekim 1949, S.131-132.

SIFIR, M : "Konya İsyanının İçyüzü", Yeni Sabah Gazetesi, 21 İkinci
Kanun - 22 Mart 1940, Tefrika no:1-62, İstanbul
(Dizi yazı).

III. SÜRELİ YAYINLAR

Babalık, Konya 1910-1950.

Konya Halkevi Dergisi, Konya 1932-1950.

Kuvay-ı Milliye Mecmuası, Balıkesir 1977.

Öğüt,Konya 1919-1923

Yeni Fikir Mecmuası,Konya 1925-1929.

Yeni Konya Gazetesi,Konya 1949-

BELGELER

"Akşehir ve Antalya Mekteb-i İdadî İmtihan Cetveli 1316-1327 - 1330-335..",Konya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Ayniyat Deposu - İsmet Paşa İlkokulu,Konya.

"Konya Mekteb-i Sultanîsi'nin 1335-1336 Sene-i Devriyesi (Tâîf) Sınıflarının İmtihan-ı Umumî Cetvelidir", aynı yerde.

"Dârü'l-Muallimîn ve Dârü'l-Muallimât Defteri", aynı yerde.

"Dârü'l-Muallimîn İmtihan-ı Umumî .. ve Konya Dârü'l-Muallimâtı İmtihan Defteri ve Isparta..", aynı yer.

"İntibah Mekteb-i Hususiyesi Sicil Defteri", aynı yer.

"İttihat-Terakki Mektebi Karar ve Muallim Sicil Defteri", aynı yer.

"Konya Dârü'l-Muallimâtı 1334-335 ve 335-336 İmtihan-ı Umumî Cetvelleri", aynı yerde.

"Konya ve Mülhakâtı Umum İlk Mekteblerinin 1332-1333 ve 1333-1334 Ders Senelerine Mahsus İmtihan Cetvelidir", aynı yerde.

"Konya Öksüz Yurdu Künye Defteri", aynı yerde.

"Müddet-i Hizmet Defteri", aynı yerde.

"Mülhakâtın Müslim ve Gayr-i Müslim Mekteblerine Mahsus Ruhsatname Defteri", aynı yerde.

بشماری صنف

ردیف	نام دانش آموز	تاریخ تولد	صنف	معدل	امتحان	نتیجه	توضیحات
۱	محمد علی	۱۳۲۵	۱	۸۵	۸۵	۸۵	
۲	علیرضا	۱۳۲۶	۱	۷۵	۷۵	۷۵	
۳	سید علی	۱۳۲۷	۱	۶۵	۶۵	۶۵	
۴	مهدی	۱۳۲۸	۱	۵۵	۵۵	۵۵	
۵	علی	۱۳۲۹	۱	۴۵	۴۵	۴۵	
۶	رضا	۱۳۳۰	۱	۳۵	۳۵	۳۵	
۷	محمد	۱۳۳۱	۱	۲۵	۲۵	۲۵	
۸	علی	۱۳۳۲	۱	۱۵	۱۵	۱۵	
۹	رضا	۱۳۳۳	۱	۵	۵	۵	
۱۰	محمد	۱۳۳۴	۱	۰	۰	۰	

"Konya Dârü'l-Muallimâtı 1335-1336 Sene-i Dersiyesi İmtihan-ı Umumî Cetveli"nin "Beşinci Sınıf"ına ait sayfası.

انقلاب و اصلاح

مکتبہ انتہاب

جلد دوم

مکتبہ انتہاب

مکتبہ انتہاب				
ولایت	قصبہ	قریہ	مکتبہ یا سائت	مدرسہ یا مدرسہ
قصبہ	قصبہ	قصبہ	مکتبہ یا سائت	مدرسہ یا مدرسہ
قصبہ	قصبہ	قصبہ	مکتبہ یا سائت	مدرسہ یا مدرسہ
قصبہ	قصبہ	قصبہ	مکتبہ یا سائت	مدرسہ یا مدرسہ
قصبہ	قصبہ	قصبہ	مکتبہ یا سائت	مدرسہ یا مدرسہ

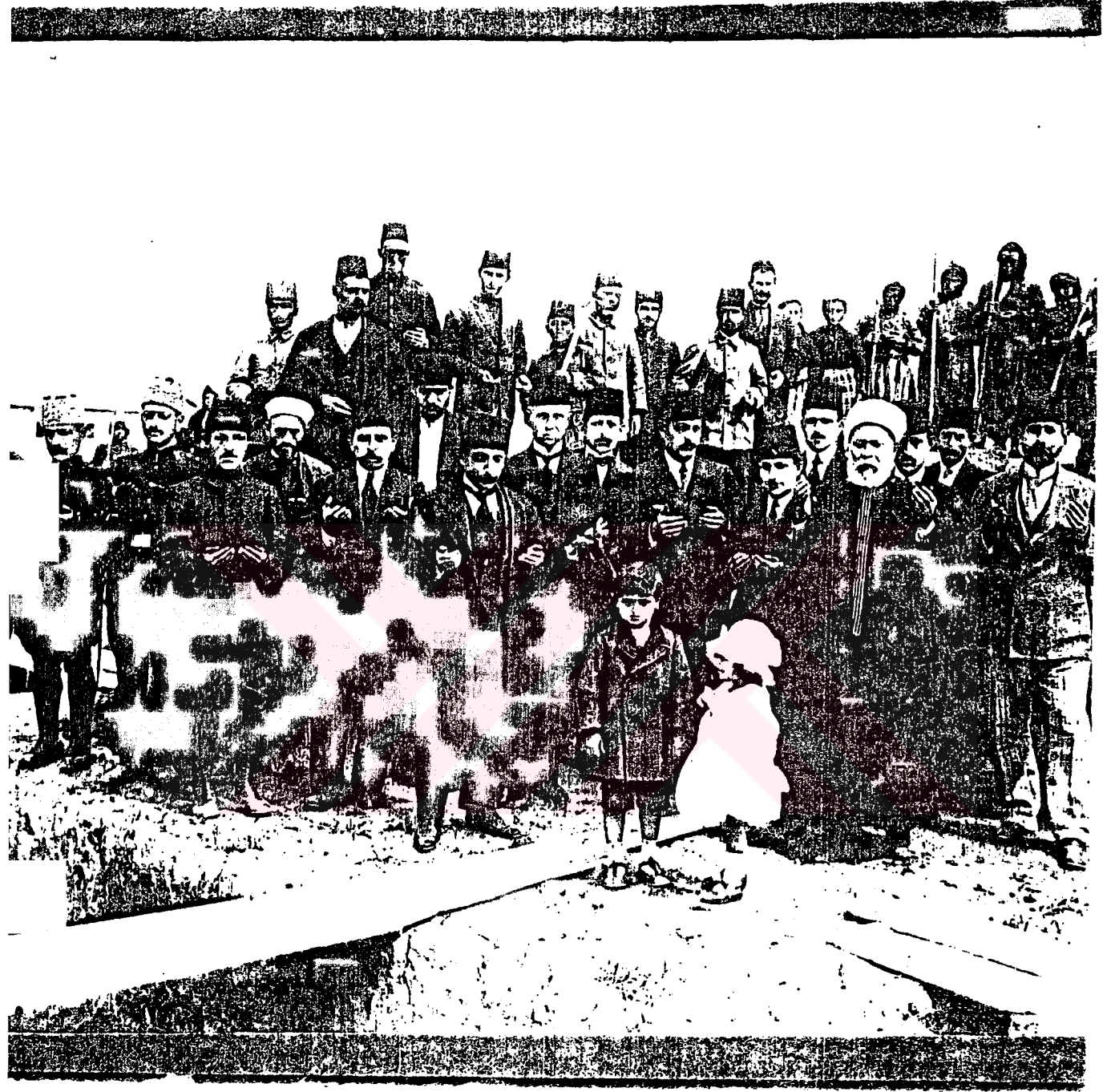
باید که در مکتبہ انتہاب...
 در مکتبہ انتہاب...
 در مکتبہ انتہاب...
 در مکتبہ انتہاب...
 در مکتبہ انتہاب...

باید که در مکتبہ انتہاب...
 در مکتبہ انتہاب...
 در مکتبہ انتہاب...
 در مکتبہ انتہاب...
 در مکتبہ انتہاب...

باید که در مکتبہ انتہاب...
 در مکتبہ انتہاب...
 در مکتبہ انتہاب...
 در مکتبہ انتہاب...
 در مکتبہ انتہاب...

اسامی معلمین و مسائل	حصہ	تقریباً تاریخ تصنیف	دائرتہ تالیف	مقام تالیف	تاریخ و نام مؤلف
مدبر و مؤسس نامدار محمد بابہ	حساب قانون وزن	۱۳۳۵ھ	دولت پورہ	قانونہ اعداد سینت	قانونہ ۱۳۳۵ھ قانونہ ۱۳۳۶ھ قانونہ ۱۳۳۷ھ
مدبر و مؤسس نامدار محمد بابہ	قانون حساب وزن	۱۳۳۵ھ	دولت پورہ	قانونہ اعداد سینت	قانونہ ۱۳۳۵ھ قانونہ ۱۳۳۶ھ قانونہ ۱۳۳۷ھ
مدبر و مؤسس نامدار محمد بابہ	اسما وزن قانون	۱۳۳۵ھ	دولت پورہ	قانونہ اعداد سینت	قانونہ ۱۳۳۵ھ قانونہ ۱۳۳۶ھ قانونہ ۱۳۳۷ھ
مدبر نامدار محمد بابہ	قانون حساب وزن	۱۳۳۵ھ	دولت پورہ	قانونہ اعداد سینت	قانونہ ۱۳۳۵ھ قانونہ ۱۳۳۶ھ قانونہ ۱۳۳۷ھ

"İntibah Mekteb-i Hususîsi"nin 1335-1336 Sene-i Dersiyesine ait "Sicil Defteri"nden "Müdür-i Müessisi Mümtaz Bahri Bey, Muallim ve müessis Namdar Kahmi Bey, Muallim ve müessis İsmail Zühdü E-fendi, Muallim Naci Fikret Bey"e ait kısım.

ALİ KEMALİ (ön sırada sarıklı olan), bir temel atma törenin-
de dua ederken. (Resim, Ali Kemal Apalı'dan temin edildi.)

مرتبدي

- ۱ : معارف مديرى فرید بك
۲ : بلديه رئيسى محمد مختاص بك
۳ : دارالمعلمات مديرى فائق بك
۴ : سلطانى معلمى واقتصادى ممتاز بحرى بك | مى بانقىسى مديرى

Konya Rehberi'nden aldığımız bu resimde, kitabı hazırlayan dört eğitimci bir arada görülüyor. Resim altında şunlar yazılı: "MÜRETTİBLERİ : 1- Maarif Müdürü Ferit Bey, 2- Belediye Reisi Mehmet Muhlis Bey, 3- Dârü'l-Muallimât Müdürü Faik Bey, 4- Sultânî Muallimi ve İktisâd-ı Millî Bankası Müdürü Mümtaz Bahri Bey."